SILVIU BRUCAN

GENERAȚIA IROSITĂ

Memorii

BIBLIOTECA

Editura TEŞU
Bucureşti, 2007

Capitolul IV
CREDINŢĂ ÎN STALIN 49
1. Un ziar făcut ca "sarcină de partid" 54
2. Coloana a Cincea Sovietică în Partid 58
3. Stalin decide între Ana Pauker şi Dej 62
4. Vîşinski şi Guvernul Petru Groza 66
5. „Războiul Rece" şi Democraţiile Populare 69
6. Epurarea Agenturii Sovietice 72
7. „Sentimentalnîi Celovek" 74

Capitolul V
REVIRIMENTUL NAŢIONAL 77
1. Totul a început la Budapesta 77
2. Când ursul lasă să-i scape prada 80
3. Desatelitizarea Stalinistă 82
4. Balansoarul între Ideologie de Clasă, şi Naţional-Strategie 83
5. Jos cu integrarea Economică şi Militară! 87
6. Nichita Hruşciov: Deştept, dar Bădăran 91
7. Big Brother la ananghie 93
8. În intimitate cu Dej 94
9. Momentul meu de cotitură 100

Capitolul VI
CELE DOUĂ FEŢE ALE SOCIETĂŢII COMUNISTE 105
1. Faţa cea bună şi frumoasă 106
2. Segregaţia politică 111
3. Stilul activistului de partid 114
4. Cealaltă faţă 116

Capitolul VII
DIPLOMAT ROŞU LA WASHINGTON 119
1. Numit de un fermier american 119
2. A doua descoperire a Americii 121
3. Scurtă întâlnire cu senatorul McCarthy 127
4. Catalizatorul de platină prin curier diplomatic 130

Capitolul VIII
CUPLUL AGRAMAT: CEAUŞESCU 135
1. Pe el l-am cunoscut bine 136
2. Am cunoscut-o şi pe ea 140
3. A creşte copiii cu ajutorul Securităţii 142
4. „Prima doamnă" în blană de nurcă 143
5. Lovitura de Partid 146
6. Cele patru faze ale lui Ceauşescu 149
7. Revoluţia mini-culturală 151
8. Datoria externă mai întâi de toate 154
9. Eu decid ce este ştiinţific! 157
10. Cultul orchestrat 159
11. Relaţiile mele cu Ceauşescu 160
12. De ce a durat atât de mult? 165
13. Cum şi de ce s-a prăbuşit comunismul? 170

Capitolul IX
REVOLUŢIA ROMÂNĂ DIN INTERIOR 174
1. Preludiul din Braşov 175
2. Complotul militar eşuat 183
3. Disidenţa în partid 187
4. Călătoria la Washington, Londra şi Moscova 191
5. Întâlnirea cu Gorbaciov 195
6. "Scrisoarea celor 6" 200

7. Securitatea: Garda Pretoriană a lui Ceauşescu..... 206
8. Adevăratul spion american..... 215
9. Timişoara - scânteia care a aprins vâlvătaia..... 218
10. Revoluţia *la* şi *prin* Televiziune..... 221
11. Frontul Salvării Naţionale..... 227
12. Războiul de guerilă urbană..... 229
13. Noaptea Generalilor..... 232
14. Procesul de Crăciun. Moartea Ceauşeştilor..... 236
15. Cine au fost teroriştii şi de ce nu mai sunt?..... 238
16. Sarcina nerezolvată a Revoluţiei..... 241

Capitolul X

CAZNA LUI SISIF..... 247
1. „Stupid people". Cei 20 de ani până la democraţie 249
2. Alegerile din 20 mai 1990 şi Frontul..... 251
3. Dacă nu, va cădea un cap!..... 253
4. Teroştii – enigma cea mare..... 254
5. Terapia de şoc n-are şanse în România..... 257
6. De ce centru-dreapta?..... 259
7. Dar ce înseamnă în România de azi noţiuni ca stânga şi dreapta?..... 261

EPILOG..... 263
Muncitorii – marii perdanţi ai Revoluţiei..... 266

SILVIU BRUCAN

GENERAŢIA IROSITĂ

Memorii

Prefaţă de Teşu Solomovici

Editura TEŞU
Bucureşti, 2007

Editor: Teşu SOLOMOVICI

Redactor de carte: Marta SOLON

Culegere şi tehnoredactare : Violeta MIHULIN

Copertă. Carmen OLARU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale
BRUCAN, SILVIU
Generaţia irosită : Memorii / Silviu Brucan ; pref. de Teşu Solomovici. – Bucureşti : Editura Teşu, 2007
ISBN 978-973-1765-07-5

I. Solomovici, Teşu (pref.)

94(498)"1944/1989"(0:82-94)
821.135.1-94

MEMORIILE LUI SILVIU BRUCAN

Politologul, profesorul, ziaristul, omul de stat Silviu Brucan, s-a născut la 18 ianuarie 1916, în Bucureşti, cu numele adevărat de evreu Saul Bruckner. El a încetat din viaţă, în urma unui stop cardio-vascular, joi 14 septembrie 2006. Era în vârsta de 90 de ani.

Incinerarea sa a avut loc la Crematoriul Vitan Bârzeşti, ceremonialul desfăşurându-se în prezenţa celor apropiaţi, fără niciun ritual religios.

Silviu Brucan fusese operat la 3 septembrie 2006, după ce a fost diagnosticat cu un anevrism al aortei abdominale infra-renale. Post-operator, Silviu Brucan şi-a revenit într-o măsură, şi a fost conştient câteva zile.

Ultima profeţie pe care a făcut-o pentru jurnalişti, pe patul de spital, a fost că "după integrarea în Uniunea Europeană, România va intra într-o perioadă mult mai grea decât acum."

Ziaristica practicată în primii ani ai regimului comunist, directoratul la televiziunea română, diplomaţia practicată la Wadhington şi ONU, viaţa universita-

ră, "Scrisoarea celor şase" împotriva dictatorului Nicolae Ceauşescu, acţiune nespus de îndrâzneaţă iniţiată de Silviu Brucan în condiţii care i-au primejduit viaţa, prezenţa sa în vârful Revoluţiei din decembrie 1989 şi "profeţiile" politice enunţate pe micul ecran al televiziunii sau în cotidienele ţării l-au făcut foarte cunoscut şi i-au adus în timpul vieţii o imensă celebritate.

Brucan are curajul să se confrunte cu trecutul său stalinist. El scrie despre aceea vreme, destul de lungă, în care idealul comunist a avut puterea să-i pună "în mişcare mintea", să-i "înfierbânteze sângele" şi să-l facă să înfrunte primejdia până la riscul de a-şi pierde viaţa.

Brucan a simţit că-i dator cu o explicaţie sie însuşi, lumii de azi, posterităţii: cum a fost posibilă drama trăită de generatia sa, "generaţia irosită" cum o numeşte el, prinsă în mijlocul a două revoluţii, cea comunistă (din 1944-1948) şi cea decembristă (1989). Ce s-a întâmplat cu atâţia oameni cu capul pe umeri care au devenit fanatici slujitori ai totalitarismului comunist şi cum si-au dat seama, unii dintre ei, că "au apucat-o pe o cale greşită". Drama acestei "Generaţii irosite" al cărui reprezentant de frunte a fost Silviu Brucan, este tema acestor "Memorii". Confesiunile sunt ale unuia care a fost ACOLO, "unde se petreceau evenimentele şi unde se luau deciziile majore", ale unui martor al Istoriei, dar şi al unui făuritor de Istorie.

Convertirea fostului militant şi ideolog comunist la democraţie a fost un fenomen cu gestaţie lentă, de un mare interes public românesc şi internaţional. Poate că memorialistul trece prea repede peste propria-i culpă.

Colaborarea cu dictatorii comunişti Gh. Gheorghiu-Dej şi Nicolae Ceauşescu, şi, în genere, cu regimul totalitarist, este relatată uneori insistent anecdotic, acolo unde era aşteptată incisivitatea. Brucan era conştient de acest lucru şi căuta un timp care să-i permită să amplifice cartea sa de memorii.

În ultimii ani de viaţă ca şi după moartea sa, nu au lipsit adversarii care i-au imputat toate relele comunismului, dar concomitent s-a făcut auzită pregnant lauda curajului cu care a înfruntat tirania lui Ceauşescu, apropiind clipa prăbuşirii comunismului în România.

Niciun alt document nu poate să-i dezvăluie mai pregnant şi mai puternic personalitatea aceluia care a fost Silviu Brucan ca aceste Memorii, şi când e vorba despre un om cu asemenea statură politică, memorialistica devine pagină de Istorie.

Cu puţină vreme înainte de se îmbolnăvi şi de a fi internat în spital, l-am rugat pe profesorul Alexandru Singer, un prieten apropiat al lui Brucan, să discute cu dânsul pentru a amplifica unele capitole ale cărţii, îmbogăţind-o cu reflecţii asupra ultimelor evenimente ale societăţii româneşti. Brucan a acceptat, dar destinul ne-a fost tuturor potrivnic.

Editura TEŞU republică Memoriile lui Brucan cu sentimentul acut al acestei nedreptăţi.

Teşu Solomovici

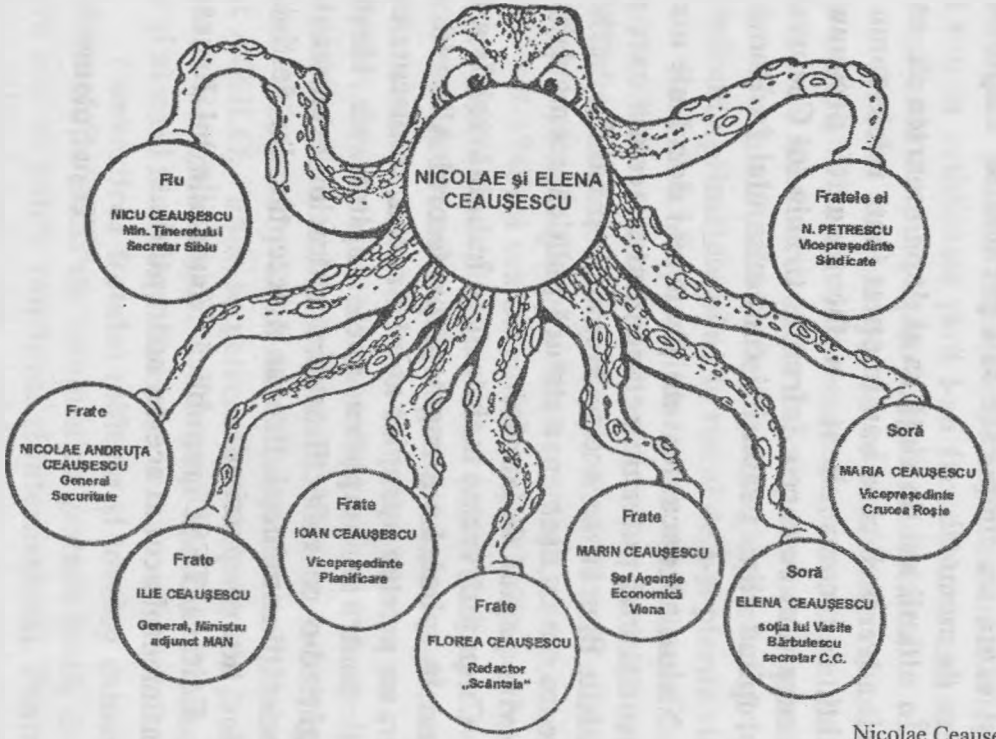

Familia Ceauşescu la putere

Nicolae Ceauşescu a avut 6 fraţi (unul a murit copil) şi 3 surori. Elena Ceauşescu a avut un singur frate

INTRODUCERE

Generaţia mea, în Europa de Est, a fost prinsă în mijlocul a două revoluţii (1944-1948 şi 1989) care, în loc să împingă istoria înainte, au silit-o să se întoarcă înapoi. Am parcurs deci o cale întortochiată de la un tip de capitalism subdezvoltat la un tip de socialism subdezvoltat şi, cum socialismul şi subdezvoltarea se dovedesc antinomice, ne-am dat seama că am apucat-o pe o cale greşită şi acum ne întoarcem de unde am pornit. Drama acestei generaţii este tema principală a cărţii de faţă.

În ce priveşte prima revoluţie, care a produs toată încurcătura, scenariul ei fusese scris de către Churchill şi Stalin în Kremlin la 9 octombrie 1944. Cu cinismul său neegalat, Churchill relatează în Memoriile sale cum cei doi au discutat despre „afacerile noastre în Balcani", tocmindu-se până la procentaje de influenţă pe ţări, ca şi cum ar fi fost vorba de capitalul social al unei întreprinderi sau bănci, Uniunea Sovietică dobândind până la urmă 90% din România, iar Marea Britanie 90% din Grecia. Târguiala trebuie să se fi petrecut cam aşa: Mai lasă tu ceva din România, că îţi dau eu ceva în plus din Grecia. E şocant, dar nu pentru cei familiarizaţi cu istoria diplomatică a marilor puteri.

Odată încheiat, „târgul procentajelor" a fost respectat în linii mari de către ambii şefi de imperii, chiar dacă de ochii lumii ei protestau cu indignare la fiecare act consumat al dramei. Marea

Britanie a acceptat desfiinţarea partidelor de opoziţie din România şi chiar sacrificarea regelui Mihai, iar Uniunea Sovietică l-a lăsat pe generalul Marcos şi trupele sale revoluţionare să se sfârşească, din lipsă de hrană şi muniţii, în munţii Greciei.

Iar noi, aici, în România, încrezători naivi în nobleţea politicii externe a primului stat socialist, proclamam cu mândrie „Am făcut revoluţia", admiţând cel mult că ne-a sprijinit câte puţin Armata Roşie.

În realitate, noi n-am făcut altceva decât să jucăm cât mai bine rolurile ce ne reveneau în scenariul scris la Moscova pentru România.

În această carte, este relatată pentru prima dată scena în care Stalin a decis ca Gheorghiu-Dej, şi nu Ana Pauker, să fie liderul Partidului Comunist din România şi cum tot Stalin regla de la Moscova tirul prefacerilor economice şi politice din ţara noastră.

Cu cea de a doua revoluţie din decembrie 1989, lucrurile s-au petrecut altfel. Cei Doi Mari - Bush şi Gorbaciov - erau atât de absorbiţi de acordul nuclear încheiat la Malta, încât ne-au lăsat în voie şi atunci am fost nevoiţi să facem revoluţia noi înşine. Poate, tocmai de aceea, revolta populară a avut un caracter *spontan*, punându-l pe fugă pe dictatorul Ceauşescu. Revoluţia a fost caracterizată ca *anti-comunistă*, ceea ce apare perfect justificat, deoarece Ceauşismul a constituit o excrescenţă aproape inevitabilă a sistemului politico-ideologic comunist, chiar dacă într-o formă mai brutală şi mai aberantă decât în alte ţări est-europene. Dar anticomunism este doar negaţia vechiului regim şi, ca atare, nu defineşte conţinutul socio-economic al schimbărilor ce au loc în Europa de Est.

În această carte, eu formulez ipoteza că, într-o perspectivă istorică, revoluţia din 1989 se află în faţa unor sarcini întârziate ale *modernizării*, concept folosit în literatura de specialitate pentru schimbările politice şi economice care au urmat *revoluţiilor burghezo-democratice* desfăşurate în Europa occidentală, în a doua jumătate a secolului XIX. Într-adevăr, în Răsăritul Europei are loc un fenomen fără precedent şi anume o cădere înapoi în istorie în

trei variante: cea mai lungă – în sânul naţiunilor apărute pe ruinele imperiului sovietic; urmează naţiunile din Balcani şi apoi cea mai scurtă, în ceea ce se numea Mittel Europa. Locul fiecărei naţiuni este determinat de gradul în care apucase să realizeze sarcinile modernizării înainte de instaurarea regimului comunist. Dacă, într-o ţară ca Cehoslovacia, regimul antebelic cunoştea un nivel de dezvoltare aproape egal cu ţările vest-europene atât ca libertăţi democratice, cât şi ca evoluţie capitalist-industrială, în România, „monstruoasa coaliţie" frânase desfiinţarea proprietăţii moşiereşti, majoritatea populaţiei, 70-80%, o forma ţărănimea, iar libertăţile democratice abia începeau să se afirme. În sfârşit, în imperiul ţarist, structurile feudale erau dominante, iar multe din guberniile asiatice nu cunoscuseră nici un fel de dezvoltare capitalist-industrială.

În definitiv, care sunt schimbările care se impun acum în Răsărit? Formarea sau consolidarea statului naţional (în România: 1 decembrie 1918 a devenit principala sărbătoare naţională); construirea economiei de piaţă; afirmarea libertăţilor politice; constituirea clasei mijlocii; reforma agrară - pământ ţăranilor - toate sarcini caracteristice ale revoluţiei burghezo-democratice. Quod erat demonstrandum!

Dacă până acum subliniam doar decalajul economic şi social dintre cele două părţi ale Europei, cel mai pregnant apare acum rămânerea în urmă pe plan *naţional*. Toate animozităţile şi conflictele care colcăiau în cele două imperii, Habsburgic şi Ţarist, păstrate în perioada comunistă ca într-un freezer istoric, au revenit în forţă odată cu dezgheţul războiului rece şi cu eliminarea coerciţiunii şi represiunii staliniste. Revendicări teritoriale, religioase şi etnice, suprimate timp îndelungat, izbucnesc acum cu violenţă, iar eliberarea naţională, secesiunea sau declararea independenţei de stat sunt la ordinea zilei. Libanizarea Iugoslaviei este deocamdată expresia cea mai crasă a acestei resurecţii naţionaliste în Răsărit.

În perspectivă istorică, diviziunea Europei a început odată cu Renaşterea, care, prin salturile ei în ştiinţă şi artă, a proiectat Europa înaintea tuturor celorlalte continente şi, cum Renaşterea a

fost un fenomen prin excelenţă vest-european, s-a întâmplat ca *acolo* să se formeze mai întâi state naţionale, să se desfăşoare revoluţiile burgheze cu expansiunea lor capitalistă, creând acele condiţii istorice care au permis statelor occidentale să beneficieze din plin de revoluţia industrială şi să stabilească vaste imperii coloniale, care le-au făcut bogate şi dezvoltate. În Europa de Est, popoarele şi naţionalităţile (majoritatea luptând încă pentru formarea statului naţional) au rămas predominant agrare, păstrând structuri feudale puternice până târziu în secolul XX. De aceea, istoricii viitorului vor descrie probabil Revoluţia Rusă din 1917 ca o reacţie anti-sistemică împotriva dominaţiei Occidentului industrial mai curând decât o confruntare între socialism şi capitalism, în care Marxism-Leninismul constituia doar stimulentul şi motivaţia ideologică pentru a mâna popoarele înapoiate să accepte eforturile supraomeneşti şi sacrificiile imense ale unei industrializări rapide într-un mediu internaţional ostil. Stalinismul nu era decât metoda învingerii subdezvoltării prin forţă şi represiune. *Strategia depăşirii subdezvoltării* şi-a pus amprenta asupra trăsăturilor economice şi sociale ale societăţilor din Răsărit şi nu principiile socialismului. În definitiv, industrializarea este o mare operaţie capitalistă economiştii burghezi au fost teoreticienii ei, iar capitaliştii au inventat căile şi metodele pentru realizarea ei în practică. Liderii bolşevici n-au făcut altceva decât să urmeze învăţăturile şi practicile acestora, recurgând la acumularea de capital şi tot ceea ce o însoţeşte pentru a obţine surplusul necesar investiţiilor industriale. Singura problemă care i-a frământat era dacă să facă acumularea pe socoteala sectorului ţărănesc sau al populaţiei urbane. Până la urmă, s-au decis pentru amândouă. Ceauşescu i-a întrecut pe toţi în ce priveşte acumularea de capital, storcând poporul român până la ultima leţcaie pentru a finanţa ritmul dement impus industrializării. S-ar putea spune că industrializarea a fost capcana prin care naţiunile socialiste au fost prinse în mrejele sistemului mondial, în care Occidentul capitalist deţine poziţia de comandă ce-i permite să dicteze regulile jocului pe piaţa mondială. Şi, desigur, odată ce puterile occidentale le-au înşurubat bine în

sistemul industrial prin dependenţa de pieţe, materii prime, preţuri mondiale şi tehnologii noi, au început să le mulgă prin comerţul inegal Vest-Est şi prin datoria externă mereu în creştere, până când comunismul a fost ruinat şi a dat faliment.

Lovitura de graţie a dat-o revoluţia ştiinţifico-tehnică. În timp ce liderii occidentali au dovedit flexibilitate în adaptarea sistemului la această revoluţie, imprimându-i o propulsie de cel puţin o jumătate de secol, sistemul planificării de comandă pur şi simplu n-a fost în stare să asimileze revoluţia tehnologică şi a capotat.

Subdezvoltarea a fost şi a rămas problema Răsăritului Europei. Bilanţul a patru decenii de comunism în Europa de Est este tragic: suntem rămaşi în urmă cu 10-15 ani faţă de Europa occidentală şi de 3-4 ori mai săraci. Trebuie să o luăm de la început, dar cu alte mijloace.

*
* *

Nu aveţi în faţă o carte de istorie, ci numai despre acea parte a istoriei pe care autorul a cunoscut-o şi trăit-o ca experienţă personală. Cu privire la numeroase evenimente relatate nu există documente în arhivele comuniste. Stalin n-a permis niciodată secretarilor sau interpreţilor să ia note sau să întocmească rezumate ale convorbirilor sale cu conducători comunişti. Ştia că nu sunt „juste ideologic". Am încercat de trei ori la Moscova, fără succes, să capăt acces la arhive pentru a verifica acurateţea versiunii confiate mie de Gheorghiu-Dej asupra întâlnirilor sale cu Stalin. Una din ele este cu adevărat extraordinară, cea din ianuarie 1945, la Kremlin, când Stalin a decis ca Gheorghiu-Dej, nu Ana Pauker, să fie liderul P.C.R. O scenă formidabilă, care merită să figureze într-o antologie a momentelor celor mai semnificative din istoria comunismului internaţional.

N-am reuşit să găsesc asemenea documente nici în arhivele conducerii comuniste la Bucureşti. Liderii comunişti preferau să

opereze fără a lăsa urme. Abia după moartea lui Stalin au început să se ţină la noi stenograme ale şedinţelor Biroului Politic. Aşa încât am fost nevoit să mă bazez pe „istoria orală", furnizată de martori la actul politic.

Ceauşescu era şi el circumspect când era vorba de convorbiri cu lideri occidentali, deoarece el obişnuia să le furnizeze acestora informaţii „de la prima mână" despre conducătorii sovietici şi adevăratele lor intenţii, cum nici un alt lider din Est nu îndrăznea să facă. De fapt, acesta era unul din marile lui atu-uri în câştigarea acordului şi sprijinului puterilor occidentale, dar el era perfect conştient că asemenea relaţii intime cu „imperialiştii" trebuiau să rămână *Top Secret* nu numai faţă de opinia publică, dar chiar faţă de cei mai apropiaţi colaboratori*.

În sfârşit, chiar informaţii despre revoluţia noastră din decembrie 1989 sunt rare şi de aceea există o mare cerere pentru „adevăr". Relatarea mea despre Revoluţia Română este cea a unuia care a fost *acolo* unde se petreceau evenimentele şi unde se luau deciziile majore şi deci a unui martor la istorie. Încerc să reconstitui evenimentele aşa cum le-am văzut şi cunoscut, dar sunt conştient că fiind doar unul din actorii revoluţiei, numai un istoric de profesie va fi în stare să scrie istoria ei completă.

Autorul

* Chiar şi dosarul Securităţii cu privire la arestarea mea şi investigarea de două luni în sinistra clădire din Calea Rahovei purta menţiunea STRICT SECRET, Exemplar Unic - numai pentru Ceauşescu.

Capitolul I

CE L-A FĂCUT PE CEAUŞESCU SĂ FUGĂ?

Scena din clădirea Comitetului Central din 21 decembrie 1989, în care Ceauşescu apare buimăcit vizibil de fluierăturile şi huiduielile fără precedent, care creşteau şi puneau stăpânire pe mulţimea celor o sută de mii de oameni strânşi în Piaţa Palatului, a circulat instantaneu în toată lumea. Ea a rămas în memoria poporului nostru ca un moment de cotitură în istoria României. Cineva care nu a cunoscut ritualurile acelor mitinguri uriaşe şi perfect organizate, dominate de corul obişnuit al lozincilor scandate ritmat de agitatori plasaţi în toate poziţiile strategice ale enormei pieţe şi urmate imediat de un tunet de aplauze, nu poate realiza adevărata dimensiune şi semnificaţie a acestei scene fantastice având în centru privirea uluită şi perplexă a lui Ceauşescu.

Cine a început huiduielile şi fluierăturile? - era chestiunea care m-a intrigat din primul moment. Am investigat cu cea mai mare meticulozitate şi am găsit răspunsul: doi tineri ucenici de la o şcoală profesională - unul de 14, celălalt de 16 ani. Era un act atât de riscant, încât o persoană matură, educată şi modelată timp de patru decenii în spiritul conformismului şi supunerii, cu greu ar fi putut să îl întreprindă fără oarecare pregătire şi chiar mandat. Da, spontaneitate sută la sută!

Este adevărat că din momenlul în care cineva a rupt frontul, psihologia masei s-a schimbat subit şi o cu totul altă stare

de spirit a pus stăpânire pe mulţime. Oamenii s-au eliberat de frică şi au început să răsune în piaţă strigăte ca „Timişoara!", treptat pronunţată ritmic, „Jos asasinii!" şi, în sfârşit, s-a făcut auzit la televiziune imnul de îmbărbătare răsunând puternic „Deşteaptă-te, române!", în timp ce camerele TV mai arătau confuzia de pe balcon, cu Elena îndemnându-l pe Ceauşescu să spună ceva, şi o mutră speriată de militar în uniformă trăgându-l înapoi de pe balcon; în piaţă era un adevărat pandemoniu. Fiecare a văzut scena, a vorbit despre ea şi întregul oraş era în picioare: revoluţia la televiziune începuse.

În aceeaşi noapte, mulţimea s-a masat în jurul Hotelului Intercontinental, pe marele Bulevard din faţa lui. Revoluţionarii au reuşit să ridice o baricadă înaltă pe bulevard. Dar un tanc militar a trecut pe deasupra şi un număr de tineri luptători au fost stâlciţi sub şenile. Unităţi ale armatei şi comandouri speciale ale Securităţii au început să tragă în mulţime şi zeci de civili au fost aduşi în aceeaşi noapte în spitale cu răni de gloanţe, iar mulţi au fost ucişi. Acolo se afla Postelnicu şi lângă el generalul Andruţa Ceauşescu, comandantul Academiei de securitate de la Băneasa. A doua zi, pe 22 decembrie dimineaţa, generalul Milea a fost găsit mort, potrivit versiunii oficiale caz de sinucidere, în timp ce alţii susţin că însoţitorii lui Ceauşescu l-au împuşcat pentru a nu fi executat ordinul de a deschide focul împotriva mulţimii. Chiar şi acum, adevăratele circumstanţe ale morţii sale sunt în dubiu.

În acea dimineaţă, întreaga Piaţă a Palatului era ocupată de mii şi mii de oameni, de data aceasta hotărâţi să termine cu tiranul. Răsunetul lui „Deşteaptă-te, române!" devenea din ce în ce mai puternic, întrerupt doar de strigăte de *„Jos cu Ceauşescu!"*, *„Jos cu asasinul!"*. Erau o mulţime de soldaţi şi o mulţime de tancuri în faţa clădirii partidului, dar ele n-au mai deschis focul. Dimpotrivă, ofiţerii şi soldaţii au început să fraternizeze cu mulţimea. O noua lozincă se putea auzi: *„Armata e cu noi!"*

Înăuntrul clădirii, Ceauşescu rămăsese întreaga noapte, discutând cu colaboratorii săi mai apropiaţi diferite opţiuni. De ce a fugit şi unde? Asta este chestiunea.

S-a crezut, la început, că, ajungând la concluzia că şansa lor e pierdută, cuplul ceauşist a cerut elicopterul cu intenţia ca, după un scurt popas la Vila Snagov, pentru a-şi lua lucrurile cele mai preţioase, să zboare apoi la aeroportul militar Boteni, unde să se îmbarce pe Boeing-ul prezidenţial pentru a zbura spre o ţară arabă: poate Libia, unde putea conta pe depozitele de dolari la băncile elveţiene. Dar nu. Ceauşescu nu era omul care să se dea bătut aşa de uşor.

Să reconstituim, deci, filmul acestei aventuri extraordinare. Dispunem în acest scop de vocea cea mai autorizată: a generalului Rus Gheorghe, comandantul aviaţiei, aflat în dimineaţa lui 22 decembrie 1989 la pupitrul său de comandă. În ianuarie 1990, în interviul acordat cineastului Ştefan Gladin, generalul Rus, cu memoria proaspătă a desfăşurării evenimentelor, a relatat amănunţit, într-o declaraţie înregistrată pe bandă, următoarele:

1. *„Pe la orele 10,45, am primit ordin să expediez de la unitatea din Titu un număr de 300 de paraşutişti cu aeronave şi helicoptere, gata să debarce şi să se angajeze în luptă. Eu am întrebat: „Ce să facă acolo, în Piaţa Palatului?! Păi, acolo este lume. Cum să vină acolo?" Răspunsul a fost: „Vin aici, debarcă şi le spunem noi ce să facă".*

2. *„La orele 11 şi 20 minute, am primit ordin să trimit de urgenţă la Comitetul Central:*

- două helicoptere prezidenţiale de tip Dauphin şi

- două helicoptere mari MI 17, care să aterizeze pe platforma superioară a clădirii CC".

Întrebat cine a dat aceste ordine, generalul Rus a specificat că, după moartea ministrului Milea, funcţiona la sediul C.C. o „grupă operativă condusă de generalul Stănculescu, secondat de generalul Eftimescu".

Cu alte cuvinte, intenţia iniţială era de a scoate din clădirea asediată de mulţime pe toţi membrii Comitetului Politic Executiv şi a-i transporta într-un loc încă neprecizat în acel moment. Filmul s-a derulat apoi cu repeziciune:

- 11,33 - decolarea helicopterelor de la baza Otopeni;

- 11,40 - aterizarea helicopterului prezidenţial Dauphin pe platforma de la CC, în timp ce helicopterele celelalte se învârteau în jurul obiectivului;

- 12,08 - decolareca helicopterului prezidenţial, pilotat de It. col. Maluţan Vasile, având la bord pe Nicolae şi Elena Ceauşescu, Bobu Emil, Manea Mănescu şi cei doi securişti ai perechii prezidenţiale, cpt. Marian Rusu şi maiorul Raţ Florian, deşi încărcarea limită era de 4 persoane;

- 12,18 - sosirea la Palatul Snagov.

Aici Nicolae Ceauşescu s-a dus în biroul său, cu cele trei sau patru telefoane speciale, iar Elena Ceauşescu s-a îndreptat spre un safe în care ţinea obiecte preţioase şi spre o cameră de depozitare, unde a ordonat personalului să scoată trei-patru saci de plastic cu lenjeric de pat, plăpumi, halate de baie şi papuci, prosoape etc., care au fost depuse în maşina roşie ARO-244, cu care urmau să călătorească Bobu şi Mănescu. (Celelalte helicoptere nu au mai putut ateriza pe platforma clădirii, din cauza faptului ca oamenii din piaţă răzbiseră până acolo sus, astfel încât helicopterele au primit ordin de la generalul Rus să se întoarcă la bază.)

Potrivit declaraţiei lui Bobu, Nicolae Ceauşescu a vorbit la telefon cu mai mulţi prim-secretari judeţeni de partid, la Craiova, Târgovişte şi Slatina, interesându-se care este situaţia locală, şi – potrivit elementelor pe care le avem la dispoziţie - s-a decis pentru Târgovişte: (*a*) în această direcţie s-au îndreptat atât helicopterul prezidenţial, cât şi maşina ARO cu Bobu şi Mănescu; (*b*) la Târgovişte s-a dat dispoziţie să se elibereze sediul Comitetului Judeţean de Partid şi oamenii să se mute în clădirea Primăriei, că „vin tovarăşi de la – Centru"; (*c*) potrivit lui Bobu, „am plecat spre Târgovişte, unde am auzit că există o situaţie mai liniştită".

Lt. col. Maluţan Vasile declară că, din ordinul lui Nicolae Ceauşescu, i-a comunicat generalului Rus să vină la Snagov cu două helicoptere mari, pline cu soldaţi, care să-i asigure paza pe timpul deplasării spre Târgovişte. Între timp, generalul Rus auzise ştirile de la Radio şi s-a hotărât să nu mai execute ordinele dictatorului.

În total, Ceauşeştii au stat la Snagov 50-60 minute. La 13,15, helicopterul a decolat în direcţia Târgovişte. A urmat odiseea ultimei lor călătorii în ţară, plină de peripeţii, decizii şi mişcări inexplicabile. Ea ilustrează în mod dramatic deruta omului obişnuit până atunci să fie stăpân pe situaţie, dar care, dintr-o dată, se prăbuşeşte ca sistem organizat şi nu mai este în stare să controleze nici măcar propriile mişcări.

Pilotul îi spune lui Ceauşescu: „Suntem reperaţi şi putem fi doborâţi de antiaeriană". Atunci Ceauşescu, speriat, îi spune să aterizeze cât mai repede unde se poate. Aşa ajunge Ceauşescu lângă comuna Serdaru, şi de aici începe aventura maşinilor cu care au călătorit cei doi - prima o Dacie roşie a doctorului Decă Nicolae până în comuna Văcăreşti, trecând apoi într-o *Dacie neagră* condusă de Petrişor Nicolae, cu care continuă drumul spre Târgovişte, trece prin combinatul de oţeluri şi se opreşte pe o stradă laterală, de unde îl trimite pe maiorul Raţ să-l aducă pe primul-secretur. Mulţimea îi recunoaşte şi aruncă cu pietre în ei şi atunci îi cere lui Petrişor să pornească. În sfârşit, ajunge la Centrul de seminţe, unde vine maşina Miliţiei şi îi duce pe amândoi Ceauşeştii într-o pădure, unde urmăresc prin radio evoluţia situaţiei la Bucureşti. Pe la ora 18, maşina Miliţiei îi transportă la Inspectoratul Judeţean al M.A.I. din Târgovişte, unde sunt preluaţi de militarii unităţii de artilerie şi unde vor rămâne timp de trei zile.

De ce a eşuat planul organizării unui centru de rezistenţă la Târgovişte?

(*1*) După decolarea primului helicopter Dauphin cu cuplul Ceauşescu, Bobu şi Mănescu, revoluţionarii din stradă, odată pătrunşi în clădire, au ajuns repede la etajul 6 şi s-au urcat pe platforma de aterizare, făcând-o astfel inutilizabilă. Piloţii celorlalte trei helicoptere au comunicat între ei, întrebându-se cum să procedeze (există banda înregistrată a acestor discuţii prin radio), după care au raportat situaţia generalului Rus, care a decis rechemarea lor la bază. Aceeaşi decizie a adoptat generalul Rus cu privire la grupul de 300 paraşutişti care nu puteau coborî în piaţa Palatului, ocupată până la refuz de mulţime.

(2) Hotărâtor a fost, însă, faptul că generalul Victor Stănculescu şi-a dat seama că partida Ceauşescu este pierdută şi a făcut cu eleganţa sa caracteristică o întoarcere bruscă: „La stânga împrejur!". Ştia că şi ceilalţi aflaseră că el fusese acela care îi condusese pe cei doi Ceauşescu la helicopter şi ştia, de asemenea, că în faţa mai multor martori, Elena Ceauşescu îi spusese la urcarea în helicopter: „Victoraş, ai grijă de copii!"

În filmul „Ziua cea mai scurtă", care reconstituie fuga lui Ceauşescu până la arestarea şi deţinerea lui şi a soţiei la unitatea de artilerie din Târgovişte, există o scenă în care maiorul Ciocârlan, şeful de stat major al unităţii, declară:

„În toată această perioadă, a detenţiei celor doi, cazarma a fost atacată aerian şi terestru. S-au înregistrat numeroase victime în rândul personalului cazărmii. Am fost atacaţi terestru din puncte diferite ale municipiului. Am fost ameninţaţi telefonic cu distrugerea cazărmii şi chiar a oraşului Târgovişte, în cazul în care cei doi nu sunt eliberaţi".

Reiese clar din această declaraţie că forţe militare ale Securităţii, despre care generalul Vlad Iulian nu putea să nu ştie, încercau să îi elibereze pe Nicolae şi Elena Ceauşescu. Scopul acestei acţiuni nu era altul decât acela de a-I repune în funcţie pe „comandantul supreme", care, în fruntea forţelor Securităţii şi a generalilor rămaşi loiali lui Ceauşescu, să organizeze o lovitură militară împotriva Revoluţiei şi a Noii Puteri.

Era un plan scelerat, dar istoria cunoaşte numeroase riposte disperate de acest gen ale unor dictatori răsturnati de la putere. Dacă reuşea, ea ar fi însemnat o baie de sânge în România, cu zeci şi poate sute de mii de morţi. Tocmai această perspectivă sumbră a constituit argumentul suprem în decizia conducerii Frontului Salvării Naţionale din noaptea de 24 decembrie 1989 de a organiza a doua zi procesul şi execuţia celor doi dictatori.

Dar pentru a înţelege „De ce?" şi „Cum?" de s-a întâmplat aşa, trebuie să mergem înapoi, la originile puterii comuniste în România.

Capitolul II

ORIGINEA REVOLTEI SOCIALE: TATĂL FALIT

M-am născut şi am trăit copilăria într-o familie înstărită, pe strada Berzei, lângă Piaţa Matache Măcelaru. Tatăl meu era negustor en gros de stofe importate din Anglia, şi apucase o conjunctură favorabilă în anii de după primul război mondial. Era boom economic, apăreau mereu noi fabrici şi magazine luxoase, gen *Belle Jardiniere* pe Lipscani, se construiau palate în Parcul Filipescu şi pe Bulevardul Dacia, iar la promenada de seară pe Calea Victoriei echipajele elegante, cu armăsari focoşi, ale vechilor moşieri, cu nume mai curând greceşti decât româneşti, se încrucişau din când în când cu primele automobile Ford, Buick şi Alfa Romeo ale burgheziei române în ascensiune. Bineînţeles, toţi - aristocraţii de viţă veche, burghezii burtoşi, ca şi fanţii „micului Paris" care sorbeau *café frappé* sau *capuţiner* la măsuţele de stradă ale cafenelei Corso - ţineau să arboreze costume cu stofe englezeşti, iar taică-meu îşi freca mâinile de safisfacţia unor afaceri bănoase. Cumpărase o casă încăpătoare cu o curte lungă de 100 de metri; spre stradă locuiau chiriaşii, iar în fund se înălţa o clădire majestuoasă, înconjurată de o grădină şi chiar un mic teren de football cu două porţi, unde băteam mingea cu golanii din mahala, admişi doar în curte, niciodată în casă. Mai spărgeam cu mingea

câte un geam, dar chiar vizavi avea dugheana lui un geamgiu şi mama avea grijă să-l pună pe acesta să-I înlocuiască înainte ca tata să vină la masă şi să mă croiască cu cureaua, cum se întâmpla duminică, când dugheana geamgiului era închisă.

Ca toţi copiii de burghezi care se respectă, fusesem dat la şcoala germană de pe strada Luterană, *Evangelische Schule*, cu o disciplină prusacă şi o exigenţă profesorală tot atât de aspră. Dacă făceai giumbuşlucuri în bancă, dr. Jäger te scotea la tabla în faţa clasei, îţi cerea să te apleci (Büg Dich!) şi când se convingea că pantalonii s-au întins perfect pe dos, apuca de capătul subţire al unei bâte şi-ţi ardea câteva cu capătul cel gros de-ţi trecea pofta să mai faci năzbâtii în timpul lecţiei. Se învăţa carte nu glumă şi am simţit acest lucru din prima clasă de liceu, la Colegiul Naţional Sf. Sava. Acolo am cunoscut însă şi diferenţierea de clasă. Premiantul era o odraslă a unei familii boiereşti, care cumula o moşie de sute de hectare cu câteva noi întreprinderi industriale. Deşi la limba germană eram singurul din clasă care de-al dracului răspundea profesorului numai în germană, nu căpătam niciodată mai mult de nota 9, în timp ce bogătaşul primea invariabil nota 10. (În liceu, se făceau atunci şapte ani de latină, doi ani de greacă veche şi două limbi moderne, franceza şi germana.)

Eram în clasa treia de liceu, când s-a produs crahul de la bursă din New York în anul 1929. Nu mi-am dat seama de gravitatea şi amploarea crizei care se întindea asupra întregii lumi capitaliste şi nici nu mă gândeam că ea va afecta până şi soarta familiei mele, producând o adevărată cotitură în viaţa mea. Stofele englezeşti erau un articol de lux, iar prăbuşirea comerţului în acest domeniu a fost bruscă şi categorică. Firma tatălui meu, de pe strada Şepcari, a dat faliment şi, întrucât bătrînul s-a încăpăţânat să importe stofe ca şi până atunci, semnând cecuri fără acoperire, falimentul a fost declarat fraudulos. A fost ca o cădere într-un abis: peste noapte, familia a rămas fără o leţcaie, a trebuit să vândă casa, mobila, până şi paltonul de blană al mamei. Îmi aduc aminte şi acum când, într-o zi, întorcându-mă de la şcoală, am găsit-o pe

mama plângând în hohote, iar vreo cinci portărei evaluau fiecare piesă de mobilă, alţii vesela, cearşafurile şi hainele, după care le încărcau în camioane, aşa încât spre seară am rămas goi puşcă. Împreună cu cele trei surori ale mele, am dormit pe podea, acoperindu-ne cu paltoanele. Mama a plâns toată noaptea, iar tata nici n-a venit pe-acasă. Când l-am revăzut, aproape că nu l-am recunoscut. Dintr-un bărbat mândru şi plin de sine, purtându-şi ceasul de aur cu breloc în buzunarul de la vestă, ca un adevărat negustor engrosist, categorie superioară a clasei comerciale, se sfrijise complet şi nici nu ridica ochii din pământ. Era un om terminat.

Norocul nostru că noul proprietar, care cumpărase casa, dorea să se mute imediat, aşa că ne-a găsit un mic apartament pe strada Vlad Ţepeş, într-o curte cu mulţi chiriaşi de o parte şi de alta şi ne-a cumpărat şi nişte canapele de ocazie ca să avem pe ce dormi. Ba ne-a dat şi câteva mii de lei, ca să avem cu ce cumpăra de-ale gurii. Era foarte mulţumit de achiziţia făcută. Cumpărase cogeamite casă cu cinci sute de mii de lei – un adevărat chilipir. Numai din chiria de la cele trei apartamente îşi scotea banii în zece ani. L-am auzit făcând aceste socoteli avocatului său şi am realizat pentru prima dată în viaţă ce înseamnă a da o lovitură în lumea capitalului.

Meditator al unor progenituri de oameni bogaţi

A durat un timp până m-am dezmeticit şi am înţeles că trebuie să învăţ nu numai carte, dar şi să stau pe picioare proprii. Taică-meu găsise o slujbă la un neamţ, Toffler, care preluase întreg comerţul en gros de stofe şi avea nevoie de un specialist în materie. Iar bătrânul se pricepea grozav: era de ajuns să pipăie o stofă şi-ţi spunea imediat dacă-i lână, ce fel de lână, cât bumbac are în ea şi pentru fiecare calcula în cap preţul. Dar, ca vânzător, leafa era mică pentru cele şase guri ale noastre şi abia o scoteam la capăt.

Surorile mele, două mai mari ca mine, erau fete de măritat şi deci trebuiau echipate din cap până în picioare. Nu rămânea nimic pentru mine şi în nici un caz pentru taxa şcolară, destul de mare pe vremea aceea.

Am început să dau meditaţii din care pot spune că am învăţat eu mai mult decât elevii mei. Primul meu elev era odrasla unui bogătan, care intrase la liceu şi dăduse de greu, lua numai note proaste. Era şi cam greu de cap, iar taică-său mi-a spus să fac ce-oi şti să-l scot promovat. L-am promovat şi m-am ales cu o mulţime de bani, din care am putut să plătesc taxa şcolară şi să cumpăr cărţile după care tânjeam de mult. Mai important, însă, a fost că bogătanul mi-a făcut reclamă în lumea oamenilor de afaceri şi anul următor meditam trei odrasle de acelaşi calibru; devenisem un „bărbat care aducea bani în casă". Dat fiind că toţi trei erau slabi la limba latină, am devenit şi un latinist de forţă. Recitam pe dinafară pagini întregi din Cezar (De bello gallico), lăsându-i pe elevii mei cu gura căscată.

Pătrunzând în palatele unor mari moşieri şi industriaşi, am cunoscut pe viu viaţa de lux şi huzur a acestor categorii sociale, în contrast cu necazurile şi privaţiunile celor care trudeau din greu pentru a câştiga o existenţă amară. Revolta împotriva injustiţiei sociale mă va marca tot restul vieţii mele.

România, spre sfârşitul anilor 30, era o ţară cu strigătoare inegalităţi sociale. Moşierii încheiaseră cu burghezia industrială acea „monstruoasă coaliţie", care le permisese să-şi păstreze întinsele proprietăţi de tip feudal. Pe ele trudeau sute de mii de ţărani, pentru o nimica toată, iar la oraşe proletariatul fabricilor, care se înmulţeau ca ciupercile, cunoştea condiţiile de viaţă şi de muncă ale „capitalismului sălbatic". Pe acest fundal social se proiecta venirea la putere a fascismului, pregătită jos de mişcările naţionalist-antisemite şi, sus, de cercurile care se apropiau treptat de Germania hitleristă.

Creşterea fascismului

Mişcarea fascistă din România se desfăşura pe două linii paralele: Liga Apărării Naţionale Creştine, înfiinţată la Iaşi de prof. A. C. Cuza, şi Garda de Fier, organizaţie de tip para-militar, creată după modelul hitlerist, arborând cămăşi verzi sau „sumane negre". Dacă prima avea o orientare politică simplistă, axată aproape exclusiv pe antisemitism, Garda de Fier avea o ideologie complexă în care se îmbinau fanatismul religios, misticismul valorilor etnice şi cultul violenţei, dus până la elogiul crimei politice care s-a şi materializat prin asasinarea a trei prim-miniştri şi altor lideri politici democraţi. Garda de Fier sau mişcarea legionară reuşise să-şi cucerească o bază de masă, în special în lumea tineretului şi a studenţimii, şi să stabilească relaţii strînse cu partidul naţional-socialist al lui Hitler şi partidul fascist al lui Mussolini.

Combinaţiile de afaceri tipice anilor antebelici în Europa se extindeau şi în România. Marele concern american Standard Oil încheiase cu trustul german I.G. Farbenindustrie o înţelegere potrivit căreia primul apăra interesele capitalului german în America, iar celălalt avea grijă ca în ţările europene ocupate de hitlerişti firmele legate de Standard Oil să nu aibă de suferit. În perioada de vârf a războiului 1941-1943, Societatea Româno-Americană, aparţinînd lui Standard Oil, a realizat beneficii declarate de 1.315 milioane de lei - evident de pe urma aprovizionării Wehrmachtului. În acest caz, petrolul, ca şi banii, nu avea miros.

Pe plan extern, România beneficiase de participarea în primul război mondial alături de puterile aliate - Anglia şi Franţa, reuşind, la 1 decembrie 1918, să-şi întregească hotarele ca stat naţional unitar, iar acest comandament suprem continua să dicteze orientarea politicii ei externe. Dar, odată cu venirea la putere a lui Hitler în Germania (1933) şi cu închegarea axei fasciste Hitler-Mussolini, se făcea simţită şi în România presiunea noilor

pretendenţi la dominaţia mondială prin mijloace economice, politice şi diplomatice. În sfârşit, ca vecină cu marea putere comunistă de la Răsărit, Uniunea Sovietică, România era şi obiectul poftelor imperialiste ale lui Stalin. Acest joc de interese ale marilor puteri avea să se reflecte cu forţă crescândă în viaţa politică a României, de-a lungul întregii perioade de pregătire a celui de al doilea război mondial.

Nicolae Titulescu, marele diplomat, a fost unul din puţinii bărbaţi de stat români, poate singurul, care a perceput cu luciditate şi clarviziune nodul contradicţiilor inter-imperialiste în mijlocul cărora se afla România. El şi-a dat seama că, dată fiind poziţia geopolitică a României, angajamentele platonice ale Angliei şi Franţei nu erau suficiente pentru a contracara asaltul hitlerist de tip *Drang nach Osten* şi a încercat, pe de o parte, să dobândească unele garanţii de securitate din partea Moscovei, conlucrând strâns în acest scop, la Liga Naţiunilor, cu ministrul de externe sovietic Litvinov, iar, pe de altă parte să înjghebeze cu ţările mici vecine pacte regionale-tampon, de felul Micii Înţelegeri (cu Cehoslovacia şi Iugoslavia) şi al Înţelegerii Balcanice.

În aceste împrejurări, un factor politic din ce în ce mai important a devenit regele Carol al II-lea, monarh care îmbină politica, afacerile şi aventurile amoroase. Deşi provenea dintr-o dinastie germană, Hohenzollern-Sigmaringen, el se ataşase cercurilor influente legate prin interese economice şi politice de puterile occidentale dominante în Europa - Anglia şi Franţa, între altele şi sub impulsul investiţiilor sale în aceste ţări, în special cele la uzinele britanice de armament Vickers. În acest zigzag de conflicte sociale, naţionale şi intereuropene, analiza de clasă era depăşită, iar orientarea ideologică devenea şi ea confuză în momentul în care cel mai popular partid democratic (Naţional-Ţărănesc) a încheiat un pact electoral cu Garda de Fier pro-hitleristă.

Cînd am intrat în mişcarea comunistă la 18-19 ani, nu mi-am dat seama de mai sus menţionatele implicaţii interne şi externe. Căutam un punct de reper şi mă simţeam atras de poziţiile exprimate de reviste ca „Stânga", „Era Nouă" şi „Cuvântul liber", a căror direcţie principală de atac era îndreptată împotriva fascismului – fantoma care plutea ameninţător deasupra Europei. La vârsta aceea, simţurile şi emoţiile joacă mai tare decât raţionamentele şi calculul. Social, eram un proscris: fiu al unui falit fraudulos, o carte de vizită proastă pentru societatea de atunci. Poate aş fi putut urca, ca statut social, într-o profesie, dacă nu mi-ar fi atârnat de gât o piatră grea: eram evreu şi, ca atare, în anii aceia nu puteam urma regulat o facultate la Universitatea Bucureşti. Cuziştii şi legionarii recurgeau la metode forte pentru e impune *numerus nullus* la intrarea evreilor la cursuri. Eram fericit când reuşeam, cu ajutorul unor prieteni inimoşi, să mă strecor la cursurile lui Nicolae Iorga, Rădulescu-Motru, Tudor Vianu şi Nae Ionescu. Nu mă săturam ascultându-i şi-mi luam notiţe aproape stenografice. Erau, într-adevă, dascăli de excepţie. Au trezit în mine o sete de învăţătură pe care nu mi-am potolit-o nici până acum. Din banii pe care-i câştigam cu meditaţii, mi-am, angajat un profesor de engleză, Mister Anderson, un student din Manchester, care primise o bursă pentru a studia istoria poporului român. Dădea şi el lecţii pentru a-şi acoperi cheltuielile.

Prima acţiune politică la care am participat era una de stradă. În perioada interbelică, două cotidiene de mare tiraj se aflau într-o competiţie acerbă: „Dimineaţă", ziar democrat de centru, şi „Universul", ziar naţionalist de dreapta. Dat fiind că proprietarii primului erau nişte bogătaşi evrei, familia Pauker, Stelian Popescu, proprietarul „„Universului", a dezlănţuit o campanie antisemită menită a-şi elimina competitorul. Paralel cu campania de presă, huliganii fascişti distrugeau afişele şi ardeau ziarele „Dimineaţa", Forţele democratice au sărit în apărarea acestei citadele, iar tineretul comunist şi socialist organiza grupuri postate la chioş-

curile de ziare pentru a contracara atacurile huliganice. M-am înrolat şi eu într-un asemenea grup: în fiecare duminică dimineaţa patrulam în jurul chioşcurilor de la Gara de Nord. Când apăreau legionarii, se încingea o bătaie zdravănă şi, o dată, m-am ales cu capul spart. Era debutul în viaţa politică românească.

Primi paşi în „ Mişcare"

Deşi nu devenisem ceea ce se numea „membru de partid", mă învârteam în cercurile comuniste şi începusem să cunosc stilul lor de viaţă. Una din formele de activitate era serata culturală, care avea loc, de regulă, în casa unui simpatizant mai înstărit. Se ţinea o conferinţă cu subiect ştiinţific sau literar, se citeau schiţe sau capitole de roman şi, cel mai des, se recitau poezii. La una din aceste serate l-am cunoscut pe Alexandru Sahia, un bărbat înalt, slăbănog, cu ochelari prin care apăreau nişte ochi visători şi o privire cam absentă, foarte modest îmbrăcat şi-mi aduc chiar aminte că avea coatele cam roase la haină. Odată a venit şi un poet basarabean, Bikov Emilian, care ne-a recitat poezii revoluţionare ale lui Maiakovski traduse de el într-o limbă moldovenească foarte atrăgătoare. Bineînţeles că recita şi poeziile lui, care sunau ca o goarnă care cheamă la luptă.

Acestea erau formele „legale" de activitate comunistă şi omul cel mai activ pe acest plan pe care l-am cunoscut era Ştefan Teodorescu, provenit din vechea mişcare socialistă. Nea Fănică, cum îi spuneam noi, trăia cu o doctoriţă evreică foarte prosperă, care-şi făcuse renume pentru dibăcia în rezolvarea cazurilor complicate de naştere la femei. Avea o casă mare, primitoare, şi pregătea mâncăruri şi prăjituri ispititoare care atrăgeau multă lume. Era acolo un amestec ciudat de intelectuali de stânga, muncitori mai vârstnici de formaţie social democrată, studenţi din Frontul Democratic şi ucenici recrutaţi de activiştii partidului din fabrici. De asemenea, foarte multe evreice basarabence, cam urâţele, dar cu o energie cu totul ieşită din comun. Din această

lume pestriţă, vechii comunişti recrutau pe cei care li se păreau apţi pentru activitatea ilegală şi se concentrau asupra acestora, trecându-i prin „coridorul tentaţiilor" şi al probelor de curaj pentru a vedea dacă corespund. Pe mine, Nea Fănică m-a întrebat la început dacă vreau să citesc literatură marxistă, avertizându-mă, însă, că trebuie să păstrez secret absolut în această privinţă şi să citesc cărţile împrumutate numai atunci când sunt singur. La început, mi-a dat două cărţi în traducere franceză *„Le deuxième jour de la creation"* de Ilya Ehrenburg şi *„Les États Desunis"* a lui Vladimir Pozner. Ieşind bine la acest prim examen, Nea Fănică m-a întrebat dacă aş fi dispus să ascund acasă la mine literatură ilegală a Partidului Comunist. Am acceptat. Era vorba de o dare de seamă a unor activişti ai partidului care participaseră la o întâlnire a Kominternului. Pentru aşa ceva se strângeau bani la seratele culturale, ca să acopere cheltuielile de drum ale tovarăşilor, dar, mai ales, să se dea şperţ celor care eliberau paşapoarte de călătorie în străinătate. Mi s-a spus că banii de întors se dau la Praga şi am aflat că unul dintre cei trimişi, anume Alexandru Buican, se întorsese cu o sumă mare de franci francezi. Trecusem la o fază mai înaltă: mă bucuram de încrederea tovarăşilor. Pe vremea aceea mi se părea firesc ca partidul comunist de la noi să primească ajutor financiar de la Komintern. Doar era o formă de aplicare în viaţă a principiului internaţionalist proletar şi nu-mi dădeam seama că, de fapt: Komintern = P.C.U.S. = Stalin.

Ucenicie la un ziar de seară

Ucenicia în presă mi-am făcut-o la „Gazeta de seară" a lui Ceacîru. Ţineam o cronică socială mondenă, ceea ce mi-a permis să cunosc viaţa de noapte a Bucureştilor, foarte vie şi interesantă pe vremea aceea. Făceam şi corectură la „Adevărul Literar", în redacţia căruia am cunoscut pe Sevastos şi Alexandru Philippide. Când pleca secretarul de redacţie în concediu sau după reportaje în provincie, Ceacîru îmi încredinţa mie munca acestuia şi aşa am

învăţat paginaţia şi toată partea tehnică a meseriei. Patronul era un zgârcit cum rar am întâlnit. Văzând pasiunea cu care învăţam meseria, nici nu mai îmi plătea salariul, iar eu eram mulţumit că mă lăsa să lucrez la gazetă, aşa că renunţasem la orice pretenţie materială.

La un bar de noapte am cunoscut un fruntaş al tineretului naţional-ţărănesc din Ardeal, Aurel Alicu. Era întreprinzător şi priceput în afaceri, dar avea ambiţii şi în domeniul politic. Se învârtea în jurul lui Mihai Popovici, fost ministru de finanţe în guvernul naţional-tărănesc, îndeplinind funcţia de casier al partidului, ceea ce însemna că dispunea de fonduri însemnate. L-am convins pe Alicu să scoatem împreună o revistă săptămânală de tineret, pe care am numit-o „Dacia Nouă", promiţându-i să-i scriu eu articole pe care el să le semneze, ceea ce i-a surâs. Zis şi făcut. Am închiriat birouri pentru redacţie chiar într-o clădire de pe Calea Victoriei şi, în 1937, a apărut primul număr. Se punea problema orientării politice a revistei.

Executând cu fidelitate şi supuşenie directivele lui Stalin, Partidul Comunist din România efectuase cotitura spre strategia Frontului Popular Antifascist. Se schimbase direcţia de atac - de unde până atunci focul fusese îndreptat împotriva puterilor occidentale - Anglia şi Franţa, care refuzaseră să colaboreze cu U.R.S.S. -, acum trebuia schimbat macazul împotriva Germaniei hitleriste. Deci, Partidul adoptase o platformă de largă concentrare a forţelor democratice împotriva venirii fascismului la putere în România. Alicu avea un prieten, fruntaş al studenţimii liberale, Amedeu Bădescu, pe care l-am cooptat în conducerea revistei. Aveam astfel ţărănişti, liberali în redacţie, iar eu am adus câţiva fruntaşi ai Frontului Studenţesc Democrat, pe Miron Constantinescu, Corneliu Mănescu, Roman Moldovan, comunişti, şi pe bunul meu prieten, regizorul Victor Iliu, cu care locuiam împreună într-o garsonieră din cartierul Cotroceni. Revista a apărut timp de aproape un an, dar când a venit la putere guvernul naţionalist de dreapta Goga-Cuza, ea a fost suprimată. Legătura mea de partid era Ştefan Foriş, secretarul cu propaganda al Comitetului Central.

Deşi platforma partidului dicta colaborarea cu partidele democratice, lui Foriş nu-i intra în cap cum pot eu să lucrez atât de bine cu ţărăniştii şi liberali şi se uita la mine cu o profundă neîncredere când îl asiguram că, în calitatea pe care o aveam, ca secretar general de redacţie, puteam să decid asupra conţinutului fiecărui număr. Era simplu: Alicu era atât de încântat de articolele pe care le scriam şi publicam sub semnătura lui, încât îmi lăsa mână liberă în alcătuirea revistei.

Gazetăria însă se terminase în vara lui 1938; în toamnă trebuia să mă prezint la armată pentru serviciul militar. Dat fiind că aveam deja cazier politic, fusesem repartizat la o armă de pedeapsă de trei ani, la grăniceri. După perioada de instrucţie la Cernavodă, am fost trimis la un pichet de la frontiera cu Bulgaria, unde am făcut cunoştinţă atât cu comitagii bulgari, care atacau sistematic pe coloniştii români aduşi din Ardeal, cât şi cu contrabandiştii care treceau noaptea frontiera încărcaţi cu haşiş sau opium. Am fost lăsat la vatră la sfârşitul anului 1940, când a început o nouă etapă în viaţa mea.

Capitolul III

UN ACT ISTORIC UNIC: REGELE ÎN CONSPIRAŢIE CU PARTIDUL COMUNIST

De departe cea mai interesantă şi originală creaţie istorică a primei revoluţii din România (sau mai precis, premisa ei) a fost actul de la 23 august 1944.

Istoricii occidentali înclină în prezent aproape unanim spre teoria Yaltei, în sensul că soarta ţărilor din Europa de Est a fost hotărâtă de cei trei mari: Roosevelt, Churchill şi Stalin la conferinţa la nivel înalt din 11 februarie 1945.

De fapt, aşa cum am arătat în Introducere, aranjamentul privitor la România fusese încheiat mai devreme la Moscova de către Churchill şi Stalin. La Yalta, cei trei mari nu s-au mai ocupat de asemenea „detalii", deoarece pe ordinea lor de zi era împărţirea întregului glob, adică noua ordine mondială după terminarea războiului.

Dar este un fapt istoric că în Româmia, cu şase luni înainte de Yalta, s-a produs o lovitură de stat extraordinară, în urma căreia Armata Română a întors armele împotriva aliatului de ieri, Germania hitleristă. Aceasta a dat peste cap întregul dispozitiv german din Balcani şi a scurtat considerabil durata celui de-al doilea război mondial. Fapt este că, în momentul când Armata

Roşie a intrat în Bucureşti, oraşul fusese eliberat, conducătorii fascişti arestaţi, iar noile autorităţi române controlau pe deplin situaţia. Era rezultatul unei conspiraţii fară precedent de-a lungul timpurilor şi, se poate spune, fără perspectiva unei repetiţii. Deci, un caz unic în istorie a cărui desfăşurare merită a fi povestită.

Nu există până astăzi o relatare a evenimentelor din preajma lui 23 august 1944 alcătuită după regulile ştiinţei istorice, deoarece în sistemul comunist munca istoricului este supusă comandamentelor politice ale prezentului, iar faptele şi mai ales persoanele în cauză sunt înfăţişate potrivit intereselor de moment şi constelaţiei oamenilor aflaţi la putere. Se povesteşte că Nichita Hruşciov, după Congresul XX al P.C.U.S., când a demascat abuzurile şi crimele lui Stalin, a convocat la Leningrad o adunare a vechilor bolşevici pentru a li se citi istoria revizuită a partidului şi a revoluţiei. În sală s-a produs o violentă rebeliune, deoarece cei din sală nu mai recunoşteau nimic din evenimentele la care luaseră parte. Ne reamintim că şi Brejnev a încercat să se prezinte ca omul providenţial al bătăliei de la Stalingrad, deşi el fusese trimis acolo doar pentru a veghea la îmbunătăţirea aprovizionării cu carne a trupelor asediate. În România, nu s-a putut scrie istoria lui 23 august 1944, deoarece regele Mihai, principalul actor al loviturii, a fost silit să abdice şi să plece din ţară, rolul partidelor istorice trebuia prezentat într-o lumină negativă, iar Gheorghiu-Dej, şeful partidului comunist, nu participase la pregătirea acestui act istoric. În timpul lui Ceauşescu, caracterizarea lui 23 august 1944 a evoluat în mod surprinzător de la „insurecţia naţională armată antifascistă" la „revoluţia de eliberare socială şi naţională" formulată cu acea cutezanţă fără nici o inhibiţie pe care o conferă doar ignoranţa totală; că despre ce fel de revoluţie socială putea fi vorba când regele Mihai de Hohenzollern rămânea pe tron, iar şefii primelor guverne după 23 august erau generali burghezi ca Sănătescu şi Rădescu? În indicaţiile date presei în preajma lui 23

august 1989, se cerea ca articolele jubiliare să menţioneze neapărat participarea lui Nicolae şi Elena Ceauşescu la realizarea acestui act istoric, deşi în 1944 numele celor doi nu era cunoscut nici măcar printre membrii de partid. În 1983, când secretarul cu propaganda al C.C., Enache, m-a solicitat să scriu un articol elogios la adresa dictatorului (cu promisiuni atrăgătoare, ca paşaport permanent şi altele), mi-a înmânat un punctaj printre care se afla: „Relevarea rolului tovarăşului în actul de la 23 August".

De aceea îmi propun aici o *relatare istorică limitată* la cei doi actori principali ai actului de la 23 august 1944, pe baza unor documente şi mărturii de necontestat şi, în primul rând, pe baza datelor şi faptelor pe care le-am cunoscut personal.

În toamna lui 1943, primisem de la conducerea partidului comunist sarcina de a mă concentra asupra presei ilegale, în primul rând asupra „Scânteii", renunţând la toate celelalte activităţi în care fusesem angajat până atunci. Între altele, participasem la două şedinţe nocturne de instruire a gărzilor patriotice într-una din casele partidului. Instructorul nostru, pe numele conspirativ, era „Inginerul Ceauşu". Când l-am văzut prima dată, am rămas buimac, ba chiar m-am speriat: era îmbrăcat în uniformă de maior german. Numele lui: Emil Bodnăraş. Fiind el însuşi ofiţer de carieră, avea o ţinută perfectă de ofiţer german, vorbea germana fără cusur şi singurul lucru care-l putea face suspect Gestapoului era că „intrase prea bine în rol". Avusesem deci posibilitatea de a cunoaşte pregătirile în vederea răsturnării dictaturii fasciste atât de la Lucreţiu Pătrăşcanu, care se preocupa de apariţia „României Libere" încă de atunci, cât şi de la Emil Bodnăraş, care instruia gărzile patriotice. Primisem în acest scop un *pistol Beretta*, pe care l-am păstrat mulţi ani după aceea.

Întreaga istorie e uluitoare şi primul uluit eram eu. Închipuiţi-vă o conspiraţie a unui rege cu un partid comunist. Formidabil şi de necrezut!

Pătrăşcanu şi Bodnăraş

Neverosimili păreau chiar cei doi lideri comunişti implicaţi în conspiraţie. Lucreţiu Pătrăşcanu era un intelectual de rasă, crescut în casa unui mare cărturar şi literat, D.D. Pătrăşcanu. Un bărbat înalt, cu fruntea bombată şi părul dat peste cap, cu doi ochi sfredelitori şi sprâncene stufoase, ceea ce şi explică succesul său la doamnele din înalta societate, atrase şi de misterul care înconjura personajul. Impunea din primul moment cu tonul său autoritar, muiat doar de şăgalnicul accent moldovenesc şi vocea pe care se pricepea să o moduleze după situaţie. Era tipul de lup singuratic, care nu se încadrase niciodată într-o celulă de partid şi de aceea tovarăşii îl priveau cu suspiciune, ca pe un antipod al tipului colectivist. Conştient de superioritatea lui intelectuală, părea arogant până în momentul când se realiza acea comunicare tipică relaţiilor dintre tovarăşi în ilegalitate. Atunci devenea cald, sensibil, mânat de dorinţa de a stabili o comunicare directă cu muncitorii din partid, numai dacă erau inteligenţi. Dacă mintea le mergea mai greu, îi dispreţuia şi nu-şi ascundea sentimentul. Era convins că el trebuie să devină conducătorul partidului şi, la un pahar de vin, o şi spunea, aşa încât nu i-a fost greu lui Gheorghiu-Dej să afle ce-i umbla prin cap. Aşa a început conflictul dintre cei doi ce avea să ducă la un deznodământ tragic pentru Lucreţiu - crima cea mai monstruoasă pe care a comis-o Dej cu sânge rece.

Fapt este că originea şi formaţia lui Lucreţiu i-a permis să stabilească relaţii personale de comunicare atât cu regele Mihai, cât şi cu oameni politici de anvergura lui Iuliu Maniu, Dinu Brătianu şi Titel Petrescu, cărora le inspira respect, deşi era comunist.

Şi Emil Bodnăraş era intelectual, versat atât în cultura germană, cât şi în cea rusă, vorbind perfect ambele limbi. Dar la el dominantă era formaţia de militar. Ţinuta lui dreaptă chiar şi când şedea pe un fotoliu, vorba aspră, de om obişnuit să ordone, pieptănătura ca peria cu firele în sus, privirea severă şi ţinuta ireproşabilă, chiar când era în civil, te făceau să-ţi dai seama imediat că ai

în faţă un ofiţer. Figură misterioasă şi enigmatică, el terminase ca şef de promoţie şcoala militară din Timişoara, după care devenise ofiţer în Armată. Dar, pe neaşteptate, el dezertă şi dispăru fără urmă în dosul frontierei sovietice. Acolo, a urmat probabil un curs de spionaj sovietic şi s-a întors în ţară în 1935. A fost prins şi condamnat pentru dezertare şi ca „suspect de spionaj". A fost închis la Doftana, unde l-a întâlnit pe Gheorghiu- Dej. În 1943, a fost pus în libertate, începându-şi activitatea ilegală.

Pe generalii regelui îi impresionase prin pregătirea lui militară şi ordinea în gândirea şi planurile lui strategice. În plus, avea ceva neobişnuit în lumea lor şi anume cunoaşterea aprofundată a comportării atât a generalilor germani cât şi a celor ruşi, de unde capacitatea de a anticipa reacţiile lor la insurecţia română. Numai cultura lui germană şi rusă permitea o asemenea perspicacitate. Ea conferea planurilor militare ale insurecţiei o certitudine absolut necesară unui act atât de periculos şi de riscant cum a fost 23 august 1944.

Mă întreb ce s-ar fi întâmplat dacă aceşti doi n-ar fi existat? Am cunoscut destul de bine pe toţi oamenii din conducerca partidului şi pot spune cu toată certitudinea că nu avea cine să-i înlocuiască nici pe unul, nici pe celălalt. Erau unicate. Oare îi creează istoria sau ei creează istoria?

Ştiam că prima întâlnire a celor doi cu reprezentanţii regelui avusese loc în noaptea de 13-14 iunie 1944 într-o casă a partidului din Calea Moşilor nr. 103. Participaseră fostul şef al statului major, generalul Gheorghe Mihail (destituit de Antonescu, dar numit de regele Mihai comandant al acţiunii militare insurecţionale), generalul Constantin Sănătescu (şeful Casei Militare Regale) şi colonel Dumitru Dămăceanu, şeful de stat major al Comandamentului Capitalei, iar din partea Palatului: baronul Ion Mocsoni-Stârcea, mareşal al Palatului, Mircea Ioaniţiu, şef de cabinet, şi Grigore Niculescu-Buzeşti, consilier diplomatic. Se discutase acolo un aşa-numit „Plan Gigurtu", fost prim-ministru, adus de oamenii regelui. Delegaţii P.C.R. l-au supus unei serioase analize şi l-au respins ca nerealist şi chiar primejdios.

La o şedinţă de partid la finele lui iunie a venit un emisar trimis de Emil Bodnăraş, care ne-a explicat că planul Gigurtu propunea ca regele să discute cu ministrul Germaniei la Bucureşti, baronul Manfred von Killinger, înlocuirea mareşalului Antonescu cu un guvern Gigurtu, iar acesta, odată venit la cârma ţării, să pregătească ieşirea României din război şi trecerea de partea aliaţilor. Era un plan naiv, pentru că Hitler nu ar fi renunţat în acel moment la Antonescu, în care avea deplină încredere, şi *primejdios*, pentru că ar fi atras atentia Gestapoului că la Palat se unelteşte o lovitură, ceea ce ar fi dus la sporirea vigilenţei organelor militare şi de spionaj germane şi chiar la suprinderea sau neutralizarea celor de la curtea regelui bănuiţi a fi printre conspiratori.

Delegaţii P.C.R. prezentaseră propriul lor plan:

1. Comandantul-şef, adică regele, să ordone armatei să întoarcă armele împotriva adevăratului duşman: Germania hitleristă.

2. Ion Antonescu să fie chemat la palat, regele să-i ceară să încheie armistiţiu cu puterile aliate şi să o rupă cu Germania. În caz de refuz, să fie arestat pe loc.

3. Organizarea unui comitet militar care să pregătească temeinic lovitura militară şi apărarea împotriva ripostei probabile germane.

4. Pregătirea şi înarmarea gărzilor patriotice în vederea sprijinului trupelor regulate şi a apărării întreprinderilor vizate de nemţi.

5. Constituirea unui guvern al Blocului Naţional Democrat (P.N.Ţ., P.N.L., P.S.D, şi P.C.R.), care să declare încetarea alianţei cu Germania şi trecerea de partea aliaţilor cu întregul dispozitiv militar al României.

Era evident un plan foarte îndrăzneţ, dar la o analiză mai temeinică apărea judicios politic şi realist din punct de vedere militar. Cu timpul, atât generalii implicaţi cât şi consilierii regelui l-au acceptat, şi până la urmă l-au convins şi pe regele Mihai că este soluţia cea mai bună în condiţiile date.

Rămâne totuşi unic în istorie: doi „duşmani de clasă", aflaţi la cei doi poli opuşi ai societăţii româneşti, cădeau da acord nu numai asupra unui plan comun de insurecţie politică şi militară: culmea era că acceptau să conlucreze în conspiraţie, ceea ce presupune cel mai înalt grad de încredere reciprocă, o încredere care în mod necesar avea drept premiză că fiecare din părţi era cinstită şi demnă de încredere.

Gândiţi-vă numai la ceea ce se petrecea în capetele celor două părţi. Pe de o parte, politicienii comunişti care denunţaseră sistematic monarhia ca instituţia cea mai retrogadă şi pe regii României ca cei mai mari moşieri şi exploatatori ai poporului, garanţi ai regimului burghezo-moşieresc. Pe de altă parte, regele şi curtenii săi, care îi socoteau pe comunişti ca pe nişte extremişti periculoşi care voiau să distrugă ordinea de stat, să răstoarne capitalismul şi să instaureze o dictatură brutală şi sângeroasă aliată Moscovei şi supusă acesteia. Şi totuşi, cele două părţi şi-au învins prejudecăţile ideologice şi chiar resentimentele, care mergeau până la ură de clasă, pentru a-şi uni forţele împotriva a ceea ce ele percepeau în acel moment a fi duşmanul comun: Germania hitleristă. Era de fapt reflectarea pe plan naţional românesc a marii coaliţii între Statele Unite, Marea Britanie şi Uniunea Sovietică, care a dus la zdrobirea hitlerismului. Aici în România era totuşi ceva în plus, deoarece în timp ce Roosevelt şi Churchill operau la nivel *internaţional*, în sensul că ei concepeau coaliţia cu marea putere comunistă ca o alianţă momentană între state dictată de *raison d'état* fără implicaţii pe plan intern, unde cele două sisteme antagoniste îşi păstrau toate caracteristicile şi prerogativele proprii, în România conspiraţia regetui cu comuniştii se desfăşura pe plan *intern*, cu evidente implicaţii asupra ordinii sociale din ţară. Partidul Comunist devenea parte a unui bloc politic intern menit să participe la deciziile politice naţionaie, deci factor semnificativ al structurii puterii în România. Asta era cu totul altceva şi mergea mult mai departe şi mai adânc decât coaliţia antihitleristă. Nici Roosevelt, nici Churchill, nu concepeau alianţa cu Stalin ca un pact politic care implica în vreun fel statutul partidelor comuniste

american sau britanic, implicit ordinea socială capitalistă din ţările lor. În România era, deci, vorba de un act politic de un fel deosebit şi în aceasta constă unicitatea lui. Şi, desigur, tocmai aici rezidă şi sursa caracterului vremelnic al acestuia, care, aşa cum se va vedea, nu putea dura mai mult decât perioada războiului. Era un produs politic al războiului antihitlerist şi atât. El era dictat de aprecierea realistă şi lucidă a condiţiilor specifice în care se afla România, şi anume (1) vecinătatea cu Uniunea Sovietică, (2) faptul că Armata Roşie pătrunsese pe teritoriul românesc apropiindu-se ameninţător de Bucureşti şi (3) dacă România rămânea în postura de aliat al lui Hitler şi invadator al Uniunii Sovietice până la Stalingrad, pătrunderea Armatei Roşii pe întreg teritoriul ei însemna şi măturarea instituţiilor responsabile româneşti, inclusiv a monarhiei. Pentru a evita un asemenea deznodământ fatal, deveneau irelevante încercările forţelor politice tradiţionale de a încheia înţelegeri cu America şi Marea Britanie ba la Ankara, ba la Cairo. Exista o singură cale - a trata direct cu guvernul sovietic, cu Stalin. Şi pentru a face credibil şi eficace un asemenea demers politic sau diplomatic era nevoie de un interlocutor valabil - Partidul Comunist din România. Iar, pentru acesta din urmă, regele Mihai, în calitatea sa de şef suprem al forţelor armate, era singura instituţie care putea conferi eficacitate planului de răsturnare a dictaturii fasciste şi de întoarcere a armelor împotriva Germaniei. Uite aşa s-a încheiat acest „pact ca diavolul".

În Palatul Regal prin uşa din dos

Totul se petrecea pe ascuns. Iată, de pildă, un document inedit publicat pentru prima dată în august 1990: registrul de audienţe la rege, pe care-l ţinea de regulă adjutantul regal de serviciu, care în ziua de marţi, 22 august 1944, înregistra la orele 22 (10 p.m.) *audienţa D-lui Lucreţiu Pătrăşcanu împreună cu generalii Sănătescu, Anton, Aldea şi col. Dămăceanu, Baronul Stârcea şi co-*

mandorul Udrischi, adjutant regal[1]. Era şedinţa în care s-au pus la punct în detaliu acţiunile ce urmau să fie întreprinse a doua zi: invitarea lui Antonescu la palat şi arestarea lui, proclamaţia regelui, decretele-legi privind formarea noului guvern Sănătescu, amnistia, inclusiv prima fază a planului militar.

Relatează Lucreţiu Pătrăşcanu: „Problema spinoasă era cum să intru la Palat, sustrăgându-mă nu numai pazei exterioare, ci şi eventualilor spioni recrutaţi de Gestapo şi de Siguranţă, în chiar interiorul Palatului. O dublă vigilenţă trebuia deci înfrântă. Folosind o maşină a Palatului, cu un şofer de toată încrederea, am trecut de primele gărzi, rămânând într-o curte exterioară încăperilor principate. Acestea se petreceau la ore de noapte. De aici, folosind intrări neuzitate şi o serie întreagă de coridoare şi încăperi în care nu întâlnisem nici un om, am fost condus în camera în care urma să se ţină şedinţa - în apartamentul personal al regelui, din chiar mijlocul Palatului. Tot Palatul părea adâncit în somn. În sălile şi încăperile prin care am trecut era întuneric complet. Toate aparenţele, că nu se întâmpla nimic neobişnuit, trebuiau păstrate. Şedintele ţineau de obicei până la 3 şi 4 dimineaţa. Însă înainte de a se crăpa de ziuă, părăseam Palatul cu aceleaşi măsuri de precauţie ca la venire. Prezenţa mea la Palat a rămas necunoscută până după 23 august[2]". De menţionat că acest scenariu conspirativ de la Palat s-a repetat de trei ori.

Arestarea Conducătorului

După amiaza zilei de 23 august s-a deşfăşurat ca un film cu suspens. Martori oculari povestesc că la ora 16,12 pătrundea prin poarta principală a Palatului coloana „conducătorului" formată din trei maşini, la mijloc fiind Mercedes-ul blindat din care coborî Mareşalul. Arăta furios, pleznind cu cravaşa de cavalerist, pe care

[1] Magazin istoric, *August 1990*, p. 21.
[2] România liberă, *23 August 1945*.

o purta mereu la carâmbul cizmei. De câte ori venea la Palat îl apuca furia, căci regele era singurul om din România care, constituţional, se afla deasupra lui, sfidare vie a autorităţii lui de „conducător".

Fu introdus în salonul galben, unde se aflau regele, generalul Sănătescu şi Mihai Antonescu. În spatele unei draperii groase, în biroul lui Mihai, urmăreau scena cu respiraţia tăiată Baronul Mocsony, Niculescu-Buzeşti, generalul Aldea şi Mircea Ioaniţiu, fiecare având asupra lui un pistol încărcat pentru orice eventualitate, deşi ştiau că o echipă condusă de maiorul Anton Dumitrescu, ajutat de plutonierul major Bâlă Dumitru, aştepta pentru a proceda la arestarea celor doi Antoneşti.

Cu o voce sugrumată de emoţie, regele îl pofti pe mareşal să şadă şi cu greu izbuti să rostească:

- „Am aflat că ruşii au spart frontul. Aş dori să ştiu ce măsuri inteţionaţi să luaţi?"

Mareşalul începu să explice situaţia, recunoscând că inamicul înaintase, dar că, într-o zi, două, înaintarea va fi oprită.

Regele îşi cunoştea însă bine partitura, pe care o repetase de zeci de ori. El spuse cu un ton vădit autoritar:

„Situaţia e foarte critică şi cred că ar trebui să cereţi armistiţiu."

De data asta, Mareşalul fu iritat. Era prima dată când regele îi vorbea pe un asemenea ton. Se foi în fotoliu, o venă începu să-i zvâcnească lângă tâmplă, sângele îi năvăli în obraji (de unde şi porecla „câinele roşu") şi repetă mânios:

- „Voi cere armistiţiu când voi crede eu de cuviinţă şi în anumite condiţiuni." La care regele spuse:

- „E prea târziu pentru a ne apuca să ne tocmim."

Căutând să-şi stăpânească nervii, Antonescu răspunse:

- „Vreau garanţii, iar dacă nu mi se dau, voi continua lupta alături de trupele germane."

Această replică îl făcu pe Mihai să fie mai hotărât.

- „Soluţiile Dvs. nu sunt acceptabile. Trebuie să cereţi armistiţiu."

Asta era prea de tot. Mareşalul izbucni:

- „Ştiu să-mi aleg şi singur momentul, Nu trebuie sa fiu învăţat."

Aici, Mihai avea pregătită replica:

- „Dacă nu acceptaţi, ar fi corect să vă daţi demisia."

- „Nu-mi dau demisia", ţipă Mareşalul, roşu ca focul, şi adăugă celebra frază : „Nu cumva credeţi că voi da ţara pe mâna unui copil."

Era rândul lui Mihai să-şi piardă cumpătul. Dar şi această situaţie fusese prevăzută în scenariu. Se scuză şi ieşi să bea un pahar de apă minerală în camera alăturată unde se aflau intimii săi. Aceştia îl încurajară să dea lovitura decisivă. Se întoarse în salonul galben şi zise:

- „Regret că nu vreţi să faceţi ceea ce vă cer." La care Mareşalul ripostă brusc

- „Nu-mi voi schimba planurile. Voi continua războiul."

Sosise momentul loviturii îndelung pregătite

- „În cazul acesta, domnule mareşal, mă văd nevoit a ţine seama de voinţia poporului meu, exprimată prin cele patru partide democratice şi de a lua măsuri pentru a scoate imediat ţara din război, pentru a o salva de la un

scop, am hotărât să efectuaţi chiar astăzi armistiţiul, iar dacă refuzaţi, vă ordon să demisionaţi chiar acum!"

Tremurând de furie, Antonescu ripostă cu energie:

- „Nu primesc nici un ordin de la nimeni. Eu sunt cel care porunceşte şi nu cel care primeşte porunci."

- „Dacă acesta este răspunsul, atunci sunteţi destituit" - rosti regele cuvântul magic[3].

În acel moment, echipa maiorului Dumitrescu intră în salon şi procedă la arestarea celor doi Antoneşti, iar plutonierul major Bâlă îi conduse în seiful din dormitorul regelui, unde fură împinşi cu forţa. Bâlă închise uşa în urma lor şi răsuci cele şase butoane ale cifrului. Erau în sfârşit la „loc sigur".

---

[3] Haralamb Zincă, *Şi a fost ora H*, Editura Militară, 1971, pp. 143-6.

Restul scenariului se desfăşură cu rapiditate. Urma să fie imprimate proclamaţia regelui către poporul român şi ordinul său către armată.

Proclamaţia fusese redactată, conform înţelegerii cu reprezentanţii Palatului, de către Lucreţiu Pătrăşcanu, în casa conspirativă din strada Armenească a avocatului Torosian. Povesteşte Lucreţiu:

„Textul pe care-l pregătisem fusese acceptat în întregime. În momentul în care am păşit la redactarea definitivă a proclamaţiei, s-a anunţat apropierea de Bucureşti a bombardierelor engleze. Curând, acestea şi-au făcut apariţia. Dat fiind că eram urmărit de Gestapo, cât şi de Siguranţă, nu puteam folosi, în timpul bombardamentelor, fie ziua, fie noaptea, adăposturile antiaeriene şi eram nevoit să rămân în încăperea în care, întâmplător, mă găseam. Am rămas şi de astă dată în apartament, continuând redactarea proclamaţiei într-o săliţă interioară din care nu se putea vedea afară nici o rază de lumină. Zgomotul bombardierelor se apropia însă din ce în ce mai mult. Şi, deodată, la câteva sute de metri, au început să cadă bombe. La „Asigurările sociale" în Vasile Lascăr, pe strada Negustori. „Covorul de bombe" ne-a venit la toţi îm minte. Ne-am oprit un moment din lucru. Dar, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, am continuat. Proclamaţia a fost gata când sirenele anunţau că pericolul aerian a trecut".[4]

Pentru înregistrare fusese ales un tânăr UTC-ist, student la Politehnică. Când i se spuse că va veni un adjutant regal să-l ia cu maşina la palat, rămase perplex: „S-a întors lumea cu fundu-n sus, zău aşa! Un trimis al partidului comunist să-l imprime pe rege!"

Se auzi soneria de la uşă. Studentul nu izbutise încă să-şi strângă aparatul, când zări un bărbat zvelt, îmbrăcat elegant, cu părul lins, pieptănat peste cap. Rama de baga a ochelarilor îi reliefa şi mai puternic expresia aristocratică a chipului.

Povesteşte Ion Gh. Bălăceanu, adjutant regal:

---

[4] România liberă, *23 August*, 1945.

„L-am poftit în maşină lângă mine. Aparatul, ceva mai mare decât un patefon, părea mai curând o lădiţă de recrut decât un aparat tehnic... Şi pentru că era intimidat, am încercat să-l îmbărbătez, să-i explic că nu are de ce să fie neliniştit, că nimeni nu ne va opri să intrăm în palat şi că tot eu o să fiu acela care o să-l scot de acolo... Mă asculta, umezindu-şi într-una cu vârful limbii buzele uscate. Am intrat în palat prin poarta de la garaje. Ostaşii din post îmi cunoşteau maşina şi-mi deschiseseră imediat poarta."

.....

„Credeam că studentul se va pierde cu firea, dar m-am înselat. I s-a adresat suveranului cu formula clasică, iar Mihai i-a întins mâna... Mihai s-a aşezat la birou, în faţa microfonului şi, la un semn al tânărului, a început să citească. Tehnicianul împietrise lângă aparat, urmărind rotaţia plăcii. Eu, mai puţin atent la funcţionarea aparatului, ascultam textul proclamaţiei. Îl auzeam pentru prima oară... După ultimele cuvinte ale textului, tânărul a oprit aparatul şi m-a rugat să ascultăm imprimarea. Am ascultat-o. Nu izbutise din pricina dicţiei defectuoase a regelui. S-a propus o nouă imprimare. Mihai a fost de acord şi s-a străduit să citească proclamaţia mult mai clar decât prima oară şi a izbutit."[5]

Baronul Killinger intră în scenă

Totul se desfăşurase conform planului. Deodată, însă, o lovitură de trăznet. Ministrul Germaniei la Bucureşti, Baronul Manfred von Killinger, ceruse o audienţă urgentă la rege: Îl informase despre cele întâmplate după amiază la palat şeful Siguranţei, Eugen Cristescu, dar nici acesta din urmă nu ştia exact cum se petrecuseră lucrurile şi nici nu avea idee despre planul concret al insurecţiei. Baronul fusese surprins de evenimente la vila de la Săftica, unde petrecea cu secretara sa, Hella Petersen, o tânără blondă cu o ţinută militărească, trecută prin şcoala

[5] Haralamb Zincă, *idem*, pp. 181-2.

Gestapoului şi prin patul şefilor ei ierarhici. Mic de statură, cam rotofei, cu un respectabil *Bierbauch*, baronul se făcuse pământiu la chip în momentul când primi năpraznica veste la telefon. Pătrându-şi aplombul de gestapistă, Hella trecuse la volanul Mercedes-ului şi, şofând cu mare viteză, ajunseră la Legaţie în jurul orei 19,30 seara. Baronul îşi puse repede uniforma diplomatică şi bicornul, apoi ordonă şoferului să pornească spre palat. Acolo, ofiţerul de serviciu îi făcu semn să tragă în faţa intrării „Cretzulescu". Semn rău: era prima dată când baronul era primit la o intrare lăturalnică.

Din relatările martorilor (generalul Sănătescu, noul prim-ministru, Grigore Niculescu-Buzeşti, noul ministru de externe şi mareşalul Curţii, baronul Mocsony) această dramatică şedinţă poate fi uor reconstituită.

Killinger adoptă un ton ameninţător în germană: - „În numele şi din ordinal personal al Führerului, doresc a comunica majestăţii voastre profunda sa îngrijorare în legătură cu soarta mareşalului Antonescu, conducătorul statului român, care azi la ora 18 trebuia să plece pe front, dar, aşa cum i s-a raportat, a fost chemat la palat şi arestat. În consecinţă, FühreruI Germaniei cere majestăţii sale să-i răspundă imediat: care este cauza, sensul şi situaţia miniştrilor aflaţi aici şi, în sfârşit, locul unde se află prietenul său personal, mareşalul Antonescu".

Regele era crispat, dar se ţinea drept, cu capul sus. Avea răspunsul bine pregătit şi repetat:

- „Ion şi Mihai Antonescu mi-au făcut o vizită. Au ţinut să-mi atragă atenţia că situaţia este foarte grea şi că nu văd altă ieşire decât de a-şi prezenta demisiile pentru a se retrage în viaţa particulară."

Baronul, abia ascunzându-şi furia, rosti cu un ton de comandă:

- „Vă întreb: unde se găseşte mareşalul Antonescu?"

- „I-am primit demisia şi am format un nou guvern" - fu răspunsul premeditat al regelui.

- „Vă mai întreb o dată: unde-i mareşalul?", spumega Killinger.

- „Ion şi Mihai Antonescu şi-au manifestat intenţia de a-şi petrece restul vieţii la PredeaI" - preciză regele Mihai. Roşu la faţă, Killinger spuse ameninţător: „- Acest capitol e departe de a fi închis. O să aveţi de suportat consecinţe. Sunt absolut convins că mareşalul n-a părăsit palatul."

Se scurseră câteva minute într-o tăcere penibilă, apoi Grigore Niculescu-Buzeşti ţinu să-i prezinte ministrului german noua situaţie politică creată în urma demisiei guvernului Antonescu şi a constituirii noului guvern sub preşedinţia generalului de corp de armată Constantin Sănătescu, cu sprijinul celor patru partide politice din Blocul Naţional Democrat.

Pentru prima dată, Killinger realiză întreaga dimensiune politică a problemei şi, cu experienţă profesională, întrebă:

- „Şi ce intenţii are noul guvern?"

- „Probabil armistiţiul cu Rusia", răspunse regale pe un ton sec.

- „E o adevărată trădare!" ţipă Killinger. „Vă pretaţi la un joc periculos. Veţi fi zdrobiţi în numai câteva zile".

- „De acum înainte, asta-i treaba noastră", preciză regele. „Mă văd nevoit să vă cer să apreciaţi noua situaţie şi să vă retrageţi imediat forţele din România, în ordine şi fără vărsare de sânge." Era o temă scumpă lui Mihai, deşi atât Pătrăşcanu cât şi Bodnăraş îl avertizaseră că nemţii nu se vor da bătuţi şi vor reacţiona violent.

Într-adevăr, Killinger răcni spumegând de furie: - „În numele Führerului şi al guvernului german, protestez în mod categoric împotriva ruperii alianţei de către un guvern pe care nu-I recunoaştem şi a cărui declaraţie o respingem!"

Aici interveni Niculescu-Buzeşti:

- „Excelenţă, guvernul regal al României nu ia act de protesul Dvs. personal, deoarece nu are nici o valoare. Sunteţi acreditat pe lângă Majestatea Sa Regele Mihai şi nu pe lângă guvernul căzut al mareşalului Antonescu şi nu aveţi nici un drept

să vă depăşiţi plenipotenţele, anticipând asupra atitudinii guvernului Dvs."

Pentru a încheia audienţa, regele îşi recăpătă aplombul, conchizând:

- „Ca Hohenzollern, nu pot decât să regret evoluţia evenimentelor şi rog guvernul Reichului să se folosească de condiţia pe care o ofer pentru a-şi retrage neîntârziat, fără violenţă şi în ordine trupele germane din România."[6]

Era, însă, preludiul ciocnirilor sângeroase ce vor urma în zilele următoare odată cu reacţia violentă a comandamentului german, la ordinul Führerului, împotriva armatei române. Dar Comitetul Militar era pregătit pentru confruntare.

În acea noapte, regele semnă cele două decrete-lege pregătite de Lucreţiu Pătrăşcanu, care sosise la palat împreună cu liderul social-democrat Titel Petrescu: Amnistia generală politică, militară şi agrară şi Desfiinţarea lagărelor de internare.

Ora 22: Regele cheamă la arme

La ora 22 posturile de radio aveau să transmită Proclamaţia Regală care a electrizat întreaga naţiune, căci ea anunţa o decizie istorică: ieşirea din alianţa cu puterile Axei şi imediata încetare a războiului cu Naţiunile Unite.

Maurul îşi făcuse datoria, maurul putea să plece. Împreună cu întreaga familie, regele plecă la vila de la Valea Seacă, în comuna Dobriţa.

Trebuia să se consume ultimul act al înţelegerii între Palat şi Partidul Comunist: ridicarea mareşalului Antonescu şi a celorlalţi membri ai guvernului, arestaţi la Palat, şi transportarea lor într-o casă a partidului din Vatra Luminoasă, de mult pregătită în acest scop.

---

[6] Haralamb Zincă, *idem*, pp. 200-2.

Imediat după ce regele şi suita sa părăsiră Palatul, maiorul Măscă din Batalionul de Gardă primi ordin să-i conducă la seiful în care se aflau Antoneştii pe cei doi civili cu banderole tricolore la braţ, care aşteptau pe scara Palatului. Erau „inginerul Ceauşu" (Emil Bodnăraş) şi Ştefan Mladin, şeful gărzii patriotice însărcinate cu preluarea şi paza lui Ion şi Mihai Antonescu. În faţa seifului se afla sergentul Nistor. Acesta se apropie în tăcere de uşa mascată a seifului, răsuci butoanele cifrului şi deschise larg uşa. Cei doi arestaţi se ridicară instinctiv în picioare, uluiţi de apariţia neaşteptată a civililor cu banderolă şi arme automate.

- „Vă luati lucrurile şi ne urmaţi", spuse Bodnăraş.

Ochii lui Ion Antonescu se fixară pe arma automată a lui Mladin şi zise : - „Ne duceţi să ne împuşcaţi?"

- „Nu vă ducem să vă împuşcăm, răspunse Bodnăraş. Mai întâi va trebui ca poporul să vă judece."

Cei doi ieşiră din seif şi-l urmară pe Mladin. În urma lor venea Bodnăraş. Microbuzul aştepta la scară. Cei doi arestaţi trecură prin coridorul viu al celor şapte luptători din gărzile patriotice şi urcară în microbuz, unde se mai aflau generalii Pantazi şi Picky Vasiliu, împreună cu col. Elefterescu, prefectul Capitalei. Dând ochii cu cei trei, Antonescu realiză mai bine dimensiunea loviturii. Microbuzul porni în urma Fiat-ului în care se afla Bodnăraş. Străbătură străzile scufundate în întuneric până la celălalt capăt al Bucureştiului în vila din Vatra Luminoasă. S-a consumat astfel şi ultimul act al scenariului conspirativ conceput în comun de regele Mihai I şi partidul comunist: Reuşită sută la sută!

Capitolul IV

CREDINŢĂ ÎN STALIN

În anii războiului locuiam în cartierul Cotroceni, la mansardă, într-o casă tare liniştită, pe o stradă înfundată. De cum se făcea seara, nu mai trecea pe acolo nici ţipenie de om. La capătul coridorului, pe care se mai afla doar o a doua cameră pentru slugi, era un pod imens. Şi cum Camera cealaltă era neocupată, deoarece chiriaşul de la etajul I nu-şi mai putea permite să ţină o fată în casă şi o concediase, eram stăpân absolut pe întreaga mansardă. În pod erau o mulţime de vechituri şi de coclauri întunecoase, cu întinse pânze de păianjen, unde puteam să ascund materiale şi chiar cărţi interzise. Când am fost arestat, în 1943, cei de la Poliţia Socială a Prefecturii n-au găsit nimic compromiţător în afară de nişte volume *Buddenbrooks* de Thomas Mann şi *Les Nourritures terrèstres*, a lui André Gide, pe care, bineînţeles, le-au confiscat. De fapt, arestarea mea a fost complet accidentală. *Guşe*, renumitul agent secret, dispunând de o memorie vizuală extraordinară, mă recunoscuse pe strada Buzeşti, în momentul când ieşeam de la cinematograful Marna. Mihai Popescu, supranumit Milea, fusese arestat şi la el s-a găsit o fotografie cu mai mulţi tovarăşi invitaţi la o onomastică a unei fete de măritat, printer care mă aflam şi eu. Nu ştiau nimic despre activitatea mea, iar la adresa fetei, pe care le-am dat-o, au găsit nişte pensionari, oameni aşezaţi, cu oarecare

stare, care nu voiau altceva decât să-şi mărite copila, ameninţată să rămână fată „bătrână". Cu toate acestea, comisarul Vasilache, şperietoarea comuniştilor, m-a trecut totuşi prin furcile lui caudine. După ce a ţipat la mine cât îl ţinea gura şi m-a ameninţat că acolo, în beciul poliţiei, o să-mi rămână oasele, l-a chemat pe unul Dobre, o namilă de boxer; ca să-mi care câţiva pumni. Când să mă lovească, eu am ridicat instinctiv braţul stâng cu cotul în sus şi mâna lui a alunecat peste capul meu. La care Vasilache a exclamat: „Ia uite, ăsta ştie şi jiu-jitsu". Atunci nu m-am mai putut ţine şi m-a podidit un râs isteric. Probabil că asta l-a dezarmat pe Vasilache că şi-a spus că unul care râde la anchetă nu poate să fie comunist. M-a trecut deci la comisarul Reinhard, „intelectualul" care urmase un curs de psihologie în Germania şi folosea alte mijloace. M-a poftit să iau loc într-un fotoliu, mi-a oferit o cafea şi un coniac, mai ales că eram şi foarte elegant, cum cerea munca mea specială. Voia să mă recruteze şi atunci l-am întrebat brusc cât oferă pe lună. Mi-a răspuns: 2000 de lei, la care eu am observat: „Domnule Comisar, eu câştig de zece ori atâta pe lună". Asta l-a dezarmat şi pe Reinhard, iar după două nopţi petrecute la „pârnaie" mi-au dat drumul. A durat însă două luni până când tovarăşii au acceptat să reia legătura cu mine, cazul fiind cu totul ieşit din comun şi cam „suspect".

De fapt, „lucrător în presă", cum era numit în mişcare unul care scria şi tipărea publicaţiile ilegale ale partidului, se afla pe locul doi în ierarhia muncilor cu înalt grad de pericol, imediat după procurarea de arme şi şe ştia că, dacă te prindea siguranţa fascistă sau Gestapoul, nu se lăsa nici cu proces, nici cu detenţie. Se întreprindea doar o anchetă fulger pentru a afla: sediile folosite, tovarăşii din celulă şi maşina tipografică, după care urma plutonul de execuţie, „pac" şi gata.

Şi totuşi, lucru curios: în singurătatea aceea, aproape totală, eram fericit. Slavă Domnului, nu există o definiţie precisă a fericirii şi poate că ar strica totul dacă ar exista una. Duceam o viaţă de sihastru. Evitam familia şi rudele, ca să nu le pun în primejdie, iar prietenii şi cunoscuţii, care bănuiau activitatea mea,

mă evitau ei. Singura mea legătură cu societatea erau cele trei meditaţii barosane, dintre care doar unul dintre elevi era interesant. Cu toate acestea, niciodată în viaţă n-am cunoscut o altă perioadă de care să-mi amintesc cu atâta plăcere şi mîndrie ca aceasta, deşi am deţinut o serie de posturi importante pline de satisfacţii şi chiar succese pe plan personal. Alţii îşi amintesc cu bucurie de momente fericite din copilărie. Eu nu! În momentele de eşec sau de grele încercări, mă forţez să reconstitui zilele şi anii din război, ca un fel de fortifiant care mă pune din nou pe picioare. Ciudat! Erau ani grei pentru poporul nostru, cu lipsurile, privaţiunile şi riscurile inerente războiului. Un cer de plumb apăsa vieţile noastre. Erau mai ales ruşinea şi dezonoarea de a fi aliaţi ai hitlerismului, care îngenunchiase Europa şi o supusese barbariei prin forţa armelor şi a ideologiei crimei declarate public şi făţiş. În faţa Europei se deschidea un secol de întuneric poate mai oribil decât cel al Evului Mediu. Iar eu eram fericit! Da, pentru că simţeam în toată fiinţa mea că făceam ceea ce îmi dicta conştiinţa. Ce minunat exprimă această condiţie umană versul lui Shakespeare: *This above all to thine own self be true* (Mai presus de orice să-ţi fi credincios ţie însuţi).

Pe vremea aceea mă întâlneam doar o dată pe lună cu legătura mea superioară de partid şi, deci, mai tot timpul acţionam oarecum independent, în sensul că deciziile critice cu privire la activitatea mea şi a celor în subordine trebuia să le iau eu. Iar ca om de acţiune *eram stalinist*. Aici, trebuie să subliniez că stalinismul a fost nu numai un fenomen politic şi ideologic, aspectul său psiho-social fiind tot atât de important. La originea lui, în Rusia, climatul politic dur şi sever al războiului civil şi intervenţiei străine, anii traumatici ai comunismului de război şi incercuirii capitaliste au creat condiţii în care s-a stabilit în Partidul Bolşevic o tradiţie de sfidare marţială şi eroism în faţa unor obstacole formidabile, imposibil de depăşit. Mai târziu, agresiunea antisovietică a devenit din ce în ce mai reală şi, odată cu venirea la putere a lui Hitler, a generat în partid un curent în favoarea genului de acţiuni voluntariste şi energice, în care scopul devenea mai important

decât mijloacele. Acest spirit stalinist s-a grefat de minune pe terenul politic aspru, şi dur al activităţii ilegale şi subterane din România, în felul acesta modulându-se spiritul în care a crescut şi s-a format o întreagă generaţie de lideri şi activişti comunişti.

Îmi plăcea şi convenea prioritatea eficacităţii în judecarea acţiunii politice, ideea lui Stalin că oricât de supraomenească ar fi sarcina şi de insurmontabilă piedica din cale, treaba trebuia făcută şi dusă până la capăt. Mujicul trebuia să devină oţelar, iar Rusia înapoiată, pe care o bătuseră şi umiliseră până atunci toţi, trebuia să se transforme într-o ţară modernă, avansată. *To get things done* (Să facem treaba cum trebuie) - spun americanii - iată care era deviza. Toate acestea se potriveau perfect condiţiei noastre de pitici mânaţi de ambiţia himerică de a doborî uriaşul Wehrmacht.

Dar, în ultimă instantă, ceea ce conta cel mai mult era că, în condiţiile războiului şi ale *ocupaţiei* germane (pentru că ocupaţie era, aşa cum s-a dovedit la 23 august 1944), singura noastră speranţă era Armata Roşie, al cărui generalissim era Stalin. Şi mai era ceva, mai important poate decât calculul politic şi militar la rece. În condiţiile unei lupte ilegale atât de periculoase încât înfruntai moartea zi de zi şi ceas de ceas, simţeai nevoia unei credinţe în ceva, ceva care să-ţi insufle curaj şi să-ţi susţină moralul ridicat: da, o credinţă de esenţă fanatică sau mistică, aşa cum au avut cei puţini care s-au împotrivit în ţara noastră fie dictaturii fasciste, fie, mai târziu, dictaturii comuniste. Cei care n-au avut aşa ceva, nu s-au putut abţine şi au cedat presiunii şi terorii, au devenit supuşi sau au „trădat". Am cunoscut câţiva dintre aceştia, dar am întâlnit şi un tovarăş care, după ce a fost târât 17 ani (nu glumă!) prin gulagurile staliniste, era gata să-şi dea viaţa pentru Stalin în 1946, când s-a întors în România. Dar oare nu au fost atâţia bolşevici condamnaţi la moarte din ordinul lui Stalin, care au murit cu numele lui pe buze?!

Ascultam în fiecare noapte postul de radio B.B.C. *Ici Londres!* şi tresăltam de emoţie la fiecare bătaie a metronomului care preceda emisiunea de ştiri. Proclamaţiile lui Stalin, în stilul laconic care-i era propriu, mă umpleau de bărbăţie şi speranţă. Am

trăit epopeea extraordinară a Stalingradului ca pe o dramă proprie, de parcă aveam în faţă o fiinţă dragă răpusă de boală, care-şi revenea treptat la viaţă şi, în noaptea în care s-a anunţat că cercul de fier al Armatei Roşii s-a închis, iar diviziile feldmareşalului Paulus n-au altă ieşire decât să se predea, am scos un ţipăt de bucurie, după care am destupat o sticlă de vin roşu pe care o ţineam pentru ocazii, am băut-o toată şi am adormit fericit.

Apoi, când comunicatele militare sovietice au început să sune ca o goarnă victorioasă, iar celebrul expert militar englez Liddell Hart conchidea că nimic nu mai poate opri înaintarea Armatei Roşii spre teritoriul german, aş fi fost în stare să scriu cel mai nesăbuit elogiu al geniului militar al lui Stalin, cum am făcut-o, de altfel, ulterior, în paginile „Scânteii". Aşa am devenit stalinist.

Pe vremea aceea nu ştiam că „genialul strateg" era un impostor în ştiinţa militară, că el căsăpise conducerea Armatei Roşii, în frunte cu mareşalul Tuhacevski, lăsându-se păcălit în paranoia lui şi de informaţiile viclean ticluite de Abwehrul hitlerist şi că ignorase toate avertismentele venite pe linia spionajului sovietic că Hitler pregăteşte invadarea Uniunii Sovietice, deoarece, în orgoliul său, nu putea accepta eşecul pactului Ribbentrop-Molotov, pe care-l pusese la cale mintea lui diabolică. Şi, desigur, nu ştiam nici despre celelalte isprăvi ale lui Stalin, despre care voi afla şi voi vorbi mai târziu.

Un ziar făcut ca "sarcină de partid"

Prima echipă a „Scânteii" era o adevărată ciudăţenie, Redactor-şef era Miron Constantinescu, un filosof tobă de carte, dublat de un revoluţionar fulminant (îi spuneam Jupiter, zeul cu fulgere şi trăznete în mâna lui) care avea nevoie de un caligraf şi de un grămătic ca să-i facă articolele inteligibile. Apoi, Pavel Chirtoacă, cu figura lui scheletică, măcinată de boli după anii de puşcărie, specialist în agricultură, Demenyi Iosif Ardeleanu, care ştia mai bine ungureşte decât româneşte, Stela Moghioroş, care ştia mai bine ruseşte decât româneşte, Matei Socor care ştia mai bine muzică decât gazetărie, iar subsemnatul - singurul care avea ceva experienţă gazetărească şi, deci, secretar general de redacţie. Într-o bună zi, ne-a chemat pe toţi Chişinevschi, secretar cu propaganda, şi ne-a spus: „Mergeţi la «Curentul» (vechea clădire a lui Pamfil Şeicaru, despre care se spunea „şapte etaje, şapte şantaje"), azi e Luni, Miercuri scoateţi primul număr al «Scânteii». Aveţi o tipografie bună şi s-a vorbit cu muncitorii să vă ajute. Sarcină de partid."

Am scos-o numai Dunmezeu ştie cum! Prima săptămână n-am reuşit să scriu nici un articol, deoarece eram ocupat cu rescrierea articolelor celorlaţii redactori. I-am adus în redacţie pe Nestor Ignat, Ion Călugăru şi Traian Şelmaru, ca să mai întăresc „compoziţia culturală" a redacţiei, cea socială fiind în regulă. Prea mulţi intelectuali - a exclamat Chişinevschi şi a adus în redacţie câţiva muncitori fruntaşi, aleşi pe sprânceană, numai din „industria grea". Într-adevăr, când scriau, parcă loveau cu barosul în „duşmanul de clasă".

Dar era romantic la început. Eu şi cu Miron dormeam pe podea şi ne acopeream cu pături, exact cum făceam în casele conspirative, după terminarea şedintei dc celulă. Înainte de a adormi, ne puneam pistoalele *Beretta* sub pernă, ca în filmele cu cowboys.

Mâncare ni se aducea de la cantina partidului de trei ori pe zi, aveam ţigări şi reşouri să ne facem cafele turceşti, aşa că nu ne lipsea nimic. Când, după vreo două luni, ne-a chemat la casieria Comitetului Central pentru a ne plăti salariul, ne-am uitat unii la alţii cu mirare. Ruptura de realitate era o caracteristică quasigenerală a tuturor celor ieşiţi din ilegalitate.

Dar perioada romantică n-a durat mult. După un an, eram toţi instalaţi în apartamente confortabile, bine mobilate şi echipate, iar la economatul „Scânteii" găseam alimentele de bază şi, din când în când, chiar o sticlă de vin bun.

Cât timp apăreau şi alte gazete, unele din ele foarte bine făcute profesional, eram siliţi să facem faţa competiţiei. Bătălia pentru cititori era aprigă. Lucram toată ziua în redacţie, apoi mergeam în tipografie la paginaţie şi, după ce se trăgea tirajul, porneam cu camioanele de difuzare şi cu afişele în zori, deoarece majoritatea chioşcurilor de ziare erau în mâinile I.O.V.R.-iştilor (invalizilor de război), care nu voiau să audă de comunişti şi sabotau vânzarea „Scânteii".

Competiţia ne silea să ne batem pentru a avea ultimele ştiri şi comentarii la zi. Dacă venea de la Rador o ştire importantă la ora 10 sau chiar 11 noaptea, mă apucam şi scriam un comentariu scurt, recurgând uneori la Johnny stenograful.

Au trecut anii, gazetele de partid şi cele independente au dispărut una după alta, iar ziariştii de la „Scânteia" au pierdut zelul profesional. Veneau la 9 dimineaţa şi plecau acasă la 5 după-masă. Trei pagini se încheiau după-masă şi rămânea deschisă doar pagini patru, pentru ştiri externe de ultimă oră. Pentru asta rămânea de serviciu, cu schimbul, câte un membru al comitetului de redacţie. Devenisem „fonctionari" cu 8 ore de muncă de birou pe zi.

Dar ritualurile presei de partid rămâneau în vigoare. „Scânteia", după formula lui Lenin, trebuia să fie nu numai un propagandist şi agitator colectiv, ci şi un „organizator colectiv", iar sarcina aceasta prioritară revenea, în principal, articolului de fond (editorialului). În redacţie, numai cinci sau şase ziarişti se bucurau

de onoarea de a scrie articole de fond, aleşi nu atât potrivit talentelor profesionale, cât spiritului lor de partid combativ şi necruţător, implicit al originii lor sociale muncitoreşti, ceea ce îmi dădea cel mai mult de furcă în privinţa gramaticii şi sintaxei. În fiecare dimineaţă, în toate fabricile din ţară, exista un ritual de partid: prima jumătate de oră, muncitorii, după ce pontau prezenţa la lucru, mergeau la clubul cultural, unde secretarul cu agitaţia şi propaganda citea articolul de fond al „Scânteii", la care toţi dădeau din cap aprobator („combate bine" tovarăşul), după care se îndreptau plini de însufleţire şi optimism la locul lor de muncă. Se îndoctrina astfel ideologic masa muncitorilor, se forma „limbajul de lemn" al activistului de partid şi chiar modul lui de a gândi şi a privi lumea şi societatea. Cei mai devotaţi duceau cuvântul partidului şi acasă, în familie, repetând la cină, în loc de rugăciunea la începutul mesei, conţinutul articolului de fond din „Scânteia". Aşa s-a făurit în mod sistematic societatea docilă şi conformistă a erei comuniste. Mai trebuie menţionat că articolul de fond, după ce era aprobat de conducerea ziarului, mergea în mod obligatoriu la secţie, la C.C., pentru a fi sfinţit cu aghiasmă. De aceea, de regulă, era scris cu o zi înainte.

După fiecare congres de partid întocmeam o listă cu 30 de teme alese din Raportul C.C. al P.C.R., ţinut de Gheorghiu-Dej, apoi de Ceauşescu, pe care o trimiteam la Secţia de Propagandă pentru aprobare şi, în felul acesta, scăpam de grija tematicii articolelor de fond pe o lună. Numai evenintente extraordinare, interne sau internaţionale, întrerupeau, pentru o zi sau două, acest ritual cazon. După Plenare ale C.C. sau după un discurs important al secretarului general (dar care nu era important), făceam o listă de 5-10 articole de fond, care urmau aceeaşi cale bine stabilită a procesului creaţiei jurnalistice.

În 1951, am fost trimis la Moscova, în fruntea unei delegaţii de zece ziarişti români, pentru a petrece o lună în redacţia *„Pravdei"* ca „schimb de experienţă", de fapt pentru a învăţa din practica lui Big Brother cum se face un ziar de partid. Acolo mi-am dat seama că aplicasem destul de corect „modelul sovietic" în

materie, deoarece atât Chişinevschi, cât şi Răutu, care conduceau destinele presei româneşti, erau oameni formaţi la şcoala sovietică şi ne învăţaseră destul de conştiincios cum se face un ziar de partid. Redactor-şef al „Pravdei" pe atunci era Iliciov, un bondoc cu ochelari prin care apăreau nişte ochi sfredelitori de veveriţă. Am avut cu el o întâlnire „în doi" care s-a desfăşurat în jurul unei mese pline cu tot felul de aperitive tipic ruseşti: icre negre, care se mâncau pe vremea aceea la Moscova cu lingura de supă, o zacuscă grozavă, somon afumat, anghilă în ulei, crab în maioneză, ciuperci murate şi o votcă siberiană, de 90 de grade. Nu-i de mirare că îmi aduc aminte mai amănunţit de acest festin imperial decât de conversaţia noastră, pentru că după ce - la insistenţa lui Iliciov - am dat pe gât un pahar de *Sibirskaya*, mi-a venit să sar în două picioare şi să dansez Cazaciok. Fusesem avertizaţi încă de acasă, la şedinta de prelucrare de la C.C. ca în, Rusia sa nu bem cu stomacul gol, ci numai după ce ne-am burduşit bine stomacul, ca un fel de bandaj antialcoolic, că gazdele ruseşti îşi fac o plăcere din a-şi ademeni oaspeţii să bea „tărie" până îi fac criţă. Am respectat această indicaţie preţioasă cu sfinţenie şi rezultatul a fost că toţi membrii delegaţiei, în frunte cu şeful, s-au întors acasă cu un plus de greutate de la 5 kilograme în sus.

De la întâlnirea intimă cu Iliciov am reţinut totuşi un sfat colegial, oferit cu discreţie, după ce şi el se cam cherchelise puţin: „Nu te baza pe indicaţiile telefonice ale şefilor de la C.C. că, dacă se dovedesc ulterior greşite, tovarăşii de sus vor declara invariabil că ei ţi-au spus cu totul altceva, adică ceea ce era «just», şi întreaga răspundere va cădea pe capul tău".

Pe vremea aceea, vorbeam destul de fluent ruseşte, că fusesem supus la un curs intensiv încă din 1946. Vizionasem de câteva ori filmele lui Eisenstein, Pudovkin şi Dovjenko, ascultasem benzi cu discursurile lui Stalin şi citeam regulat „Pravda", aşa încât descopeream deseori în articolele mele fraze cu o structură specific rusească.

Aş putea să spun că singurul lucru pe care l-am învăţat la „Pravda" a fost rubrica *„Viaţa de partid"*, pe care, imediat ce m-am întors acasă, am introdus-o şi la „Scânteia". Principiul director era că nu este important să se relateze amănunţit cum se desfăşoară o şedinţă de partid sau alte activităţi ale diferitelor organe de partid locale, ci să se sugereze cu abilitate cum *ar trebui* să fie organizată o şedinţă de partid, să se ofere astfel *modele* de organizare bună şi de comportare „justă" a membrilor de partid. Adică îndoctrinarea politică şi modelarea psihică şi mentală a membrilor de partid pentru a-i face pe toţi ca unul şi pe unul ca toţi. Când George Orwell a scris „1984", el nu şi-a dat seama că ceea ce apărea la el ca o viziune fantastică, se transformase în URSS într-o ştiinţă.

Coloana a Cincea Sovietică în Partid

Anul 1944 a marcat un puternic reviriment în Partidul Comunist din România; de fapt, pulsul a început să bată mai tare după declanşarea marii ofensive sovietice pe un front larg, îndeosebi a grupului de armate de pe Frontul 2 Ucrainian, conduse de mareşalul Rodion Malinovski.

În aprilie, la Bucureşti, are loc o lovitură de forţă, prin înlăturarea lui Ştefan Foriş de la conducerea partidului şi instalarea triumviratului Constantin Pârvulescu, Emil Bodnăraş şi Iosif Rangheţ, care imprimă o notă dinamică întregii activităţi ilegale.

Lucreţiu Pătrăşcanu fu eliberat din lagăr şi pus sub pază jandarmerească la vila de la Poiana Ţapului, de unde reuşi să se strecoare în Bucureşti, fiind rudă cu generalul Picky Vasiliu de la Interne.

Constantin Doncea, unul din organizatorii grevelor ceferiste din 1933, plecat ca voluntar în războiul civil din Spania, după care a emigrat în U.R.S.S., fu paraşutat de sovietici în munţii Făgăraş, unde îşi începu activitatea.

Potrivit unui plan elaborat de Ion Gheorghe Maurer şi Bodnăraş se organizează evadarea lui Gheorghiu-Dej din Lagărul de la Târgu Jiu, în ziua de 9 august, fiind dus într-o casă conspirativă din Oltenia, pregătită în acest scop de Roşianu, secretarul partidului pentru Oltenia.

În mod evident, toţi cei menţionaţi mai sus îl recunoşteau pe Gheorghiu-Dej ca lider al partidului. Gheorghe Gheorghiu fusese un muncitor ceferist de un tip deosebit şi se afirmase de tânăr ca un bun organizator, cu talent de conducător. Organizase în Ardeal a serie de acţiuni de răsunet, în orăşelul Dej, al cărui nume s-a şi lipit de al său, iar în grevele de la Griviţa Roşie din 1932-33 şi în procesul care a urmat şi-a consolidat poziţia în partid. Prin toate închisorile şi lagărele prin care a trecut timp de 14 ani, inteligenţa sa naturală, tactul şi extraordinara stăpânire de sine l-au situat în fruntea deţinuţilor politici. Avea doar câteva clase, dar învăţa cu o energie şi tenacitate excepţională tot ce se putea acumula, drept cunoştinţe şi cultură, de la intelectualii comunişti închişi odată cu el. Învăţase destul de bine să vorbească ruseşte, de citit nu reuşea din cauza literelor cirilice. De profesie fusese electrician de înaltă calificare, având la CFR un salariu egal cu al inginerilor tineri - 6000 de lei. Mi-am dat seama de priceperea lui profesională din modul cum examina aparatele electrice şi electronice pe care le aduceam acasă pe vremea când eram ambasador la Washington. Le desfăcea şi le punea la loc cu îndemânare de bun meseriaş şi cu o mare curiozitate tehnică. Cred că asta stătea la baza respectului pe care-l va dovedi mai târziu pentru competenţa specialiştilor şi, în general, pentru oamenii de cultură cu care s-a înconjurat din primul moment. Aici este una din deosebirile marcate faţă de Nicolae Ceauşescu, care, nereuşind să înveţe nici o profesiune (ca ucenic al unui cizmar n-a făcut niciodată cu mâinile lui un pantof), nutrea dispreţ şi chiar ostilitate faţă de specialişti şi în general faţă de intelectuali, formulând binecunoscuta lui teorie că activistul de partid trebuie să se priceapă la toate.

Şi ca aspect, Gheorghiu arăta a bărbat, era puternic şi frumos, de unde şi succesele sale la femei.

L-am întâlnit, imediat după 23 august, în acel sediu provizoriu al partidului din Aleea Alexandru şi am stabilit din primul moment o comunicare directă cu el. Deşi avea aureola luptătorului ilegalist, trecut prin multe încercări grele pe care le biruise, aureolă de care era perfect conştient, se comporta cu modestie şi cu o afabilitate aş spune firească. Era deosebit de comunicativ şi prietenos, distonând oarecum în mediul acela de „tovarăşi" cu vechi state de serviciu care-şi dădeau importanţă şi încercau să se impună printr-un aer sever şi puţin misterios, voind parcă să-ţi atragă atenţia că ai în faţă *cineva*.

În persoana lui Gheorghiu-Dej şi mai ales în evoluţia lui am cunoscut pentru prima dată efectul transformator al puterii asupra omului. La început, domina la el respectul pentru tovarăşii mai vechi de partid (i se adresa cu vădită reverenţă lui Pârvulescu, care participase la Revoluţia Rusă din 1917) şi i se părea firesc ca Ana Pauker, cu trecutul ei eroic şi experienţa dobândită la Moscova, să devină conducătoarea partidului. De aceea, când Ana s-a întors în ţară în septembrie 1944, Gheorghiu a fost printre primii care au susţinut desemnarea ei ca secretar general.

Îmi aduc aminte: primul conflict cu Ana a izbucni când, într-o şedinţă a Biroului Politic provizoriu, ea a bagatelizat actul de la 23 august 1944 şi chiar a apreciat că acţiunea partidului în vederea înfăptuirii lui a fost o „greşeală politică". Pătrăşcanu a protestat vehement, iar Bodnăraş a citat părerile mareşalului Malinovski, însuşite de Stalin, că lovitura de la 23 august a dat peste cap întregul dispozitiv strategic german din Balcani. Era prima ciocnire între „grupul exterior" al conducerii venit din Uniunea Sovietică şi conducerea din ţară a partidului. La acea şedinţă, Gheorghiu-Dej s-a abţinut de la comentarii, dar într-o noapte, în faţa unui pahar de vin roşu (slăbiciunea lui), şi-a vărsat focul în faţa mea. Venisem la sediu după încheierea gazetei şi l-am întâlnit pe culoar. Era vădit amărât şi simţea nevoia să-şi descarce sufletul. Ne-am dus în camera lui şi acolo a început să-şi dea

drumul. Tipic pentru el, când era vorba de probleme politice complicate, gândea foarte încet, cumpănea lucrurile bine şi numai după aceea ajungea la o concluzie sau decizie. Până atunci fusese foarte mândru de rolul jucat de partid în alungarea Antoneştilor şi întoarcerea armelor contra Germanici hitleriste şi ne ceruse nouă, ziariştilor, să subliniem foarte tare faptul că atunci când trupele sovietice s-au apropiat de Bucureşti, ei, împreună cu Gheorghe Apostol, le-a întâmpinat cu flori la intrarea în oraş, raportând comandamentului sovietic că oraşul fusese curăţat de nemţi şi se afla sub controlul autorităţilor române. „Dar acum - îmi spunea el - , nu ştiu ce să cred. Tovarăşa Ana o fi stat de vorbă cu tovarăşii sovietici şi dacă asta-i părerea lor, că era mai bine dacă intrau în Bucureşti ca armată învingătoare şi că în acest fel scăpăm şi de rege, şi de partidele burgheze, o fi ceva în treaba asta..." Gheorghiu era evident descumpănit, deoarece atunci, pentru el, aprecierea sovietică era sfântă. Totuşi, conform obiceiului său format în închisoare, unde avea tot timpul la dispoziţie, a început să despice firul în patru. „Ia stai - zise el - să vedem ce s-ar fi întâmplat dacă nu era 23 August. Va-să-zică, trupele sovietice ar fi înconjurat oraşul, iar trupele germane şi cele româneşti ar fi opus rezistenţă. Artileria sovietică ar fi tras în oraş, Katiuşele ar fi explodat pe Calea Victoriei, aviaţia ar fi bombardat sistematic oraşul şi s-ar fi ales praf şi pulbere din Bucureşti. Ei, ce zici?"

Am zis că ar fi fost o nenorocire cu zeci de mii de morţi şi distrugeri incalculabile, iar din punct de vedere politic, bucureştenii, în loc să-i primească pe ostaşii sovietici cu flori şi urale, i-ar fi luat cu „huo!". I-am spus părerea mea că nu cred că conducerea Uniunii Sovietice regretă actul de la 23 August şi cea mai bună dovadă este că Stalin i-a acordat regelui Mihai cel mai înalt ordin sovietic Victoria tocmai pentru acest act.

Oricum, Gheorghiu-Dej rămânea descumpănit. Încă nu avea curajul să o contrazică pe Ana Pauker tocmai pentru că o socotea, la ora aceea, ca bucurându-se de încrederea Moscovei. El a căpătat încrede în sine numai după întrevederea cu Stalin, prima de acest gen, în luna ianuarie 1945, la Moscova. Gheorghiu era în

acel moment ministru al Comunicaţiilor în guvernul generalului Rădescu şi motivarea oficială era că s-a dus „să poarte conversaţii cu privire la anumite probleme de economie naţională şi de transport ale României". Pretextul era perfect legitim, deşi Gheorghiu ştia foarte bine că, de fapt, era vorba ca Stalin să ia o decizie cu privire la liderul Partidului Comunist din România. Poate că decizia fusese luată, dar, în orice caz, Stalin voia să-l măsoare pe Gheorghiu să vadă dacă şi cât poate conta pe el.

Devenisem deja preferatul lui Gheorghiu în materie de redactare a discursurilor şi documentelor de partid. Citea cu regularitate articolele mele din „Scânteia" şi-i plăceau foarte mult notele mele satirice, în care polemizam cu redactorul-şef al „Dreptăţii", N. Carandino. M-a chemat într-o zi să-mi spună acestea şi să-mi propună „să lucrăm împreună", că, nota el cu oarecare timiditate, „nu prea stau bine cu scrisul". Am acceptat cu mare bucurie. Omul îmi plăcea şi cred că sentimentul era reciproc pentru că mă chema destul de des la „ora concesiunilor", când simţea nevoia să se descarce. Îmi spunea, pe numele conspirativ, „Tache" şi, treptat, am ajuns să discutăm nu numai „politică", ci şi probleme de viaţă personală. Îi dădeau bătaie de cap cele două fete ale lui - Lica şi Tanţa - care, după ani de sărăcie lucie şi claustrare socială (fete de puşcăriaş comunist), cu o mamă care-şi găsise alt bărbat când Gheorghiu se afla în închisoare, dintr-odată, peste noapte, se trezise seară în bogăţie şi lux, pierzându-şi capul. Şi cum ambele erau fete cu temperament focos (aveau cui semăna!), iar bărbaţi dornici a deveni „ginerele şefului" erau destui, avea probleme cu Lica şi Tanţa.

Stalin decide între Ana şi Dej

Când s-a întors de la Moscova m-a chemat. Era alt om. Stalin hotărâse ca el să fie conducătorul partidului şi, ca o baghetă magică, această decizie îl transformase pe Dej, gata să intre în rol. Am remarcat imediat siguranţa cu care vorbea şi chiar ţinuta -

pentru prima dată purta cravată şi haină într-o ocazie absolut neformală, după masa de seară. (Eram obişnuit să-l văd în pulover, cu cămaşa descheiată şi în papuci de casă.) Mi-a povestit scena din Kremlin, imitându-l pe Stalin şi Molotov şi ca gesturi, şi ca ton. (Avea un talent actoricesc cu totul ieşit din comun.)

Totul se petrecuse în biroul lui Stalin. Primul lucru care-l izbise pe Gheorghiu, în momentul când s-a ridicat în picioare ca să-l întâmpine şi să-i strângă mâna, a fost statura scundă a lui Stalin. Dictatorul evita în mod deliberat să fie fotografiat în picioare, ca să nu se vadă cât de scund este, complex pe care-l vom întâlni şi la Ceauşescu. Politicos, Stalin i l-a recomandat pe Viaceslav Mihailovici Molotov şi apoi I-a poftit să ia loc. Stalin continua să vorbească plimbându-se prin cameră.

„Te-am chemat ca să discutăm problema conducerii partidului vostru şi am să trec direct la subiect" - a spus el. S-a oprit din mers şi s-a apropiat doar la un pas, privindu-l pe Gheorghiu în ochi, ca şi cum voia să afle ce e în capul lui. Pe moment, spuse Dej, m-am simţit ca în faţa procurorului militar, dar Stalin a sesizat situaţia şi, coborând tonul, a zis: „Suntem doar între tovarăşi şi aş vrea să ne spui care crezi că este sarcina cea mai urgentă în faţa partidului vostru?" Am stat puţin pe gânduri, povesti mai departe Dej, şi apoi i-am răspuns: „Tovarăşe Stalin, sarcina cea mai urgentă sunt de fapt două, egal de urgente: ne-am angajat în război alături de Armata Roşie şi trebuie să mobilizăm toate resursele pentru a susţine asaltul final, dacă e nevoie până la Berlin, dar, în acelaşi timp, trebuie să punem pe picioare economia ţării, ca să asigurăm producţia şi, totodată, aprovizionarea populaţiei. Una fără alta nu merge". Adăugă Dej: Îi urmăream atent trăsăturile feţii când vorbeam şi era evident că-i plăcuse ceea ce am spus. Când m-am oprit eu cu vorba, s-a oprit şi el din mersul său. A spus doar atât: „Da, aşa e!" După care Molotov a vorbit şi el: „Da, Iosif Vissarionovici, am vorbit ieri la telefon cu tovarăşa Ana şi ea a subliniat prioritatea frontului şi a spus că lozinca partidului este «Totul pentru Front»". (Molotov o prefera pe Ana.)

„Sigur, sigur, a replicat Stalin, dar trebuie avut grijă şi de populaţie, nu numai de soldaţii, iar tovarăşul român a pus bine problema. Aşa să rămână!"

S-a aşternut apoi o perioadă lungă de tăcere, pe care Stalin a spart-o: „Dragă Viaceslav Mihailovici, Ana e o tovarăşă bună, de încredere, dar, vezi tu, ea este evreică; şi de origine burgheză, iar partidul din România are nevoie de un conducător din rândurile clasei muncitoare, un adevărat român." Apoi a venit spre mine şi mi-a întins mâna: „Am decis. Îţi urez succes, tovarăşe secretar general". Şi cu asta, s-a încheiat întrevederea.

Formidabilă scenă, demnă de o antologie a momentelor semnificative din istoria mişcării comuniste! Am fugit la redacţie, am scos din safe carnetul meu de reporter şi mi-am notat cu înfrigurare, în cifrul meu propriu, întreaga poveste. Am uitat să notez observaţia lui Dej că *perevocik*-ul (interpretul) fusese excelent. Asta îmi aduce aminte de o întâmplare la New York, în 1960, când Gheorghiu-Dej venise cu Hruşciov, pe vaporul «Baltica», la sesiunea O.N.U. Dej avea humor, îi plăcea să facă glume şi, bineînţeles, toată lumea râdea, chiar dacă gluma nu era prea reuşită. Ducându-se la recepţii la New York cu interpretul recrutat de Securitate, a constatat însă, cu mâhnire, că de câte ori făcea un banc, interlocutorii nu râdeau, nici măcar nu zâmbeau. Era contrariat. S-a întâmplat însă ca secretarul de stat al SUA să invite la un dineu oficial numai două persoane din fiecare ţară: şeful delegaţiei şi ambasadorul, reprezentant permanent. Aşa încât l-am însoţit eu pe Dej şi, bineînţeles, am făcut pe interpretul. Drept rezultat, ori de câte ori Dej făcea o glumă, comesenii râdeau în hohote. „Aşa, vasă-zică, a exclamat Dej, de acum înainte ai să fii tu interpretul meu, iar pe Vasilică expediază-l acasă cu primul avion." Într-adevăr, testul suprem al unui interpret este traducerea unui banc.

Da, în primii ani după războiu, Gheorghiu-Dej se purta încă omeneşte, nu devenise *conducătorul*. A convocat odată pe şefii redactori de publicaţii şi, spre marea noastră surpriză, a început să citească un articol din „Scânteia", semnat de Sergiu Fărcăşanu, care ploua cu superlative la adresa sa. Se oprea la fiecare temenea, o

citea şi o recitea în ton batjocoritor, însoţind-o de comentarii ca - „I-auzi domnule, să vezi şi să nu crezi!" sau „Formidabil!" sau „Ce n-a văzut Parisul" şi altele de acest gen. Sergiu, invitat special, se făcuse alb ca varul. Îi era mai mult frică decât ruşine: A rămas proverbială printre gazetari caracterizarea lui Dej, lipită pe fruntea sicofanţilor: „limbă de catifea".

Tot pe atunci Dej a făcut un lucru cu totul ieşit din comun. O serie de tovarăşi, care, din ordinul lui fuseseră întemniţaţi (la cererea consilierilor sovietici, pretindea el), ca Gogu Rădulescu, Aurel Vijoli şi Mihai Levente, au fost eliberaţi şi la primul congres de partid, făcuţi membri ai Comitetului Central şi miniştri ai guvernului, tot la ordinul lui. Era foarte mândru de această ispravă şi o cita ca dovadă că el nu este ranchiunos. Mai târziu, însă, îi vor plăcea articole laudative (pe merit - sublinia el) şi va deveni necruţător cu oricine „mişcă în front".

La „Scânteia" am şi primit indicaţii să evităm deocamdată ierarhia stabilită în înşiruirea membrilor conducerii de partid. Din septembrie 1944 încoace ea era: Ana Pauker, Gheorghiu-Dej, Vasile Luca ş.a.m.d. Poeţii de la curte trebuiau, de asemenea, să-şi revizuiască versurile care, până atunci, erau închinate cu predilecţie Anei (ca în poezia lui Dumitru Corbea: *„Sufletul ei / Stă neclintit / Lângă toţi trei*). Şi, evident, nu se mai purta nici lozinca *„Ana-Luca-Teo-Dej / Bagă spaima în burgheji*" - în care domina grupul exterior din conducerea de partid.

Alegerea oficială a lui Gheorghiu-Dej va avea loc la Conferinţa Naţională din octombrie 1945. De fapt, se relua, în condiţii istorice noi, vechea tradiţie din cadrul imperiului otoman, când candidaţii la domnie în Ţara Românească sau Moldova trebuiau să meargă la Înalta Poartă, la Istanbul, pentru a fi „unşi" ca domnitori. Înalta Poartă era acum la Moscova.

Dar nici grupul exterior nu ceda puterea atât de uşor, iar legăturile cu instituţiile sovietice, în special NKDV (temuta securitate a lui Beria), nu fuseseră rupte. În Biroul Politic, grupul îşi menţinea superioritatea numerică (patru contra trei) cu Ana

Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu şi Iosif Chişinevschi, iar în secretariat Gheorghiu-Dej era coufruntat cu Ana, Luca şi Teohari.

Cn toate acestea, raportul C.C. la Conferinţa Naţională, ca şi celelalte documente purtau deja pecetea personală a lui Gheorghiu-Dej. În raport se insista asupra vechimii mişcării muncitoreşti şi socialiste din România, iar în preambulul Statutului partidului erau enumerate la loc de cinste atât mari figuri ale revoluţiilor din trecut (Gh. Doja, Horia, Cloşca şi Crişan, Tudor Vladimirescu şi Nicolae Bălcescu), precum şi marile personalităţi ale mişcării socialiste (C. Dobrogeanu Gherea, Ştefan Gheorghiu, Ion Frimu, Marinescu şi alţii). Gheorghiu-Dej a ţinut să sublinieze originile *naţionale* ale partidului şi socialismului şi tot el a iniţiat schimbarea numelui Partidului Comunist din România în Partidul Comunist *Român*.

Dar, aşa cum vom vedea, Gheorghiu-Dej se va dovedi un vrednic discipol al lui Stalin, prin modul în care se va descotorosi treptat de adversarii săi din Biroul Politic şi de întreaga agentură sovietică din partid.

Vîşinski şi Guvernul Petru Groza

Pentru Stalin, alegerea conducătorului partidului comunist era „problema-cheie" a României. Restul se aranjase la 9 octombrie 1944, cu Churchill, la Moscova şi s-a definitivat la Yalta, la 11 februarie 1945, iar de aplicarea deciziei luate acolo, ca „în Romaînia 90 la sută să revină U.R.S.S.", avea grijă Comisia Aliată de Control compusă din reprezentanţii U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii şi prezidată de generalul sovietic Susaikov. Dar executantul principal a fost trimisul personal al lui Stalin, Andrei Ianuarevici Vîşinski, faimosul preşedinte al Tribunalului Suprem, care judecase şi condamnase, mai precis condamnase şi judecase pe aşa-zişii sabotori din procesele „partidului" industrial din anii 1930, deoarece sentinţele fuseseiă stabilite de Stalin, iar procesul furniza doar dovezile cerute de sentinţa prestabilită. Pentru silinţa

arătată la aceste procese, Stalin îl numise pe Vîşinski procuror general al U.R.S.S. şi îi încredintase procesele grupurilor de dreapta sau de stânga ale lui Troţki, Zinoviev şi Buharin.

La Bucureşti, Vîşinski ateriza foarte des şi, bineînţeles, principalul obiectiv era Palatul Regal. Cabinetul Sănătescu fu înlocuit cu unul condus de generalul Rădescu, în care Partidul Comunist punea primul picior la Ministerul de Interne, cu Teohari Georgescu, ca subsecretar de stat.

În februarie 1945, „lupta de clasă se ascute la maximum" în România. La 11 februarie, generalul Rădescu rosteşte la Sala Aro un discurs incendiar, al cărui ascuţiş era îndreptat împotriva conducătorilor comunişti. El se angajează să nu lase ţara să cadă pradă anarhiei şi „unei stăpâniri străine de neam", ceea ce era numai pe jumătate adevărat, făcându-i pe cei cu musca pe căciulă să taxeze discursul generalului „rasist".

Frontul Naţional Democrat, în care Partidul comunist reuşise să adune Frontul Plugarilor, Gruparea naţional-ţărănistă condusă de Anton Alexandrescu, Gruparea naţional-liberală condusă de fostul premier Gh. Tătărăscu, Partidul Social Democrat, în frunte cu Ştefan Voitec şi Lothar Rădăceanu şi Partidul Social-Ţărănesc, condus de Mihai Ralea, organizează o mare demonstraţie populară, la 24 februarie, la care participă aproape jumătate milion de oameni. Mă aflam în Piaţa Palatului în acea seară, când, de pe clădirile Palatului şi ale Ministerului de Interne (ulterior C.C. al P.C.R.), soldaţii au început să tragă din ordinul lui Rădescu. Trăgeau evident deasupra demonstranţilor, pentru a-i risipi şi nu a-i ucide, pentru că altfel ar fi fost mii de morţi. Acolo a rămas aproape singur în mijlocul pieţii Lucreţiu Pătrăşcanu şi am consemnat acest act de curaj nemaipomenit în reportajul pe care l-am scris în noaptea aceea fierbinte. Săracul Rădescu, credea şi el, ca şi Antonescu, că este un actor istoric independent. Dar soarta lui fusese decisă la Yalta. Şi singurul lucru care i-a rămas a fost să fugă cu un avion militar, nici măcar nu ştiu unde.

La 26 februarie, sosi la Bucureşti Vîşinski. Ministrul de externe al României, Constantin Vişoianu, relatează că, prin

Ambasada Sovietică, emisarul lui Stalin ceruse să fie primit la rege a doua zi, la trei după-masă. Scurt, executarea!

A fost prima audienţă la rege, după care au mai urmat trei, de fiecare dată în prezenta lui Vişoianu. Din memoriile acestuia rezultă că prima cerere a lui Vîşinski a fost demiterea lui Rădescu, iar la a treia audienţă, la 28 februarie, i-a acordat regelui timp de gândire pentru a spune *da* "până la ora şase, adică două ore". În caz negativ, preciza procurorul lui Stalin, guvernul U.R.S.S. si armata sa „nu mai răspund de independenţa României". „S-a ridicat, a bătut cu pumnul în masă, a plecat şi a trântit uşa când a ieşit, aşa de tare, încât a crăpat zidul împrejur".

Cu forcepsul, deci, s-a născut, la 6 martie 1945, guvernul de largă concentrare democratică, condus de dr. Petru Groza. Era o formă „simulată" de pluralism politic "Bon pour l'Occident", deoarece Groza reprezenta Frontul Plugarilor, vicepreşedinte şi ministru de externe era Gh. Tătărăscu, şef liberal, fost prim-ministru, al cărui partid deţinea două portofolii în plus, social-democratul Lothar Rădăceanu era ministru al Muncii. Mihai Ralea, şef al partidului Social Ţărănesc, membru al guvernului, chiaburul Romulus Zăroni, din Frontul Plugarilor, prelua ministerul Agriculturii, Anton Alexandrescu, gruparea disidentă naţional-ţărănistă, devenea ministrul Cooperaţiei, iar comuniştii Gheorghiu-Dej, Lucreţiu Pătrăşcanu şi Teohari Georgescu preluau comunicaţiile, justiţia şi internele.

Imediat după instalarea guvernului Groza, Stalin a făcut gestul care avea să întărească autoritatea noului regim în România: retrocedarea Ardealului de Nord. Deşi el fusese recucerit în cea mai mare parte prin vitejia şi sacrificiile Armatei Române, Ardealul de Nord fusese folosit de sovietici ca o carte de joc în impunerea unui guvern dominat de comunişti la Bucureşti.

În acelaşi timp, la Ateneul Român, avea loc una din cele mai semnificative adeziuni la noua orientare politică a României: marele şi popularul scriitor Mihail Sadoveanu ţinea o conferinţă a cărei temă era: „Lumina vine de la Răsărit". După marele savant Constantin Parhon, care avea să devină primul preşedinte al

Prezidiului R.P.R., Sadoveanu avea să fie numit, mai târziu, preşedintele Adunării Deputaţilor, marcând astfel participarea activă a vârfurilor intelectualităţii la noul regim.

„Războiul Rece" şi Democraţiile Populare

Puţin timp după instalarea sa, guvernul Petru Groza a trecut la înfăptuirea principalei reforme promise în Platforma-program a F.N.D.: reforma agrară, prin care se împărţea pământul ţăranilor şi se desfiinţau moşiile care depăşeau suprafaţa de 50 hectare.

Era vorba de vechea idee a lui Lenin, ca în ţări înapoiate, ca Rusia, revoluţia să cunoască două etape: *burghezo-democratică*, în care să se efectueze schimbările social-politice ale revolutiei burgheze şi, în primul rând, eliminarea moşierimii şi împroprietărirea ţăranilor şi numai după aceea să se treacă la revoluţia *socialistă*. Dar, în momentul când a ajuns la putere Lenin cu Partidul său Bolşevic au uitat de prima etapă burghezo-democratică şi au trecut la comunismul de război, care, depăşea chiar şi revoluţia socialistă. Abia după patru ani de dezastru economic şi foamete, Lenin şi-a dat seama că sărise nu una, ci două etape şi a încercat să dreagă lucrurile, iniţiind politica N.E.P.-ului, un fel de compromis între atotputernicia statului în economie şi un sector al producţiei agricole şi al schimburilor de mărfuri dintre sat şi oraş, care funcţiona pe baza legilor pieţii. Puţin după moartea lui Lenin, Stalin n-a mai răbdat nici mica producţie ţărănească, nici legile pieţii şi a trecut la colectivizarea forţată a agriculturii şi industrializarea tot atât de forţată, etatizând până şi serviciile, chiar micile ateliere de reparaţii şi dughene din oraşe şi pieţe, că nu mai aveai unde-ţi repara un pantof sau o haină.

Cam aşa s-au petrecut lucrurile şi în România, deşi contextul internaţional era cu totul altul şi nu mai exista pretextul încercuirii capitaliste invocat de Stalin. Adevărul este că, sub influenţa liderului bulgar Gheorghi Dimitrov, Stalin acceptase

iniţial, imediat după război, conceptul de democraţie populară pentru ţările est-europene, ca şi strategia unor transformări treptate, de natură burghezo-democratică, în aceste ţări. „Sarcina noastră imediată - preciza Dimitrov în 1946 - nu este nici socialismul, nici sistemul sovietic, ci consolidarea regimului democratic parlamentar." Conjunctura internaţională, ca şi interesele economice ale Uniunii Sovietice, pe care Stalin le percepea în acel moment ca fiind strâns legate de un ajutor american substanţial (îi deschiseseră ochii caracterul salvator al alimentelor şi celorlalte mărfuri primite din S.U.A., în timpul războiului), toate dictau o politică sovietică externă deosebit de grijulie faţă de Washington şi Londra. În definitiv, Stalin îşi atinsese obiectivul principal: în toate ţările est-europene fuseseră instalate regimuri „prietene Uniunii Sovietice", iar prezenţa Armatei Roşii garanta stabilitatea şi orientarea acestora. Aşa se face că la finele lui iunie 1945, la Moscova, cu prilejul formării Guvernului Polonez, de Unitate Naţională, Stalin, în toastul său, declara că alianţa sovieto-poloneză nu este de ajuns şi că „ambele ţări trebuie să aibă alianţe cu Vestul, cu Marea Britanie, Franţa şi Statele Unite. Eu propun un toast în cinstea acestor aliaţi".

Curând însă, pe eşichierul politicii mondiale s-au produs schimbări semnificative. După moartea preşedintelui Roosevelt, care credea într-o conlucrare pozitivă cu U.R.S.S. după război, venise, la Casa Albă, Harry Truman, care schimbă brusc macazul în relaţiile cu Moscova. Prima decizie ostilă U.R.S.S. fu anularea abruptă, în mai 1945, a programului Lend-Lease şi întreruperca livrărilor de alimente, îmbrăcăminte, arme şi muniţii către Uniunea Sovietică. Situaţia pe fronturile de luptă cu ţările axei fasciste nu mai era aceea care determinaseră Washington şi Londra să accepte instalarea unor regimuri pro-sovietice în ţările est-europene ca o „zonă-tampon" indispensabilă securităţii sovietice. Trecuseră anii în care singura speranţă în înfrângerea planurilor lui Hitler de supremaţie mondială era Armata Roşie. Prăbuşirea Wehrmachtului schimbase situaţia militară din Europa, iar explozia bombei atomice la Hiroshima la 6 august 1945 dăduse Americii un

atu militar menit a modifica - în percepţia lui Truman - raportul de forţe cu UR.S.S. în mod radical. Nici Churchill nu mai tremura de teama unei invazii hitleriste în Anglia, aşa încât, în ziua de 5 martie 1946, la Fulton, în statul american Missouri, premierul britanic ţinu un discurs incendiar împotriva Uniunii Sovietice şi a „statelor-poliţiste", socotit ca o declaraţie inaugurală a războiului rece. Pentru prima oară, el menţionă „cortina de fier" între Apusul şi Răsăritul Europei. George Kennan, în celebrul său articol, preconiza strategia „stăvilirii" comunismului („containment policy"), urmată de „Truman doctrine", care nu se mai mulţumea cu stăvilirea, ci preconiza o strategie mai dinamică „roll-back policy", adică împingerea înapoi a comunismului şi, implicit, restaurarea capitalismului.

În noua conjunctură internaţională, Stalin schimbă şi el macazul în Europa de Est. À la guerre comme à la guerre - spun francezii. Dacă-i război, război să fie. Şi Stalin se pricepea la strângerea şurubului. Dimitrov căzu în disgraţie şi instrucţiuni zburară spre toate capitalele est-europene, ca să se radicalizeze reformele economice, să se întărească sistemul politic al partidului unic şi să se înăsprească represiunea împotriva „duşmanului de clasă".

Semnalul luptei pentru desfiinţarea partidelor de opoziţie a fost „lovitura de la Tămădău", din 14 iulie 1947. Încă la începutul lunii iulie, conducerea Partidului Naţional Ţărănesc primise din Occident, de la dr. C. Gafencu, prin fiul fruntaşului P.N.Ţ., Emil Haţieganu, un mesaj cu privire la organizarea fugii în străinătate a unui grup de lideri, în vederea formării unui guvern român în emigraţie. Zborul urma să fie efectuat cu două avioane LA.R.-30. Poliţia secretă a regimului a aflat de acest proiect de la unul dintre piloţii contactaţi de complotişti în acest scop şi, în momentul în care fugarii începeau să se îmbarce în cele două avioane, au apărut agenţii de poliţie care au procedat la arestarea următorilor: Ion Mihalache, vicepreşedinte al P.N.Ţ. cu soţia, Nicolae Penescu, secretar general P.N.Ţ. cu soţia, Nicolae Carandino, directorul ziarului „Dreptatea" cu soţia, Ilie Lazăr, fruntaş al P.N.Ţ. şi alţii.

Evident, s-a făcut mare tămbălău în jurul tentativei de trecere frauduloasă a frontierei, etichetată imediat drept act de „trădare naţională". Au fost organizate zeci de mitinguri populare, la care se cerea desfiinţarea P.N.Ţ., judecarea fugarilor şi arestarea celorlalţi conducători ai P.N.Ţ, în frunte cu Iuliu Maniu. Bineînţeles, chiar aşa s-a procedat, cu toate formele legale.

La 19 iulie, Adunarea Deputaţilor a ridicat imunitatea parlamentară deputaţilor naţional-ţărănişti, presa P.N.Ţ., în frunte cu oficiosul „Dreptatea" a fost interzisă, Iuliu Maniu a fost arestat şi condamnat la închisoare. La 30 iulie, printr-un Jurnal al Consiliului de miniştri, P.N.Ţ. a fost dizolvat.

Tot în această perioadă s-au înfiinţat gulag-urile din România, de la Piteşti, Aiud ş.a. Acţiunea pentru eliminarea oricărei opoziţii organizate în ţară a culminat cu actul de la 30 decembrie 1947, prin care regele Mihai era silit să abdice sub presiunea exercitată de către Petru Gooza şi Gheorghiu Dej.

În schimb, are loc, în februarie 1948, congresul de unificare al partidului comunist cu partidul social-democrat, prin care se realiza "unitatea politică a clasei muncitoare din România". De fapt, preludiul acestei unificări politice şi organizatorice avusese loc la 1 mai 1944, când se constituise Frontul Unic Muncitoresc din aceleaşi două partide. Cuvântul de deschidere a fost rostit de liderul socialist Ştefan Voitec, raportul politic a fost prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej, iar raportul la proiectul de statut al Partidului Muncitoresc Român a fost susţinut de alt lider socialist, Lothar Rădăceanu.

În acest fel se încheia procesul de organizare a sistemnlui politic de tip stalinist din România.

Epurarea Agenturii Sovietice

Principalul conflict politico-ideologic dintre Gheorghiu-Dej şi „grupul exterior moscovit" condus de Ana Pauker s-a ivit în jurul strategiei colectivizării agriculturii. Până atunci se mai ciocni-

seră într-o serie de chestiuni ca Sovrom-urile, numărul considerabil de consilieri sovietici aduşi de Ana în toate ministerele şi instituţiile, selecţionarea cadrelor şi, în special, preferinţa pentru oameni de dincolo de Prut în posturi importante (Chişinevski, Pantiuşa, Mişa Postanski, Nicolski şi alţii). Dar, în problema colectivizării, ciocnirile au fost aprige şi violente şi s-au concentrat în jurul documentului de partid adoptat de Plenara C.C. din 3--5 martie 1949. Am lucrat la acest document şi îmi amintesc că Dej era în favoarea aşa-numitetor „întovărăşiri", ca o formă de cooperativizare în care se păstra proprietatea ţăranilor abia recent împroprietăriţi şi se preconiza doar întovărăşirea lor pentru a se putea folosi maşinile agricole şi tractoarele pe suprafeţe întinse. Ana şi Luca insistau însă pentru trecerea directă şi urgentă la un tip de colhoz: gospodăria colectivă, citindu-l mereu pe Lenin cu celebrul lui avertisment împotriva micii gospodării ţărăneşti, care generează capitalism zi de zi şi ceas de ceas. A învins grupul exterior, chiar dacă în documentul Plenarei străbătea încă spiritul mai rezonabil al lui Dej, care şi el socotea „întovărăşirea" doar ca o formă de tranziţie spre colectivizare.

Abia la Plenara C.C., din 29 februarie - 1 martie 1952, Gheorghiu-Dej a socotit că era destul de bine instalat la putere pentru a se răfui cu grupul exterior moscovit, denunţându-i „activitatea fracţionistă, antipartinică şi antistatală"; mult mai târziu, în 1961, el a dezvăluit în public că, datorită Anei Pauker, lui Vasile Luca şi Teohari Georgescu, „în numele luptei împotriva chiaburilor, peste 80000 de ţărani, în majoritatea lor ţărani muncitori, au fost trimişi în judecată".[7]

Dintre „fracţionişti", numai Vasile Luca a fost judecat şi condamnat la ani grei de închisoare, unde a şi murit. Ana Pauker a fost tratată cu îngăduinţă şi a murit de bătrâneţe în patul ei din casa din cartierul Cotroceni; iar Teohari Georgescu a funcţionat mulţi ani ca director al Întreprinderii Poligrafice „13 Decembrie",

[7] Gh. Gheorghiu-Dej, Dare de seamă la Plenara C.C al PMR din 30 noiembrie - 5 decembrie 1961, Editura Politică, Bucureşti, 1961.

unde mi-a tipărit o carte a mea - „Originile politicii americane", în condiţii grafice excepţionale. În sfârşit, era în meseria lui.

„Sentimentalnîi Celovek"

În 1951, a avut loc o importantă întâlnire Stalin-Gheorghiu-Dej, la Moscova. La ordinul lui Stalin se dezlănţuise în democraţiile populare o adevărată vânătoare de vrăjitoare. De data aceasta nu mai era vorba de „duşmani de clasă", care trebuiau eliminaţi, iar în concepţia stalinistă aceasta însemna eliminarea *fizică*, ci de vechi comunişti, eroi ai rezistenţei împotriva fascismului, unii dintre ei luptaseră în războiul civil din Spania sau în maquis-ul francez. Adică se repeta scenariul faimoaselor procese din anii 1930, la Moscova, împotriva vechilor bolşevici Troţki sau Buharin, acuzaţi de „deviere de dreapta" sau „deviere de stânga", ceea ce nu părea suficient de convingător, din care cauză ele se împleteau invariabil cu acuzaţia de trădare sau spionaj în favoarea puterilor imperialiste. Stalin ţinea morţiş să exporte nu numai modelul sovietic propriu-zis, ci şi toate anexele, iar la loc de cinste, între acestea, se situau neîndoielnic ceea ce s-a numit „proces-spectacol", în care vedetele erau chemate să joace un rol bine definit în scenariul respectiv. Regia trebuia să conducă procesul de aşa manieră încât, indiferent de acuzaţia care se aducea, ultimul act era *mărturia*, eroul trebuia să-şi mărturisească crima. De regulă, aceasta nu reducea cu nimic nici vina, nici sentinţa care nu putea să fie decât capitală. Singura deosebire privea tematica ideologică a acuzaţiei care trebuia adaptată la noile condiţii istorice. Nu mai putea fi vorba de deviere de dreapta sau de stânga, care erau *dépassées*. Pentru democraţiile populare era conceput un fel de cocktail între *titoism*, *sionism* şi *cosmopolitism*, toate trei egal de nocive şi de primejdioase pentru soarta socialismului mondial. Rămânea însă de actualitate împletirea organică cu spionajul şi trădarea în slujba imperialismului, fără de care devierea ideologică n-avea nici un sens şi nici nu se putea subvenţiona.

Bulgaria inaugurase seria cu arestarea lui Traicio Kostov, fost secretar general al P.C. în clandestinitate. A urmat László Rajk, fruntaş al luptei ilegale în Ungaria, apoi ministru de interne în guvernul comunist; în Albania, Koçi Xoxe, fusese ministru de interne şi vicepreşedinte de consiliu, dar cel mai spectaculos a rămas cazul lui Rudolf Slanski, secretar general al P.C. Cehoslovac, despre care există dovezi că arestarea lui a fost ordonată de Stalin personal. După cum se vede, Stalin avea o slăbiciune specială pentru conducătorii de partid din ilegalitate, dar în România nu mai avea ce face, deoarece i-o luase Pantiuşa înainte, ucigându-l pe Ştefan Foriş încă în 1946. Oricum, istoricii sovietici subliniază că Stalin se ocupa personal de procesele amintite, considerându-le ca o confirmare a aberantei sale teze teoretice că în socialism lupta de clasă, departe de a se potoli, se ascute.

În acest context general, vizita lui Gheorghiu-Dej era, de fapt, o chemare la raport. Stalin şi-a exprimat uimirea că în toate democraţiile populare au fost descoperiţi şi arestaţi agenţi ai titoismului şi sionismului internaţional, numai în România nu s-a întreprins nimic în această direcţie. Doar aveţi şi voi în posturi importante, a continuat Stalin, oameni care au luptat în Spania şi Franţa, unde serviciile de spionaj englez şi american erau extrem de active. Gheorghiu-Dej a replicat că avem tovarăşi care au luptat în Spania şi Franţa, dar ei sunt devotaţi partidului şi prieteni ai Uniunii Sovietice.

Stalin s-a declarat foarte nemulţumit şi a pus problema dacă nu cumva lui Gheorghiu i-a slăbit vigilenţa revoluţionară şi se lasă dus de sentimente. Atunci Miron Constantinescu a sărit şi a pronunţat cuvintele fatidice „On sentimentalnîi celovek" (E un om sentimental) şi a adăugat: „Trebuie şi la noi o mână de fier".

Stalin s-a uitat atent la Miron, l-a măsurat din cap până în picioare şi i s-a adresat lui Gheorghiu: „Da, dragă Gleorghi Afanasievici, trebuie o mână de fier".

Când mi-a relatat Dej scena, am înţeles că Miron este un om terminat, deoarece mi-a repetat fraza pe care o pronunţasem şi când aflase că Lucreţiu Pătrăşcanu, la un chef cu mai mulţi tovarăşi, declarase: „Ce, Ghiţă, trebuia să fie conducătorul parti-

dului? Eu trebuia să fiu!". Fraza lui Gheorghiu era: „Încă în închisoare mi-am dat seama că cu conducerea de partid nu e bine să se joace nimeni". Suna ca o sentinţă şi eram foarte neliniştit, atât în privinţa lui Lucreţiu, ca şi a lui Miron, căci ţineam la amândoi. Dar ce i-o fi venit lui Miron, că intervenţia lui apărea într-adevăr ca o auto-propunere. Îl ştiam ambiţios, dar nici chiar aşa!

De fapt, Gheorghiu a luat foarte serios avertismentul lui Stalin. A urmat o campanie de demascare a cosmopolitismului şi de verificare a trecutului membrilor de partid, care a avut ca rezultat excluderea a circa 400000 de membri din rândurile partidului. Şi, bineînţeles, el a avut grijă ca toate acestea să-i fie aduse la cunoştinţă lui Stalin.

Capitolul V

REVIRIMENTUL NAŢIONAL

Totul a început la Budapesta

Totul a început în 1956, când Gheorghiu-Dej a fost solicitat de Hruşciov să meargă la Budapesta, pentru a reorganiza partidul comunist sfărâmat în ţăndări după revoluţie, cu ajutorul a 2000 de activişti ai P.M.R. de origine ungară din Transilvania şi pentru a-l instala pe Kadar ca secretar general al partidului comunist ungar. Era o misiune de mare răspundere, care arăta nu numai încrederea politică a conducerii sovietice în Dej, dar şi aprecierea înaltă a priceperii politice a acestuia.

Eram la Washington (voi explica ulterior) şi am fost chemat urgent în ţară. L-am întâlnit imediat pe Gheorghiu-Dej, care mi s-a părut pentru prima dată răvăşit şi îngrijorat. M-a luat direct: „Dragă Tache, dacă nu facem o cotitură de 180 de grade în relaţiile noastre cu sovieticii, suntem pierduţi!"

Am rămas buimac. Veneam dintr-un mediu social şi diplomatic în care evenimentele din Ungaria produseseră o adevărată isterie colectivă. Două echipe ale televiziunii americane se aflaseră la Budapesta în momentul declaraţiilor de independenţă ale premierului Imre Nagy şi, deci, văzusem pe micul ecran toate grozăviile - în prima fază agenţii securităţii maghiare spânzuraţi pe

străzi sau atârnaţi cu capul în jos, iar statuile lui Stalin zdrobite cu ciocanul, iar apoi, în a doua fază, represiunea brutală şi nemiloasă de către trupele sovietice. Era un pandemonium, că ne era frică să mai ieşim pe străzile Washingtonului. Ministrul Ungariei fugise, lăsând ca însărcinat de afaceri un tânăr diplomat complet dezorientat şi lefter, deoarece ministrul luase toţi dolarii din Legaţie cu el. Timp de trei luni de zile l-am finanţat noi ca să nu moară de foame.

Gheorghiu mi-a relatat mai întâi convorbirea telefonică cu Hruşciov. Când i-a spus lui Nichita ca a recrutat printre membrii de partid din Transilvania 2.000 de unguri pe care-i ia cu el la Budapesta ca să pună pe picioare partidul de acolo, Hruşciov a exclamat cu admiraţie „Gheorghi Afanasievici, vî nastaiaşci Bolşevik! (eşti un adevărat bolşevic!).

Apoi mi-a povestit cele văzute la Budapesta. Luase cu el doi tovarăşi care ştiau bine ungureşte: pe Valter Roman şi pe poetul Mihai Beniuc. În ziua critică, după ce în seara şi noaptea precedentă, prin ziare, afişe şi mai ales posturile de radio, Comandamentul Sovietic făcuse apel la cetăţenii Budapestei ca să se prezinte la lucru, să deschidă magazinele şi să reia viaţa normală a oraşului, Dej, împreună cu Valter şi Mihai, pe la ora 8 dimineaţa, a pornit cu o maşină pe arterele principale, să vadă cu ochii lui efectul apelului. Bulevardele erau goale, nici ţipenie de om. A cerut apoi şoferului să dea o raită pe la uzinele Csepel în cartierul fabricilor. Nici o mişcare. Totul rămânea încremenit.

Abia atunci am înţeles gravul avertisment din fraza cu care mă primise. După care mi-a cerut să elaborez textul unui document secret, exclusiv pentru membrii Biroului Politic, în care să se analizeze momentul internaţional pentru a se desprinde cum şi prin ce mijloace s-ar putea afirma treptat o poziţie mai independentă a României pe arena internaţională, care să arate, în special poporului român, că noi acordăm prioritate intereselor noastre naţionale şi nu, ca până acum, celor sovietice. Şi a subliniat: ascuţişul să fie îndreptat mai mult spre interior decât spre exterior, ca să nu-i ofuscăm pe tovarăşii sovietici. (M-a

surprins oarecum luciditatea şi chiar curajul intelectual al acestei directive, pentru că, implicit, el recunoştea că până acum acordase prioritate intereselor sovietice.) După care a adăugat: „Am spus că se pregătească în paralel şi un material în care să se prevadă măsurile pe linia politicii economice şi culturale prin care să ne desprindem «din îmbrăţişarea ursului sovietic». Dar bagă de seamă - a încheiat el - totul trebuie să se petreacă încet, treptat, cu mult tact, fără nici o pripeală." Şi a repetat două din expresiile lui favorite: nici să nu sărim peste cal, nici să nu învârtim sabia lui Damocles (sic!) în vânt.

„Am înţeles, tovarăşe Gheorghiu - am zis eu - şi mă bucur de această însărcinare mai mult decât de oricare alta. Şi eu am simţit la Washington şi la O.N.U. că se impune o acţiune, aş spune de desatelitizare." „Da, zise el, ăsta-i cuvântul potrivit. La treabă!"

La şedinţa Biroului Politic în care s-a discutat textul acestui memorandum, cine credeţi că a fost criticul cel mai vehement, chiar furios: Nicolae Ceauşescu. El a declarat de la început că e greşit teoretic şi nerealist practic. Şi trebuie să spun că a argumentat foarte convingător şi una şi alta, încât Drăghici şi Borilă i s-au alăturat imediat. Mi-am dat seama de pericol şi atunci am cerut să iau cuvântul. Trebuia să demolez mai întâi construcţia teoretică a lui Ceauşescu. Am arătat că în literatura marxistă nu se ţine seama de politica de mare putere a ţărilor socialiste, în speţă de faptul că U.R.S.S. este o mare putere, cu interese militare şi strategice pe întreg globul şi că aceste interese nu coincid totdeauna cu cele ale altor ţări socialiste. Am dat exemple China şi conflictele ei cu U.R.S.S., Iugoslavia lui Tito şi chiar în cazul României, răpirea Basarabiei şi Sovromurile, prin care ne-au exploatat „tovărăşeşte", fapt care, la ora aceea, era destul de bine documentat. Mai mult, chiar, o declaraţie sovietică, după moartea lui Stalin, recunoştea că acesta călcase principiile egalităţii şi independenţei în relaţiile cu ţările socialiste. Lovitura de graţie a fost, însă, când am reamintit modul în care conducerea sovietică a silit partidul nostru să declare România ca „stat multinaţional", o poziţie evident greşită, care a permis guvernanţilor ţării să ne

declare o „agentură a U.R.S.S.", precum şi faptul că, în perioada când legionarismul câştiga teren în România, instruit şi finanţat de Hitler, partidul nostru era obligat să-şi îndrepte focul împotriva puterilor occidentale, Franţa şi Anglia, pentru că aşa dictau interesele politicii externe ale Moscovei. Aici, Ceauşescu n-a mai avut ce spune şi a înghiţit hapul. El fusese bătut şi batjocorit de legionari în închisoare şi nu le-a iertat niciodată această umilire.

Când ursul lasă să-i scape prada

Desatelitizarea era de neconceput atâta timp cât aveam în ţară trupe sovietice. S-a afirmat, în câteva lucrări din Occident, că problema ar fi fost discutată cu Hruşciov de către Ion Gheorghe Maurer, iar Hruşciov, în memoriile lui, pomeneşte numai de Bodnăraş, care, cunoscându-se încrederea de care se bucura la Moscova, primise de la Biroul Politic însărcinarea de a tatona lucrurile, fără a reuşi. În realitate, decizia premierului sovietic de a-şi, retrage trupele din România a fost rezultatul unei convorbiri Hruşciov-Dej, care merită să fie relatată, deoarece nu are nimic oficial sau formal în ea, ci seamănă mai curând cu un taifas între doi ţărani bătrâni şi înţelepţi. Mi-a relatat-o Gheorghiu-Dej într-o seară, după cină, cu acel talent actoricesc care conferea autenticitate spuselor sale.

Totul se petrecuse la o vânătoare de urşi organizată de Dej special pentru Hruşciov în nordul Transilvaniei. Dej aranjase cu Directorul Vânătorii „să-l ajute" pe Hruşciov să împuşte doi urşi mari, aşa încât rusul era în culmea fericirii. Erau, bineînţeles, încălziţi amândoi de votcă rusească şi de „Galbenă" de Odobeşti.

„Dragă Nichita Sergheevici, deschise Dej discuţia, mi-ai încredinţat mai multe sarcini de mare răspundere şi m-am achitat de ele cât am putut mai bine."

„Da, chiar foarte bine", îl întrerupse Hruşciov. „Ei, dacă lucrurile stau aşa, mă întreb de ce nu ai tu încredere în partidul nostru?"

„Cum aşa? Ba am toată încrederea, că mă ştii bine, altfel nu mă bizuiam pe tine."

„Păi atunci, de ce ai tu nevoie să ţii aici, în România, zeci de mii de soldaţi sovietici? Ştii, dragă Nichita, cum sunt soldaţii. Se mai duc duminică prin oraş, trag o duşcă şi beau mai mult decât trebuie, se îmbată şi fac scandal, iar uneori pun mâna pe o femeie sau chiar o fetişcană şi o regulează. Iar românii se înfurie şi înjură pe cine? Nu pe Vania sau pe Rodion, ci Armata Roşie, Uniunea Sovietică. Unde mai pui că o ducem greu cu pâinea şi carnea, iar duşmanii noştri răspândesc versiunea că soldaţii sovietici sunt de vină, că ei mănâncă totul. Şi, în loc să se dezvolte la noi dragostea pentru Uniunea Sovietică eliberatoare, se creează o atmosferă ostilă vouă, se răspândeşte antisovietism. Nouă asta ne face greutăţi în muncă, iar vouă vă face rău. Ce-ţi trebuie toată chestia asta, la ce bun să ţii aici, la noi, atâţia soldaţi sovietici ?"

- „M-ai pus pe gânduri, dragă Gheorghi Afanasievici, să ştii că mi-ai dat o idee. Tot mă gândeam eu cum să mai repar lucrurile după nenorocirea asta din Ungaria, care nu mi-a picat deloc bine acum, când voiam tocmai să îmbunătătim relaţiile cu Vestul. Da, tocmai acum, când aveam nevoie de altă imagine acolo. Să ştii că am să discut chestia cu tovarăşii, mi-ai dat o idee. Da, mi-ai dat o idee!"

Nu trecu mult şi Hruşciov îl chemă la telefon pe Gheorghiu, anunţându-I că a dat ordin de retragere a trupelor sovietice din România.

Când îmi relată convorbirea, Dej adăugă: „Ştii ce-a mai spus? Cu decizia asta trebuie să aibă o compensaţie şi să mă gândesc bine ce pot oferi eu în schimb. Al dracu' negustor Rusul ăsta!"

Oricum, era prima dată în istoria democraţiilor populsare când ursul sovietic lăsa să-i scape o pradă din labe.

Desatelitizarea Stalinistă

Desatelitizarea a început treptat. Poporul român primea semnale, unul după altul, de „românizare". Ministerul învăţământului trimise o circulară „internă", prin care se desfiinţa obligativitatea învăţării limbii ruse în şcoli şi licee, introducându-se în schimb franceza, engleza, germana şi italiana, la alegere. Liceul de fete „Zoia Kosmodemianskaia" devine Liceul Central; se desfiinţează editura „Cartea rusă" şi Institutul de lingvistică „Maxim Gorki". Prinzând curaj odată cu creşterea popularităţii, Dej hotărâse schimbarea numelui „Oraşul Stalin" în vechiul Braşov. Academicianul Roller, care iniţiase o adevărată campanie de rusificare a limbii române şi istoriei românilor, este trecut pe linie moartă. Academia Română restabileşte latinitatea limbii române; în locul literelor cu sunet slav se reintroduc cele cu sunet latin.

Numele străzilor cu rezonantă rusă sau sovietică este schimbat (Bulevardul Jdanov devine Bulevardul Primăverii) şi începe o vastă operaţiune a ceea ce s-a numit „revalorificarea moştenirii culturale". Sunt readuşi în panteonul naţional marele poet Mihai Emineseu, needitat până atunci din cauza puternicelor accente anti-ruseşti din opera sa, istoricul Nicolae Iorga, criticul Titu Maiorescu, iar Tudor Arghezi, criticat, în mod vicios de Sorin Toma, în „Scânteia", la începutul anilor '50, este invitat la Comitetul Central şi binecuvântat cu toate onorurile şi privilegiile regimului.

O lovitură de maestru a constituit-o publicarea, sub îngrijirea academicianului Andrei Oţetea, a „subversivei" lucrări a lui Karl Marx *„Note despre Români"*, în care clasicul socialismului ştiinţific denunţa ingerinţele Rusiei ţariste împotriva independenţei României şi, în special, anexarea Basarabiei.

Manipularea simbolurilor naţionale devine o parte a strategiei Partidului Comunist, care va fi ridicată la nivelul unei politici de stat de către Nicolae Ceauşescu.

Această cotitură în politica României era reflexul pe plan interior (şi devenea posibil) în contextul marii cotituri care avea loc în politica mondială, la încrucişarea dintre anii '50 şi anii '60.

Balansoarul între Ideologie de Clasă, şi Naţional-Strategie

Generaţia care a supravieţuit celui de al doilea război mondial a trăit, timp de aproape 15 ani, cu imaginea unei lumi împărţite în două lagăre organizate potrivit criteriului ideologic - capitalism şi socialism, sau Vest şi Est -, fiecare din ele strâns aliniat în spatele unei mari puteri, S.U.A. şi U.R.S.S. Antagonismul dintre ele părea atât de ireconciliabil, încât deznodământul apărea inevitabil.

La încrucişarea anilor 1950 cu anii 1960, această imagine clară şi precisă pictată în maniera academică clasică, cu margini fixe şi contururi finite, s-a transformat aproape brusc într-un tablou non figurativ, în care marginile se pierd, iar liniile de demarcaţie se încrucişează şi intersectează. Totul a început cu respingerea de către generalul de Gaulle a „hegemoniei americane" în Vest şi cu polemica chino-sovietică în Est; au urmat cele două tratate nucleare (experienţe şi neproliferare) elaborate în comun de experţi sovietici şi americani şi prezentate ca atare la O.N.U., apoi vizita „eretică" a preşedintelui Nixon la Pekin şi constelaţia bizară din timpul războiului indopakistanez: de o parte, Uniunea Sovietică, de cealaltă parte, America imperialistă şi China comunistă. Omul obişnuit cu imaginea lumii împărţite în două lagăre opuse, rămânea uimit în faţa acestor ştiri externe şi nu mai înţelegea nimic din ceea ce se petrecea în lume.

De fapt, Karl Marx ne-a pus în gardă împotriva unei viziuni lineare a istoriei desfăşurându-se potrivit unui fel de

cronologie cumulativă, în care o formaţiune socială depăşeşte pe cea anterioară şi produce succesorul ei pentru ca acesta să o depăşească la rândul său. În realitate, istoria înaintează într-un mod contradictoriu cu întoarceri şi ocoluri, avansuri şi retrageri. Într-adevăr, era capitalistă a cunoscut forţa remanentă a moştenirii feudale, iar noi am fost martorii reactivării spiritului feudal şi în socialismul de stat, ca să nu mai vorbim de actuala întoarcere în istorie - de la socialism la capitalism, care-l întoarce şi pe Marx cu capul în jos.

În cărţile mele, am relevat o lacună fundamentală a marxismului: accentul aproapa exclusiv pe un tip de agregare socială, *clasele* şi neglijarea celuilalt tip de agregare socială, *etnicitatea*, comunităţile etnice. De fapt, deşi cele două se influenţează şi se intersectează reciproc în cadrul diferitelor forme de societate, fiecare din ele are o origine istorică diferită, o evoluţie şi o dinamică proprie. Revoluţii care au dus la trecerea puterii de la o clasă la alta n-au alterat caracteristicile etnice ale grupurilor etnice implicate. Naţiunea franceză a rămas franceză, după revoluţia din 1848, şi tot aşa au rămas ruşii, ucrainienii şi georgienii, după revoluţia din 1917; iar acum, resurecţia lor naţională se afirmă cu o forţă neobişnuită.

Supoziţia din Manifestul Partidului Comunist că deosebirile naţionale şi antagonismele dintre naţiuni vor dispărea ca urmare a schimbărilor structurii sociale (a dezvoltării burgheziei sau a dictaturii proletariatului) a fost invalidată de istorie. În secolul care a trecut de atunci, dezvoltarea burgheziei nu a dus la dispariţia deosebirilor naţionale, iar conflictele dintre statele burgheze continuă să se manifeste şi în zilele noastre. Au trecut şapte decenii de la Revoluţia din Octombrie, iar ruşii, ucrainienii şi gruzinii nu numai că şi-au păstrat intactă naţionalitatea lor distinctă, dar se ceartă între ei pe chestiuni teritoriale, religioase şi etnice.

Examinând ciclurile lungi ale istoriei omenirii, am descoperit o anumită *regularitate dialectică*, apărută încă o dată cu geneza primelor comunităţi etnice şi cu scindarea societăţii

primitive în clase şi care s-a transmis în forme adaptate în toate formaţiunile sociaie. Iniţial, această regularitate a apărut sub forma conflictului originar dintre tendinţa centrifugă de dispersare teritorială şi existenţa autonomă a triburilor, iar pe de altă parte tendinţa centripetă de unire şi confederare a mai multor triburi sau grupuri etnice, dictată atât de dezvoltarea economică şi a schimburilor, cât şi de competiţia sau ameninţarea externă.

Acelaşi fenomen apare într-o formă adecvată în societatea modernă: pe de o parte, naţiunile sunt măcinate de conflicte sociale interne, pe de altă parte, când naţiunile care luptă pentru autonomia şi independenţa lor sunt amenintate sau atacate de o putere străină, un impuls centripet uneşte clasele şi grupările sociale componente. În primul caz, predomină interesele de clasă şi ideologia, care le însoţeşte; în al doilea caz capătă precădere interesul *naţional* şi *strategia* care-l deserveşte.

Întreaga epocă inaugurată de revoluţia franceză a fost marcată de interacţiunea dialectică a relaţiilor de clasă şi a relaţiilor naţionale, de perioade în care tăria relativă a unora asupra altora şi-a spus cuvântul în orientarea politicii externe a statelor.

În 1789, când a izbucnit revoluţia franceză, factorul clasă şi ideologia care o însoţeşte au devenit predominante în politica puterilor europene şi până la urmă au dus la încheierea Sfintei Alianţe, inspirată de ţarul Rusiei, Alexandru I, şi de cancelarul Imperiului habsburgic, Metternich, organizaţie reacţionară a monarhiilor europene care avea drept scop înăbuşirea mişcării revoluţionare şi de eliberare naţională în Europa.

În schimb, în timpul primului război mondial, conflictul naţional şi interesele strategice care-l însoţesc au trecut pe primul plan; puterile imperialiste erau atât de absorbite de intensitatea rivalităţii dintre ele, încât Lenin a putut cita acest factor ca una din condiţiile care au permis succesul Revoluţiei din Octombrie. Abia după ce statele capitaliste şi-au dat seama de natura şi amploarea revoluţiei, contradicţiile de clasă au devenit prioritare şi hotărârea de a sugruma revoluţia a călăuzit politica lor externă.

În timpul celui de-al doilea război mondial, când Germania hitleristă amenința să cucerească hegemonia mondială. S.U.A. Anglia, precum și Uniunea Sovietică au trecut divergențele ideologice de clasă pe plan secundar, făurind o coaliție politico-militară pentru înfrângerea lui Hitler. Considerentele *național-strategice* au prevalat. În țările ocupate de hitlerişti, de asemenea, conflictele de clasă au fost estompate în favoarea luptei de eliberare națională. În România, s-a făurit, în acest scop, o coaliție largă care cuprindea partidele burgheze, monarhia și partidul comunist.

Am numit această regularitate istorică *balansoarul factorilor clasă și națiune în politica internațională*, pentru a sublinia că atunci când unul urcă, celălalt coboară, așteptând să-i vină rândul să urce din nou; dar niciodată vreunul dintre ei nu dispare din componentele politicii externe a statelor.

După al doilea război mondial, când procesul revoluționar s-a extins în Europa de Est, S.U.A. și puterile occidentale au ripostat cu politica „stăvilirii" sau „împingerii înapoi" a comunismului. Crearea pactului nord-atlantic NATO, planul Marshall și Doctrina Truman au marcat trecerea conflictului ideologic de clasă pe primul, plan al politicii internaționale. Războiul rece a fost expresia virulentă a acestei priorități.

Odată cu oprirea valului revoluționar în Europa, centrul său de gravitate s-a mutat în sudul Africii, în Asia și America Latină. Pe fondul renașterii naționale, care a cuprins țările lumii a treia, protestul președintelui de Gaulle împotriva hegemoniei americane în Vest, izbucnirea polemicii chino-sovietice în Est au marcat trecerea la o nouă perioadă în care interesele național-strategice au devenit predominante în politica mondială.

Iată contextul internațional în care s-a produs revirimentul național în România.

Dacă, în perioada postbelică, țările din Europa de Vest, ca și cele din Est, erau strict aliniate în spatele superputerii respective, S.U.A. și U.R.S.S., în noua perioadă, condițiile internaționale favorizau o tendință inversă: afirmarea independenței și intereselor na-

ţionale ale fiecărei ţări, accent pe egalitate naţională şi identitate culturală, respingerea formelor şi metodelor de dominaţie hegemonică.

Jos cu integrarea Economică şi Militară!

Un moment crucial în afirmarea poziţiei independente a României l-a constituit respingerea planurilor lui Hruşciov de integrare economică a ţărilor member ale CAER. Încă din 1961, Hruşciov lansase ideea unei „specializări" în cadrul organizaţiei, potrivit căreia U.R.S.S., R.D.G. şi Cehoslovacia urmau să continue industrializarea, în timp ce ţări ca România şi Bulgaria trebuiau să pună accentul pe dezvoltarea agriculturii. Un organism supranaţional - CAER avea să asigure această diviziune a muncii. Ideea era susţinută în mod firesc de R.D.G. şi Cehoslovacia, în vreme ce Polonia şi Ungaria aveau ezitări şi rezerve, Bulgaria, ca de obicei, se aliniase docilă Moscovei. La conferinţa la nivel înalt CAER Ia Moscova, în 1963, Gheorghiu-Dej a respins în mod hotărât acest plan, argumentând atât împotriva transformării României într-un hinterland agricol, cât şi împotriva încălcării principiului independenţei şi suveranităţii naţionale. Polonezii şi ungurii l-au susţinut şi conferinţa s-a încheiat printr-un triumf al României.

În 1964, Hruşciov a făcut o nouă tentativă de subordonare a ţărilor est-europene. EI a trimis tuturor membrilor Tratatului de la Varşovia o propunere de integrare a grosului forţelor militare ale acestor ţări sub comandă unică, bineînţeles sovietică, preconizând standardizarea armamentului şi chiar a uniformelor şi gradelor ofiţereşti pentru a mări „forţa combativă" a Tratatului. Era la începutul anului şi, conform unui obicei stabilit, membrii Biroului Politic se aflau, timp de două săptămâni după AnuI Nou, în staţiunile din munţii Carpaţi. Am primit dispoziţii prin telefon să vin urgent la Timiş, unde se afla Gheorghiu-Dej, în enclava cu gard înalt vopsit în roşu închis de pe dreapta şoselei, în care se mai aflau două vile în care locuiau Ion Gheorghe Maurer şi Chivu Stoica. Eram, pe vremea aceea, prim-vicepreşedinte al Radio-

Televiziunii; am plecat imediat cu maşina la Predeal, unde am fost instalat într-o garsonieră chiar vis-à-vis de vila lui Nicolae Ceauşescu.

M-am prezentat în aceeaşi seară la Dej, care mi-a arătat Memorandumul lui Hruşciov şi mi-a spus că trebuie redactat un răspuns scurt, dar „ţeapăn", de respingere a propunerii. A adăugat că a numit o comisie formată din Maurer, Bodnăraş şi Ceauşescu, care să vadă proiectul de răspuns şi, în momentul când vor socoti că este adecvat, să se convoace şedinţa Biroului Poliţie pentru a-l discuta şi aproba. Zis şi făcut.

Îmi amintesc şi acum acea şedinţă. Toţi se aflau în jurul unei mese solide de brad, lungă de vreo 5 metri, şi în cap stătea „şeful". Erau anii în care economia românească prinsese aripi după o perioadă de grele suferinţe şi privaţiuni pentru populaţie. Se desfiinţase cota obligatorie care silea pe ţărani să-şi vândă grosul producţiei pe nimic, hrană era din abundenţă, după ce scăpasem de cartele şi se produsese chiar o relaxare a regimului de muncă intensivă în aparatul de partid şi de stat. Secretariatul C.C. trimisese o circulară în care se recomanda tuturor cadrelor să-şi organizeze munca în cadrul-limită a opt ore, iar, la o conferinţă cu activul de partid, Gheorghiu-Dej a spus că a sosit timpul să ne ocupăm şi de familie, să mai citim o carte, să ne uităm la programele de televiziune şi a început să-şi bată joc, în stilul care-i era propriu, de cei care căutau să înlocuiască eficacitatea prin ore suplimentare de muncă prelungită noaptea târziu. Cine nu reuşeşte să rezolve problemele în opt ore, nu le va da de cap nici în douăzeci - a declarat el. În acelaşi context politic de „destindere internă", între 1962 şi 1965, au fost eliberaţi din lagăre şi închisori (potrivit cifrei oficiale) 12750 de deţinuţi şi au fost „reabilitate" personalităţi din ştiinţă şi cultură, care, până atunci, fuseseră sau ignorate sau puse la index. Gheorghiu-Dej era, deci, în culmea popularităţii lui.

A deschis şedinţa rezumând foarte scurt ordinea de zi şi esenţialul din scrisoarea lui Hruşciov, după care a spus „Tache, citeşte textul!"

Am început să citesc cât mai rar şi chiar să repet frazele principale, ca să poată fi reţinute de membrii Biroului Politic. Aruncam din când în când o privire spre Dej. Îi cunoşteam bine reacţiile după fizionomia sa foarte mobilă şi expresivă. Din ce în ce mai mult făcea mutre, ceea ce însemna că nu-i place. Nu eram singurul observator din sală; toţi se uitau la el că şi ei se învăţaseră să-i afle gândurile după mişcările feţei şi expresia ochilor. Când am terminat, n-a făcut decât să repete o frază favorită: „Oare este necesar să învârtim în aer sabia lui Damocles?" şi a mimat în aer mişcarea cowboy-ului care învârteşte lasso-ul ca să prindă o vită.

Imediat, câţiva se înscriseră la cuvânt. Ştiau că trebuie să critice textul, să-i găsească cusururi, că citiseră „linia partidului" în fizionomia şefului. Autoritatea lui în anii aceia era necontestată.

Primul a fost Borilă, care în orice caz era nemulţumit de turnura „antisovietică" din ultimii ani, urmat de Drăghici - şi el cam fâstâcit de situaţie. Orientându-se pe loc, Maurer, deşi aprobase textul, făcu observaţia că e "prea tare" şi ar putea să-l întărâte în mod inutil pe Hruşciov. Bodnăraş şi el spuse că, în definitiv, e doar un „brouillon" şi se mai poate îmbunătăţi. Singur Ceauşescu, cu un ton cam arţăgos, zise: „Tovarăşi, eu am aprobat acest text şi-mi menţin aprecierea că este bun, aşa cum este!" Dar toţi ceilalţi găseau fel de fel de obiecţii, ba de fond, ba de formă.

Atunci „bătrânul", cum îi spuneam între noi, se uită la mine. Îi zisesem odată că metoda de a trimite proiectul unui document de partid la toţi membrii Biroului Politic pentru a face observaţii care să fie introduse apoi în text este contraindicată, deoarece unele se bat cap în cap, iar un document trebuie să aibă coerenţă, să fie un tot unitar şi compact. Gheorghiu băga asemenea idei la cutie şi de atunci, ori de câte ori se năşteau controverse, înainte de a trage el concluziile, îmi cerca şi mie să-mi spun părerea.

Veneam de la O.N.U., unde făcusem un antrenament sistematic în asemenea dezbateri. Ascultându-i pe membrii B.P., îmi făcusem un punctaj, căci ştiam că-mi vine rândul. Trei puncte: 1) *Acum ori niciodată*, dacă nu respingem propunerea, ea va fi pusă în practică şi, odată integrată armata noastră, nu va mai fi nimic de

făcut; 2) *Respingerea trebuie să fie fermă*, şi categorică, altfel Hruşciov va simţi slăbiciunea noastră şi nu ne va lua în serios şi 3) Conjunctura internaţională şi poziţia U.R.S.S., după ce a fost nevoită să bată în retragere în Cuba, sunt de asemenea natură încât Hruşciov *nu ne poate face nimic* şi va fi nevoit să înghită şi această pilulă amară. Când am terminat, m-am uitat la ceas. Vorbisem 15 minute, mai lung decât toţi membrii B.P, şi m-am speriat retroactiv. A urmat un moment de tăcere, după care Gheorghiu-Dej a spus: „Da, e ceva în ceea ce s-a spus. Ca să încheiem, tovarăşi, eu zic ca Maurer şi Ceauşescu să mai revadă o dată textul, dacă se mai poate îmbunatăţi pe ici pe colo, dar în general să rămână aşa cum este şi ca idei şi ca ton. Ridicăm şedinţa".

Am răsuflat uşurat. Toală lumea s-a răspândit, iar eu m-am întors la Predeal. Era o zi frumoasă de iarnă. Totul era alb, o zăpadă înaltă de peste un metru, dar şoseaua fusese bine curăţată. Ajuns la vilă, am aprins focul în sobă şi m-am trântit pe o canapea, gândindu-mă la cele întâmplate. Dar cineva bătu la uşa din faţă. Era body-guard-ul lui Ceauşescu: „Tovarăşul vă invită diseară la cină. Pe la 7 seara". Am rămas stupefiat, deoarece ştiam că nu prea mă are la stomac. De vreo două ori pe sălile C.C. se prefăcuse că nu mă vede. Ce i-o fi venit acum?

M-am dus la ora convenită. Mă aştepta şi nici n-am apucat să-mi scot paltonul că se repezi la mine şi zise „Ştii de ce te-am invitat? Mi-a plăcut că te-ai ţinut pe poziţie. Ai văzut Jenică (Maurer) şi Emil (Bodnăraş), parcă nici n-ar fi avut nimic de-a face cu textul. Au şi uitat că l-au aprobat. A fost de ajuns ca Ghiţă (Dej) să strâmbe din nas, ca ei să-i cânte în strună."

Se mai bâlbâia puţin, abia după aceea i-a trecut de tot. (Se pare că şi-a făcut operaţie.) Am tăcut. Ce era să zic? Zise el: „Alexandre, ia adu o ţuică d-aia bătrână să sărbătorim victoria asupra laşităţii politice!"

Am înţeles atunci că pentru el fusese o victorie politică. Ieşise întărit din şedinţa de dimineaţă, deoarece fusese singurul

din B.P. care rămăsese pe poziţie şi până la urmă i se dăduse dreptate. Învinsese. Iar eu, eu l-am ajutat să obţină victoria. Deci trebuia să fiu recompensat - îi făcusem un serviciu.

Cam aşa-i mergea mintea şi înainta cu paşi siguri spre vârf. Se ştia că Dej are cancer şi zilele îi sunt numărate. Iar el, Ceauşescu, era deja numărul 2 pe linie de partid ca Director Organizatoric, omul care avea în mână judeţele de partid şi întreaga structură organizatorică a partidului.

Nichita Hruşciov: Deştept, dar Bădăran

Nichita Hruşciov era un om foarte deştept, dar şi un bădăran fără pereche. Ajunsese la cuţite cu Gheorghiu-Dej şi am putut constata acest lucru în 1960, când au venit împreună la sesiunea O.N.U. la New York, călătorind cu vaporul Baltica. Eram ambasador la O.N.U. şi am asistat la câteva ciocniri destul de tari între cei doi.

Dej mi-a povestit că pe Baltica conducătorii comunişti au ţinut o şedinţă în care au stabilit că, dată fiind tensiunea primejdioasă în relaţiile Est-Vest, la O.N.U. să se facă eforturi pentru a obţine o relaxare a războiului rece şi a se demonstra poporului american dorinţa de pace şi înţelegere a ţărilor comuniste. Dar, odată ajuns la New York, Hruşciov şi-a dat drumul nervilor făcând declaraţii provocatoare presei, s-a ambalat împreună cu Fidel Castro şi au ţinut amândoi nişte cuvântări în Harlem, care sunau ca adevărate incitaţii la confruntare, la O.N.U. şi-a scos pantoful şi a bătut cu el în banca din faţă, ca semn de desconsiderare a organizaţiei, iar când l-am întrebat de ce a făcut-o, mi-a răspuns: „Îmi pare rău că pantoful nu avea placheuri".

Gheorghiu s-a hotărât să-i invite pe toţi liderii din Est la un dejun şi să pună chestiunea. După o masă copioasă, la cafea, el s-a ridicat şi a reamintit mai întâi de şedinţa de pe *Baltica*, a subliniat că acolo s-a luat o hotărâre înţeleaptă de calmare a tensiunii, iar

aici, la New York, s-a creat o situaţie de-a dreptul explozivă. Eu cred - a încheiat el - că trebuie să revenim la decizia de pe Baltica şi s-o respectăm cu toţii, deoarece avem o mare răspundere, căci noi suntem aceia care garantează pacea. Ce o să creadă poporul american dacă vede că noi suntem gata de ceartă?

Hruşciov a simţit bobârnacul şi la început s-a înfuriat, aruncând vina pe gazdele americane şi reproşându-le lipsa de ospitalitate. După aceea, însă, şi-a dat seama că poziţia lui e şubredă şi a declarat că e de acord cu tovarăşul Gheorghi Afanasievici, că trebuie procedat cu calm şi tact, dacă nu pentru guvernanţii Americii, măcar pentru poporul american.

Dar bădărănia lui s-a manifestat din plin cu ocazia vizitei în România din iunie 1962. Am fost cu el în tren şi la întreprinderile vizitate şi-mi aduc aminte şi acum de scena penibilă de la uzinele „Electroputere" din Craiova. Muncitorii de acolo lucraseră zi şi noapte ca să construiască o machetă elegantă a locomotivei Diesel electrice de 2100 CP şi, în momentul când o delegaţie a lor i-a oferit-o în dar lui Hruşciov, acesta pur şi simplu le-a întors spatele şi a pornit-o prin uzină. Muncitorii au rămas perplecşi, nu ştiau ce să creadă, unul, mai emotiv, spunea că-i vine să plângă, dar maistrul, o matahală de vreun metru nouăzeci, a rostit printre dinţi o sfântă înjurătură românească. Să spun drept, mi s-a părut comentariul cel mai potrivit.

Era impulsiv şi nu era în stare să-şi stăpînească nervii, iar în privinţa industrializării României reacţia lui ostilă dobândea un caracter de-a dreptul agresiv. În timpul crizei din Cuba, mă gândeam cu groază că omul acesta avea în faţă un buton care putea declanşa un holocaust nuclear.

După ce a căzut de la putere, i-am citit memoriile; Hruşciov, fără putere, era alt om.

Big Brother la ananghie

Cel mai important document al independenţei României comuniste a fost şi rămâne Declaraţia din aprilie 1964. Am lucrat la ea aproape două luni de zile, iar Gheorghiu-Dej a citit-o şi recitit-o de cel puţin zece ori înainte de a căpăta forma definitivă.

Partea cu privire la conflictul ideologic dintre China şi Uniunea Sovietică ne-a dat cea mai mare bătaie de cap, deoarece trebuia să reiasă o poziţie de principiu care să nu lase impresia vreunei preferinţe pentru una sau alta.

De fapt, însă, întreaga demonstraţie în jurul conflictului chino-sovietic era concepută ca premisă a frazei-cheie a documentului:

„Dată fiind diversitatea condiţiilor de construcţie socialistă, nu există şi nu pot exista tipare sau reţete unice, nimeni nu poate hotărî ce este just şi ce nu pentru alte ţări sau partide. Elaborarea, alegerea sau schimbarea formelor şi metodelor construcţiei socialiste constituie un atribut al fiecărui partid marxist-leninist, un drept suveran al fiecărui stat socialist."

Pentru prima dată, principiile formulate de Hruşciov ca temelie a politicii de coexistenţă paşnică între capitalism şi socialism erau aplicate în relaţiile dintre ţări socialiste şi partide comuniste: respectul independenţei şi suveranităţii naţionale, egalităţii în drepturi, avantajului reciproc, neamestecului în treburi interne şi integrităţii teritoriale - la care se adăugau întrajutorarca tovărăşească şi principiile internaţionalismului socialist. Într-un cuvânt, Moscova era chemată să aplice şi în relaţiile cu ţările socialiste ceea ce predica cu privire la relaţiile internaţionale în general.

În situaţia de atunci, Declaraţia Plenarei din Aprilie 1964 echivala cu o adevărată revoluţie în lagărul socialist mondial şi ecoul în toată lumea a fost extraordinar.

Big Brother n-avea ce face, mai ales că, la Moscova, se declanşase criza politică în Kremlin, care a dus la debarcarea lui Hruşciov. Iar la Bucureşti, încrezător în forţele sale, Gheorghiu-Dej trimitea la Pekin o delegaţie condusă de Bodnăraş, asistat de Ceauşescu, având sarcina de a media între cei Doi Mari ai lumii comuniste.

În intimitate cu Dej

În toamna anului 1962, mă aflam la Moscova, aşteptând sosirea delegaţiei de stat conduse de Gheorghiu-Dej, care se întorcea spre casă, după o vizită în Indonezia. Ambasadorul sovietic la Djakarta îi comunicase lui Dej invitaţia lui Hruşciov de a face o escală la Moscova pentru o chestiune „importantă şi urgentă".

Într-adevăr, când Dej s-a întors la hotel de la Kremlin, unde Hruşciov îl informase pentru prima dată despre rachetele sovietice din Cuba, el a exclamat: „Omul ăsta e nebun, bun de legat. E în stare să arunce lumea în aer". Şi adăugă: „Şi noi, în România ne putem trezi în război cu Occidentul, fără să fim consultaţi şi fără să ştim. Comandantul trupelor în Tratatul de la Varşovia e mareşal sovietic şi, dacă el primeşte ordin de la Hruşciov, ne trage şi pe noi după nebunul ăsta. I-am spus lui Nichita Sergheevici, cum spuneau nemţii după război, *Ohne Uns*!" (Fără noi).

Am amintit atunci că în 1960, la Paris, după schimbul violent de acuzaţii dintre premierul Hruşciov si preşedintele Eisenhower, în urma doborârii avionului american de spionaj U-2 pe teritoriul sovietic, acesta din urmă a dat Comandantului American al NATO ordinul de a pune trupele sale în stare de alarmă. Atunci, de Gaulle şi-a dat seama că Franţa poate fi implicată în război fără măcar a fi consultată şi tot atunci

preşedintele francez a luat decizia de a scoate trupele franceze din structura NATO.

„Aşa ceva trebuie să facem şi noi" - a spus Dej. Seara, la cină, a venit scriitorul Ilya Ehrenburg, care se împrietenise cu Dej mai de mult. A fost un regal, nu numai gastronomic, dar şi spiritual, dialogul dintre cei doi fiind captivant. Ehrenburg tocmai se întorcea dintr-o vizită la Bucureşti, unde se simţea foarte bine în mijlocul inteligheţiei româneşti şi cunoştea bine localurile în care se întâlnea boema bucureşteană. Îi plăcuse enorm atmosfera de cafenea pariziană de la „Capşa", la prima vizitei după război şi acum îi spunea lui Dej: „Ce-aţi făcut din Capşa, o *stolovaya* (cantină de fabrică)? Nu mai ai unde sta la taifas în Bucureşti. Şi mi s-a spus că pe Papacostea, şeful restaurantului, care e un geniu gastronomic, l-aţi băgat în puşcărie. Ce se întâmplă la voi, tovarăşe Dej?"

Gheorghiu mi-a spus imediat să-i aduc aminte, când ajungem acasă, de această chestiune. Când i-am telefonat, mi-a spus că dăduse deja dispoziţii că Papacostea să fie eliberat şi repus imediat la loc. M-am dus a doua zi la o masă la Capşa şi, într-adevăr, grecoteiul dirija totul cu farmecul său binecunoscut.

Luciditatea cu care Gheorghiu-Dej îşi aprecia colaboratorii apropiaţi m-a impresionat dintotdeauna.

La tradiţionalul pahar de vin roşu de după cină, cred că era la a doua sticlă, el s-a uitat cam curios la mine, o căutătură după care ştiam că urmează o "bombă", şi-a zis : „Auzi, mă, Chivu ăsta e un bou!"

Am rămas arestat. Dar, ca orice băutor deja „făcut", care ţine neapărat să dialoghezi cu el, insistă: „Tu auzi, mă, ce ţi-am spus? Chivu e un bou!"

Atunci n-am mai putut să mă ţin, că şi eu eram la a doua sticlă, şi-am replicat: „Păi, dacă e bou, de ce l-aţi făcut prim-ministru ?"

De data asta a rămas el arestat. Şi, după un moment, zice el: „Stai, n-o lua chiar aşa, că e un bou de un tip deosebit. Dacă îi spun eu să treacă prin zid cu capul lui de ghiulea, el trece? D-aia, vezi, l-am făcut prim-ministru".

De altfel, nu-l menaja deloc pe Chivu. Odată m-a chemat şi mi-a spus că am să-I însoţesc pc Chivu Stoica la Moscova, la şedinţa Tratatului de la Varşovia şi mi-a dat indicaţii cum să redactez declaraţia guvernului român. După aceea, l-a chemat pe Chivu şi, în faţa mea, i-a zis: „Merge Tache cu tine la Moscova şi i-am spus cum să scrie declaraţia. Vezi să nu faci tu pe deşteptul şi să-i dai lui indicaţii. Ştie el mai bine ce trebuie să spui tu acolo. M-auzi?" Chivu a dat din cap, iar eu să intru în pământ nu alta, căci era vorba de primul-ministru al ţării!

Altădată, în anii când iniţiase noul curs al derusificării, după ce fusese martor la o ceartă a mea cu Răutu, în jurul unor formulări dintr-un document de partid, văzui din nou căutătura aceea poznaşă în ochii lui Dej. Zice el: „Lonea (Răutu) ăsta se află într-o situaţie teribilă. El trebuie să ne demonstreze nouă că nu e nici evreu, nici de formaţie culturală rusă. Şi d-aia se arată mai catolic decât Papa!"

Formidabil spirit de observaţie! Într-adevăr, Răutu, ca Director al Propagandei, aducea în secţie oameni cu cele mai răsunătoare nume de români neaoşi, după ce îndepărtase sistematic pe toţi evreii; iar în privinţa celuilalt handicap, de unde înainte se grăbea să vorbească ruseşte cu vizitatorii sovietici, acum li se adresa numai prin interpret. Se prefăcea chiar că nu înţelege ruseşte şi-i cerea interpretului să-i traducă fiecare cuvânt.

Odată, de revelion, după miezul nopţii, când erau in jurul mesei numai intimi aleşi pe sprânceană, am asistat la o scenă extraordinară. Gheorghiu-Dej şi Emil Bodnăraş, ambii bine chercheliţi, au început să vorbească în idiş, căznindu-se să realizeze un accent cât mai autentic şi să-şi însoţească vorbirea cu gesturile şi mimica tipice de gheto.

Ne tăvăleam cu toţii de râs, iar cei doi protagonişti, văzând efectul performanţei lor, se întreceau într-un dialog de un comic nemaipomenit.

Dej copilărise în mahalaua evreiască din Moineşti, iar Bodnăraş crescuse şi el printre evrei bucovineni. Şi, cum ambii aveau talent la limbi străine, spectacolul era cu adevărat extraordinar. Trebuie să mărturisesc că foloseau nişte expresii pe care nici eu nu le cunoşteam, deoarece părinţii mai vorbeau rareori idiş în familie.

*

* *

În noiembrie 1963, mă aflam la Belgrad, însoţind delegaţia de partid şi de stat, în frunte cu Gheorghiu-Dej. După împăcarea cu Tito, acesta invitase o delegaţie română la Belgrad tocmai pentru a marca preţuirea cu totul specială pe care o acorda poziţiei independente a partidului faţă de Uniunea Sovietică şi rolului personal pe care-l jucase Gheorghiu-Dej în aranjarea vizitei de împăcare a lui Hruşciov la Belgrad, după moartea lui Stalin. Programul era cu totul ieşit din comun, iar delegaţia noastră era instalată în somptuosul palat Karagheorghevici.

Gheorghiu-Dej era primul şef de partid sau de stat invitat să ţină o cuvântare în faţa Vecei - parlamentul iugoslav. Textul îl pregătisem la Bucureşti, după ce fusese discutat îndelung şi purecat, paragraf cu paragraf, în Biroul Politic.

În preziua şedinţei extraordinare a Vecei, delegaţia noastră fusese invitată la un spectacol de balet la Opera din Belgrad, după

care Tito aranjase un *supper* chiar în localul Operei, la care participau cele mai frumoase balerine. Mareşalul era un adevărat charmeur. Îmi dădeam seama, după fiecare întrevedere cu el, de modul în care reuşea să influenţeze pe membrii delegaţiei noastre, mijloacele mergând de la argumente politice sau economice, până la... balerine. Iar liderii noştri erau devotaţi celebrei confesiuni a lui Marx: „Nimic din ceea ce este omenesc nu-mi este străin".

S-au întors după miezul nopţii încântaţi şi chercheliţi de-a binelea. Se băuse numai şampanie franţuzească. Dar Gheorghiu-Dej, conform unei legi de fier, ţinea să recitească textul în preziua rostirii lui şi-mi lăsase vorbă să-l aştept. Moţăiam într-un fotoliu când m-a trezit. Ne-am aşezat la o masă şi am început să citesc. M-a lăsat până la o frază cu Armata Roşie şi rolul decisiv al U.R.S.S. în cel de-al doilea război mondial. Aici m-a oprit: „Stai, ia să vedem oare e necesar să spunem acest lucru aici, la Belgrad?" Ceilalţi, obosiţi şi dornici să se ducă la culcare, au început să strige: „S-o scoatem, tovarăşe Gheorghiu, s-o scoatem!" Bătrânul se uita, însă, la mine. Eu i-am amintit atunci că în Biroul Politic se socotise că această frază este absolut necesară pentru a marca poziţia diferită a partidului nostru în această problemă. Şi am adăugat: „Dar dacă hotărâţi dvs., o scot, deşi nu cred că e bine să copiem poziţia lor".

Gheorghiu s-a făcut vânăt de furie şi a ţipat. „Ia uite, - mai îmi dă şi lecţii!" - şi a plecat la culcare. M-am dus şi eu să mă culc la hotelul *Europa*.

L.a 7 dimineaţa a sunat telefonul. Era bodyguardul şefului, care-mi spuse: „Tovarăşul a spus să vii imediat aici, la palat. Vezi că ţi-am trimis un Mercedes negru să te aducă". Eram buimac încă de somn şi speriat. M-am băgat sub duş, m-am îmbrăcat repede şi, când am coborât, Mercedesul era acolo. Gonea tare, aşa încât, în zece minute, am ajuns. Când am intrat în apartamentul lui şi l-am văzut în pijama străbătând în pas grăbit camera în sus şi în jos, conform unei habitudini formate în celula de închisoare timp de mulţi ani, am sfeclit-o mai ales că la salutul meu „Bună-dimineaţa, tovarăşe Gheorghiu!" n-a răspuns deloc.

Am rămas în picioare numărând cei zece paşi pe care-i făcea cu exactitate matematică în susul şi josul camerei. La un moment dat, s-a oprit şi, fără să se uite la mine, a spus pe un ton cam forţat: „Am revăzut textul şi am constatat că n-ai schimbat nimic". După care a făcut o pauză şi apoi a adăugat scurt: „Bine ai făcut!" Şi a plecat în dormitor.

Mi s-a mai întâmplat să fiu nevoit să-l contrazic, bineînţeles într-o formă cât mai grijulie. Se înfuria ca un leu, că era un bărbat puternic şi repede la mânie, dar îşi stăpânea nervii până la urmă şi o dată a spus: „Ai să faci cum spun eu!" A trecut o zi şi mă chemă la telefon „Ştii, m-am mai gândit, aveai dreptate!"

Ştia să asculte şi tolera în jurul lui oameni cu coloana vertebrală dreaptă. Trebuiau, însă, să fie oameni de partid sau „tovarăşi de drum". Se înţelegea foarte bine cu Petru Groza şi a colaborat perfect un timp cu Gheorghe Tătărăscu, fost prim-ministru liberal, dar numai atâta timp cât s-a pliat obiectivelor partidului comunist. În schimb, pe adversarii partidului sau ai socialismului îi considera „duşmani de clasă" şi se purta nemilos cu ei.

Dar cea mai abominabilă crimă pe care a săvârşit-o rămâne arestarea, anchetarea în stil stalinist şi condamnarea la moarte a lui Lucreţiu Pătrăşcanu. L-am cunoscut foarte bine şi am lucrat în dese rânduri cu Pătrăşcanu. Era un autentic şi profund patriot, era atât de organic român, încât chiar dacă mi s-ar prezenta dovezi, tot n-aş crede că s-a vândut imperialismului occidental. De ce s-o fi făcut? Se născuse într-o familie instărită, nu ştia ce-i aia lipsuri materiale şi fusese totdeauna plin de bani. Este adevărat că un muncitor, chiar inteligent ca Dej, nu putea înţelege că un asemenea om nu se vinde pe arginţi sau pe dolari. Aici, într-adevăr, operează limitele de clasă, care fac ca un muncitor să nu poată înţelege dinamica motivaţiilor sofisticate ale unui intelectual.

Ştiam că atât Lucreţiu, cât şi Belu Zilber, în timpul Conferinţei de pace de la Paris, exasperaţi de cererile sovietice cu

totul exagerate de despăgubiri de la România, contactaseră delegaţiile occidentale pentru a le convinge să nu accepte cereri care condamnau România la plecăciune şi servitute. N-au reuşit deoarece, la ora aceea, nici Lucreţiu, nici Zilber nu-şi dădeau seama că soarta României fusese decisă mult înainte de înţelegerea „Churchill-Stalin".

Dar, de aici, până la a-l declara pe Lucreţiu „spion în slujba imperialismuiui", este cale lungă. Cam acelaşi lucru se poate spune despre implicarea în acest proces a etnografului Harry Brauner şi avocatului Petre Pandrea, pictoriţei Lena Constante şi omul de afaceri, inginerul Calmanovici, un bogătaş idealist care s-a ţinut la anchetă mai bine decât toţi ceilalţi şi apoi s-a sinucis.

Adevărul este că Lucreţiu Pătrăşcanu săvârşise crima de a atenta la conducerea de partid şi, aşa cum am mai spus, Gheorghiu-Dej era necruţător cu challengerii săi. A fost, deci, executat în grabă, după numai două zile de la şentinţă, „prin împuşcare de la spate". Ofiţerul n-avea curaj să-l împuşte din faţă. Ştia cu nu va putea apăsa pe trăgaci.

Şi iată cum, dintr-un om modest, generos, plin de compasiune pentru camarazii de luptă şi tovarăşii de idei, puterea a făcut un conducător crud şi plin de sine, gata să săvârşească orice crimă în numele ei.

Momentul meu de cotitură

1956 a însemnat nu numai revoluţia maghiară, ci şi Raportul secret al lui Hruşciov la Congresul XX al P.C.U.S. Din fericire, mă aflam în acel moment la Washington şi, deci, l-am putut citi, analiza şi discuta cu prietenii mei americani, ceea ce n-au putut face tovarăşii din ţară. Am fost tot timpul conştient de acest „decalaj" şi cred că învăţasem ceva de la Gheorghiu-Dej în această privinţă şi anume să procedez „încet, treptat, cu mult tact, fără nici o pripeală". Aş putea observa că aceasta era un fel de lege de fier a supravieţuirii într-un partid comunist, pentru ca la momentul

oportun să poţi acţiona şi lovi cu eficacitate politică. Da, politica a fost şi rămâne arta posibilului, a fezabilului.

Şocul a fost pentru mine brutal şi răscolitor, iar pentru stalinistul din mine fatal. Citisem şi până atunci câteva cărţi care denunţau crimele lui Stalin, dar găseam totdeauna motivări şi circumstanţe atenuante pentru deciziile lui. Când am fost, însă, confruntat cu acea acumulare oribilă de acte de violenţă şi teroare trădând un despotism medieval sau, cum spunea Marx, oriental, îndreptat nu atât împotriva "duşmanului de clasă", ci a celor mai apropiaţi tovarăşi de luptă şi de idei (aproape două treimi din membrii C.C. ucişi sau deportaţi din ordinul lui Stalin), mi-am dat seama că este vorba de unul din cei mai feroce şi cinici criminali din istorie. Şi, cu formaţia mea de om al ştiinţelor sociale, am realizat imediat că dacă un asemenea om s-a putut ridica şi menţine un timp atât de îndelungat la conducerea partidului comunist şi a statului sovietic înseamnă că e ceva fundamental greşit în sistem, că e ceva putred în el.

Eram tulburat, răscolit şi nu mai îmi găseam liniştea. Dar faptul tot atât de şocant că dezvăluirea şi denunţarea fărădelegilor şi crimelor lui Stalin o făcuse noul conducător al partidului în faţa unui congres de partid îmi dădea încredere şi speranţă în capacitatea comunismului de a se reforma, de a se repara, deşi îmi dădeam seama că e vorba de o reparaţie generală.

Am fost, deci, fericit când Dej m-a chemat la Bucureşti pentru a participa la strategia distanţării faţă de Uniunea Sovietică. Dar, vai, noua lui orientare era determinată mai mult de ceea ce văzuse la Budapesta, decât de ceea ce se întâmpla la Moscova. În capul lui, desovietizarea nu însemna şi destalinizare. Ba, dimpotrivă, desovietizarea servea într-o anumită măsură ca o linie, sau mai bine zis ca o tranşee de auto-apărare a sistemului politic stalinist (strategic care va apărea şi mai pronunţat la Ceauşescu). Pentru Gheorghiu-Dej, experienţa sovietică, pe care înainte o adoptase cu toptanul, acum devenise un menu *à la table*, adică alegea din ea

numai ceea ce-i convenea. Era o desatelitizare pentru a salva stalinismul şi nu pentru a-l reforma sau liberaliza, aşa cum încerca s-o facă Hruşciov în Uniunea Sovietică.

Aşa încât, în timp ce în Uniunea Sovietică avea loc „dezgheţul", arunţat de romanul lui Ilya Ehrenburg, şi după două decenii de rapoarte oficiale optimiste despre succesele „celei mai avansate agriculturi din lume", viziunea cosmetică era brusc sfărâmată de recunoaşterea sinceră a lui Hruşciov că producţia agricolă era în multe privinţe mai mică decât în timpul ţarismului. În vreme ce artiştii şi scriitorii denigraţi sau ucişi în timpul lui Stalin erau reabilitaţi, Gheorghiu-Dej declara, la Bucureşti: „Noi nu avem pe cine reabilita" şi se mândrea cu aceea că el rezistase presiunilor lui Stalin de a organiza procese-spectacol în Rom-nia. Dar, în acelaşi timp, organiza şedinţe cu scriitorii şi artiştii, în care erau criticaţi cei care se abăteau de la dogmele „realismului socialist".

În câteva rânduri, Dej mi-a spus că „raportul. secret al lui Hruşciov a fost o greşeală politică majoră, care dăunează ideologiei marxist-leniniste". Despre liderul sovietic avea aprecieri contradictorii: pe de o parte, îi recunoştea meritul de a fi iniţiat politica de destindere cu America şi iniţiativele sale răsunătoare în chestiunea dezarmării generale şi complete; pe de altă parte, subliinia mereu caracterul aventuros şi temperamentul intempestiv al acţiunilor sale, atât pe plan intern, cât şi pe plan extern: „E un adevărat pericol ca în fruntea Uniunii Sovietice să se afle un om care nu ştie să-şi controleze nervii" - sublinia el.

Când m-am întors în ţară, în 1962, am constatat că între noi nu mai exista acea comunicare directă dinainte. Nu mai lucram la documentele de partid, îşi făcuse o altă echipă şi mă solicita numai în problemele de politică externă sau când mergea în străinătate.

Să recunosc, însă, că la Radio-Televiziune mi-a dat mână liberă şi cât timp a trăit m-a apărat împotriva criticilor acerbi ai

programelor TV pe care le-am iniţiat. La întoarcerea în ţară, mi-a propus postul de *number two*, la Ministerul de Externe, ca ministru de stat, dar eu am refuzat categoric, argumentând că nu sunt bun ca diplomat şi nici nu-mi place un post în care n-am posibilitatea de a-mi spune părerea mea proprie. A înţeles şi a fost de acord.

După vreo lună, m-a chemat şi mi-a spus că trebuie organizată şi în România "o televiziune care să educe pe oameni, dar, totodată, să le placă şi că, după cei şapte ani pe care i-am petrecut în America, eram omul cel mai indicat să organizez aşa ceva la noi.

M-a plăcut ideea, dar i-am atras atenţia că primesc numai dacă voi fi lăsat în pace să organizez televiziunea aşa cum cred eu de cuviinţă şi nu-şi vor băga râtul toţi nepricepuţii care cred că, din moment ce deţin un post de conducere, se pricep la toate. A fost de acord şi, într-adevăr, la prima şedinţă în care s-a analizat activitatea Radio-Televiziunii, eu am relatat că primisem cinci telefoane de la membrii ai Biroului Politic: doi mă felicitaseră pentru programele pe care le considerau foarte instructive şi captivante, iar trei protestau, ba că "prezint femei cu popoul gol" pe micul ecran, ba că i-am adus pe Mircea Crişan şi pe Amza Pellea cu programe de satiră politică în care „era batjocorită linia partidului", ba că serialul cu „Sfântul" „perverteşte tineretul" îndemnându-l la crime. Şi am pus întrebarea: „După cine sa mă iau, tovarăşe Gheorghiu?" La care a răspuns: „Ia-te după tine, pe răspunderea ta, numai fii atent să nu faci greşeli prea mari, că din alea mici o să faci în mod inevitabil". Şi a atras atenţia tuturor să mă lase în pace, că „Tache ştie ce face". Şi este adevărat că, chiar atunci când reprezentantul cenzurii la avantpremiere cerea să scot din program un cuplet de satiră politică, un balet modern sau o scenă cu o femeie în bikini, decizia o luam „pe barba mea".

Când Dej a fost la New York, la O.N.U., şedea toată duminica şi privea programele politice „Face the Nation" sau

"Meet the Press" ca şi mesele rotunde, iar eu îi traduceam cuvânt cu cuvânt, că îl pasiona enorm. Era uimit că la TV erau invitaţi unii care criticau guvernul şi lăsaţi să-l facă cu ouă şi cu oţet. I-am explicat că orice sistem politic, ca şi o maşină, trebuie să aibe nişte supape dc siguranţă, prin care să iasă aburul, altfel face explozie. Părea că a înţeles de ce, în Occident, este nevoie de aceasta, dar nu mergea atât de departe încât să socoată că ar fi necesar şi la noi.

Capitolul VI

CELE DOUĂ FEŢE ALE SOCIETĂŢII COMUNISTE

Cum se explică faptul că spirite mari şi nobile ale epocii ca Romain Rolland şi Henri Barbusse, Heinrich Mann şi Bertolt Brecht, Picasso şi Pablo Casals, Jolliot-Curie şi John Bernal, de fapt numărul lor e legiune, au avut cuvinte de admiraţie pentru societatea comunistă şi au sărit în apărarea ei atunci când era criticată sau ameninţată?

Adevărul este că societatea comunistă avea două feţe, iar ei au văzut numai una din ele. Avea o faţă publică, la vedere, inspirată de valori umane superioare şi afişată propagandistic cu o mare forţă de persuasiune şi cu o tehnică bine pusă la punct, servită în sfera socială de ideologia marxist-leninistă şi în literatură sau artă de realismul socialist. Ea tindea şi reuşea să plăsmuiască o imagine socială idilică în simplitatea ei, dacă nu a societăţii prezente, condamnată la sărăcie de dominaţia Occidentului dezvoltat şi bogat, atunci neapărat a unui viitor glorios, pe care-l construia cu tenacitate şi abnegaţie. Cealaltă faţă era ascunsă după văluri, bine dosită, reglată şi ştiută de foarte puţini, potrivit regulilor conspiraţiei. Era ţinută departe de vizitatorii străini şi chiar de băştinaşi cu o străşnicie extraordinar de eficace chiar atunci când era vorba de milioane de oameni. Când Nichika

Hruşciov a dezvăluit dimensiunea enormă a genocidului stalinist, surpriza în lume a fost tot atât de mare ca şi oroarea - şi aceasta nu numai în străinătate, ci chiar acasă, în U.R.S.S. Desigur, familiile celor ucişi sau torturaţi ştiau, dar le era frică să spună şi parcă erau izolaţi de restul societăţii printr-un zid rusesc mai lung decât cel chinezesc. Oamenii, chiar atunci când aflau câte ceva, nu le venea să creadă. Li se părea neverosimil. Când în dezgheţul hruşciovist a apărut în Uniune prima carte a lui Soljeniţîn, ziarele sovietice au fost inundate de sute de mii de scrisori care protestau împotriva denigrării societăţii sovietice. Reacţii asemănătoare s-au produs şi în România când au apărut revelaţii despre faţa ascunsă a societăţii noastre.

Faţa cea bună şi frumoasă

În timpul războiului, comuniştii fuseseră puţini la număr, cam o mie. Carnetul meu de partid, cu vechimea 1940, avea nr. 438. Mulţi erau în închisori sau lagăre, iar afară riscul era foarte mare. Cu Siguranţa fascistă şi Gestapoul nu era de glumit, pentru că era stare de război. Se numărau pe degete cei care se încumetau să înfrunte torturile anchetei sau plutonul de execuţie, nefiind sigur că rezultatul nu va fi acelaşi.

Dar la 23 august 1944, forţa politică şi morală a comuniştilor era imensă, tocmai datorită aureolei eroice care-i înconjura, iar politiceşte călăreau pe un val propice - ofensiva eliberatoare a Armatei Roşii, factorul decisiv recunoscut de întreaga lume în răpunerea bestiei hitleriste.

Am văzut cu ochii mei cum, de la o demonstraţie la alta, masa oamenilor care răspundea la chemările Partidului sporea cu zecile şi apoi cu sutele de mii. Grosul oamenilor nu ştia prea multe nici despre partid, nici despre programul comunist, iar despre Marx şi Engels nici nu auziseră. Îmi aduc aminte, la un marş din octombrie 1944, când mulţi purtau opinci sau erau chiar cu picioarele goale, un muncitor de la Vulcan purta o pancartă cu

portretul lui Karl Marx, iar din spate altul îi călca pe picior ori de câte ori se oprea coloana în marş. Furios, cel de la Vulcan îl apostrofă: „Mă, dacă mă mai calci, îţi dau cu lorga ăsta în cap!" Şi-i arătă amenințător portretul celuilalt bărbos.

Se sărbatorea pe atunci până şi aniversarea lucrărilor clasice. La teatrul sindicatelor de pe Lipscani urma să vorbească Gheorghe Apostol despre lucrarea de filosofie a lui Lenin „Materialism şi empiriocriticism" şi, bineînţeles, dat fiind că înghesuiala publicului nu era excesivă, sala a fost umplută cu rezerva strategică: două camioane cu muncitori de la Malaxa. Când vorbitorul, în stil agitatoric, a descris lupta fermă a lui Lenin împotriva unor filosofi de allă părere, frezorii şi strungarii din industria grea, pivotul industriei romneşti, au început să strige „Jos cu Mach şi Avenarius!", „Jos cu Mach şi Avenarius!". Au urmat ovaţii furtunoase în picioare.

Erau timpuri grele. Războiul ceruse sacrificii mari, hitleriştii secătuiseră bogăţiile ţării, căraseră qrânele româneşti pe câmpurile de luptă pentru hrănirea Wehrmachtului, iar vacile, porcii şi păsările înghesuite în vagoanele-marfă luaseră drumul spre Germania. Acum toate alimentele de bază erau raţionalizate, iar românii primeau pe cartelă doar 300 grame de pâine sau de mălai zilnic şi 250 grame de carne pe săptămână. Şi totuşi, Iozinca „Totul pentru Front" era populară, căci de asta dată armata română lupta pentru o cauză justă: eliberarea Ardealului mutilat de Dictatul de la Viena şi participarea, alături de Armata Roşie, la lupta naţiunilor unite pentru zdrobirea fiarei hitleriste. În pusta ungară şi în munţii Cehoslovaciei, soldaţii români săvârşeau acte de eroism celebrate în toată lumea civilizată şi erau primiţi de populaţie la Budapesta, ca şi la Bratislava, ca eliberatori.

Ziarele vremii sunau ca o trompetă care chema oamenii la luptă şi fapte mari.

Când Gheorghiu-Dej s-a dus în Valea Jiului, minerii se plângeau că n-au decât cartofi de pus pe masă în familie. Printr-un gest simbolic, Dej a inspirit adânc, şi-a supt burta concavă şi şi-a strâns cureaua la pantaloni. Minerii au înţeles mesajul şi în în mai

puţin de şase luni au dublat producţia la cărbune. Era însă un mesaj adresat întregii ţări, care s-a apucat cu îndârjire de treabă. Valul acţiunii sociale covârşea poziţiile negativiste ale partidelor de opoziţie. Comuniştii preluaseră iniţiativa politică.

■ Sub titlul *„În luptă cu natura şi cu greutăţile, mii de braţe harnice smulg capriciilor Dunării pâinea celor mulţi"*, reporterul înfăţişa în termeni dramatici munca oamenilor care s-au luptat eroic cu Dunărea şi au învins: „În faţa noastră se ridică acum un dig uriaş, iar un ţăran bătrân spune: «Am îndurat ani de-a rândul năvala necruţătoare a apelor. Mai cu seamă în 1942, tot ce vedeţi cu ochii era o mare de apă. Toate casele erau inundate. Săptămâni întregi, oameni şi animale au stat în câmp fără adăpost. Dar acum ne-am pus pe treabă mobilizaţi de partid şi am ridicat acest dig lung de 5 km cu 80 cm mai înalt decât nivelul apelor din 1942, având lăţimea pe creasta 6 metri. Da, acum, la adăpostul digului, răsare la noi în sat o viaţă nouă!»".

■ Peste 3 zile, Scânteia anunţa triumfătoare: *„Ceferiştii au bătut recordul. Întregul traseu feroviar din Moldova este refăcut"*. După aprecierile specialiştilor sovietici, ceferiştii au depăşit chiar pe stahanoviştii din U.R.S.S. Lucrări programate pentru opt zile au fost efectuate în 2 zile jumătate, iar etapa a II-a, programată pe 7 zile, s-a terminat în 44 ore. Bineînţeles, ministrul comunicaţiilor era Gheorghiu-Dej.

■ În Platforma-Program a Blocului Partidelor Democratice se promitea:

„Asigurarea învăţământului primar şi a gimnaziului unic gratuit şi obligatoriu. Acordarea de înlesniri pentru studii secundare şi universitare elementelor înzestrate, fii de muncitori, ţărani şi funcţionari, dar lipsite de mijloace materiale, prin ajutoare, burse, cantine, cămine."

Cu timpul, gratuitatea învăţământului s-a generalizat, şi sute de mii de ingineri, agronomi, doctori, oameni de ştiinţă au fost beneficiarii reformei învăţământului. Când se mai pomenise în România ca un muncitor sau ţăran cu trei sau patru copii să-i vadă

pe toţi devenind ingineri sau agronomi, doctori sau oameni de ştiinţă ?

■ Internaţionalismul dobândise o mare forţă. Atunci s-au încheiat mii de căsătorii interetnice între români şi evreice şi invers, români şi unguroaice şi invers, iar un mare număr de studenţi trimişi la universităţi din Moscova şi Leningrad s-au întors cu soţii rusoaice.

■ La 1 octombrie 1945, România oferea lumii ruşinosul tablou: 4.223.451 analfabeţi, dintre care 1.910.542 bărbaţi şi 2.312.909 femei. Dacă adăugăm la aceştia pe cei cu şcoala primară neterminată, obţinem uluitorul procentaj de 60 la sută care nu ştiau să scrie şi să citească bine.

Campania alfabetizării s-a desfăşurat ca o ofensivă militară şi, în primele zile, profesori universitari, academicieni, savanţi renumiţi s-au înrolat şi, în mod simbolic, au inaugurat şcoli de alfabetizare la sate. Am văzut cu ochii mei, într-un sat cu muncitori forestieri, un ţăran bătrân de 82 de ani scriind pe tablă cu creta primele litere ale alfabetului. Însoţeam o delegaţie de deputaţi şi deputate britanice şi m-a emoţionat şi pe mine când în ochii unora din ei au apărut lacrimi. În numai 5 sau 6 ani, toţi analfabeţii au învăţat să scrie şi să citească.

■ Campania de ajutorare a regiunilor lovite de secetă a fost dezlănţuită în august 1946: *Muncitorii ardeleni dăruiese 58 de vagoane de alimente, îmbrăcăminte, materiale de construcţie, pentru Moldova; ceferiştii craioveni lucrează 15 ore suplimentare pentru ajutorarea celor loviţi de secetă.* A fost o acţiune de mare şi profundă solidaritate umană, la scară naţională şi internaţională, cum n-a mai cunoscut societatea românească. Zeci de mii de orfani şi-au găsit părinţii. Soţia mea şi cu mine am adoptat şi noi doi băieţi - unul de un an, altul de doi.

■ Ziarele anunţau: *Linia ferată Bumbeşti-Livezeni - un tunel de 31 km cu mici ieşiri la lumină. 2500 muncitori şi tehnicieni sfredelesc munţii şi cuceresc metru cu metru stâncile abrupte.* Cu timpul,

lucrarea s-a transformat într-un mare şantier al tineretului. Zeci de mii de tineri s-au îndreptat în anii aceia spre mari şantiere, avântându-se într-o acţiune de construcţie naţională care n-avea precedent în România.

Apoi a început opera de industrializare, construirea unor fabrici în cele mai sărace şi înapoiate centre ale ţării. Prima mare bătălie s-a dat în jurul Iansării producţiei de tractoare în România, iar când primele tractoare *Made in Romania* au sosit pe ogoarele ţării a fost o zi de sărbătoare naţională.

■ Efervescenţa socială a cuprins curând pe scriitori şi poeţi, pe specialişti şi oameni de ştiinţă.

În 1946, savanţii români au hotărât să activeze în cadrul operei de refacere a ţării: matematicianul Pompei, preşedinte al Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice, prof. Traian Săvulescu, prof. Ionescu-Siseşti, prof. Horia Hulubei, prof. Neniţescu, dr. Oeriu şi alţii au constituit la 1 iulie 1946 un comitet de coordonare. Doctorul Bagdasar era ministru al Sănătăţii, academicianul Moisil era trimis ambasador la Ankara, prof. Tudor Ionescu la Paris, Mihai Ralea la Washington, Stoilov la Haga ş.a.m.d. Tot ce era mai strălucit în ştiinţa românească se angajase în opera de salvare şi ridicare a ţării.

Pe scurt, societalea românească părea inspirată de o mare forţă de schimbare spre mai bine, iar oamenii ei erau cuprinşi de un avânt al construcţiei caracteristic operei de industrializare care îi atrăgea pe tineri şi pe toţi cei dornici să făurească o Românie de care să fie mândri. O societate care avea un ţel - iată ceea ce îi impresiona pe idealiştii din Occident mai mult decât realizările de ordin material care, oricum, erau modeste, potrivit standardelor occidentale. Un vizitator american îmi spunea: „Noi am devenit bogaţi şi graşi, pe deplin satisfăcuţi de ceea ce avem. Voi sunteţi săraci, dar ştiţi încotro mergeţi şi aveţi un viitor".

Segregaţia politică

M-a izbit totdeauna în anii aceia contrastul dintre activismul politic care mergea mână în mână cu colectivismul promovat în fabrici şi pe ogoare şi viaţa socială segregată a nomenclaturii, a liderilor comunişti. Tipic în această privină era tendinţa tuturor ştabilor de a ridica nişte garduri înalte, de tolală izolare, în jurul vilelor în care se mutau. Până şi la Predeal, pe Cioplea, vilele lor au fost împrejmuite cu nişte garduri oribile de lemn verde care stricau complet minunata privelişte a munţilor şi văilor care fac frumuseţea acestei staţiuni montane. Cartierul Primăverii, în care s-au mutat majoritatea membrilor C.C., fusese de fapt proiectat şi construit de arhitectul Doicescu ca un „cartier de locuinţe ieftine". Exista însă pe unele din străzi, în special pe Bulevardul Primăverii, câteva case mai boiereşti; cu grădini mari în spate, în care s-au mutat membrii Biroului Politic. Toate, fără excepţie, au fost înconjurate cu ziduri sau garduri înalte, peste care nu se putea nici vedea, nici trece, fiind străjuite de miliţieni la poartă. Pe strada pe care locuiesc, toate casele tip construite de Doicescu au nişte garduri mici de sârmă prin care se văd straturi de gazon şi flori din faţa casei, conferind locuinţelor un aspect plăcut, intim şi vesel. Singura casă care strică decorul acesta natural este străjuită de un gard înalt de fier vopsit în culoare cenuşie. Este casa în care a stat temutul ministru de interne Postelnicu.

Am locuit peste zece ani pe aceeaşi stradă, vecini cu Ceauşeştii, cu Sălăjan, cu Bodnăraş, cu Chişinevschi. Ne salutam, schimbam câteva vorbe dar niciodată nu ne-am vizitat. Chiar şi viaţa socială se desfăşura conform ierarhiei de partid. Iar eu cu soţia mea făceam parte din eşalonul doi, în timp ce ei erau totdeauna în prezidiu şi oamenii de rând purtau portretele lor la demonstraţii. Ei aveau dreptul să ridice garduri în jurul casei lor, noi nu aveam. Prin anii '60 au început să-şi construiască palate cu zeci de camere şi grădini întinse, chiar cu bazin de înot. Drăghici

şi-a construit un palat atât de luxos şi de majestuos pe malul lacului Herăstrău, încât mai târziu a devenit Palatul Primăverii în care erau gazduiţi şefii de stat. Marmura şi instalaţiile tehnice ale palatului fuseseră importate din Italia, dar el n-a mai apucat să se mute în el. Căzuse în dizgraţie. Pofta vine mâncând. Lui Ceauşescu nu i-a mai ajuns un palat. El a ocupat un întreg cvartal cu un imens parc împrejmuit de ziduri, după ce înghiţise în el vreo zece vile, din care una o folosea pentru securişti şi alta pentru slugi. Pe toate cele patru străzi dimprejur circulaţia a fost închisă. El trăia în... comunism.

Fiecare dintre membrii conducerii avea câte o vilă la munte şi una la mare care stăteau goale tot restul anului, iar după ce Ceauşescu şi-a construit palatul de la Snagov, ca refugiu apropiat de Capitală, şi-au construit şi ei câte o vilă la Snagov. În timp ce o familie de muncitori cu doi copii aveau dreptul la 40 metri pătraţi spaţiu locativ, ei dispuneau de spaţiu de la 500 metri pătraţi în sus.

Îmi aduc aminte de un roman al lui Ignazio Silone, Pâinea şi vinul, în care el descria structura societăţii italiene din Sud: întâi veneau latifundiarii nobili, apoi nimic, apoi nimic, după care veneau cafonii. Cam aşa arăta şi societatea românească a acelor ani. Decalajul social era strigător la cer şi tocmai de aceea ştabii se înconjurau cu garduri înalte, ca oamenii să nu-i vadă.

Huzureau şi se îmbuibau, dar în realitate nu se pricepeau să trăiască bine. Propulsaţi peste noapte dintr-un mediu sordid în palate, ei nu ştiau ce să facă cu ele. Viaţa socială în noul mediu cerea o cultură, tradiţii şi habitudini care lipseau. Mă aflam cu Gheorghiu-Dej la Olăneşti, trimis acolo de doctori pentru o cură de ape minerale. Lucram împreună cu Gaston Marin la raportul cu privire la planul de electrificare a ţării. Într-o duminică, veniseră de la Bucureşti, în vizită, Ana Pauker, Vasile Luca şi Chişinevschi. Au discutat ei ce-au discutat politică şi după aceea n-au mai ştiut ce să facă, s-au aşezat în jurul unei mese şi au trecut la cel mai simplu joc de cărţi - tabinet, jocul babelor şi al celor ieşiţi la pensie. Era o privelişte jalnică: cogeamite conducători ai unei ţări jucând tabinet. Mai târziu, au devenit mai sofisticaţi: jucau poker.

Când a apărut cartea lui Milovan Djilas *„Noua clasă"* s-a iscat o discuţie savantă dacă nomenclatura comunistă este sau nu este o clasă. Cunoscutul disident iugoslav susţinea că noua clasă este formată din cei care au privilegii speciale şi avantaje economice datorită monopolului administrativ pe care-l deţin, ceea ce mi s-o părut a fi o teză corectă. Mai controversată era fraza următoare: „Noua clasă sau organul său executiv, oligarhia de partid, acţionează ca proprietar şi este în acelaşi timp proprietarul". Într-adevăr, principalul neajuns al definiţiei lui Djilas consta în lipsa determinanţilor economici ai clasei, consideraţi de Marx ca esenţiali şi chiar de sociologi nemarxişti ca element important al definiţiei. Într-adevăr, existau suficiente dovezi că în societatea sovietică artiştii, muzicienii şi cineaştii câştigau mai mult decît cei mai suspuşi salariaţi din conducerea de stat; birocraţii nu au o bază economică proprie sprijinită pe proprietatea lor privată şi nici posibilitatea de a trece asupra descendenţilor lor venitul, privilegiile sau statutul lor economic. În sfârşit, birocraţii din conducerea partidului sau statului puteau fi concediaţi, retrogradaţi sau înlăturaţi din funcţie, aşa cum s-a întâmplat şi la noi.

Şi totuşi, toţi cei care deţineau poziţii de conducere în sistemul de stat socialist (guvern, administraţie, comandanţi militari şi cei din miliţie sau securitate) erau recrutaţi de regulă din aparatul de partid. Acest aparat constituia un grup social observabil, identificabil şi ca atare distinct de restul societăţii. Membrii săi participau regulat la adunări de partid şi la cursuri de îndoctrinare ideologică, fiind, în acest fel, modelaţi şi formaţi într-un anumit spirit şi o anumită comportare în societate. Coeziunea acestui grup social izvora din statutul membrilor săi şi din relaţiile speciale dintre aceştia, din poziţia lor în structura puterii, din salariile mari şi, în special, din accesul lor la o gamă largă de beneficii şi privilegii, toate la un loc situând această elită socială într-o categorie superioară, aflată deasupra societăţii.

Stilul activistului de partid

Unul din lăudătorii lui Ceauşescu îşi bătea joc de stilul lui Gheorghiu-Dej şi climatul pe care acesta îl genera, caracterizându-l ca un soi de „calm olimpian" însoţit de „o lentoare a acţiunilor, de amânare şi tergiversare a hotărârilor". Circula o formula magică la diferite niveluri, temperând cu o bonomie cuceritoare pornirile prea radicale, nerăbdarea, iniţiativele intempestive, frenezia acţiunii: „să ne mai gândim". Avertizarea continuă împotriva pripelii, chemarea bătrânească la reflecţie adâncă, la întoarcerea fiecărei idei sau iniţiative pe toate feţele, invocarea zicalelor că „zilele toate nu intră în sac" şi că „să măsori de o sută de ori şi să tai o dată" - în toate acestea X vedea că deveniseră un stil dominant, ascunzând lipsă de îndrăzneală şi răspundere, conservatorism în ultimă instanţă".

În schimb, era preamărit stilul lui Ceauşescu, cel ce „se plasa în fruntea plutonului, dădea tonul vitezei, rula cel mai bezmetic, se invedera cascadorul cel mai temerar, marele pătimaş. Paraliza, dar şi însufleţea, intimida, dar şi entuziasma... iar la temelie se afla neînduplecarca, obstinaţia şi răbdarea lui, cuvântul său aprig, usturător, năpraznic, lovind ca un bici, ca o bâtă, explodând ca o grenadă, ţipătul lui răguşit făcând să zăngăne geamurile, să bage în sperieţi sufletele mici, minţile obtuze.., Da, el ţinea în mână hăţurile, soarta ţării, a oamenilor, viitorul lor, se apropia de personajele supranaturale, aşa cum sunt imaginate ele în basme, cu drepturi şi puteri depline asupra muritorilor. Pieptul bombat, braţele încordate, carnea tare păreau incasabile. Se simţea invincibil".

Iar concepţia conducătorului înzestrat cu daruri supranaturale asupra turmei ce trebuia să-l urmeze fără crâcnire era formulată astfel: „trebuiau să salveze situaţia cu orice preţ, cu preţul privaţiunilor, al unei munci crâncene, sub cerul liber, în ploaie, dormind în frig, pe apucate, dispensându-se de cele mai

elementare condiţii igienice, mâncând dumnezeu ştie ce, fără nici un câştig suplimentar sau cu unul simbolic".

Îşi punea scriitorul sicofant şi întrebări: „Aprobarea mecanică, mută, cu ochi inexpresivi, cu moţăieli ale capului, aprobarea totală a tuturor părerilor Lui, mari sau mici, înţelese sau nu, în concordanţă sau în contrast cu ce ştiau ei, cu experienţa lor, cu bunul lor simţ. Ce era asta? Teama de a contrazice, respect împins la extrem, lipsă de probitate, mic lichelism birocratic dublat de nepăsare? Sau dispreţ pentru o voce prea sigură de sine; lăsată să răsune în pustiu?"

De fapt, lucrurile nu erau niciodată lăsate la voia întâmplării. Fiecare şedinţă cu muncitorii era bine pregătită şi temeinic regizată. Cel care conducea şedinţa ştia cine se va înscrie la cuvânt şi ce va spune fiecare dintre vorbitori, iar aceştia primiseră indicaţii de ceea ce trebuie să spună. Era ca un sistem perfect pus la punct, în care feed-back-ul este reglat dinainte. Îmi aduc aminte că la congresele de partid funcţiona un aşa-zis „serviciu de presă" care avea drept sarcină redactarea tuturor luărilor de cuvânt ale celor înscrişi, pe listă. Fără un text dinainte aprobat, nu ajungeai la tribună, iar depărtarea de test era *streng verbotten*.

O şedinţă de partid „bine organizată" era aceea în care vorbitorii erau selectaţi dinainte şi pregătiţi să spună exact ceea ce trebuia. Într-un roman neorealist se descria scena şedinţei dintr-o localitate având pe ordinea de zi construcţia unui combinat. În pofida numeroaselor greutăţi tehnice relevate de specialişti şi a lipsei totale de cadre tehnice şi braţe de muncă calificate, se ridică unul din sală, bine programat de secretarul de partid, care propune realizarea proiectului înainte de termen, formulată în asemenea termeni de entuziasm revoluţionar, încât nimeni nu îndrăzneşte să mai obiecteze şi propunerea se aprobă. Filmul „Puterea şi Adevărul" înfăţişează o scenă similară, în care inginerul specialist argumentează solid documentat imposibili-

tatea şi primejdia construcţiei unei hidrocentrale electrice iniţiate de partid, fiind etichetat drept „trădător" şi băgat la închisoare. Numai când se produce accidentul pe care inginerul I-a prevăzut, secretarul de partid vine la închisoare pentru a-i da dreptate.

Cealaltă faţă

Potrivit unui binecunoscut fenomen de psihologie socială, noi credeam sau ne plăcea să credem că toată lumea avea aceeaşi imagine despre societatea românească: una în plină ascensiune, în care se construieşte cu avânt o industrie avansată şi o cultură modernă, o societate egalitaristă în care, chiar dacă nu toţi cetăţenii, dar, oricum majoritatea lor simt că standardul lor de viaţă creşte de la un an la altul. Presa de atunci, poeziile şi literatura, filmele şi televiziunea - toate concurau la formarea acestei imagini. De aceea, la sfârşitul anilor '60, când şi România a trecut printr-o fază de „dezgheţ hruşciovist", am fost şocaţi să constatăm că o serie de romane şi chiar filme neorealiste înfăţişau existenţa în societatea românească a unei lumi diferite, care trăia altfel decât noi, avea alte idei şi preocupări şi spera într-un viitor nu numai deosebit, dar chiar opus celui în care credeam noi. Tot aşa mă izbise mental să citesc o culegere a 7 lucrări filosofice ale unor autori ruşi apărute mai întâi în *samizdat*, apoi traduse în engleză, care, după patru decenii de îndoctrinare marxist-leninistă, susţineau, cu o solidă pregătire filosofică şi o mare forţă de convingere, fie tezele religioase ale lui Nikolai Berdiaev, fie pe cele ale existenţialismului modern. Cum au reuşit oamenii aceştia să-şi păstreze vigoarea intelectuală şi chiar să-şi procure atâtea lucrări tabu în ermetica societate stalinistă?

Trecerea bruscă de la literatura idilică, despre muncitori stahanovişti, care nu se gândesc la altceva decât cum să depăşească norma, şi despre fete care se îndrăgostesc de tractorişti sau de fruntaşi în întrecerea socialistă, la romanele înfăţişând oameni adevăraţi, cu îndoielile şi păcatele lor, şi chiar secretari de partid care raportează cifre false pentru a realiza planul sau se culcă cu

soţia directorului fabricii - toate acestea zdruncinau viziunea societăţii „fără conflicte" şi a „omului nou" făurit de socialism.

Personajul unui astfel de roman descrie astfel viitorul pe care-l rezerva intelectualilor revoluţia proletară: „Vom fi puşi la coadă. Gânditorii nu vor avea acces la putere şi în general li se va refuza orice încercare de a gândi altceva decât ceea ce a gândit Marx... Se vor crea institute speciale de cercetări filosofice şi sociologice si vor fi vârâţi în ele toţi, să le treacă apetitul că ar putea face şi ei politică. Li se va lăsa doar libertatea să se mănânce între ei pe-acolo, prin acele institute... Cei cu adevărat neliniştiţi de soarta culturii, de valorile absolute, vor fi izolaţi sau închişi, băgaţi la zdup. Nu se va sinucide nimeni, nici nu va fi împuşcat, dar vor trece prin infernul adaptării... În general, toţi vor fi înghiţiţi de stomacul tare al partidului comunist, cum a spus Lenin".

Gulagul românesc a început în 1948, după condamnarea regimului naţionalist al lui Tito. Sate întregi cu populaţie sârbească de pe graniţa româno-iugoslavă au fost strămutate cu forţa şi izolate în mijlocul Bărăganului. Despre întreaga operaţie, de o cruzime nemaipomenită, nu s-a ştiut nimic şi nu s-a suflat nici un cuvânt, până când doi sârbi au scăpat peste hotare şi au povestit despre odiseea lor.

A urmat organizarea unui vast lagăr de muncă la Canalul Dunăre- Marea Neagră, o adevărată epopee a universului concentraţionar românesc, în care au fost siliţi să muncească, bătuţi şi torturaţi în acest scop mii de oameni, dintre care unii şi-au pierdut viaţa. Acolo a fost organizat, după modelul înscenărilor judiciare staliniste, *Procesul de la Canal*, în care „un grup de elemente străine de clasă" au fost acuzaţi de a fi pus la cale acţiuni de sabotaj şi diversiune pentru a frâna construcţia canalului. Procesul s-a judecat de către un Tribunal Militar în deplasare la Poarta Albă în 1952 şi s-a încheiat cu cinci condamnări la moarte; dintre care trei au fost executate imediat, iar două comutate la muncă silnică pe viaţă.

Cu privire la metodele folosite de anchetatori, conduşi de faimosul torţionar, generalul Nicolski, să reproducem din

halucinanta mărturie a unei femei, Adriana Georgescu. La 24 de ani, după absolvirea Facultăţii de Drept, ea era redactor la ziarul „Viitorul" şi apoi şefa de cabinet a generalului Rădescu. După îndelungi anchete, bătăi, detenţiune la închisoarea Văcăreşti şi o înscenare de proces, ea a reuşit să fugă peste hotare, pentru a relata traumatica ei experienţă. Povesteşte cum a fost chinuită şi batjocorită zile şi nopţi la rând, după care a urmat „procesul".

„La Curtea Marţială sunt condusă în biroul comandantului închisorii. Lângă el, aşezat la birou, omul-şobolan. Comandantul se scoală şi iese spunând: «Pe curând, domnule Nicolski». Acesta se scoală şi-aruncă ţigara şi vine spre mine. Nu mă dau înapoi. Ascultă, vreau să fiu drăguţ cu tine şi să-ţi dau un sfat. Dacă nu-l urmezi o să-ţi pară rău. Mă înţelegi, nu-i aşa? Mai întâi, să nu fi obraznică la proces aşa cum ai fost la anchetă. Zâmbesc, calmă, destinsă: îi cunosc numele. Şi pe urmă, nu povesti nimic despre anchetă la proces. Un singur cuvânt de prisos la proces şi ţi-ai semnat sentinţa. O să te omorâm."

L-am văzut la televiziune, înainte de moartea sa, pe bătrânul Petre Ţuţea. Fiecare cuvânt care ieşea din gura lui scăpăra de inteligenţă. Cum au putut ţine în închisoare ani îndelungaţi un om de asemenea valoare?

Serialul de la Televiziune 1992, care încearcă să reconstituie "institutul de reeducare" de la Piteşti şi sinistrele închisori de la Aiud, Gherla etc., a cutremurat întreaga societate românească.

Oroarea milioanelor de telespectatori care au urmărit acest serial de coşmar a fost tot atât de mare ca şi surpriza lor. Ei nu ştiau că aşa ceva s-a întâmplat în ţara noastră, o dovadă în plus a extraordinarei performanţe a regimului comunist de a ascunde şi a ţine în secret cea de-a doua faţă a societăţii. Remarca cineva că, din 23 milioane de români, 20 de milioane n-au văzut această faţă.

Capitolul VII

DIPLOMAT ROŞU LA WASHINGTON

Numit de un fermier american

Am fost numit ambasador al României la Washington de către un fermier american. Această poveste incredibilă a început cu chemarea preşedintelui Eisenhower, lansată la Geneva în 1955, în favoarea comerţului şi schimburilor Est-Vest, pe care analişti materialişti o atribuiau creşterii surplusului american agricol. Un faimos fermier din statul Iowa a jucat un rol important în această iniţiativă prezidenţială. Rosewell Garst din Coon Rapids, Iowa, îşi prezentase cazul la Washington, alarmând guvernul că, în timp ce populaţia americană creştea cu 1,7 la sută pe an, producţia agricolă creştea de peste două ori mai repede. De aceea, sporirea exportului agricol devenea imperativă.

Iată de ce, chemarea lui Eisenhower a avut cel mai mare ecou printre fermieri şi, desigur, Rosewell Garst era în fruntea lor. Încă de la începutul anilor '50, el iniţiase campania în favoarea folosirii surplusului agricol ca o armă pentru pace, în primul rând vânzarea de grâne şi carne blocului comunist. El avea o teorie că, dacă sovieticii ar obţine o dietă cu mai multe proteine, ei ar fi mai puţin agresivi şi expansionişti, pentru că omului sătul nu-i arde de lupte. Aşadar, în 1955, Garst a pornit o lungă expediţie în Uniunea

Sovietică şi în câteva din ţările est-europene. El şi-a luat drept companion de drum pe vechiul său prieten, Gheza Schutz, un economist care vorbea mai multe limbi şi era un muzician consumat. Garst a sintetizat succesul călătoriei sale în Est astfel: el a furnizat cultură, eu am furnizat agricultură.

Bob Garst, cum îi spuneau prietenii, era un tip exuberant şi entuziast, popular şi franc. Nimeni nu rezista pledoariei lui pasionate pentru un porumb mai productiv şi, prin acessta, pentru o hrană şi o viaţă mai bună. Era rnare şi gras, cu o burtă de parcă ar fi înghiţit un pepene. Nu-i deci de mirare că din primul moment s-a înţeles perfect cu Hruşciov. Erau la fel - amândoi gregari, obezi, cu vorba aspră şi tăioasă, dornici de a fi spectaculoşi, chiar dacă uneori grosolani, cum a fost în faimoasa scenă când Hruşciov a vizitat Coon Rapids, Iowa, iar Bob enervat pe reporterii şi fotografii care se îmbulzeau peste ei şi-I împiedicau pe Hruşciov să vadă animalele şi instalaţiile agricole, a început să-i ocărască şi să arunce cu balegă în ei. Şi oare nu şi-a scos Hruşciov pantoful la O.N.U. şi a început să lovească cu el în banca din faţă?

Pentru vizita lui Garst în România au fost desemnaţi să facă oficiul de gazdă trei: Virgil Gligor, ministru adjunct la Agricultură, Grigore Obrejanu, om de ştiintă specialist în sol, şi subsemnatul, pe motiv că vorbeam limba engleză. I-am primit pe Bob şi Gheza la Gara de Nord, i-am condus la o casă de oaspeţi, unde le-am arătat programul vizitei pe 12 zile. Bob l-a tăiat la 8, aşa încât să poată vizita şi Ungaria şi să se întoarcă acasă la timp pentru a primi delegaţia sovietică pe care o invitase.

După o zi de vizitare a frumuseţilor Bucureştilor, i-am dus la Gara Băneasa, unde au păşit pe un covor roşu, lung de 50 metri şi i-am îmbarcat într-un tren special cu un elegant vagon de dormit şi un salon-sufragerie, în care urmau să fie găzduiţi tot timpul călătoriei. Cinci zile au fost consacrate vizitării unor culturi de porumb, staţii experimentale, gospodării colective şi de stat. La o mare staţie experimentală din Banat, directorul i-a spus lui Garst că cele 5000 de hectare sunt lucrate de 1000 de ţărani. Bob a remarcat cam sarcastic: „Ferma mea este tot de 5000 de hectare,

dar eu folosesc zece angajaţi, şase dintre ei cu jumătate de normă, iar în restul timpului se duc la pescuit".

Timp de două zile i-am dus în Delta Dunării, unde era organizată o vânătoare de raţe sălbatice, pe un vaporaş foarte elegant. Directorul vânătorii din România fusese şi el adus pe vapor pentru a avea grijă ca Garst să nu greşească niciodată ţinta, ajutându-I aslfel să împuşte trei raţe. Vestea performanţei vânătoreşti a lui Bob s-a răspândit ca fulgerul printre fermierii din Iowa.

Şi acum să redau un paragraf din biografia lui Garst, apărută după moartea lui în S.U.A.

„La terminarea şederii lor în România, Rosewell şi Gheza (împreună cu Brucan) au fost primiţi de primul-ministru Gheorghe Gheorghiu-Dej. Rosewell privea momentul ca un nou pas înainte pe calea spargrii gheţii. Primul-ministru a rostit un scurt speech, stabilind că România vrea să-şi îmbunătăţească relaţiile cu Statele Unite. Rosewell asculta şi apoi, în maniera s-a făţişă, îi răspunse lui Gheorghiu-Dej: „Dacă doriţi cu adevărat relaţii mai bune, de ce ţineţi un ambasador în Statele Unite, care nu vorbeşte engleza şi un interpret, care nici el nu prea ştie mai bine. De ce nu-l trimiteţi ca ambasador pe Brucan?»" [8]

A doua descoperire a Americii

Rosewell Garst, după ce invitase o delegaţie sovietică să viziteze America, a făcut acelaşi lucru în România. Era foarte entuziast în privinţa schimbului, „people to people", preconizat de Eisenhower şi va scrie mai târziu „Noi ne-am considerat ca nişte Marco Polo când am fost în Rusia şi România, iar ei se vedeau ca nişte descendenţi ai lui Columb, care descoperă America pentru a doua oară".

---

[8] *Rosewell Garst*, by Harold Lee, Iowa State University Press, 1984, p. 191.

Numai că pentru descendenţii lui Columb nu a fost prea uşor să obţină viza americană, iar Garst a fost nevoit să desfăşoare o adevarată bătălie cu Departamentul de Stat pentru a o obţine. Dar să lăsăm pe biograful său să povestească cele petrecute:

„Cea mai dramatică confruntare a fost în cazul invitaţiei lui Silviu Brucan. Departamentul de Stat obiecta faptul că nu era din agricultură, ci mai curând un ziarist influent şi purtător de cuvânt de frunte al guvernului, care se considera făţiş anti-american. Pe scurt, Departamentul de Stat obiecta lui Brucan tocmai motivele care l-au determinat pe Garst să-I invite pe el. Când Rosewell a apărut la Direcţia Est-Europeană a Departamentului, el a primit un refuz categoric la viza pentru Brucan şi i-a cerut lui Garst să propună un alt nume. Rosewell era furios: «Ba va trebui să-l lăsaţi să vină» a spus el. «Nu, nu-l vom lăsa» a răspuns reprezentantul Departamentului. «Eu îţi spun că-I veţi lăsa şi am să-ţi arăt de ce, a insistat Garst. Am să scriu un articol în *Saturday Evening Post*, intitulat: A cui e Cortina de Fier? şi cred că n-o să îndrăzniţi să mă lăsaţi să scriu acest articol.» Rosewell a adăugat că va telegrafia lui Brucan să-şi pregătească bagajele pentru că aştepta ca Departamentul să contramandeze refuzul de a-i acorda viză."

După câteva zile, am primit viza, aşa încât împreună cu Gligor şi Obrejanu, am sosit la New York la finele lui noiembrie 1955, într-o zi foarte friguroasă. Dar am fost salutaţi la aeroport cu multă căldură şi The New York Times nota: „Prima delegaţie din România venită la noi după război a sosit ieri la aeroport". Au fost duşi imediat la Hotelul Waldorf-Astoria pentru o scurtă conferinţă de presă, apoi urcaţi sus pe terasa hotelului pentru o fotografie având în fundal Empire Building. Am ajuns la timp la gară pentru a lua trenul spre Des Moines, Iowa. Ajunşi în capitala statului Iowa, o maşină lungă de vreo 5 metri a făcut cu noi un tur al oraşului. Când am admirat nişte blocuri noi de locuinţe în stil modern, ghidul a precizat imediat: „Toate sunt proprietatea d-lui Garst". Dat fiindcă începuse să ningă, i-am cerut să oprească la un magazin de încălţăminte să-mi cumpăr o pereche de galoşi. Când să dau să plătesc, vânzătorul îmi spune: „Nu, Sir, nu-i nevoie.

Sunteţi musafirul d-lui Garst şi acesta este magazinul lui. Deci, primiţi galoşii cu complimentele casei!" Văzând cum stau lucrurile, îmi venea să-i spun ghidului să oprească la o reprezentanţă de automobile Cadillac, dar m-am răzgândit.

La Coon Rapids am fost primiţi cu ospitalitate tipică de Middle West, care a început cu o cină bogată. În mijlocul mesei se afla un curcan-jumbo, pe care şeful familiei, Bob, l-a tăiat în felii uriaşe, cu ajutorul a două cuţite neobişnuit de lungi.

Ne-a impresionat faptul că fiecare membru al familiei muncea, avea o slujbă - cei doi fii uriaşi ai lui Garst lucrau la fermă, iar fetele, una era profesoară de engleză, alta secretară şi dactilografă. Contrast vădit cu imaginea moşierului absenteist, trăind în lux, în Florida sau Las Vegas, din profiturile extrase pe socoteala muncitorilor salariaţi. Fiind iarnă, n-aveam ce vedea pe câmp; am vizitat, însă, amănunţit „fabrica de hibrizi" şi laboratorul ştiinţific în care se aflau în lucru noi tipuri de porumb hibrid mai rezistent la clima rece din nord.

Am călătorit apoi la Chicago şi Minneapolis unde am vizitat uzinele *John Deere* şi *International Harvester*, de unde am cumpărat maşinile agricole alese de Garst. La sfârşit, Gheza ne-a însoţit în California, unde fratele mai mare al lui Bob, Jonathan Garst, ne-a arătat culturile irigate de porumb, lăudându-se că obţine o producţie de boabe la hectar de două ori mai mare decât fermierii din Iowa.

Gligor, Obrejanu (americanii ii spuneau O'Brien) şi subsemnatul am rămas pur şi simplu înmărmuriţi de progresele extraordinare ale agriculturii americane, comparându-le cu performanţele modeste ale agriculturii sovietice, pe care o proclamaserăm „cea mai înaintată din lume". La porumb, productivitatea medie americană era de 4 ori mai mare decât cea sovietică şi cam de 3 ori mai mare decât cea românească.

Când ne-am întors acasă şi ni s-a comunicat că vom prezenta un raport în faţa Biroului Politic, ne-am speriat. Cum o să spunem noi ceea ce am văzut acolo? Partenerii mei de voiaj au spus că ei nu merg, că să mă duc eu, deoarece numai eu am putut

vorbi cu fermierii americani pe limba lor. Desigur, mă vor ajuta la întocmirea raportului cu toate datele şi cunoştinţele tehnice, dar ei nu vor fi acolo. Au un post pe care nu vor să-l piardă şi au o familie pe care nu vor s-o facă să sufere - dacă spun adevărul. În consecinţă, Gligor a invocat o epidemie de epizootie la animalele din nord şi a părăsit Bucureştiul, iar Obrejanu s-a îmbolnăvit şi a căzut la pat.

M-am aflat, astfel, singur în faţa Biroului Politic. Eram gata de confruntare, hotărât să joc tare. De la început am spus: „Tovarăşi, în perioada post-belică a avut loc în agricultura americană o revoluţie tehnologică al cărei rezultat a fost creşterea de trei la patru ori a producţiei la hectar a grânelor. Întreg procesul productiv a fost schimbat, începând cu mecanizarea totală (deosebită de cea parţială de la noi); urmată de chimizarea, hibridizarea şi reorganizarea transportului şi depozitării".

Şocul în jurul-mesei era evident, iar eu mă bucuram de acest efect. După care am început să prezint în detaliu fiecare din schimbările menţionate cu date si cifre, ca şi cum aş fi vorbit în faţa unei clase de studenţi.

Primul care m-a întrerupt a fost Ceauşescu. Întrebarea era o „strâmbă" „Dar v-au arătat şi fermele părăsite sau falimentare şi aţi întâlnit şi muncitorii migratori care trăiese în mizerie?" Aluzia era transparentă, cică fusesem păcăliţi, fraieriţi pentru că ni s-a arătat numai partea bună a lucrurilor, adică „satele lui Potemkin".

Am sesizat substratul întrebării şi am răspuns: „Eu am scris personal articole despre fermele falimentare şi despre muncitorii migratori. Ei există. Dar eu socot că cel puţin conducerea partidului trebuie să cunoască adevărul despre agricultura americană. Nu ne ajută cu nimic dacă ignorăm aceasta în momentul în care America inundă pieţele mondiale cu surplusul ei agricol". Şi nu m-am putut abţine să nu trag o ghiară: „Eu nu cred că comuniştii trebuie să procedeze ca struţul care-şi ascunde capul în nisip!"

Gheorghiu-Dej care prezida, spuse într-un ton calmant: „Nu te tulbura, tovarăşe Brucan. După cum ştii, există unii care înţeleg mai repede şi alţii care înţeleg mai încet. Continuă!"

După aceea, n-a mai fost nici o întrerupere. Dar, am înţeles de ce Ceauşescu începea să-l urască pe bătrânul şi - în subsidiar - şi pe mine.

*
* *

După trei luni de la întîlnirea cu Garst, Dej m-a chemat să-mi spună că am fost numit ambasador la Washington. Sarcina era de a stabili relaţii economice şi culturale cu America şi în mod special să procur tehnologiile cele mai moderne în industrie şi agricultură. Prioritatea o avea agricultura şi Coon Rapids, Iowa, a devenit popasul nostru favorit în America, al meu şi al soţiei. Garştii erau gazde ospitaliere, iar Doamna Garst s-a imprietenit foarte repede cu soţia mea, Alexandra. Obişnuiam să mă scol în zori la 6 dimineaţa, ca să-l însoţesc pe Bob la cafeneaua din localitate, pentru micul dejun. El înghiţea acolo o omletă barosană cu şase ouă plus o grămadă de şuncă şi ceşti mari de cafea apoasă, gen american, în timp ce discuta cu vecinii despre celuloză şi uree, preţuri şi utilaje agricole, inclusiv prognoza climatică pe întreg sezonul. Ascultam cu atenţie şi cu interes enorm, dându-mi seama că mă aflam în fata unei scene tipice de piaţă în corn belt-ul[9] american. În timpul zilei, Bob ne lua cu Buick-ul său prin câmpuri şi păşuni, conducând maşina ca pe un cal. Ceea ce ne intriga cel mai mult pe soţia mea şi pe mine era absenţa aproape totală a oamenilor pe câmp şi ne întorceam mereu să vedem cele trei sute de boi şi vaci care păşteau într-un imens ţarc prevăzut cu un tanc care pompa automat apa dintr-un puţ în jgheabul din care se adăpau vitele. Nu se vedea ţipenie de om.

---

[9] Centura porumbului, care acoperă principalele state producătoare de porumb din S.U.A.

Am cumpărat de la Garst o cantitate de *Pioneer*, porumb hibrid - o varietate potrivită pentru clima din România şi, potrivit sfatului său, zece seturi complete de maşini agricole - de la tractor şi secerătoare-culegătoare de porumb (*cornpicker*) la camioane de încărcat şi depozitat. 8 din ele au fost distribuite la unităţi agricole, iar 2 - păstrate pentru a fi studiate şi copiate.

Am aranjat cu Garst să trimită în România pe cel mai bun mecanic din Coon Rapids pentru a-i instrui pe ai noştri cum să folosească şi întreţină *maşinile-service*. Harold Smouse a tăcut o treabă atât de fainâ şi a fost atât de alintat de către gazdele din România, încât şi-a prelungit şederea cu şase luni, iar Garst a fost nevoit să facă eforturi deosebite pentru a-l convinge să se întoarcă în S.U.A.

Totodată, Bob a trimis pe cei doi fii ai săi, David şi Steve, cu soţiile, să stea câte şase luni la noi pentru a-i învăţa pe agronomi şi preşedinţii de gospodării tainele agriculturii moderne. În schimb, mai mulţi specialişti românii au mers în Iowa şi Nebraska pentru a cunoaşte agricultara americană. Aşa a luat fiinţă staţiunea experimentală de la Fundulea. Din păcate, întregul program de schimburi a fost anulat odată cu venirea la putere a lui Ceauşescu.

Mă îndoiesc că o asemenea activitate se poate înscrie în istoria diplomatică. Mai curând este vorba de un episod în dezvoltarea agriculturii române.

De la Bob Garst şi ai săi am învăţat şi eu ceva şi anume că în ce priveşte cultura cerealelor, în epoca modernă ea este rentabilă numai pe suprafeţe întinse, în timp ce legumele şi fructele, carnea şi laptele se pot produce, cu rezultate bune, şi în mica gospodărie ţărănească. Dacă puneam în aplicare acest sfat american, am fii obţinut mari producţii şi la cereale şi la legume şi fructe, pentru care România, după aprecierea lui Garst avea condiţii optime.

Scurtă întâlnire cu senatorul McCarthy

Erau timpuri grele la Washington pentru un diplomat provenit de după „cortina de fier". Este adevărat că tot atât de grele erau timpurile pentru diplomaţii americani la Bucureşti. Reciprocitatea era perfectă.

Cum să spargi gheaţa? - asta era problema.

Chiar înainte de a mă îmbarca pe faimosul vapor transatlantic *Queen Elisabeth*, i-am făcut o vizită de curtoazie trimisului american la Bucureşti, Robert Thayer, şi l-am invitat la o escapadă cu automobilul la o mănăstire din Moldova. Călugăriţele au pregătit o cină atât de fantastică şi bogată în toate specialităţile culinare româneşti încât mister Thayer a fost pur şi simplu fascinat şi, ulterior, va descrie ocazia ca „momentul de vârf al şederii în România". Într-adevăr, pentru un american, să beneficieze de un asemenea ospăţ într-o mănăstire şi să-i toarne vin în pahar o călugăriţă, era o adevărată senzaţie.

La Washington, însă, spargerea gheţii era o treabă tare anevoioasă. Se aflau acolo o grămadă de refugiaţi români, care nu păreau prea bucuroşi de sosirea mea, semn că noua putere din ţară avea intenţii serioase de lansare a relaţiilor româno-americane, tocmai ceea ce ei voiau să împiedice. Primeam zilnic scrisori de ameninţare cu cap de mort, ceea ce trăda afilierea lor politică, iar noaptea târziu mă sunau la telefon pentru a-mi reaminti marea bogăţie a folclorului românesc, în care sfinţii şi mamele ocupă un loc privilegiat.

Am alcătuit un mic dosar cu aceste scrisori şi i-am făcut o vizită de curtuoazie directorului Protocolului la Departamentul de Stat, John Simmons; un distins diplomat de carieră, cu educaţie englezească şi cu maniere de gentleman. I-am vorbit despre conţinutul scrisorilor, iniţiindu-l în ideologia politică a capului de mort şi relatându-i câteva din convorbirile telefonice cele mai picante, subliniind că singurul lucru care mă îngrijorează sunt ameninţările la adresa copiilor mei, care merg în fiecare dimineaţă

la şcoală. În sfârşit, l-am întrebat dacă această primire făcută unui tânăr diplomat intră cumva în tradiţia ospitalităţii americane.

Mister Simmons, vădit ambarasat, m-a asigurat că Departamentul condamnă energic asemenea manifestări şi că nu are nici o legătură cu ele. I-am răspuns că sunt convins de aceasta în ce priveşte Direcţia Protocolului, dar poate că diplomaţii de la *Romanian Desk* au vreo idee despre autorii acestor scrisori şi ar putea face ceva pentru a le pune capăt. I-am lăsat dosarul şi am plecat.

După două zile, n-am mai primit nici scrisori cu cap de mort, nici telefoane nocturne. Aşa încât i-am făcut o nouă vizită lui Mister Simmons pentru a-i mulţumi şi a sublinia eficacitatea Departamentului de Stat „chiar şi când este vorba de refugiaţi români."

Mister Simmons a înghiţit găluşca cu o elegantă care trăda şcoala englezească. Curând aveam să cooperăm din nou.

Secretar al Departamentului de Stat era John Foster Dulles, iar Mister Simmons mi-a spus la teleton că Secretarul fiind extrem de ocupat în acea perioadă şi având toate orele de primire date, propune să prezint scrisorile de acreditare Subsecretarului Murphy.

„Dar de ce? i-am răspuns. Eu nu sunt grăbit. Pot să aştept şi o lună, chiar două până se va libera secretarul de stat".

Această metodă chinezească s-a dovedit eficace. Peste puţin timp, Mister Simmons m-a anunţat că secretarul mă va primi luni dimineaţă la orele 10.

Întâlnirea cu John Foster Dulles a fost o adevărată experienţă. Figura sa uscată şi cadaverică mă făcea nervos. Am început prin a-i spune că războiul a trecut, iar România era dornică să stabilească relaţii normale cu Statele Unite, să iniţieze relaţii economice şi culturale şi în acest scop să ia în considerare pretenţiile la despăgubire ale cetăţenilor americani, ale căror proprietăţi în România fuseseră naţionalizate. Secretarul m-a întrerupt, cu o faţă schimonosită ca o smochină şi a spus: „Dom-

nule ambasador, trebuie să vă spun că nu sunt pregătit pentru o discuţie de substanţă cu dvs."

M-am simţit ofensat şi, într-o manieră cam provocatoare am remarcat: „Probabil, mister Secretary, nu vă aflaţi pentru prima dată într-o asemenea postură!"

El m-a privit vădit şocat şi a spus: „Ştiţi, sunteţi primul trimis străin care a îndrăznit vreodată să facă o remarcă atât de impertinentă".

Spre marea mea surpriză, transformată imediat în uimire, el s-a ridicat în picioare, mi-a întins mâna şi a spus: „Domnule ambasador, oricând veţi avea o problemă serioasă, nu ezitaţi sa faceţi apel la mine".

Chiar aşa am procedat când am primit de la minister instrucţiuni să invit o delegaţie americană la Bucureşti, pentru a discuta problema compensaţiilor datorate cetăţenilor americani pentru proprietăţile lor naţionalizate. Foarte repede, Departamentul de stat a anunţat că este dispus să înceapă asemenea negocieri.

Primirea la Casa Albă, la preşedintele Eisenhower, a mers mult mai uşor. Directortul Protocolului m-a sfătuit să nu ridic probleme serioase. Aflând însă că Eisenhower avea o curiozitate specială pentru limbi străine, i-am citat o serie de cuvinte româneşti, care sunau ca cele englezeşti, ceea ce l-a făcut praf: comandant (commander), ordin (order), a executa (to execute), bătălie (battle), disciplină (discipline) etc. În Washington, cu circa o suta de ambasade, viaţa socială era foarte intensă şi vie. Într-o seară, la ambasada Braziliei, la recepţia cu ocazia zilei naţionale, sporovăiam într-un grup de diplomaţi, când a apărut senatorul McCarthy şi s-a alăturat grupului nostru de trei. Era cunoscut ca mare consumator de băuturi alcoolice şi, la ora aceea, era deja „făcut". Senatorul de Wisconsin era o temută figură politică în Washington, datorită campaniei iniţiate de el împotriva subversiunii comuniste - în departamentul de Stat, ca şi la Hollywood şi pretutindeni. S-a întâmplat ca cei doi diplomaţi să părăsească grupul nostru şi iată-mă faţă în faţă, singur, cu senatorul

McCarthy. Ca diplomat tânăr şi combativ, nou venit în societatea înaltă a Washingtonului, mă amuza grozav ocazia şi cum tocmai mă întorceam de la Coon Rapids Iowa, am început să vorbesc despre problemele agriculturii americane cu un accent cât mai autentic de Middle West. Chelnerul ne-a umplut din nou paharele şi amândoi ne-am angajat într-o discuţie animată în timp ce treptat lumea se strângea în jurul nostru, curioasă să afle ce putea discuta atât de aprins ambasadorul român cu acest vânător de „roşii". Ambasadorul sovietic Zarubin s-a înghesuit aşa de tare încât m-a călcat pe un picior. Am socotit că a sosit momentul confruntării si i-am spus: „Domnule Senator, ştiţi cu cine staţi de vorbă?" El a bolborosit ceva, în genul: „Nu ştiu şi nici nu-mi pasă", la care eu am replicat imediat: „Ba o să-ţi pese când ai să afli" şi am strigat în gura mare: „Eu sunt ambasadorul României, un diplomat roşu". „Nu cred – a spus el - aşa ceva e imposibil. Te ţii de glume". Triumfător, i-am dat lovitura de graţie: „Cred că semnătura secretarului Dulles vă va convinge. Iată cartea mea de identitate diplomatică" şi i-am pus-o în faţă. Nici măcar nu s-a uitat la ea şi a şters-o afară din ambasadă, în timp ce toţi mă asaltau să le spun ce-am discutat. „Despre porumb am vorbit", dar nici unul nu a vrut să creadă că am discutat 15 minute despre porumb. De ce oare? Doar Bob Garst era în stare să vorbească şi un ceas despre porumb şi toată lumea îl asculta fascinată!

Catalizatorul de platină prin curier diplomatic

Nevasta mea este de origine engleză. Mama ei venea din Devonshire, aşa încât accentul ei făcea furori în crema societăţii americane. Neobişnuit era şi faptul ca avea diplomă de inginer de petrol şi curând, studiind cu atenţie revistele americane de specialitate, s-a pus la curent cu noile tehnologii în industria petrochimică. Când ne-a vizitat la ambasadă conducerea marelui trust texan *Dresser Industries*, Saşa i-a angajat într-o discuţie atât de

substanţială incât preşedintele companiei mi-a spus „În cazul în care guvernul român vă concediază, să ştiţi că doamna Brucan va găsi oricând în compania noastră un post executiv sigur".

Dar omul nostru era inginerul Percival Keith, vicepreşedintele executiv al companiei *Hydrocarbon Research* din New York, specializată în construcţia de uzine petrochimice. El lucrase cândva la Constanţa, unde s-a născut soţia mea şi acolo îi cunoscuse pe părinţii ei, rămânând cu amintiri plăcute despre experienţa lui constănţeană. L-am vizitat deseori la New York şi am stabilit relaţii prieteneşti cu el. Soţia lui administra o fermă în statul Pennsylvania şi el obignuia să glumească; ce câştiga el în industrie, soţia pierdea în agricultură. Aşa încât ne-a invitat la ferma sa, să vedem cum operează ea.

Pe vremea aceea, eram obligat să anunţ Departamentul de Stat, într-o notă scrisă cu 24 ore înainte, despre orice deplasare în afara oraşului. De regulă, o maşină a F.B.I. urmărea Cadillacul nostru la o distanţă oarecare, spre deosebire de oraş, unde mă urmărea la bară. S-a întâmplat, însă, ca, în viteza maşinii, şoferul să scape ieşirea exactă de pe autostradă, iar în America întoarcerea în formă de U este o chestie teribilă, fiind cea mai gravă violare a regulilor de trafic. I-am spus şoferului să oprească şi m-am dus direct la maşina F.B.I., care oprise şi ea. În ea se aflau doi agenţi, cărora m-am adresat: „Domnilor, ştiţi foarte bine încotro mergem şi aţi văzut că am luat-o pe un drum greşit. De ce nu ne-aţi semnalat? Acum noi nu ştim pe unde să o luăm, aşa că trebuie să ne daţi o mână de ajutor. Luaţi-o voi înainte şi maşina mea o să vă urmeze!"

S-au uitat unul la altul uimiţi, apoi, amuzaţi, şi au făcut exact ceea ce am propus. Desigur, ei nu ştiau că în portbagaj se aflau tot felul de bucate alese, preparate cu grijă de Mititelu - un bucător extraordinar, travestit în şofer. În momentul în care ajungeam la gazdă, Mititelu prelua comanda bucătăriei şi servea o

cină cu mâncăruri şi vinuri româneşti, spre deliciul amfitrionului şi al vecinilor invitaţi la ospăţ.

Motivul întregii expediţii era: *Rexforming*, o tehnologie nouă revoluţionară în petrochimie, al cărei know-how la acea dată îl deţineau numai companii americane şi britanice. Am spart acest monopol la Brazi, unde a fost construită cea mai modernă rafinărie proiectată de inginerul Keith în faimosul palat al reginei de pe şoseaua Kisseleff, unde el a lucrat şi locuit timp de trei luni, într-un secret desăvârşit.

În anii '50, o asemenea afacere trebuia să aibă aprobarea Sfintei Treimi - Pentagonul, Departamentul de Stat şi al Comerţului, sub forma licenţei de export. Îmi dădeam seama perfect că aprobarea ei era de domeniul imposibilului. Iar acest lucru îl ştia şi Keith. De aceea, contractul de 20 de milioane dolari s-a semnat la Ambasada noastră din Paris, iar principalele utilaje au fost furnizate de firme subsidiare ale lui *Hydrocarbon Research* din Italia şi R.D.G. Piesa-cheie, un catalizator de platină, am trimis-o la Bucureşti prin curier diplomatic al M.A.E. Îmi dau seama că întreaga dezvăluire a acestei afaceri ar putea „să mă incrimineze" - cum sună Constituţia Americană, dar, după atâţia ani, crime de acest gen au fost cu siguranţă prescrise. În ce-l priveşte pe Keith, el a fost investigat prin 1965-66 pentru abatere de la legile americane, după ce s-a descoperit existenţa la Brazi a rexformingului şi condamnat la zece ani interdicţie de a mai construi uzine în ţări străine.

Merită să amintim aici şedinţa Biroului Potitic în care eu am făcut un raport detaliat despre afacerea Brazi. Imediat după ce am terminat, Alexandru Drăghici, pe atunci ministru de interne, a spus: „Dar tovarăşul Brucan nu a pomenit aici despre relaţiile intime pe care le-a dezvoltat cu businessmeni americani, despre petrecerite vesele pe care le organizează pentru aceştia cu caviar şi vinuri româneşti, cu sarmale şi mititei româneşti şi multe alte

băuturi scumpe, rodul muncii poporului român". Apoi mi s-a adresat mie: „De ce, tovarăşe Brucan, păstrezi în secret relaţiile prieteneşti cu capitaliştii americani?"

Gheorghiu-Dej, care prezida, l-a întrebat: „Ascultă Sandule, de unde ai vrea tu să obţină Brucan tehnologie modernă, de la proletarii americani? Aşa vezi tu lucrurile?" Şi, după o scurtă pauză, schimbă tonul, luând o turnură aspră: „Ia te rog să dai ordin agenţilor tăi din ambasada să nu se mai ţină după Brucan, să-l lase în pace să-şi facă treaba pe care i-am încredinţat-o noi. Ai auzit? Vreau să văd şi eu telegrama cifrată pe care o trimiţi la Washington în acest sens. E ordin!"

Cu toate acestea, când am reuşit recent să pun mâna pe dosarele mele la Securitate, am găsit acolo numernase rapoarte ale agenţilor lui Drăghici descriind mesele regulate la ambasadă cu James Reston de la *The New York Times*, discuţiile la cină cu Walter Lippmann şi soţia şi relaţiile foarte strânse şi vizitele reciproce la Ambasadă şi la vila lui, pe malul Potomacului, cu Drew Pearson, pe care l-am convins să participe, în 1958, la Congresul Ziariştilor Români, la Bucureşti. Acesta din urmă era un adevărat pericol, deoarece rubrica lui *Merry-go-round* din *Washington Post* era celebră, datorită informaţiilor senzaţionale din culisele politice, diplomatice şi din cercurile de afaceri pe care le publica de trei ori pe săptămână. Era ceea ce se numeşte un „syndicated columnist" ; articolele lui erau comunicate prin telex celor 300 de ziare din S.U.A., America Latină şi Canada şi apăreau peste tot în aceeaşi zi. Dispunea de o arhivă în care se aflau fişele personale ale tuturor oamenilor politici, bancheri şi oameni de afaceri şi avea doi funcţionari angajaţi pentru a le ţine la zi. Spuneam că era periculos, pentru că nu avea scrupule când era vorba de o informaţie sau zvon, sau scenă picantă, cu care îşi alimenta cititorii.

Odată, am mers împreună la un derby, în statul Maryland. Mă invitase ambasadorul sovietic Mencikov ; era prima dată când cai şi jockei sovietici participau la curse în America. Iată ce a apărut, a doua zi, în faimoasa rubrică a lui Drew Pearson:

„Unde se află ambasadorul Mencikov", l-a întrebat cineva pe Brucan.

„S-a dus jos, la grajduri, să îndoctrineze caii înainte de cursă", răspunse ambasadorul român.

Din fericire, Mencikov avea simţul umorului şi nu s-a supărat. Fusese supranumit „smiling Mike". Dar pe mine m-au trecut răcorile când am citit ziarul.

Soţia mea obişnuia să spună că, cu asemenea gură spartă şi cu asemenea „table-manners" - maniere la masă -, eu puteam fi ambasador numai la Washington.

Capitolul VIII

CUPLUL AGRAMAT: CEAUŞESCU

Nicolae Ceauşescu a absolvit patru clase primare în satul său de baştină - Scorniceşti, în timp ce Elena a petrecut mai mulţi ani în şcoala sătească din Petreşti, fără a absolvi mult mai multe clase. Cu alte cuvinte, România a fost condusă timp de un pătrar de veac de doi oameni cu patru clase primare. EI nu ştia să vorbească corect, ea nu ştia să citească corect.

Tiranul obişnuia să-şi facă autoportretul aşa: M-am născut ţăran, am devenit muncitor şi până la urmă intelectual.

În 1951, m-a chemat Iosif Chişinevski, secretarul C.C. cu Propaganda, pentru ca să-mi spună că Gheorghiu-Dej doreşte să-l ajut pe tânărul Ceauşescu să scrie un articol important în „Scânteia". M-am întâlnit cu Nicolae am discutat despre tema articolului şi, la sfârşit, i-am sugerat să pregătească un fel de ciornă în care să formuleze principalete puncte sau teze, pentru ca astfel să reiasă din articol propriile lui idei. Sugestia i-a surâs şi, după câteva zile, a venit cu ciorna. Era scrisă de mână şi, când m-am uitat mai atent la ea, am avut un şoc. Nici gramatică, nici sintaxă, nici urmă de semne de punctuaţie, de ortografie nici vorbă: autorul era agramat. Din discuţie, au reieşit şi nişte goluri fără fund în educaţia marxistă. Doar auzise de *Capitalul* lui Marx şi, tot aşa, auzise de lucrările mari ale lui Lenin; îl ştia doar pe Stalin. Dar *Problemele*

leninismului le ştia aproape din afară şi era în stare să recite pagini întregi ca pe o poezie. Mai târziu, Constantin Mitea a devenit „traducătorul în limba română" al lui Ceauşescu, modelând cuvântările sale stâlcite şi ca pronunţie şi ca gramatică în formă corect literară.

Şi totuşi, din momentul in care a devenit „Conducătorul", a început să se considere om de ştiintă. Elena, şi ea, a devenit savantă. Ei au creat o nouă categorie socio-profesională, pe care am numit-o „savant-putere"; ei devin oameni de ştiinţă numai după ce ajung la putere şi încetează a fi oameni de ştiintă din momentul în care au căzut de la putere.

Pe el l-am cunoscut bine

În a doua jumătate a anilor '40 şi în anii '50, am fost vecini. Ceauşeştii locuiau vis-à-vis, pe Bulevardul Jdanov, iar copiii noştri erau colegi de şcoală şi băteau mingea pe un teren viran din apropiere.

Nu aflasem prea multe despre romanţa lor. Nici biografii lor sicofanţi n-au scris despre ea, iar unul din ei mi-a spus că subiectul e tabu. Fapt este că au trăit puţin împreună înainte ca el să fie închis şi nu îmi vine să cred relatările cam decoltate ale cumnatei ei Adela, făcute bineînţeles după revoluţie, că în timpul războiului Lenuţa s-ar fi culcat cu soldaţii germani, pentru simplul motiv că nu era genul de femeie pentru aşa ceva. Ca aspect, ea te făcea să te gândeşti la orice numai la sex nu. Exista, însă, între tovarăşi un consens că Elena era mult mai experimentată sexual decât Nicolae, căci el era ca chibritul suedez care nu se aprinde decât pe cutia lui. El nu discuta niciodată despre sex şi nici nu voia să-audă de aşa ceva. Era un puritan. Despre ea n-aş pune mâna în foc, dar nu e cazul să insist.

Oricum, s-au căsătorit în 1946, iar Valentin s-a născut în 1949, Zoia în 1950, iar Nicu în 1951. Anul şi copilul, o perfomanţă regulată. Ce-i adevărat, cuplul arăta fericit şi s-a ţinut bine până în

ultimul moment. În orice caz, Nicolae s-a putut duce în 1951 la Moscova, fără grijă, pentru un curs scurt la Academia Frunze.

Când s-a întors, Gheorghiu-Dej l-a numit Director Politic al Armatei, responsabil cu organizarea educaţiei şi îndoctrinării în spirit marxist-leninist a soldaţilor şi ofiţerilor. Postul venea instantaneu cu gradul de general în Forţele Armate. Într-o dimineaţă,
l-am văzut în noua uniformă, cu un chipiu strălucitor. Arăta altfel, devenise important şi aştepta să-i spun eu mai întâi „Bună dimineaţa".

Dar n-a trecut mult şi I-am văzut din nou în civil, ca ministru-adjunct la Agricultură. În 1949, partidul lansase campania de colectivizare, treaba mergea greu şi era nevoie de oameni duri ca să-i înduplece pe ţărani să accepte jugul. Ceauşescu obişnuia să treacă prin sate ca fulgerul, desfăşurând „munca de convingere" cu pistolul în mână.

Că Ceauşescu a atacat-o pe Ana Pauker în mod brutal şi violent în momentul când Gheorghiu a întors foaia împotriva „grupului exterior moscovit" nu a mirat pe nimeni. Ea reprezenta ceea ce el ura mai mult, în primul rând originea evreiască. Pe de altă parte, Ana nu-şi ascunsese dispreţul pentru lipsa lui de cultură şi rafinament. Iar Ceauşescu era răzbunător. Cei care fuseseră cu el la închisoare îşi aminteau că dacă juca şah şi pierdea, nu-l ierta pe învingător nici după mulţi ani de zile,

Personalitatea lui rămâne foarte controversată. Există opinii diferite, chiar contradictorii, asupra motivaţiilor şi capacităţilor sale. Ce anume îi conferea forţa şi energia lui neobişnuite?

Să începem prin a spune că era foarte deştept, o deşteptăciune vicleană, ţărănească, şi avea o memorie cu totul excepţională. Mintea-i lucra repede, avea ceva ce francezii numesc *repartie*, reacţie intelectuală promptă. Am văzut o stenogramă a unei discuţii Brejnev-Ceauşescu în care I-a făcut „mat" pe liderul sovietic, asemuit deseori ca intelect cu un urs în stare de hibernare. Riposta rapidă a lui Ceauşescu este ceea ce impresiona pe liderii occidentali pe care i-a întâlnit.

Deşi a pornit cu capul gol de cunoştinţe, el prindea repede, învăţa cu asiduitate. Dar, ca orice autodidact, avea goluri mari în domeniul geografiei şi istoriei, în literatura română nu trecuse de Eminescu, Bolintineanu şi Coşbuc, de care aflase în şcoală, iar economia politică a socialismului o socotea acelaşi lucru cu ştiinţa economică. Tocmai pentru că era învăţat pe jumătate şi nu cunoscuse disciplina pe care o imprima în gândire şi apreciere universitatea, Ceauşescu a devenit ultimul enciclopedist din lume. Într-o epocă în care formidabila diversificare, lărgire şi aprofundare a ştiinţelor şi tehnicii au atins un punct în care un om le mai poate cruprinde pe toate, Ceauşescu ştia totul despre orice. El n-avea nici o inhibiţie în a formula teorii în cibernetică şi electronică, cu aceeaşi siguranţă cu care dădea indicaţii pentru construirea unui tractor sau pentru administrarea bălegarului în agricultură.

De tânăr s-a observat că era iute la mânie, ajungând repede la furie, tipul care „mai întâi împuşcă, apoi gândeşte". Ca adolescent, se antrena repede în lupte de stradă, iar mai târziu se va purta brutal cu miniştri şi chiar cu membri ai Biroului Politic, adresându-le tot felul de insulte. Cred că suferea de o serie de complexe care-şi aveau originea atât în defectele sale fizice (era mic de statură), cât şi în neîndemânarea sa (n-a reuşit să stăpânească nici o calificare). Pe deasupra, suferea de o bâlbâială atât de caraghioasă, încât oamenii îşi stăpâneau cu greu râsul în faţa lui, ceea ce îl înfuria la culme.

Dar Nicolae era inzestrat cu o voinţă de fier şi trebuie să admitem că a obţinut ceea ce a dorit. Oricât de grea era sarcina, el depăşea obstacolele din cale unul după altul. El a depăşit chiar şi bâlbâiala.

În manipulare şi intrigă politică, Ceauşescu era un geniu machiavelic. După cum vom vedea, acapararea de către el a puterii a fost o lovitură de maestru şi tot aşa a fost stratagema prin care a eliminat pe toţi potenţialii challengeri ai săi, unul după altul. Era deosebit de abil în lupta internă pentru putere în partid, ştiind cum să intre în graţiile veteranilor, făcând pe tânărul activist căruia

îi revine datoria de a purta mai departe steagul partidului înspre comunism.

Organizarea unui sistem politic ierarhic, în care puterea e concentrată la vârf, a fost, probabil, singura latură ştiinţifică a performanţei sale ca lider de partid, începând cu organizarea şi reorganizarea tuturor structurilor de partid şi de stat, eliminarea sistematică a tuturor challengerilor şi disidenţilor, aşa-numita rotaţie a cadrelor, care nu permitea nici unui demnitar comunist să rămână prea îndelungat într-un post sau într-un loc pentru a-şi crea o bază politică proprie, principiul ca nici un prim-secretar de judeţ să nu fie originar din partea locului, pentru acelaşi motiv şi, desigur, plasarea membrilor familiei în poziţii-cheie de putere - toate constituiau un model aproape perfect pentru un sistem politic de dictatură personală, care a durat un sfert de secol.

Ceauşescu era tipul tiranului care tindea să controleze nu numai activităţile politice şi economice ale naţiunii, dar şi viaţa personală şi familială a subordonaţilor săi - 23 de milioane de români. El a încercat să controleze ceea ce ei mănîncă, cum şi cât muncesc, ce fac seara, cum se distrează şi chiar cum şi cât de des se acuplează.

Ca să-i înveţe pe români ce şi cât să mănânce, în 1982 el a elaborat „Programul de alimentare ştiinţifică" stabilind prin decret care părţi ale populaţiei mănâncă prea mult în raport cu munca lor, şi a stabilit numărul de calorii şi procentul de proteine ce revenea fiecăreia. Deoarece era o penurie critică de carne, el a încercat să-i facă pe români vegetarieni, chiar acuzându-i că mănâncă prea mult şi că sunt prea graşi.

Politica sa demografică, forţând femeile să nască mai mulţi copii, cel puţin trei de familie, a fost aplicată cu stricteţe. Controale riguroase însoţite de supravegherea femeilor însărcinate, declararea avortului ca ilegal şi chiar încurajarea fetelor de 14-15 ani să facă copii erau parte din această politică. Rezultatul a fost cea mai oribiiă moştenire a ceauşismului, cu mii de nou-născuţi părăsiţi sau azvârliţi de mamele lor, care au populat orfelinatele şi casele de copii handicapaţi.

Nicăieri în blocul comunist conducerea economiei nu a fost atât de sever şi rapid centralizată. Ceauşescu era mai stalinist decât Stalin în această privinţă, supunând chiar si pe ţăranii particulari şi loturile individuale ale membrilor C.A.P. directivelor şi disciplinei de stat. De fapt, faimosul şi lunaticul său program de „sistematizare a satelor" nu era altceva decât metoda de a distruge gospodăria ţărănească individuală, pe care o ura pentru că permitea ţăranului să scape de sub controlul său.

În comparaţie cu Ceauşescu, Regele-Soare al Franţei, Ludovic al XIV-lea, care a spus: „Statul sunt eu" apare ca un conducător liberal. Sub Ceauşescu România era un stat-garnizoană.

Pentru a avea tabloul complet al personalităţii sale, trebuia neapărat consultaţi şi psihiatrii, deoarece Ceauşescu nu era „normal" în comportarea sa. Îmi amintesc de un roman american în care căpitanul de vas se comporta normal în majoritatea timpului, dar când o furtună a ameninţat vasul cu scufundarea, el şi-a pierdut controlul nervilor şi a luat-o razna. Ceva de acest gen era şi cazul lui Ceauşescu, la care se adăuga oricum paranoia. Medicul său personal, dr. Schächter, a ajuns la concluzia că omul este bolnav mintal şi a raportat discret aceasta ministrului sănătăţii, dr. Burghele. Aceasta se întâmpla în anii '60. După două zile, dr. Schächter, care locuia la etajul 4 într-un bloc, a fost împins afară de pe balcon şi găsit mort pe trotuarul din faţa casei. Avea cam 50 de ani.

Am cunoscut-o şi pe ea

Elena Ceauşescu va rămâne în istorie ca cea mai crasă mistificare ca performanţă şi lucrări în ştiinţă. Este absolut incredibil că o femeie care nu era numai ignorantă, dar şi proastă, a putut păcăli cercuri academice şi universitare din România, dar şi prestigioase instituţii occidentale. Culmea a constituit-o, desigur, ceremonia de la Royal Institute of Chemistry din Londra, care i-a

acordat în timpul primirii ei titlul de „membru de onoare", preşedintele lăudând meritele ei pentru „contribuţia la chimia experimentală macromoleculară". Academicienii britanici nu şi-au pus nici un moment întrebarea de ce ea a refuzat să prezinte o comunicare ştiinţifică şi a evitat orice discuţie pe teme ştiinţifice la ceaiul ce i s-a oferit în jurul mesei, fixându-se exclusiv asupra climei londoneze - bineînţeles prin intermediul interpretei care o însoţea.

Elena s-a născut în satul Petreşti şi a evitat totdeauna anul naşterii, ca să nu se vadă că era mai în vârstă ca el. O cochetărie absolut inutilă. Tatăl ei era un ţăran mijlociu, care combina munca câmpului cu negustoritul într-o mică dugheană în care vindea lumânări şi bricege. De acolo au scos unii că s-ar fi numit „Lenuţa Briceag".

Era o elevă din fundul clasei, care de fapt ura şcoala. În catalogul şcolii, care a stat ascuns şi a apărut doar după revoluţie, arată că, la 14 ani, ea căzuse la majoritatea obiectelor, obţinind notă de trecere doar la cânt, gimnastică şi cusut. În catalog apare că a fost declarată repetentă. O altă ispravă şcolărească, rămasă şi ea ascunsă, a avut loc în 1955,la un curs de chimie, cu ocazia examenului scris la ştiinţe sociale (marxism-leninism). Conferenţiarul Băjenaru, care supraveghea examenul, a prins-o pe Lenuţa copiind şi, nedându-şi seama de statutul ei politic, a eliminat-o din examen. A trăit săracul tot restul vieţii cu frica în sân că ea se va răzbuna, dar a murit în 1988 fără să i se întâmple nimic. O pâclă misterioasă s-a aşternut peste întreaga ei viaţă studenţească - de la cursuri şi examene la facultate până la doctorat. Românii obişnuiau să spună că „Elena n-a ştiut nici colegi, nici profesori". Îmi amintesc că prima oară când un ziar a pomenit că este chimistă, surpriza a fost tot atât de mare pentru noi ca şi pentru copiii ei.

Marele talent al Elenei rămâne în felul cum juca rolul de savantă fără a-şi trăda ignoranţa. Deşi era „om de ştiinţă de reputaţie internaţională", ea a refuzat sistematic să împărtăşească cunoştinţele ei colegilor chimişti, niciodată n-a ţinut un curs sau

măcar o conferinţă pentru studenţii la chimie, niciodată n-a participat la discuţii ştiinţifice şi nici nu s-a dus la conferinţe internaţionale pentru a prezenta rezultatele cercetărilor ei macro- sau micro-moleculare. Ea prefera să publice cărţi în toate limbile pământului, una din sarcinile prioritare ale ambasadelor române fiind „aranjarea" traducerilor acestora. Era doar director al ICECHIM din 1965 încoace şi deviza ei era: Voi scrieţi, eu semnez.

Se spunea că atunci când maiorul Prunariu s-a întors după un zbor sovietic în Cosmos, Ceauşescu l-a primit la Palat, l-a felicitat şi decorat, dar i-a făcut un singur reproş: „Nu mi-a plăcut cum te întorceai mereu cu dosul în sus. Nu e demn de un ofiţer român". Prunariu a încercat să-i explice că în cosmos nu funcţionează legea gravităţii. Lui Ceauşescu i-a rămas asta în cap şi seara, stând în pat, şi-a intrebat consoarta: „Lenuţo, îţi aduci tu aminte când am dat eu o lege a gravităţii?" La care ea, jignită, a replicat: „Ascultă Nicule, eu sunt om de ştiinţă, nu avocat, să ştiu de legile tale".

A creşte copiii cu ajutorul Securităţii

Elena Ceauşescu mai are o contribuţie originală: este singura mamă care şi-a crescut şi supravegheat copiii cu ajutorul Securităţii. Îmi amintesc de o iarnă în anii '60, când Valentin a mers cu clasa în munţi, în vacanţă. Când s-au întors, fiica mea mi-a spus că un agent de la Securitate îi urmărea aproape tot timpul pe munte şi că Valentin remarcase: „Asta trebuie să fie ideea mamei". Mai târziu, Valentin s-a căsătorit cu frumoasa Iordana Borilă, fiica unui membru al Biroului Politic de origine bulgară şi a unei mame jumătate unguroaică, jumătate evreică - combinaţia cea mai rea posibilă pentru mentalitatea xenofobă a Ceauşeştilor. Iordana n-a trecut niciodată pragul reşedinţelor prezidenţiale, deşi Valentin îşi vizita foarte des părinţii, mergea cu ei la mare şi la munte, inclusiv în călătorii peste mări şi ţări. Dar Vale, Iordana şi bebeluşul lor (acceptat la Palat) erau tot timpul sub supravegherea Securităţii, iar pereţii casei lor erau bine căptuşiţi cu „ciripitoare" electronice.

Până la urmă, Valentin a cedat sub presiunea mamei şi s-a separat de Iordana, acceptând să devină membru al C.C.

Fiica, Zoia, când era de 26 de ani, a fugit cu iubitul ei, Mihai Matei, ziarist la „Lumea". Patru zile şi patru nopţi, securişti înnebuniţi au răscolit toată ţara şi pînă la urmă i-au găsit undeva în Maramureş. Elena a dat ordin ca Matei să fie trimis în diplomaţie undeva în Africa şi de atunci nu s-a mai auzit de el.

Cu dauphin-ul, Nicu, treaba era mai complicată, fiind desemnat prinţ moştenitor şi deci „supraveghere de gradul I". Dar Nicu era un tip greu de urmărit şi de ţinut sub control, deşi la început era foarte devotat tatălui. Se spunea că pentru a-i sprijini politica demografică, Nicu îşi petrecea duminica perforând cu acul prezervativele de plastic aflate în comerţ.

Apoi a devenit un play boy, beţivan şi afemeiat. Nicu era o problemă pentru Elena; cu el nu era deajuns să-i pui microfoane sub pat în dormitor. Se mişca repede de la un loc la altul şi timp de un an a dormit cu Donca, fiica lui Paul Niculescu-Mizil. De fapt, Donca a fost marea lui dragoste şi, de câte ori se îmbăta, începea să plângă şi să pomenească numele ei. Dar când Donca a rămas gravidă, Elena l-a trimis pe Nicu într-o calătorie prin America Latină şi a dat ordin Securităţii să o interneze pe Donca la Spitalul Elias, unde a fost supusă unui avort nedorit.

Ulterior, când Nicu, devenit ministru al tineretului, îşi petrecea nopţile până târziu în orgiile organizate în apartamentui lui Jenică Maurer (fiul ştabului comunist Ion Gheorghe Maurer, n.ed.) pe strada Herăstrău, Elena a descins într-o noapte ca mumapădurii cu un comando al Securităţii, a spart gaşca şi a interzis petrecerile, instalând în faţa casei un ofiţer de miliţie ca sa nu mai intre nimeni.

„Prima doamnă" în blană de nurcă

S-a făcut mult caz de Imelda Marcos şi miile de perechi de pantofi care s-au găsit după alungarea soţului ei, din Manila. Un fleac. First Lady a României a îngrămădit în garderoba ei atâtea

mii de rochii şi toalete, încât a fost nevoită să le depoziteze în patru sau cinci palate ale ei; cu fiecare din ele putea deschide „une boutique" pe Champs-Elysees.

Obsesia ei erau paltoanele de blană şi, în momentul când „a rămas fără servici" ea poseda cel puţin zece dintre cele mai rare şi scumpe, începând, desigur, cu Chinchilla. Un ambasador din America Latină primise sarcina şi o servietă plină cu dolari ca să achiziţioneze modelul cel mai elegant. Misiunea a fost îndeplinită. Fiica de ţăran din Petreşti, supranumită Lenuţa Briceag, dobândise o atracţie irezistibilă pentru articole de lux şi pentru o viaţă scăldată în bogăţie şi fast. Mai întâi de toate voia să fie bine îmbrăcată, elegantă. Dar silueta ei greoaie, cu şolduri largi şi picioare-butuci, se potrivea cam greu cu toaletele de ultimă modă pe care le alegea din Vogue sau Burda. Când venea modista cu ele la probă arăta ca şi cum ai pune şaua pe o vacă.

Cei care se ridică de jos sunt mai lacomi, mai hrăpăreţi şi mai dornici de lux şi opulenţă decât nouveaux riches, proveniţi din mica burghezie, care oricum au mai avut câte ceva. Elena avea o slăbiciune specifică pentru aur şi, de aceea, ţinea să fie ceva de aur în jurul ei, în special în camera de baie. Iar Nicolae a fost prins şi el în mrejele acestei tentaţii. Lăcomia lor depăşea rapacitatea. Tot ceea ce cuplul hrăpăreţ vedea fie în Palatul Buckingham, fie la şahul Iranului, devenea dorinţă şi, imediat după întoarcerea în ţară, li se cerea arhitecţilor „să facă" ceva asemănător „pentru ei în România".

În contrast cu programele de austeritate pe care ceauşeştii le recomandau oamenilor din popor, cei doi se hrăneau bine şi pe alese. Toate alimentele li se aduceau dintr-o secţie „organică", fără chimicale, a gospodăriei de stat „30 Decembrie" de lângă Bucureşti şi de câte ori călătoreau prin „alte state" luau cu ei în avionul special un stoc de alimente proprii. Ambii sufereau de paranoia otrăvirii sau contaminării, aşa încât erau însoţiţi totdeauna de un dietetician şi un gustător care testau fiecare mâncare înainte de a fi adusă la masa lor. Dineurile oferite distinşilor musafiri erau un adevărat ospăţ. Un menu găsit după Revoluţie pentru ultima

petrecere de ziua Elenei arăta cam aşa: trei varietăţi de caviar, pate de foie gras şi 15 feluri de carne, păsări şi peşte, între care asemenea delicatese rare ca găini şi cocoşi de vânătoare Cornish, fazani, homari, languste, somon şi alte bunătăţi, de care majoritatea românilor nici n-au auzit.

Când cei doi au văzut că regii şi împăraţii aveau pe lângă ei câini de rasă, au adoptat imediat doi labradori care erau trataţi împărăteşte. Nişte pături speciale au fost comandate pentru sofaua pe care dormeau, bucătarul prepara mâncăruri separate pentru el, iar în bazinul de înot s-au construit nişte scări speciale pentru a le uşura ieşirea din apă. Ori de câte ori motorcada prezidenţială stopa traficul pe bulevarde, oamenii aflaţi pe trotuar vedeau pe fotoliile din spate ale limuzinei prezidenţiale pe cei doi labradori râzgâiaţi.

Dar jucăria lor preferată devenise în ultima vreme Centrul Civic, pe care românii îl numesc „Monstrul". Totul a început cu vizita Ceauşeştilor la Phenian în 1971, unde au fost impresionaţi de clădirile monumentale şi de largile bulevarde care duceau spre ele, mărginite de impunătoare blocuri cu apartamente în acelaşi stil arhitectonic - toate legate de numele slăvit al lui Kim Ir Sen. Din acel moment, Ceauşescu fu posedat de visul de a reconstrui Bucureştii în propria lui imagine, aşa cum aflase că făcuse Baronul Haussman cu Parisul şi de a înălţa un edificiu monumental care să rămână simbol al glorioasei epoci Ceauşescu pentru generaţiile viitorului. Proiectul trebuia să includă un adăpost subteran cu un buncăr antiatomic pentru perechea domnitoare şi un mic tren subteran care să lege Centrul cu punctele strategice principale din oraş.

În fiecare sâmbătă dimineaţa, Nicolae obişnuia să viziteze imensul şantier, după ce pe drum făcea acele mişcări cu braţul care rădeau cartiere întregi de pe faţa pământului. Fiecare vizită se lăsa cu noi „indicaţii" care schimbau mereu forma şi dimensiunile palatului - de la coloane, la început dorice, apoi ionice şi din nou dorice, la acoperiş, ba cu desăvârşire plat, ba în formă de dom şi chiar înălţimea clădirii, la început de 35 de metri, iar ulterior i-a

mai adăugat nişte etaje pentru birouri care au ridicat-o la vreo 57 de metri. Nu-i păsa şi nici nu i se năzărea că asemenea modificări fundamentale implicau un întreg calcul de rezistenţă al temeliei şi structurii clădirii. Nu avea nici o inhibiţie în a desena cu mâna lui stângace un fel de pavilion superior din metal pe vârful acoperişului care arăta aşa de urât încât a trebuit să fie demolat cu totul după moartea sa. Oricum, Palatul Poporului este clădirea cea mai-mare din lume, iar acum pur şi simplu nu ştim ce să facem cu ea. Singura noastră speranţă e că o să vină vreun miliardar american excentric care să o cumpere pentru a o transporta acasă în Florida sau în California.

Lovitura de Partid

L-am însoţit pe Gheorghiu-Dej în ultima sa călătorie în Polonia, la întâlnirea la nivel înalt a Tratatului de la Varşovia, în 1965. Nu se simţea bine, aşa încât a decis să renunţe la recepţia finală şi să se îmbarce cât mai repede în trenul special pentru a ajunge acasă.

Există mai multe versiuni cu privire la moartea lui Dej şi la succesiunea lui, fiecare confecţionată potrivit legii binecunoscute în politică, a reliefării personalităţii celui care povesteşte. I-am cunoscut destul de bine pe protagonişti, dar, poate mai important decât aceasta, i-am cunoscut pe oamenii de casă din jurul lui Dej, care l-au îngrijit zi şi noapte şi cu ajutorul cărora se pot reconstitui zi de zi şi ceas de ceas toate manevrele de culise din jurul patului muribundului. Voi încerca să redau informaţiile culese şi de la unii şi de la alţii, cât am să pot mai bine.

La începutul lunii martie 1965, erau programate alegeri generale şi, pentru prima dată, Gheorghiu-Dej nu era în stare să participe la campania electorală. Era deja foarte slăbit în puteri şi zăcea aproape tot timpul în pat.

S-a hotărât totuşi să aducem acolo o echipă a televiziunii pentru o scurtă cuvântare electorală înaintea votului şi, ca şef al Televiziunii, am primit însărcinarea să organizez înregistrarea.

Povestea lui Ion Gheorghe Maurer, pretinzând că ultima dorinţă a lui Gheorghiu a fost ca „tovarăşu Maurer să fie succesorul meu", este cusută cu aţă albă. Maurer a fost un tipic „tovarăş de drum", un avocat uns cu toate alifiile, dar curajos în vremuri grele, gata să înfrunte procurori militari şi chiar consilii de război pentru a apăra pe comunişti. În prima Adunare Naţională s-a dovedit a fi de departe cel mai bun debater parlamentar de care dispunea în acel moment Partidul Comunist. Dar el era un tip de patrician, cu o formaţie cosmopolită, total străin de viaţa de partid şi ca atare putea fi orice, numai lider de partid nu, iar Gheorghiu-Dej ştia foarte bine acest lucru şi nu i-ar fi trăznit prin cap să-l pună pe Jenică Maurer Secretar general.

De fapt, Dej era îngrijorat în ultimele lui zile de manevrele lui Ceauşescu şi mi-a spus acest lucru. Chiar din momentul în care s-a stabilit medical că Gheorghiu este bolnav de un cancer incurabil, Ceauşescu a început să se agite şi să pună la cale tot felul de maşinaţiuni pentru a pune mâna pe putere, iar unele din acestea
i-au ajuns la ureche lui Dej. Bătrânul se temea că Ceauşescu este prea impulsiv şi prea răzbunător pentru poziţia supremă în partid, iar ceea ce se întâmpla la noi în acele zile amintea în mod izbitor de Testamentul lui Lenin scris pe patul de moarte şi avertizând că „Stalin este prea brutal, iar acest defect, oarecum tolerabil în relaţiile dintre noi, comuniştii, devine intolerabil când e vorba de Secretarul General". Dar Stalin reuşise să-l izoleze pe Lenin, lipsindu-l de informaţii privind activităţile curente de partid, sub pretextul grijii pentru sănătatea acestuia şi luând măsuri ca nici testamentul lui Lenin să nu ajungă la cunoştinţa tovarăşilor din conducere. De fapt, încă înainte de moartea lui Lenin, Stalin aranjase cu Kamenev să-l propună ca Secretar General la Plenara C.C. şi manevra îi reuşise.

Ceauşescu a învăţat bine lecţia. El a făcut un aranjament cu Maurer: încă la 12 martie îl numise pe acesta prim-ministru după alegeri; în schimb, Maurer l-a propus pe Ceauşescu la prima şedinţă a Biroului Politic, pentru funcţia de Prim-Secretar, fiind sprijinit de Bodnăraş, care şi el încheiase o înţelegere cu Ceauşescu.

Astfel, în ziua de 16 martie, când Dej i-a chemat la patul său pe Maurer şi Bodnăraş şi le-a cerut să convoace Biroul Politic ca să-l numească pe Gheorghe Apostol ca Prim-Secretar, chestiunea succesiunii fusese deja rezolvată. La 19 martie, Gheorghiu-Dej a încetat din viaţă.

Singura paralelă cu succesiunea în regimurile comuniste care îmi vine în minte este Cosa Nostra: aceeaşi discreţie totală în jurul aranjamentelor de culise încheiate în stilul marilor gangsteri prin care este desemnat şeful mafiei.

Am fost atât de scârbit şi întristat de întregul scenariu, încât m-am decis să demisionez din guvern şi să mă retrag doar la postul meu de profesor la universitate. Îmi dădeam seama că nu voi putea lucra sub Ceauşescu şi, când o delegaţie TV, condusă de Tudor Vornicu, a venit să mă roage să revin asupra demisiei, le-am şi spus acest lucru. Era ceva neobişnuit în sistemul comunist, iar Emil Bodnăraş, superiorul meu pe linie de stat, a rămas consternat când a citit scrisoarea mea de demisie. A fost rândul meu să fiu consternat când am văzut reacţia lui „Îţi dai seama, dragă Brucan, ce se va întâmpla? Salariul îţi va fi redus la jumătate, nu vei mai avea maşină la scară, nici acces la magazinele şi serviciile gospodăriei de partid, nici la Elias şi nici vara la mare, iarna la munte în vilele partidului. Ia mai gândeşte-te !"

Da, m-am gândit şi am conchis că este ceva putred într-un sistem care transformă revoluţionari ca Bodnăraş, făcându-i să simtă şi să se comporte ca membri ai unoi noi clase privilegiate - nomenclatura.

După mulţi ani, când era grav bolnav la Elias, Bodnăraş m-a chemat şi mi s-a spovedit. Avea remuşcări că se lăsase manipulat în momente critice pentru ţară - propunerea ca Nicolae să fie ales preşedinte, propunerea ca Elena să devină prim-vicepreşedinte al

guvernului şi altele, pe care le făcuse la rugămintea lui Ceauşescu. De fapt, însă, mă chemase pentru a-mi spune că ar dori înainte de moarte să scrie istoria lui 23 August 1944, rugându-mă să-l ajut la redactarea şi organizarea materialului. Mi-a mărturisit cu acea ocazie că păstra în safe-ul de acasă o scrie de documente pretioase şi unice din acea vreme. Nu şi-a dat seama, săracul, că toate cuşetele elegante din pavilionul special pentru ştabi de la Elias sunt bine căptuşite electronic. În aceeaşi noapte, un grup de securişti au pătruns în casa lui de pe Bd. Primăverii, au deschis safe-ul şi au luat toate documentele găsite acolo. Banii i-au lăsat. Când auzea de memorii, Ceauşescu devenea paranoic.

Cele patru faze ale lui Ceauşescu

Domnia lui Ceauşescu a cunoscut patru faze de metamorfoză şi comportare politică:

1965-1971
1971-1980
1980-1987
1987-1989

Prima fază a început cu Congresul al IX-lea al partidului comunist, congresul promisiunilor şi deschiderilor menite a crea imaginea unui lider mai liberal, mai democratic şi mai luminat, imagine opusă celei a lui Gheorghiu-Dej, ale cărui prestigiu şi popularitate îl iritau şi torturau pe Ceauşescu. În această încercare, de a-şi crea o imagine favorabilă, Ceauşescu era în mod vădit inspirat de deschiderile lui Hruşciov şi, în mod deosebit, de efectul politic pozitiv pe care le-au avut atât în ţară, cât şi în Occident. La Congresul al IX-lea, Ceauşescu a criticat în termeni foarte duri violarea de către Dej a principiului conducerii colective, susţinând că acest principiu constituie o axiomă fundamentală a partidului şi, în consecinţă, nici o persoană nu trebuie să deţină funcţii atât în partid, cât şi în stat. Metodele administrative în artă şi literatură au fost, de asemenea, condamnate şi s-a fluturat un fel de lozincă: „Să

lăsăm o mie de flori să crească" - sugerând liberalizarea potenţialului creator al artiştilor şi scriitorilor. Nu e de mirare că noua linie de partid a atras intelectualitatea română şi a creat mari speranţe în populaţie.

Manipularea simbolurilor naţionale, iniţiată de Gheorghiu-Dej, ca o politică timidă şi oarecum restrictivă a fost acum ridicată la nivelul unei strategii generale de partid şi de stat. Campania lui Dej de re-românizare s-a transformat într-o celebrare a figurilor istorice şi culturale asociate luptei pentru independenţă, şi, totodată, într-un efort ingenios de a înfăţişa pe noul lider ca o reîncarnare virtuală a vechilor regi şi voievozi de seamă de la Burebista şi Decebal la Mircea cel Bătrân, Mihai Viteazu şi Ştefan cel Mare. Cei mai buni pictori români au primit comenzi pentru a-l plasa pe Ceauşescu în linie cu aceşti mari întemeietori şi făuritori ai istoriei românilor.

Culmea acestei strategii a fost, desigur, marea adunare din Piaţa Palatului din 21 august 1968, când Ceauşescu s-a adresat unei mulţimi entuziaste condamnând invazia sovietică în Cehoslovacia ca „o mare greşeală şi un mare pericol pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume şi un moment ruşinos în istoria mişcării revoluţionare". El a subliniat punctul care îl interesa cel mai mult: „Nu există nici o justificare pentru intervenţia militară în afacerile unui stat socialist frăţesc". El a enunţat, de asemenea, ceea ce va deveni ulterior doctrina militară română a „războiului popular". Adică formarea gărzilor patriotice înarmate, compuse din muncitori, ţărani şi intelectuali.

Această declaraţie istorică l-a făcut pe Ceauşescu nu numai un erou naţional, dar şi o stea internaţională, popularitatea lui crescând imens. Fără nici o îndoială, toţi românii l-au aplaudat, inclusiv cei care petrecuseră ani lungi în închisoare şi lagăre de condamnare. La sfârşitul anilor '60, peste un sfert din academicieni şi deţinătorii de doctorate, circa 46 la sută din ingineri şi jumătate din profesori intraseră în partid.

Occidentul era impresionat şi liderii occidentali au început pelerinajul lor spre Bucureşti, începând cu premierul britanic

Harold Wilson, preşedintele De Gaulle şi culminând cu preşedintele Nixon, care s-a prins într-o horă aprigă în jurul Arcului de Triumf din Bucureşti, inaugurând o nouă eră în relaţiile româno-americane. Aici trebuie punctat că Ceauşescu făcuse o investiţie politică inteligentă şi clarvăzătoare în viitorul politic al lui Nixon, când îl invitase pe liderul american la Bucureşti în 1967, moment în care şansele politice ale acestuia erau în dubiu, acordându-i o recepţie rezervată în mod obişnuit şefilor de stat.

Tot în această primă fază trebuie inclusă decizia Congresului al IX-lea de a stabili o comisie de investigaţie pentru a clarifica situaţia politică a unor activişti de partid care fuseseră arestaţi şi condamnati cu ani în urmă. Cu această mişcare Ceauşescu a împuşcat doi iepuri dintr-o dată: pe de o parte, era implicit o promisiune de legalitate pe care Dej nu o respectase şi, în felul acesta, mai diminua din umbra uriaşului său predecesor, pe de altă parte, prin accentuarea grelei responsabilităţi a membrilor Biroului Politic în aprobarea procesului Pătrăşcanu fără a fi verificate acuzaţiile ce i se aduceau, Ceauşescu deschidea seria loviturilor de maestru prin care va elimina unul după altul pe adversarii săi potenţiali, începând cu Drăghici, şeful aparatului represiv, Bârlădeanu, critic al deciziilor sale economice scelerate, şi Maurer, prim-ministru, care încerca, din greu, să încetinească ritmul forţat al industrializării. La al X-lea Congres, din august 1969, numai trei membri ai fostului Birou Politic al lui Dej (Ceauşescu, Maurer şi Bodnăraş) făceau parte din Prezidiul Permanent, care a înlocuit Biroul Politic.

Revoluţia mini-culturală

În prima fază, Ceauşescu opera potrivit unui scenariu menit a comunica naţiunii o anumită imagine a conducerii sale. În acest scop, el învăţase arta de a strânge mâinile şi de a-i săruta pe bebeluşi. El promitea de toate la toţi, proclama principii în care nu credea (conducerea colectivă, legalitatea, libertatea creaţiei

artiştilor şi scriitorilor etc.), arăta în locul figurii sale morocănoase una zâmbitoare şi chiar începuse să facă glume. El s-a dovedit un actor *consommé* în acest rol politic dificil.

În faza a doua, el a început să fie „el însuşi". Descoperise, în sfârşit, în China şi Coreea de Nord, modelul comunist care i se potrivea şi, în mod special, sistemul politic şi cultural care îi venea ca o mănuşă. Mai întâi, Ceauşeştii au fost puternic impresionaţi de primirea care li s-a făcut la Beijing şi Phenian. Miile de copii în uniformă, cu steguleţe, imensele mulţimi care aplaudau şi strigau ca un singur om, adularea liderului mult iubit, fabricile pe care le-au vizitat şi care arătau ca nişte stupi de albine într-o activitate totuşi disciplinată, ca şi numeroasele mitinguri, parăzi şi demonstraţii - toate li se păreau lui Nicolae şi Elenei că merită a fi copiate. Măcar de-ar reuşi să facă acelaşi lucru în România! Într-adevăr, era un experiment formidabil în inginerie socială dirijată dintr-un singur centru. Asta era ideea şi Nicolae a asimilat-o cu voluptate. În plus, Elena a descoperit şi pentru ea un model în Chang-Ching, sotia ambiţioasă şi crudă a lui Mao. Elena a trecut peste începuturile acesteia, ca mică stea de cinema, care se culcase cu toţi regizorii şi producătorii pentru fiecare contract, şi era plină de admiraţiie pentru modul în care Chang-Ching îl sedusese pe Mao, făcîndu-i-se indispensabilă atât profesional, cât şi sexual. Chang-Ching a fost aceea care a sădit în Elena ambiţia şi dorinţa de a deveni ea însăşi activă politic şi, de ce nu, chiar de a domina pe soţul ei.

De multă vreme, am observat că profesorii universitari şi oamenii de ştiinţă se duc la conferinţe internaţionale numai pentru a confirma prejudecăţile lor. Ei selectează din cuvântările celorlalţi acele puncte care pot servi la întărirea propriilor lor teorii. Ceauşescu a extras de la Marx numai ideile care îi veneau lui bine şi a găsit în China şi Coreea de Nord o confirmare a propriilor sale prejudecăţi: marxism-leninismul merge foarte bine cu naţionalismul egoist, iar austeritatea şi disciplina strictă sunt absolut necesare pentru a face o naţiune coaptă pentru comunism. Şi, când s-a întors acasă, el a făcut exact acest lucru.

De fapt, curajoasa poziţie luată de el împotriva invaziei în Cehoslovacia nu era motivată de spiritul democratic al reformei lui Dubček. Principala sa preocupare era independenţa ameninţată de doctrina Brejnev. Sovieticii puteau să-i facă lui ceea ce îi făcuseră lui Dubcek. De fapt, pentru Ceauşescu independenţa însemna că el să poată face nestânjenit ceea ce dorea.

Tezele din iulie 1971 au inaugurat revoluţia culturală în România. Ele prevedeau un control centralizat mai strict asupra activităţilor artistice şi culturale, asupra învăţământului şi presei. Ele insistă asupra necesităţii de a modela conştiinta socialistă, îndoctrinarea ideologică de partid urma să fie intensificată, iar accentul pe teme naţionaliste urma să fie întărit cu mai multă muzică populară şi dansuri populare, în timp ce muzica decadentă occidentală şi dansurile gen rock-and-roll au fost interzise sau strict reduse. Pentru a asigura aplicarea noului spirit proletar, toate teatrele şi editurile au primit ordin să includă în comitetele lor de conducere „reprezentanţi ai muncitorilor şi ţăranilor". Peste tot şuruburile controlului de stat au fost strânse.

În martie 1974, Ceauşescu şi-a asumat, de asemenea, funcţia de preşedinte al republicii, pe lângă postul său de partid, încălcând astfel principiul stabilit la Congresul al IX-lea, care interzicea deţinerea simultană de funcţii de partid şi de stat. Cât despre conducerea colectivă slăvită cu atâta agomot la acelaşi congres, nimeni nu mai îndrăznea acum să o menţioneze. Ceauşescu era deja un monarh absolut. Cu scopul de a prezenta cumularea funcţiilor ca un principiu organizatoric, menit să sporească eficienţa guvernării, Ceauşescu a hotărât o împletire a conducerii de partid şi de stat de sus şi până jos, care să fie instituţionalizată într-un grad fără precedent în istoria comunistă, secretarii de partid locali cumulând funcţia de prefecţi şi primari până jos, la cel mai mic cătun. În felul acesta, alegerile locale deveneau o mascaradă: secretarul de partid din sat, fiind numit „de sus", cine mai îndrăznea să voteze împotriva lui în alegerea sa ca primar ?

Datoria externă mai întâi de toate

Cea de a treia fază (1980-1987) a fost caracterizată de programe de austeritate dictate de opţiunea lui Ceauşescu de a face din plata datoriei externe prioritatea absolută a politicii româneşti. Aceasta coincidea cu ridicarea soţiei sale, Elena, la o înaltă poziţie în partid şi în stat, care până la urmă a dus la o structură bipolară a puterii: Cabinetul 1 şi Cabinetul 2. În această fază, amândoi au împins revoluţia culturală până la concluzia ei logică: România şi-a întors spatele la revoluţia ştiinţifico-tehnică.

Încă în anii '70, efectele negative ale industrializării forţate începuseră să se facă simţite. În mod deosebit, construirea unui nou combinat de oţel la Călăraşi şi lărgirea fantastică a capacităţii de rafinare a petrolului, a determinat ca importurile de minereu de fier şi de păcură să se ridice la 3 miliarde de dolari anual. Serviciile şi dobânzile la datoria externă de 10 miliarde de dolari adăugau la aceasta circa 1 miliard 500 milioane anual. Dar întregul surplus în comerţul exterior al României în '81 erau doar de 300 milioane de dolari. Cu un efort extraordinar, el a fost ridicat în '81 la miliard 600 milioane de dolari. Totuşi aceasta era un fleac în comparaţie cu cele 5 miliarde de dolari cerute la importuri şi dobânzi. Cu un deficit anual de circa 3 miliarde de dolari, România mergea spre faliment.

De aceea Ceauşescu a hotărât să iniţieze un program de salvare naţională care includea tăieri drastice ale importurilor la cerinţe minim şi reduceri tot atât de drastice ale consumului naţional, exportând orice fel de marfă, inclusiv alimente. Pentru a pune în aplicare o politică atât de inumană, el a introdus o serie de măsuri de austeritate care au scăzut standardul de viaţă la un nivel neatins din timpul foametei anilor de război. În 1981, a reintrodus raţia de pâine şi s-au luat măsuri drastice pentru a limita consumul alimentelor de bază ca untdelemnul, zahărul, făina, orezul, iar asemenea produse din import cum ar fi ceaiul şi cafeaua deveniseră aproape prohibite pentru oamenii din popor. Ţăranii navetişti nu mai puteau să cumpere pâine şi hrană în oraşe. Miliţia

a devenit regulatorul comerţului cu produse agricole, iar aşa-zisa piaţă ţărănească a căzut sub control de stat. Întrecându-I chiar şi pe Stalin, Ceauşescu argumenta că ţărănimea, care beneficiase de preţuri fixe la produsele industriale, trebuie să compenseze prin vânzarea produselor agricole la preţuri fixate de stat. La dracu' cu legea valorii !

În februarie '82, preţurile la 220 de articole alimentare au crescut cu o medie de 35%, în timp ce preţurile pentru benzină, electricitate, gaze şi combustibil creşteau tot timpul. Luminatul străzilor a fost redus complet la ţară, în timp ce în oraşe numai străzile principale erau sărăcăcios luminate, spre deliciul hoţilor, spărgătorilor şi comiţătorilor de violuri. Şi totuşi, epoca lui Ceauşescu era numită "ani-lumină".

Era timpul ca Elena să sară în ajutornl soţului ei în lupta împotriva poporului român. În 1979, ea devine preşedinte al Comitetului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie, în '80 prim-vicepreşedinte al guvernului român, un vice mai tare decât şeful guvernului, şi dobîndeşte postul mult mai important de preşedinte al comisiei pentru cadre de stat şi de partid, adică stăpîna întregii nomenclaturi.

Cabinetul 2 a început să fie o dublură a Cabinetului 1. Fiecare demnitar care vroia să-şi păstreze postul sau să obţină aprobarea unei propuneri trebuia să se prezinte nu numai la El, ci şi la Ea. Erau anii în care Nicolae începuse să sufere de anumite boli ca diabet şi prostată, şi pe măsură ce el devenea mai slab fiziceşte, ea devenea mai tare politiceşte. Părea că exercită un fel de vrajă asupra lui. De câte ori el vorbea mulţimii, se oprea la un moment dat şi întorcea capul spre ea pentru aprobare. Şi ea îl imboldea prin priviri şi gesturi de aprobare: „Dă-i înainte, Nicolae !"

Într-un anumit moment, ea a început să controleze chiar şi lista de audienţe a soţului ei. Într-o zi, Radu Beligan, vestit actor şi director al Teatrului Naţional, l-a convins pe Ceauşescu să anuleze decizia de a se reduce subsidiile pentru teatre de la 70 la 30%, argumentând că era împotriva propagandei de partid şi a educaţiei patriotlice a cetăţenilor. Elena a fost furioasă, a anulat

decizia soţului ei şi, din acel moment, şeful de cabinet al preşedintelui trebuia să-i trimită ei regulat lista audienţelor pentru a doua zi pentru aprobare.

Spre deosebire de Nicolae, Elena era proastă. În plus, pentru că tot ce o privea pe ea era păcăleală, iar ea ştia acest lucru (activitatea ei ilegală era nulă, doctoratul şi lucrurile ei ştiinţifice erau contrafăcute) se simţea nesigură şi, de aceea, era mai rea decât el. Când am fost arestat în '89 şi cercetat timp de două luni, ea a fost aceea care a dat dispoziţii ca fiica mea să fie concediată, soţul ei, arhitect, să fie mutat într-un oraş îndepărtat şi tot ea a dat dispoziţii Securităţii să evacueze întreaga familie din casa noastră într-o cocioabă de tip rural, lipsită de apă şi de gaze. Era foarte pricepută la asemenea lucruri.

Amândoi, în armonie perfectă, erau ostili revoluţiei ştiinţifico-tehnice. În mod special erau împotriva computerului şi a informaticii. Ca şi Brejnev, şi ceilalţi lideri comunişti percepeau computerul ca pe o ameninţare la adresa comunismului, iar revoluţia informatică era ceva care distrugea planificarca centrală, controlul informaţiei şi întregul sistem. În consecinţă, ei au desfiinţat Institutul de Matematică şi, mai târziu, Institutul de Informatică. Nu se mai permitea nici o traducere a cărţilor despre această revoluţie. Elena avea metoda ei proprie de a rezolva asemenea probleme complicate. Simplă, dar radicală şi eficace. Pentru a impiedica revoluţia computerelor şi informaticii de a pătrunde în România, ea a închis efectiv toate canalele prin care aceasta revoluţie putea să se strecoare în ţară: a tăiat fondurile pentru importul de cărţi, reviste şi magazine, numărul studenţilor români la universităţi străine a fost redus la zero, iar participarea oamenilor de ştiinţă şi a inginerilor la conferinţe internaţionale era descurajată. Când membrii Prezidiului Academiei au argumentat că oamenii de ştiinţă români nu-şi puteau face treaba fără participarea la conferinţe internaţionale, ea le-a răspuns: „Asta e o prostie, tovarăşi! Eu n-am participat niciodată la conferinţe internaţionale şi uite ce am ajuns!" Toţi au rămas stupefiaţi.

Politica de cadre a Elenei era proverbială. În '85, ea a epurat din Ministerul Afacerilor Externe, pe baza unor criterii speciale (origine socială nesănătoasă, rude în străinătate etc.) pe cei mai mulţi diplomaţi care vorbeau limbi străine. Ea avea o teorie: unul care nu ştie să vorbească limbi străine nu va „dezerta" niciodată în Occident. Trebuia să se întoarcă acasă. Chiar şi pentru Paris, ea a găsit un ambasador, pe nume Tache, care nu vorbea franceza.

Eu decid ce este ştiinţific!

Nicolae Ceauşescu era convins că este un geniu economic. Ideile cele mai trăznite care îi treceau prin cap erau imediat puse în aplicare şi nimeni nu îndrăznea să spună că „împăratul e gol".

Visul lui era să transforme România într-o mare ţară exportatoare de maşini. La început au fost investiţiile industriale. Proporţia din venitul naţional alocată investiţiilor a trecut de la 15-17% la 34,1% în cincinalul '71-'75 şi apoi la 36,3% în cincinalul '76-'80. Una dintre cele mai înalte din lume şi, desigur, grupul „A" al industriei grele primea „partea leului". Deşi România nu avea mine de fier, iar sovieticii refuzau să sporească exporturile lor de la Krivoi Rog, Ceauşescu a mers atât de departe, încât importa minereu de fier din Brazilia, India şi chiar din Australia pentru a construi o industrie de oţel care la începutul anilor '80 egala producţia Germaniei Occidentale pe cap de locuitor. El nu s-a declarat satisfăcut cu un singur automobil construit în România - „Dacia" (bazat pe model Renault), ci a aranjat cu Citroën fabricarea celui de-al doilea automobil - „Oltcit", apoi a pornit-o şi spre al treilea, la Timişoara. Industria de maşini-unelte a atins un punct în care era mai diversificată decât cea a Franţei. Şi, toate acestea, cu prima generaţie de muncitori industriali abia veniţi de la sate. În aceste condiţii, calitatea maşinilor nu prea era competitivă pe

pieţele mondiale şi de aceea nu a produs mare surprindere ştirea publicată într-o revistă franceză economică că o companie importase maşini româneşti pentru a le topi în oţel. Soluţia lui Ceauşescu era preţul scăzut, fiind de multe ori acuzat de dumping. Şi cum nu vedea şanse pe pieţele Occidentului, a început să vândă maşini şi chiar să construiască fabrici de oţel şi chimice în ţările Lumii a treia, pe bază de troc. În acest fel, la începutul anilor '80, România devenise a doua ţară est-uropeană în privinţa ajutorului economic acordat Lumii a treia, după U.R.S.S. Un alt capriciu al său a fost construirea unei vaste capacităţi de rafinare a petrolului; într-un moment în care extragerea petrolului în România a scăzut de la 14-15 milioane de tone ţiţei la sub 10 milioane, el a sporit capacitatea rafinăriilor în '78 la 25,4 milioane de tone şi, fără a se lăsa impresionat de criza petrolului din '74-'75, el a contiunat să sporească această capacitate până la 36 milioane de tone, o performanţă absolut scelerată. Întrucât sovieticii refuzau să furnizeze României mai mult de un milion de tone ţiţei anual, România fu confruntată cu situaţia ca peste un sfert din capacitatea rafinăriilor ei să rămână neutilizată.

Dar atunci Ceauşescu a avut o altă idee trăznită : el a construit o mulţime de uzine termoelectrice pe baza unor mine de cărbuni din Oltenia nou descoperite, al căror produs însă avea o foarte mică putere calorică şi conţinea minerale tari care distrugeau maşinile. Geologul care a descoperit minele a primit un premiu fabulos de la Ceauşescu şi apoi a fugit în Occident. El ştia prea bine ce fel de cărbune descoperise.

Luarea deciziilor în probleme economice era un hobby favorit al Ceauşeştilor. Fiecare vizită într-un judeţ se lăsa cu schimbări în plan economic, în ce priveşte investiţiile, forţa de muncă şi resursele. La Planificare, funcţionarii trăiau zile de spaimă ori de câte ori era anunţată o asemenea vizită.

Merită povestită o întâmplare care relevă mecanismul interior al acestui proces decizional. Un prieten al meu, matematicianul Bereanu, a fost invitat odată în Comitetul de Stat al Planificării. Preşedintele i-a oferit o cafea şi un coniac franţuzesc şi

i-a spus: „Noi ştim că eşti un specialist de renume mondial în cercetarea operaţională, fiind capabil să găseşti soluţia optimă pentru plasarea noilor unităţi economice. Ei bine, noi vrem să construim o fabrică de aluminiu". Şi el se duse la harta României, care era agăţată pe perete, şi, arătând cu degetul oraşul Slatina din Oltenia, spuse: „Tovarăşul Ceauşescu a decis să o construiască aici". Bereanu a rămas perplex. El a remarcat: „Dacă aţi decis deja locul, de ce mai aveţi neveie de mine?" Răspunsul a venit imediat: „Simplu: să demonstrezi că decizia este ştiinţifică". Tot ce făcea Ceauşescu era ştiinţific.

Cultul orchestrat

Nimic nu era lăsat la întâmplare. Chiar şi cultul personalităţii era orchestrat cu grijă şi nu de asociaţii sau sicofanţii săi, ci chiar de dirijorul personal. Înainte de orice miting de masă, paradă sau defilare, strigătorii de lozinci erau convocaţi la sediul de partid şi li se spunea care era lozinca zilei şi, desigur, ce merit istoric sau actual ai conducătorului trebuia să fie strigat în microfon, fie în pieţe, fie în săli. Stalin fusese un începător în materie şi tot aşa Mao, deşi ei au fost aceia care au inaugurat cultul. Dar ei erau amatori, iar Ceauşescu era profesionist. El a ridicat cultul său la paroxism, dacă ţinem seama că, spre deosebire de cei doi maeştri, el era handicapat de mica dimensiune a naţiunii sale. Totuşi, el se descria ca gânditorul marxist cel mai original şi mai important în viaţă, iar pentru consumul românilor nu numai ca reîncarnarea personală a luptei naţionale pentru independenţă şi eliberarea socială, ci ca singura speranţă care rămânea unei omeniri speriate de confruntarea superputerilor şi de sinucigaşa competiţie nucleară.

Desigur, el era înconjurat de scriitori, poeţi, pictori, muzicieni, care se luau la întrecere pentru a-i câştiga favorurile: idol al poporului, salvator ai independenţei naţionale - erau temele mari; venea apoi: marele vizionar, apostolul, sinteza geniului latin

sau personificarea tradiţiei daco-romane, superman-ul de uimitoare simplicitate, şi totuşi... Geniul Carpaţilor. Până la urmă, a început şi el să creadă că era un superman şi era citat a fi spus: „Un om ca mine se naşte o dată la o mie de ani!" (Românii obişnuiau să glumească spunând că Ceauşescu a venit înaintea Creatorului, deoarece el fusese acela care crease Haosul.)

Citarea lui Ceauşescu în fiecare carte care urma să fie publicată era nu numai o formă de ritual, era o obligaţie, o condiţie pentru a ajunge la faza publicării. Singura mea carte publicată în timpul lui Ceauşescu era o traducere din engleză în limba română a lucrării „Dialectica politicii internaţionale". Ea a fost oprită de Secţia de propagandă a Comitetului Central deoarece nu includea citate din Ceauşescu. Omul care era şef al cenzurii, temutul Mihai Dulea, adjunct al ministrului Culturii, m-a vizitat la Spitalul Elias, unde trebuia să fiu operat, spunându-mi că lucrarea nu putea fi publicată în forma ei actuală. El a adus două citate din Ceauşescu, unul obligatoriu în prefaţă, şi mi-a promis că, dacă accept includerea lor, el mă asigură de publicarea cărţii. Am eliminat adjectivele din cele două fraze şi Dulea s-a ţinut de cuvânt.

Relaţiile mele cu Ceauşescu

A fost singura mea carte apărută în Era Ceauşescu, dar faptul cu ea a apărut totuşi ridică problema relaţiilor mele cu dictatorul. Cred că este vorba de o relaţie specială, de un amestec straniu de sentimente contradictorii: respect reciproc şi ură reciprocă. Eu apreciam curajul său politic şi chiar intelectual, faptul că, în ultimii ani ai lui Gheorghiu-Dej, Ceauşescu era singurul membru al Biroului Politic care avea îndrăzneala de a-l contrazice în faţa tovarăşilor, iar el ştia că eu ştiu, pentru că i-am spus-o în câteva rânduri, ceea ce l-a încântat.

Odată, pe la sfârşitul anilor '70, am fost printre puţinii oameni dinafara puterii invitaţi la C.C. pentru a citi stenograma întâlnirii de la Moscova dintre Ceauşescu şi Brejnev, iar secretarul

său, Manea, mi-a spus la telefon „Tovarăşul, personal, v-a trecut pe listă". Brejnev îl chemase pe Ceauşescu pentru a-i reproşa pe un ton brutal conţinutul unor declaraţii ale acestuia din urmă în care U.R.S.S. era criticată odată cu S.U.A. pentru cursa nebunească nucleară. Riposta lui Ceauşescu, pe un ton uluitor de calm şi rezonabil, a fost nimicitoare; bătrânul urs de la Kremlin a fost făcut marţ, pur şi simplu n-a mai fost în stare decât să bâlbâie câteva adjective jignitoare. Lectura stenogramei m-a impresionat aşa de tare încât am spus celui care-mi adusese dosarul că vreau sa-l văd pe „tovarăşul preşedinte". M-a primit imediat, deşi se aflau acolo Mănescu şi Dincă, pe care i-a rugat să-I lase puţin singur. I-am spus că, după lectura stenogramei, ţineam să-l felicit nu atât pentru curajul demonstrat, care nu mă surprinde, cât pentră logica strânsă şi neiertătoare a replicii sale. Ceauşescu era încântat, torcea ca un motan, dar, spre surprinderea mea, a făcut o observaţie care reducea meritul său personal: „Să ştii, tovarăşe Brucan, că Leonid ăsta nu e prea deştept, că dacă aveam de a face cu Hruşciov nu miar fi mers aşa de uşor!"

Am mai avut o ocazie să testez aceste relaţii speciale. Tot prin anii aceia, studenţii de la Arhitectură înfiinţaseră un club de discuţii în clădirea institutului şi m-au invitat să le vorbesc despre situaţia internaţională. După expunere, un student a pus chestiunea Basarabiei şi a întrebat de ce nu ridicăm noi la O.N.U. problema retrocedării Basarabiei. Am explicat că Actul Final de la Helsinki interzice orice pretenţii la revizuiri teritoriale în Europa şi am adăugat că dacă România ar crea un precedent în această privinţă, Ungaria ar putea ridica şi ea chestiunea revizuirii Tratatului de la Trianon. Un securist a făcut un raport despre discuţie, în care eram acuzat de „propagandă în favoarea iredentismului" şi, până la urmă, acest raport a ajuns la Leonte Răutu, Directorul Propagandei la C.C. Cu cunoscuta-i vigilenţă revoluţionară, acesta s-a mobilizat imediat şi a cerut ca secretarul Centrului Universitar, Pacoste, împreună cu rectorul Institutului de Medicină, unde funcţionam ca profesor de ştiinţe sociale, să mă convoace imediat ca să dau explicaţii. Am venit la şedinţa

convocată la Institut şi, când am auzit despre ce este vorba, le-am spus că mă miră că s-au lăsat prostiţi de o poveste atât de absurdă, le-am declarat că consider sub demnitatea mea să particip la o asemenea discuţie şi n-am absolut nimic de explicat. Am aflat ulterior că Răutu s-a dus la Ceauşescu cu propunerea ca să fiu sancţionat şi că acesta din urmă i-a râs în nas şi i-a spus în auzul unor martori: „Lasă-l în pace pe Brucan". Într-adevăr, cazul a fost clasat. Ceauşescu ştia foarte bine că în probleme de politică externă gândeam la fel. Desigur, îşi amintea că în 1966 eu pledasem pentru o politică independentă faţă de U.R.S.S. şi, probabil, ţinea să uite că el fusese atunci împotrivă. Din rezumatele cărţilor mele, pe care le primea de la Securitate, ştia ca eu tratam atât U.R.S.S., cât şi S.U.A. ca superputeri cu ambiţii de dominaţie mondială şi, probabil, aşa se explică şi apariţia cărţii mele de teorie internaţională în România. În ce mă priveşte, în anii aceia eram mândru de politica externă a României şi că citam la cursurile mele americane meritele acestei politici, în special condamnarea invaziei sovietice în Cehoslovacia.

Este adevărat că deşi demisia mea de la conducerea Radioteleviziunii în momentul când a devenit conducătorul partidului nu i-a făcut plăcere, timp de aproape 15 ani am primit paşaport ori de câte ori eram invitat să ţin cursuri la universităţi străine sau să particip la conferinţe internaţionale, iar Ştefan Andrei îmi aproba regulat plecarea, ca secretar al C.C. cu probleme externe şi, ulterior, ca ministru al afacerilor externe. De fiecare dată, la întoarcere, trimiteam acestuia un raport de activitate în care menţionam şi personalităţile politice americane pe care le întâlnisem în diferile ocazii; de câte ori îmi apărea o carte în străinătate, îi trimiteam şi lui Ceauşescu un exemplar cu dedicaţie, iar şeful lui de cabinet îmi spunea: „Şeful a pus-o în bibliotecă". (Ulterior, în timpul arestului şi anchetei la Securitate, în 1984, am constatat că toate cărţile mele în engleză fuseseră traduse şi difuzate „în tiraj redus".)

În anii '80, relaţiile s-au stricat. Am fost convocat la C.C. de către Eugen Florescu, şeful Secţiei de propagandă. Pe masa din

biroul lui se aflau tăieturi din presa străină cu articolele mele critice la adresa politicii economice şi culturale a U.R.S.S. şi a celorlalte ţări socialiste, precum şi studiile mele teoretice în care relevam lacunele marxismului şi leninismului. Florescu mi-a reproşat, pe un ton nervos, cum de îndrăznesc să scriu în străinătate asemenea articole, la care i-am răspuns că eu sunt gata să le public şi în ziare sau reviste din ţară, subliniind că niciunul nu se referă în mod concret la România sau la partidul nostru. Florescu s-a înfuriat şi a început să mă ameninţe, comunicându-mi că nu voi mai primi paşaport pentru a călători în străinătate.

Am comunicat imediat universităţilor şi asociaţiilor din străinătate, în a căror conducere eram membru, că nu pot participa la activităţile lor, după care a urmat o avalanşă, de telegrame şi scrisori adresate lui Ceauşescu şi Andrei în care se cerea anularea interdicţiei, iar când a venit la Bucureşti secretarul Departamentului de Stat, Alexander Haig, în fruntea listei încălcărilor drepturilor omului pe care i-a prezentat-o lui Ceauşescu era Silviu Brucan. Prietenii şi colegii americani lucraseră bine. M-a chemat atunci Ştefan Andrei şi mi-a spus că din acel moment să-i semnalez lui personal orice invitaţie primesc din străinătate şi el vă avea grijă ca Direcţia Paşapoartelor să-mi rezolve viza la timp. Mi-a precizat că a primit în acest sens indicaţii de la Ceauşescu.

Pot să spun, însă, că în întreaga Eră Ceauşeşcu, până în 1987, când am adoptat o poziţie publică împotriva regimului său, nu am suferit represalii din partea autorităţilor. Aşa cum se constată din dosarele de la Securitate pe care le-am recuperat, am fost pus, sub supraveghere şi urmărit îndeaproape din 1966, când am demisionat din postul guvernamental de la Radioteleviziune. Am găsit în aceste dosare fotocopii ale scrisorilor primite din străinătate şi stenograme ale convorbirilor telefonice cu străinătatea, inclusiv rapoarte anuale ale contului meu în dolari la Banca de Comerţ Exterior.

În 1978, am fost chemat la Ministerul Educaţiei şi Învăţământului şi mi s-a propus să mă pensionez. Un ministru adjunct mi-a precizat că propunerea vine de fapt de la Comitetul

Central şi întrucât tocmai atunci cerusem aprobarea pentru o deplasare în S.U..A. de trei luni, unde eram invitat la Dartmouth College pentru a ţine un curs pe un trimestru, omul a argumentat că, potrivit instrucţiunilor în vigoare, nu puteam lipsi de la catedră în timpul anului şcolar şi, deci, e mai bine să mă pensionez. A adăugat un sfat prietenesc: să procedez astfel, dat fiind că la cursul meu de ştiinţe sociale la I.M.F. veneau şi studenţi de la alte facultăţi, ceea ce ar putea să-mi creeze dificultăţi cu „anumite organe". Am înţeles apropoul, pentru că şi eu constatasem că amfiteatrul institutului devenise neîncăpător pentru marele număr de studenţi care veneau la cursul meu şi m-am pensionat. Era clar că ei preferau să ţin cursuri în străinătate decât în ţară.

Ulterior, cred că era în anul 1951, pentru că era imediat după întoarcerea mea de la Paris unde fusesem invitat pentru un curs la Sorbona, am primit acasă vizita surprinzătoare a lui Enache, secretar cu Propaganda al C.C., vecin pe strada Herăstrău. Enache mi-a spus că se apropia, în ianuarie, aniversarea zilei de naştere a „tovarăşului" şi ar fi nimerit să scriu pentru „Scânteia" un mare articol despre politica externă a lui Ceauşescu. I-am cerut să-mi dea un timp de gândire şi chiar a doua zi am plecat cu soţia la Poiana Braşov. Cred că Enache a înţeles mesajul că nu a mai insistat asupra articolului.

Ar trebui să menţionez că Enache aruncase o „momeală": observând că am mereu probleme cu obţinerea vizei de plecare pe paşaport, mi-a spus cu el ar putea „aranja" ca să obţin un paşaport special la purtător care să-mi permită să călătoresc oricând doresc fără a mai fi nevoit să fac apel la Direcţia Paşapoartelor. Era una din acele favoruri pe care le acorda Ceauşescu intelectualilor pe care ţinea să-i câştige de partea lui. Eu n-am muşcat din momeală.

În anii aceia nu o duceam prost, deşi de la salariul de demnitar dintre 1962-66 (6000 pe statul de salariu plus 5000 în plic special) făcusem un salt în jos cu pensia de 4000 de lei. Dar cu venitul în dolari de pe urma cursurilor universitare în America, Anglia sau Franţa şi a drepturilor de autor de la cele 5 cărţi

publicate în S.U.A. şi traduse în mai multe limbi, mă aflam chiar în categoria „upper middle-class", care abia acum se înfiripă în România. Cu salariul pe o lună la Universitatea din California îmi cumpărasem o maşină hidramată Opel Rekord, care m-a ţinut 21 de ani, până la evacuarea în Dămăroaia, când am fost nevoit să o vând, că dacă o luam cu mine în cartierul acela mizer s-ar fi uitat lumea la ea ca la urs. Dispunând de un cont în dolari la B.R.C.E. puteam să fac cumpărături regulate la shopurile Comturist, unde se găseau toate bunătăţile în materie alimentară care lipseau de pe piaţă în anii '80. Deşi nu mai făceam parte, din 1966, din nomenclatură, ca „ilegalist" puteam folosi şi eu şi soţia mea spitalul Elias şi policlinica specială a partidului. Într-un cuvânt, mă bucuram de o situaţie privilegiată. Foarte puţini intelectuali români au călătorit atât de des în străinătate...şi nu ştiu dacă mai există un caz de autor român care să fi publicat atâtea cărţi în străinătate în domenii sensibile sociale şi politice. Menţionez toate acestea nu pentru a mă făli, ci pentru a sublinia că acţiunile pe care le-am întreprins începând din 1987 împotriva dictaturii ceauşiste nu aveau o motivaţie de ordin material. Trăiam foarte bine din acest punct de vedere şi unii dintre cunoscuţii mei se mirau că riscam această bunăstare prin acţiunile mele politice. Alţii nu înţeleg nici astăzi de ce am făcut-o mai ales după ce au văzut că după revoluţie am renunţat şi la putere, în martie 1990.

De ce a durat atât de mult?

Cum a fost posibil ca un regim atât de tiranic, brutal şi evident anti-popular să dureze aproape un sfert de secol? Asta e chestiunea care frământă pe sociologi, politologi şi economişti în Occident, ca să nu mai pomenesc de ai noştri.

Unii dintre ei subliniază că România fusese o societate ţărănească şi „mămăliga nu face explozie", deoarece conformismul, pasivitatea şi respectul faţă de autoritate sunt trăsături practice ale culturii politice ţărăneşti. Aici s-ar putea adăuga că, din punct de vedere istoric, democraţia modernă, spre deosebire de cea veche, simbolizată de Atena, este esenţialmente un fenomen urban. Aceasta ar putea foarte bine să fie o explicaţie a recentei istorii a Chinei, unde lupta studenţilor şi intelectualilor pentru libertăţi democratice nu a avut mare ecou, deoarece 80% din populaţie trăieşte încă la ţară.

Alţi autori amintesc moştenirea Imperiului Otoman, cu tradiţia ei de „bacşiş", şi pe cea a fanarioţilor greci, care ne-au lăsat moştenirea corupţiei şi a legăturilor speciale cu cei aflaţi la putere, toate la un loc formând aşa-zisa „mentalitate balcanică", definită ca „pasivitate, scepticism faţă de organizaţii publice, accent pe soluţii individuale şi legături puternice familiale".

Cred că în fiecare dintre aceste teorii este câte ceva relevant pentru atitudinea stereotipă a românilor. Dar explicaţia fundamentală trebuie căutată în schimbările sociale care au avut loc în România ca rezultat al industrializării începută în anii '50. În vreme ce, în 1948, numai 3,8 milioane de oameni locuiau în centre urbane, în anii '80 populaţia urbană crescuse la 11-12 milioane. Pe scurt, circa 7 milioane de oameni s-au mutat din satele lor în oraş, cei mai mulţi alăturându-se forţei de muncă industriale. De la început, partidul comunist i-a curtat sistematic pe noii muncitori, asigurându-le condiţii de viaţă urbană care, oricât de sărace şi de greu de obţinut, erau incomparabil mai bune decât „idioţenia vieţii rurale" pe care o lăsaseră în urmă. Oportunităţi fără precedent de educaţie şi de carieră politică s-au deschis în faţa acestor milioane de ţărani dezrădăcinaţi care au intrat în noile uzine.

Muncitorul industrial de origine ţărănească a devenit baza socială ideală a partidului comunist. Incapabil de a exercita el însuşi

puterea într-o societate industrială modernă, ţăranul, devenit muncitor, are nevoie de o avangardă care să exercite puterea în numele său. El aducea cu sine tradiţii săteşti lipsite de organizare; libertatea politică i se părea superfluă, iar libertatea presei n-a fost niciodată visul analfabetului. Pe scurt, cultura lui politică l-au făcut obiect perfect al „revoluţiei de sus". La rândul ei, birocraţia de partid dobândea consfinţire ideologică şi legitimitate politică pe motiv că regimul se bazează pe adevăratul muncitor industrial care construieşte socialismul cu propriile sale mâini.

Dar acest aranjament reciproc avantajos a fost torpilat de revoluţia computerului şi a infomaticii, care, de fapt, diminuează numărul, statutul şi prestigiul social al muncitorului manual; sporind numărul intelectualilor şi ridicând statutul şi rolul lor în societate. Aceasta era ceva pe care Ceauşescu nu putea să o înghită. Priceperea acestui efect social al revoluţiei tehnologice l-a determinat pe Ceauşescu, ca şi pe Brejnev şi compania, să reziste asimilării ei în procesul industrial civil. De aceea, într-un moment când toate ţările occidentale o serie de străpungeri ştiinţifice erau introduse pe scară largă în tehnologia industrială, ducând la o expansiune considerabilă a forţelor de producţie, U.R.S.S, şi ţările est-europene au suferit o scădere bruscă a ratei de creştere economică: de la 10% în anii '60, la 3% la începutul anilor '80. Se pune întrebarea: de ce ţările socialiste au înregistrat o atât de scăzută rată de creştere tocmai în momentul acestor noi descoperiri tehnologice? Pentru a găsi răspunsul, am examinat politica de salarii în aceste ţări şi am găsit cu în timp ce în Era Hruşciov diferenţa în favoarea inginerilor şi specialiştilor a crescut cu 48,8% în industrie şi 55,8% în construcţii, în Era Brejnev, politica s-a întors înapoi în favoarea muncitorilor manuali, rezultând în reducerea acestei diferenţe la numai 10%, iar în unele industrii câştigul mediu al muncitorilor îl depăşea pe cel al inginerilor. Retrospectiv, ne dăm seama acum că diriguitorii *comunişti refuzau*

să sacrifice preeminenţa muncitorului industrial (baza socială a partidului) pe altarul revoluţiei tehnologice şi să acorde intelectualităţii poziţia socială de frunte în societate pe care o cerea această revoluţie.

Reacţia conservatoare în viaţa culturală şi artistică a anilor '70 constituia cealaltă faţetă a acestei politici fundamentale de clasă. În România, politica anti-intelectuală a fost aplicată pe un front mai larg decât în orice altă ţară din Est, de la politica de salarizare la întreaga gamă de măsuri în învăţământ, ştiinţă şi activităţi artistice. Un inginer cu 10 ani de experienţă şi specializare în Anglia în maşini cu control numeric câştiga 3500 lei pe lună; altul cu specializare în Japonia în instrumente optice - 3300 lei pe lună, în timp ce salariul mediu al unui muncitor în industriile de cărbune şi petrol era de 4000 lei pe lună. Ca şi Brejnev, Ceauşescu începuse să vorbească despre re-proletarizarea partidului şi cerea organizaţiilor de partid să intensifice atragerea muncitorilor în partid. Măsurile de stat menite să reducă rolul intelectualilor au venit una după alta. A început cu decizia de a anula stipendiul special pentru membrii Academiei, drepturile de autor pentru cărţi şi articole ştiinţifice au fost drastic reduse; subsidiile de stat pentru filme, operă, teatru, orchestre simfonice şi cumpărare de picturi au fost tăiate la sânge. În timp ce tinerii erau îndreptaţi spre şcoli tehnice şi de meserii, numărul studenţilor scădea de la an la an (181200 - în '82, 174000 - în '83; 166300 - în '84; 159800 - în '85). Toate aceste rezultate m-au determinat să examinez şi statisticile internaţionale sociale. Până acum, noi măsuraserăm competiţia Est-Vest numai în termeni economici; am găsit astfel că în anii '70 decalajul social între cele două zone a sporit simţitor. În Vest, revoluţia tehnologică a accelerat trei procese sociale majore: forţa de muncă în agricultură s-a redus drastic, numărul muncitorilor industriali a scăzut substanţial, în timp ce angajarea în servicii a sporit rapid. În România, ca şi în întreg Răsăritul, politicile conservatoare pe care le-am menţionat

mai sus au încetinit toate cele trei procese sociale. Prezervarea structurii sociale, considerată de partidul comunist ca esenţială pentru perpetuarea lui la putere, s-a transforanat într-o forţă de întârziere a dezvoltării naţionale. Retorica ultrarevoluţionară a lui Ceauşescu nu era altceva decât mascarea unei politici sociale profund conservatoare. Preţul domniei sale este tragic: suntem cu 10-15 ani în urma Europei Occidentale şi de 4 ori mai săraci!

Pentru a încheia acest punct, să conchidem că regimul lui Ceauşescu s-a bucurat de stabilitate atâta timp cât „contractul social" nescris între partidul comunist şi clasa muncitoare a fost respectat cu stricteţe. Prevederea de bază în acest contract era obligaţia partidului de a asigura muncitorilor un standard de viaţă decent, iar, în schimb, muncitorii acceptau să muncească din greu 50 sau chiar 60 de ore pe săptămână, cu condiţia ca politica economică a partidului să le aducă o ameliorare continuă şi simţitoare a nivelului lor de trai. Până în anii '70, ambele părţi şi-au respectat contractul, iar regimul arăta destul de stabil. Partidul comunist putea să ţină totul sub control şi, în consecinţă, rămânea principalul instrument al puterii.

În anii '80, însă, situaţia economică a început să se deterioreze. Au apărut lipsuri alimentare, penurie la încălzire şi electricitate, iar standardul de viaţă al celei mai mari părţi a forţei de muncă scădea din rău în mai rău. În declaraţia mea publică după demonstraţiile din Braşov din '87 spuneam: „O perioadă de criză s-a deschis în relaţiile dintre partidul comunist şi clasa muncitoare, care până de curând asigurase stabilitatea politică a regimului... Erupţia de la Braşov semnalează că cupa privaţiunilor s-a umplut şi clasa muncitoare nu mai acceptă să fie tratată ca un servitor ascultător". Într-adevăr, partidul comunist devenise acum ineficace şi principalul instrument al puterii lui Ceauşescu devenise Securitatea. Represiunea a dominat cea de a IV-a fază a regimului ceausist.

Cum şi de ce s-a prăbuşit comunismul?

În articolul meu din 3 septembrie 1987 în *The International Herald Tribune* am respins argumentele celor care subliniau rezistenţa în Europa de Est faţă de politica de schimbare a lui Gorbaciov şi am conchis cu o frază profetică: „În 1990, o nouă generaţie politică va fi la conducere peste tot în Europa de Est".

Încă din 1986 avertizasem în Prefaţa volumului „Lumea socialistă la răspântie"[10]: „Această carte a fost inspirată de perspectiva pe care o prevăd că dacă societăţile socialiste din Est nu-şi adaptează sistemul la revoluţia ştiinţifico-tehnică (cel puţin în măsura în care Vestul a şi făcut-o), socialismul va rămâne cantonat în secolul XX".

E clar acum că socialismul n-a fost în stare să se adapteze şi a rămas un experiment social eşuat al secolului XX. Motivele nu trebuie căutate doar în ceea ce Fernand Braudel numea *évenementiel*, adică ceea ce este episodic şi orientat spre eveniment, acordând importanţă primordială contextului imediat. Comunismul a fost cu adevărat lovit de asemenea defecte precum corupţia, abuzul de putere, represiunea, nepotismul, penuria alimentară şi minciunile gogonate. Dar trebuie săpat mai adânc în celălalt tip de explicaţie al lui Braudel, *le conjoncturel*, care mută accentul pe cauzele structurale sau ciclice.

Ca mare experiment istoric, comunismul se baza pe o serie de postulate formulate de Marx la mijlocul secolului XIX pentru societăţile industriale şi adaptate mai târziu de Lenin la condiţiile Rusiei înapoiate.

---

[10] S. Brucan, *World Socialism at Crossroads*, Praeger, New York and London.

Primul postulat susţinea că, datorită industrializării, o clasă muncitoare din ce în ce mai numeroasă va domina arena politică şi va obţine astfel puterea punând capăt capitalismului. În lipsa unei asemenea clase în Rusia, Lenin s-a decis pentru insurecţie şi a instaurat astfel dictatura proletariatului, adică a unei clase în curs de formare şi oricum minoritare.

Al doilea postulat prevedea că o clasă-muncitoare care devenea dominantă numeric şi politic va forma o societate omogenă.

Iar al treilea argumenta că partidul comunist, conceput iniţial ca avangardă a proletariatului, va deveni forţa politică conducătoare a societăţii şi, dat fiind că reprezenta clasa care întruchipa cele mai înaintate forţe productive ale societăţii, va fi partidul viitorului.

Ei bine, revoluţia ştiinţifico-tehnică a invalidat toate aceste postulate unul după altul. În loc să sporească numeric, muncitorimea industrială scade. În locul omogenizării, suntem martorii diferenţierii sociale; au apărut o mulţime de grupuri socio-profesionale cu interese şi aspiraţii diferite - de la muncitori necalificaţi la specialişti şi ingineri, funcţionari de birou şi personal administrativ, angajaţi în servicii şi profesiuni intelectuale creatoare, oameni de ştiinţă şi ofiţeri în armată. Pe scurt, revoluţia tehnologică a distrus în mod practic noţiunea de clasă muncitoare ca unitate sociologică largă şi compactă.

În sfârşit, în era computerului şi informaticii, muncitorul industrial poate fi eu greu descris ca întruchipare a celor mai înaintate forţe productive. Se pune astfel o întrebare legitimă: Cum mai poate partidul comunist, ca reprezentant al muncitorimii, să revină avangarda politică a societăţii şi partid al viitorului?

Trebuie să mărturisesc că a durat ceva timp până când am ajuns la concluzia logică finală. În 1986 şi 1987, argumentând în lucrările mele că, într-o societate diferenţiată social, pluralismul

politic este imperativ, mai gândeam că pluralisinul ar fi posibil în partidul comunist, cu condiţia renunţării la concepţia monolită care făcuse ca partidul să devină intolerant şi represiv. Mai păstram iluzia că Gorbaciov, care efectuase străpungeri fantastice în gândirea şi politica sovietică, ar putea să o facă şi pe aceasta. Dar leopardul nu şi-a putut schimba petele. Când a ajuns la reformarea nucleului sistemului - însuşi partidul comunist -, Mihail Sergheevici a dat înapoi. La Conferinţa Partidului din vara lui 1988, am remarcat într-un articol că s-a produs „prima dezvoltare politică contradictorie de când venise la putere în 1985", atunci când Conferinţa, la propunerea lui, a decis ca liderul local de partid să fie numit automat conducătorul sovietului local. Iată paragraful din articolul meu care a avut un ecou deosebit la Moscova, după ce fusese transmis prin radio în limba rusă de *Vocea Americii* şi *Radio Liberty*:

„Fapt este că ne aflăm în faţa unei împletiri a conducerii de partid şi de stat de sus şi până jos ce urmează a fi instituţionalizată într-o formă fără precedent în istoria sovietică. România este singura ţară socialistă care a experimentat asemenea împletire în ultimii 15 ani cu secretarii locali de partid cumulând funcţia de prefecţi şi primari până jos la ultimul sat. Ca marxist român, sunt de-a dreptul stupefiat că reformatorii din Moscova ţin să imite acest model".[11]

În cursul vizitei la Moscova, în noiembrie 1988, acest articol a fost menţionat des atât în institutele ştiinţifice unde am conferenţiat, cât şi la Kremlin. Pînă la urmă, s-a renunţat la această prevedere din Legea electorală. Pe scurt, din punct de vedere strict ştiinţific, eram pe deplin pregătit pentru revoluţia anti-comunistă din România. Sentimental - nu! Şi va mai dura până când mă voi

[11] S. Brucan, *Gorbaciov's Contradiction: Glasnost = more power* (Contradicţia lui Gorbaciov: Glasnost = mai multă putere) in World Paper, Boston. August 1988, republicat în *International Herald Tribune*, 6-7 august 1988.

decide ce anume din trecutul meu comunist, mai precis ce valori, cred eu, vor supravieţui prăbuşirii comunismului ca sistem de stat. Unele din aceste valori, cred, nu vor muri niciodată.

Sunt convins că idealul *justiţiei sociale*, sădit în conştiinţa oamenilor de bine din timpuri străvechi, va reapărea la suprafaţă în definiţia comunistă: „De la fiecare după capacitate, fiecăruia după nevoi". Nu cunosc o definiţie mai bună ca aceasta şi de aceea cred că ea merită să depăşească capitalismul. Căutarea justiţiei sociale nu poate şi nu va dispărea într-o lume care este 20 la sută bogată şi 80 la sută săracă.

De asemenea, sper că ideea de *intervenţionalism*, concept modern al frăţiei dintre bărbaţi şi femei, indiferent de rasă, naţionalitate şi religie, va prevala până la urmă asupra diviziunilor, rivalităţilor şi instinctelor de ură atât de puternice în lumea de azi. Această nobilă idee a fost pervertită şi manipulată, aşa cum s-a întâmplat cu toate ideile mari şi nobile în istorie, dar aceasta nu înseamnă că nu merită să lupţi pentru ea. Eu unul voi lupta pentru frăţia între naţiuni, naţionalităţi şi rase.

Asemenea idei sunt tot atât de vechi ca şi căutarea filosofică pentru o societate mai bună şi nu cred că falimentul socialismului de stat în Răsărit va pune capăt unei căutări care datează de milenii.

Capitolul IX

REVOLUŢIA ROMÂNĂ DIN INTERIOR

O mulţime de cărţi au apărut în Occident pe tema Revoluţiei din România - decembrie 1989. Subiectul era fierbinte deoarece toată lumea o văzuse la televiziune. Ziarişti sau scriitori cu condei rapid au semnat contracte cu edituri, au luat primul avion spre Bucureşti, au stat două sau trei săptămâni la Intercontinental, au intervievat oameni care ştiau mai mult sau mai puţin despre cele întâmplate şi, abracadabra!, manuscrisul a fost gata. Era o prevedere în contract care condiţiona publicarea cărţii de cererea pieţii şi trebuia să apară cât timp piaţa era „caldă". Cât despre interpretarea evenimentelor, explozia populară din Piaţa Palatului în decembrie '89 nu avea nimic senzaţional în ea. O mişcare populară spontană nu poate constitui o temă incitantă, cu excepţia prezentării ei la televiziune, dar aceasta oamenii o văzuseră deja. Cu aşa ceva nu se face un best-seller. O lovitură de stat, o conspiraţie militară, o răsturnare pusă la cale de K.G.B. sau de puteri străine - astea sunt teme care au şanse să bată piaţa. Că K.G.B, abia era în stare să facă faţă convulsiunilor şi răsturnărilor din Uniunea Sovietică, asta nu-i tulbura pe întreprinzătorii autori confruntaţi cu un termen fatal de predare a manuscrisului. Aşa încât şi-au făcut treaba şi şi-au primit drepturile de autor. Francezii

au fost primii la potou, urmaţi de englezi şi, ceva mai târziu, de americani. Chestie de kilometraj. Oricum, cărţile Ior erau „Bon pour l'Occident". Faptele erau atât de distorsionate, interpretările atât de trase de păr, încât nu erau destinate cititorului român. Unele reviste săptămânale de la noi, apărute ca ciupercile după revoluţie, au ciugulit din ele părţile mai picante şi mai senzaţionale, dar atât.

Preludiul din Braşov

A început la 15 noiembrie 1987 în al doilea oraş industrial al României, Braşov. După cum mi-a relatat un prieten braşovean sosit cu maşina în aceeaşi seară la Bucureşti, circa zece mii de muncitori de la „Steagul Roşu", împreună cu tovarăşi din alte fabrici, au desfăşurat o adevărată rebeliune timp de patru ore în centrul oraşului. Ei au putut mărşălui în grup compact din fabrică deoarece urmau să meargă la secţia de votare în acea duminică de alegeri municipale, dar în loc să o cotească spre secţia de votare s-au îndreptat spre piaţa din centru. Pentru prima dată s-au auzit în România oameni strigînd pe stradă: „Jos cu dictatura!", „Vrem pâine!", „Jos cu Ceauşescu!". Furia mulţimii s-a dezlănţuit când o maşină a miliţiei a ameninţat pe cei care mărşăluiau şi atunci aceştia au azvârlit cu pietre şi sticle în maşină, oprind-o, dând-o peste cap şi punându-i foc. Dintr-o dată, lumea a început să cânte „Deşteaptă-te, române!" şi s-a îndreptat spre sediul judeţean al Partidului Comunist care adăpostea şi Consiliul Popular. Ei au pătruns în clădire şi ceea ce au văzut în marele hall de la intrare i-a scos din sărite: o masă lungă plină de tot felul de bunătăţi, delicatese, fripturi şi vinuri pregătite pentru un ospăţ menit să celebreze victoria în alegeri asigurată cu 99 la sută din voturi. Asta era prea mult pentru protestatarii infometaţi. Ei au ras tot ce era pe masă, au luat cu asalt întreaga clădire şi au început să arunce pe geam, în piaţă, tablourile lui Nicolae şi ale Elenei Ceauşescu, împreună cu dosare şi documente, aprinzând în mijlocul pieţii un

foc ale cărui flăcări se vedeau până la 2 kilometri. Întreg oraşul era în fierbere.

Ceea ce pare să fi provocat rebeliunea era faptul că, de două luni, muncitorii nu primiseră decât o treime din salarii, pentru nerealizarea acordului global. Piaţa internă fiind satisfăcută, iar exporturile în cădere, uzinele de camioane şi tractoare nu mai primeau comenzi. Pe deasupra, în ambele uzine fuseseră anunţate mări reduceri de personal: 5000 de muncitori erau deja pe listele de concedieri. Era vorba de muncitori calificaţi din construcţia de maşini; elita clasei muncitoare, aduşi în anii '60 la Braşov; li se repartizaseră apartamente nou construite, soţiile aveau şi ele serviciu, iar copiii urmau şcolile din vecinătate. Şi, dintr-o data, li se spunea cu trebuie să lase toate acestea si să se ducă în minele de cărbuni, în construcţii sau înapoi la ţară. Erau disperaţi şi distrugeau tot ce întâlneau în cale.

Luate prin surprindere, autorităţile au reacţionat cu o întârziere de 3-4 ore. Circa o mie de miliţieni am încercat să restabilească ordinea, dar au fost copleşiţi de mulţime. În cele din urmă, tancurile armatei şi trupele au înconjurat întreaga zonă centrală şi numai atunci situaţia a ajuns sub control. Ceauşescu a expediat la faţa locului pe Emil Bobu, mâna lui dreaptă, şi pe Postelnicu, ministrul de interne, împreună cu un detaşament de ofiţeri de securitate, având mandat expres de a-i descoperi şi aresta pe capii organizatori ai rebeliunii.

Rebeliunea muncitorilor din Braşov a fost un eveniment absolut fantastic. Chestiunea era cum să se răspândească ştirea ei atât în ţară cât şi în străinătate, dat fiind controlul riguros al mijloacelor de comunicaţie în România lui Ceauşescu. Ceva informaţii reuşiseră să ajungă în Germania occidentală prin telefon la rudele nemţilor din Braşov. Dar, imediat, Securitatea a întrerupt comunicaţia telefonică a oraşului şi chiar intrarea şi ieşirea maşinilor a fost interzisă. De aceea, primul lucru pe care l-am făcut luni dimineaţă a fost să mă duc la Biblioteca Americană, al cărui director, Mr. Leslie High, îmi-era prieten. Ştiam că biroul său este bine căptuşit electronic, aşa încât am scris pe o foaie de hârtie un

scurt raport despre cele întâmplate la Braşov, rugându-l să aranjeze ca să ajungă unde trebuie pentru ca să fie imediat transmis prin posturile de radio în limba română *Vocea Americii* şi *Europa Liberă*. Zis şi făcut à l'americaine: seara, am ascultat ştirea la ambele posturi.

În zilele următoare, ştirile venite din Braşov erau înfiorătoare. Represiunea era dură şi brutală. Peste 200 de muncitori fuseseră arestaţi şi torturaţi pentru a da numele organizatorilor. Trebuia făcut ceva pentru a-i salva pe aceşti bravi şi nobili luptători pentru libertate. În furia lui nestăpânită, Ceauşescu era în stare să-i omoare şi numai denunţarea crimei în faţa opiniei publice mondiale putea frâna mâna ucigaşă. M-am uitat împrejur pentru voluntari şi n-am văzut pe nimeni. M-am hotărât deci să fac eu treaba. Într-o seară, am invitat la mine acasă pe Nicholas Thorpe, de la B.B.C., şi pe Koza Patricia, de la U.P.I., şi le-am înmânat următoarea declaraţie:

„Demonstraţia muncitorilor din Braşov este o cotitură în istoria politică a României ca stat socialist. O perioadă de criză s-a deschis în relaţia dintre P.C.R. - Partidul Comunist Român şi clasa muncitoare, care până acum a asigurat stabilitatea politică a regimului.

Aici aş vrea să clarific o idee greşită care există în Occident şi anume că acest regim îşi datoreşte supravieţuirea numai organelor represive de stat. Desigur, aceasta nu ar putea explica peste două decenii de stabilitate politică. De fapt, principalul instrument al puterii a fost partidul comunist, iar forţele de Securitate jucau doar un rol marginal, ocupându-se în special de cazurile de deviere individuală. Partidul a putut controla cu succes masa muncitorilor deoarece a devenit popular în anii '60, când a început o perioadă mai bună în economia României şi în standardul de viaţă al celor aproape 3 milioane de ţărani care s-au alăturat forţei de muncă industrial-urbane. Mâncare era în abundenţă şi nu se putea face comparaţie cu «idioţenia vieţii rurale» pe care aceştia o lăsaseră în urmă. Dar în anii '80 situaţia muncitorilor a mers din rău în mai rău şi erupţia din Braşov semnalează că cupa mâniei s-a umplut şi clasa muncitoare nu mai acceptă să fie tratată ca un servitor ascultător.

Recentul decret cu privire la energie de fapt cere muncitorilor să se sinucidă prin îngheţare în apartamentele lor.

Conducerea este acum confruntată cu o alegere dificilă: represiunea de masă, deoarece avem de a face cu mii de muncitori, sau un efort sincer de a satisface revendicările lor legitime. Desigur, tendinţa dominantă în Est astăzi pledează cu tărie în favoarea celei de a doua opţiuni. Represiunea poate avea repercusiuni incalculabile atât pe plan intern, cât şi pe plan internaţional. Opinia publică mondială constituie azi o forţă formidabilă în apărarea drepturilor omului. Represiunea poate rezulta numai în izolare totală, de data aceasta nu numai faţă de Vest, ci şi faţă de Est. În plus, represiunea va genera o ruptură între partid şi clasa muncitoare. Ca vechi membru de partid sunt îngrijorat că o asemenea linie de acţiune ar putea să prevaleze. Noi am văzut în cazul Poloniei ce înseamnă o asemenea ruptură şi cât de dificil este pentru partid să recâştige încrederea muncitorilor chiar atunci când cele mai bune intenţii de a îmbunătăţi soarta lor sunt evidente".

Era prima mea declaraţie publică împotriva dictaurii lui Ceauşescu şi de aceea am formulat-o cu grijă, ţinînd seama că poziţia trebuia să fie tare, dar, în acelaşi timp, eficientă în salvarea victimelor represiunii. Impactul ei internaţional a fost extraordinar. Marile ziare internaţionale au publicat textul întreg al declaraţiei. Ziarul *„The New York Times"* a publicat relatarea sub titlul „Personalitate română avertizează împotriva represiunii"; *„Le Monde"* a comentat: „Este pentru prima dată când un membru de partid de importanţa lui Brucan adoptă o asemenea poziţie şi este de aşteptat ca ea să aiba un impact în ierarhia de partid"; ziarul londonez *„The Independent"* nota: „Declaraţia lui Brucan reprezintă o ieşire în arenă fără precedent într-un stat totalitar în care disidenţa politică faţă de preşedintele Nicolae Ceauşescu era de neconceput"; săptămânalul „Time" a mers şi mai departe: „Pentru analiştii occidentali, Brucan pare a face prima mişcare în direcţia unei lupte pentru putere în conducerea Partidului Comunist Român". Dar lucrul cel mai important, declaratia a fost radiodifuzată în limba română în repetate rânduri de către *Vocea*

Americii, Europa Liberă, B.B.C. etc. şi milioanele de compatrioţi prindeau curaj. „The Economist" scria următoarele: „Acest act de sfidare în jurul rebeliunii de la Braşov s-a răspândit în toată ţara în momentul în care dl. S. Brucan, fost ambasador în S.U.A., a comparat România cu Polonia în '80, anul în care a făcut explozie «Solidaritatea»." Şi, descriind situaţia disperată din România, prestigiosul săptămânal britanic conchidea: „Ar putea oare românii, victime ale tiraniei ceauşiste, să facă ceva în această privinţă? Braşov constituie primul semn că ei ar putea".

Într-adevăr, explozia populară de la Braşov a constituit preludiul revoluţiei române din decembrie '89. Muncitorii nu mai aveau iluzii în privinţa lui Ceauşescu. Ei strigaseră „Jos cu dictatura!" şi cântaseră „Deşteaptă-te, române!".

Chestiunea este: a avut oare efect campania de presă occidentală şi radioul în limba română asupra politicii represive a lui Ceauşescu ? Să vedem ce spun faptele. În ziua de 3 decembrie 1987 a fost convocat un miting la Uzina „Steagul Roşu", iar Agenţia oficială de presă „Agerpres" transmitea următoarea informaţie: „Tăierile arbitrare şi abuzive ale salariilor au fost criticate, directorul a fost concediat şi atât liderii politici ai oraşului, cât şi organizatorii demonstraţiei vor fi trimişi în judecată". Aceasta era o recunoaştere implicită că revendicările muncitorilor erau legitime şi că tiranul simţea presiunea opiniei publice mondiale. Pe scurt: curajoasa demonstraţie a muncitorilor din Braşov a schimbat peste noapte imaginea românilor ca o naţiune de oi pasive şi docile. Metafora stereotipă utilizată în Occident până atunci în descrierea situaţiei din România era „mămăliga nu face explozie". Ei bine, la Braşov românii au demonstrat că mămăliga face explozie!

Desigur, regimul a trecut imediat la măsuri represive. Am fost imediat supus la arest la domiciliu. Doi ofiţeri de miliţie au fost postaţi în faţa casei mele, iar alţi doi la capetele străzii pentru a opri maşini diplomatice sau cu ziarişti. Telefonul mi-a fost tăiat şi am fost izolat, fără vizitatori şi fără poştă. La început, nici măcar fiul meu nu putea să mă viziteze. După două zile, un maior în

uniformă mi-a spus că am voie să mă duc la cumpărături alimentare numai o dată pe zi, dimineaţa. Dar îngerii mei păzitori erau echipaţi cu un walkie-talkie şi, de câte ori mergeam la cumpărături, 4 agenţi în civil mă aşteptau la colţul străzii şi mă însoţeau peste tot, chiar şi în mica dugheană în care cumpăram ţigări. Ideea era nu numai să-mi închidă gura, ci şi să mă izoleze din punct de vedere social, descurajând pe oricine încerca să vorbească cu mine. Eram un proscris - un avertisment viu adresat tuturor celor care ar fi dorit să urmeze acest exemplu.

Au trecut două săptămâni şi, într-o dimineaţă, un activist de la Comitetul Central a venit să-mi spună că la ora 11 eram invitat la tovarăşul Ion Constantin, preşedintele Comisiei de Control a Comitetului Central. Va veni o masină ca să mă ia de acasă. Aceasta mi-a dat ceva timp ca să gândesc şi să mă pregătesc pentru confruntare. M-am decis să iau o poziţie sobră, dar combativă, deoarece ştiam că întreaga noastră conversaţie va fi înregistrată şi fiecare cuvânt al meu va ajunge la Ceauşescu.

Constantin nu era singur. Doi membri al Comitetului Central stăteau la dreapta şi la stînga lui. Urmând sfatul lui Napoleon că cea mai bună apărare este ofensiva, am lansat atacul chiar înainte de a mă aşeza: „Tovarăşi, eu ştiu de ce m-aţi invitat, dar aş vrea să declar de la început că toate măsurile luate împotriva mea sunt absolut ilegale şi constituie o violare grosolană a Constituţiei, pe care preşedintele Ceauşescu a jurat să o respecte şi să o apere. Arestul la domiciliu, tăierea legăturii telefonice, interzicerea poştei, toate constituie violări grosolane ale Constituţiei".

Constantin era programat cu stricteţe, aşa încât el nu reacţionă la cuvintele mrele, ci spuse: „Tovarăşe Brucan, am fost surprinşi ca un vechi membru de partid cum sunteţi dumneavoastră putea face o declaraţe ostilă partidului şi ţării noastre. Nu vă daţi seama că o asemenea declaraţie nu face decât să dea satisfacţii inamicilor de clasă? Nu vă daţi seama că v-aţi adresat celor mai rele agenţii imperialiste?"

Am înţeles că tactica era de a mă înmuia şi a mă face să reneg declaraţia, după ce fusesem supus la asemenea represalii severe. Aceasta era metoda lui Ceauşescu de a slăbi poziţia disidentă în partid şi în multe cazuri el reuşit. După un moment, am replicat: „Mai întâi am ales B.B.C. şi U.P.I., deoarece preşedintele Ceauşescu le-a acordat interviuri în câteva rânduri şi de aceea nu cred că li se potriveşte caracterizarea pe care aţi făcut-o. În al doilea rând, am considerat de datoria mea, ca vechi membru de partid, să iau apărarea muncitorilor ori de câte ori revendicările lor sunt legitime şi exact acest lucru a reieşit din recentul miting de la «Steagul Roşu». Dumneavoastră nu aţi fi concediat pe director şi pe secretarul de partid dacă muncitorii ar fi fost în greşeală, nu-i aşa?" Cel din dreapta - Catrinescu - nu şi-a mai putut ţine nervii şi a strigat la mine: „Eşti un trădător! Ai trădat şi partidul şi ţara!"

Ştiam că este un nou venit în partid şi de aceea l-am întrebat cu calm: „Unde aţi fost în timpul războiului?" Luat prin surprindere, el a rămas tăcut pentru moment şi apoi a răspuns cu o voce înceată: „Eram muncitor la «Vulcan», o uzină metalurgică". „Da - am spus eu. Lucrai pentru maşina de război germană şi îndrăzneşti să mă acuzi pe mine de trădare?! Nu ţi-e ruşine?!" Constantin a intervenit pentru a pune capăt discuţiei: „Văd că nu vrei să fii rezonabil. Cunoşti regulile, aşa încât fi bun şi scrie o declaraţie în care să analizezi faptele tale şi cum le judeci acum. Pe această bază vom lua o decizie şi ţi-o vom aduce la cunoştintă". Am făcut acest lucru şi am redactat declaraţia în acelaşi spirit. Ştiam că va ajunge tot la el.

Acesta a fost ultimul meu dialog cu conducerea de partid: o scurtă ciocnire care a durat numai 15 minute. Arestul la domiciliu a durat mult mai mult: întreaga iarnă '87-'88. În luna martie, subsecretarul Departamentului de Stat al S.U.A., John Whitehead, a venit în vizită la Bucureşti să-l vadă pe Ceauşescu. Relaţiile româno-americane erau deja foarte încordate. Trecuseră vremurile în care Ceauşescu era văzut la Washington ca liderul comunist care refuza să se plece în faţa Moscovei, care îndrăznise

să protesteze împotriva invaziei sovietice în Cehoslovacia, în '68, şi care se desolidarizase de boicotul sovietic la Olimpiada din Los Angeles trimiţând acolo un mare grup de atleiţi români. Ceea ce prevala acum era îngrozitoarea performanţă a lui Ceauşescu în privinţa drepturilor omului, ceea ce determină Congresul american să suspende statutul României ca naţiune favorizată în comerţul cu S.U.A.

Joi dimineaţa am primit prin curier o invitaţie de la Ambasada americană la o recepţie vineri seara în onoarea domnului Whitehead. În plus, eram invitat să rămân la dineu cu distinsul oaspete. Dar, foarte curând, maiorul de securitate care se ocupa de mine a sunat la uşă ca să-mi spună că vineri şi sâmbătă. (zilele în care Whitchead era la Bucureşti) nu am voie să ies din casă. Dat fiind însă că nu m-am dus la recepţie, sâmbătă dimineaţa asistentul lui Whitchead, Thomas Simmons, a venit să mă viziteze acasă. El fusese, în anii '70, ministru consilier la ambasada din Bucuresti şi era un bun prieten al meu. Vorbind limba română destul de bine, el a spus ofiţerilor de miliţie din faţa casei că doreşte şi mă viziteze şi le-a arătat cartea lui de identitate. Ei I-au oprit şi au chemat urgent pe maior, care i-a spus domnului Simmons că nu putea intra în locuinţa mea. Dar luni dimineaţa starea de asediu a încetat. Telefonul a început să sune şi poşta să-mi parvină. Eram din nou liber să mă mişc, deşi agenţii Securităţii continuau să mă urmărească de la distanţă. Îţi mulţumesc foarte mult, dragă Tom.

Într-o dimineaţă de iunie, pe când stateam la coadă la pâine, unul din spatele meu, care ştiam că lucrează la cabinetul lui Ceauşescu, mi-a şoptit: „Generalul Vlad Iulian, şeful Securităţii, i-a trimis un Memorandum lui Ceauşescu. Propune să ţi se dea paşaport pentru o călătorie în S.U.A., pe care ai cerut-o cu un an în urmă. El menţionează în sprijinul acestei propuneri două motive:

(1) autoritatea ta politică şi morală va fi discreditată, deoarece fiecare va crede că ai făcut un aranjament cu Ceauşeşcu şi (2) după măsurile represive care ţi-au făcut viaţa grea, nu te vei

mai întoarce în ţară, aşa cum au făcut toţi disidenţii." (Care nu se reîntorc nici acum).

Într-adevăr, în ziua de 17 iunie am fost invitat, la ora 10, la Serviciul de paşapoarte, iar generalul-comandant mi-a înmânat în mod graţios paşaportul, iar la era 11 am fost dus cu o maşină la facultate, unde am fost exclus din partidul comunist. Ar trebui, probabil, să menţionez aici că procedura a fost foarte rapidă şi puţine mâini s-au ridicat în favoarea deciziei.

Am zburat la Boston, iar după o scurtă şedere am aterizat la Dartmouth College, campusul meu favorit, unde intenţionam să predau un curs şi să termin o nouă carte de istorie socială a lumii comuniste. Să menţionez că reporterul de la „Boston Globe" (25.VI.1988) m-a întrebat de ce m-a lăsat Ceauşescu să plec după ce cu 6 luni înainte eu călcasem regulile lui şi îl criticasem în mod public. I-am răspuns: „Ţi s-a întâmplat vreodată să-ţi rămână un os de peşte în gât? Nu poţi nici să-l scuipi afară, nici să-l înghiţi. Ei bine, eu eram un os de peşte în gâtul lui. Aşa încât mi-a dat paşaport cu speranţa că va scăpa de acest os de peşte". Nu i-a mers.

Complotul militar eşuat

Nu-mi propun să scriu aici întreaga istorie a disidenţei şi opoziţiei din România. O asemenea întreprindere mare şi ambiţioasă ar cere cercetări meticuloase, numeroase interviuri şi deplasări, pe scurt o muncă profesională de istorie. Ceea ce consider necesar şi posibil să fac eu este reconstituirea acelor acţiuni conspirative împotriva regimului ceauşist pe care le-am cunoscut şi care au avut un efect evident atât asupra revoluţiei, cât şi asupra noii puteri instalate în urma ei. Dacă este adevărat că nemulţumirea şi furia publică crescândă au constituit cauza principală a rebeliunii populare de la Timişoara şi a exploziei populare din Bucureşti la sfârşitul lui decembrie '89, trebuie ţinut seama, în acelaşi timp, că a existat în trecut un scenariu pentru

răsturnarea lui Ceauşescu de la putere şi pentru pregătirea succesiunii lui. Fuziunea dintre aceste două linii de acţiune era imposibilă sub dictatura represivă a lui Ceauşescu care nu era numai brutală, dar şi foarte eficace. De aceea, în presa internaţională a apărut chestiunea dacă în decembrie '89 a fost o revoltă populară sau o lovitură de stat? Eu socot că a fost o combinaţie a ambelor şi că tocmai aceasta formează particularitatea revoluţiei din România faţă de celelalte revoluţii din Europa de Est.

Discuţia în jurul căior şi mijloacelor pentru răsturnarea lui Ceauşescu a început încă din anii '70. Îmi aduc aminte că principala ipoteză de lucru era aceea că dictatura lui Ceauşescu se bazează pe trei piloni principali: Partidul, Armata şi Securitatea. Generalii care participau la discuţii subliniau ideea că nici unul dintre cei trei piloni nu putea fi atacat frontal şi de aceea singura strategie realistă era de a încerca realizarea unei breşe în fiecare dintre cei trei şi numai după aceea de a încerca sincronizarea celor trei activităţi subversive.

Prima tentativă de a organiza o lovitură militară a avut loc în 1976. Ideea venea de la ministrul Apărării Naţionale, generalul Ion Ioniţă, care a discutat chestiunea cu şeful de stat major, generalul Ion Gheorghe. Ei puteau să organizeze o lovitură din punct de vedere strict militar. Îi cunoşteam pe amândoi, dar eu eram în contact numai cu generalul Ioniţă. Într-o discuţie cu acesta am ajuns la concluzia că nici clasa muncitoare, nici restul populaţiei nu erau pregătite în acel moment pentru o asemenea lovitură de forţă şi de aceea nu o vor sprijini. Până la urmă, cei doi generali au renunţat la ideea loviturii.

Proiectul a fost reluat in '83-'84, când situaţia economică în ţară începuse să se deterioreze în mod serios. Generalul Ioniţă nu mai era ministru al Apărării. El fusese pensionat, în primul rând pentru că refuzase să promoveze pe fratele lui Nicolae Ceauşescu - Ilie, de la maior direct la gradul de general. Dar Ioniţă reuşise să-şi apropie pe generalul Nicolae Militaru şi pe generalul Ştefan Kostyal, care fuseseră colegi la Academia Militară Voroşilov din Moscova între 1956-1958. În acea perioadă, atât generalul Ioniţă,

cât şi generalul Militaru se aflau în contact cu Ion Iliescu, considerat de noi toţi ca omul cel mai indicat să ia locul lui Ceauşescu ca lider al partidului comunist. Iliescu ocupase poziţii importante în partid: prim secretar al U.T.C., şef al Secţiei de propagandă a Comitetului Central, dar în '71, când Ceauşescu s-a întors din călătoria sa în China şi Coreea de Nord cu ideea de a introduce şi la noi o revoluţie culturală, Iliescu şi-a exprimat dezacordul în cadrul sistemului de partid. Ceauşescu s-a hotărât atunci să-l marginalizeze de la centru, trimiţându-l ba la Iaşi, ba la Timişoara ca secretar local de partid şi, mai târziu, numindu-l ministru al apelor. Cu alte cuvinte, Iliescu era un disident care respecta regulile jocului în partid, în sensul că vederi neconformiste erau permise numai în cadrul organizat al partidului. Poziţia sa, reiterată în 1990 în ziarul „Adevărul" din 28 august, era aceea că, din cauza naturii represive a dictaturii ceauşiste, „În România iniţierea măsurilor de schimbare în cadrul sistemului nu era posibilă". O teoretizare a pasivităţii politice cu care noi nu eram de acord. În practică, Iliescu a încercat să-i descurajeze pe Ioniţă şi Militaru de a organiza o lovitură militară, considerând-o drept „o încercare periculoasă".

Cu toate acestea, generalii mergeau înainte cu planurile lor. Ei socoteau că timpul cel mai potrivit pentru lovitură ar fi atunci când Ceauşescu se afla în străinătate, într-o vizită de stat. Ei observaseră că, în 1977, când avusese loc un cutremur în România şi dictatorii se aflau în vizită într-o ţară africană, întregul aparat de stat fusese paralizat şi chiar şi informaţia despre dezastru nu a fost dată publicităţii până când nu s-a stabilit comunicaţia telefonică cu capitala africană şi Ceauşescu le-a dictat cum să formuleze comunicatul oficial. Dar pentru a pregăti lovitura trebuia să ştim dinainte programul vizitelor de stat în străinătate, iar acesta era secret. Am încercat să contactăm mai mulţi demnitari, însă fără succes. Până la urmă dr. Ioan Ursu, membru al Comitetului Politic Executiv, a acceptat să coopereze şi ne-a furnizat programul vizitelor de stat pentru următoarele 6 luni. Ursu, doctor în fizică, primise o Bursă Fulbright în anii '50 şi venise la Washington în

momentul când eu eram ambasadorul României acolo şi în felul acesta am devenit prieteni.

Complotiştii au hotărât să intre în acţiune în octombrie '84, când Ceauşescu era invitat în Germania Occidentală. Ei contau pe sprijinul comandanţilor Garnizoanei Militare Bucureşti. Scenariul prevedea ca o primă acţiune arestarea celor mai apropiaţi asociaţi ai dictatorului, în număr de 5 (Bobu, Dincă, Postelnicu, Coman şi Ilie Ceauşescu) şi, simultan, capturarea postului de Radio şi Televiziune pentru a chema populaţia să se ridice împotriva dictaturii, pentru a asigura astfel succesul operaţiei militare. Împletirea loviturii militare cu răscoala populară era ideea centrală a scenariului. Operaţional, o divizie mecanizată, condusă de generalul Pletos Dumitru, şi o divizie de tancuri, condusă de generalul Keller Paul, amândouă în apropierea Bucureştilor, urmau să intervină pentru a ţine forţele de Securitate la respect. Accesul la un depozit mare de muniţii din Târgovişte era asigurat de comandantul acestuia locotenentul-colonel Ion Suceavă. Dar, la sfârşitul lui septembrie, principala unitate militară din Garnizoana Bucureşti a fost trimisă la culesul porumbului, iar generalul-comandant trecut la pensie, ceea ce însemna că conspiraţia fusese trădată. Într-adevăr, am aflat mai târziu că doi generali – Gomoiu şi Popa -, care fuseseră atraşi marginal în complot - informaseră conducerea. Din fericire, potrivit regulilor conspiraţiei, cei doi ştiau numai o parte din scenariu, aceea în care ei erau direct implicaţi, ceea ce a salvat pe cei trei principali conspiratori de la o represiune mai severă. Generalul Kostyal a fost arestat şi apoi exilat la Curtea de Argeş, iar Ioniţă şi Mlitaru au fost chemaţi la Comitetul Central de către Bobu şi Postelnicu: scăpând doar cu o interdicţie de a se mai vedea şi un avertisment de a nu mai întreprinde nimic împotriva regimului. Trei ani mai târziu, Ioniţă a murit de un cancer foarte suspect. El îmi spusese că în timp ce călătorea într-un autobuz aglomerat a simţit o împunsătură în

spate, urmată foarte repede de dureri îngrozitoare. Cecilia, soţia sa, a cerut o autopsie, dar autorităţile au refuzat şi, deşi era general cu cel mai înalt grad şi fost ministru al Apărării, el a fost înmormântat fără onoruri militare.

Aceasta este istoria celei mai serioase încercări militare de a-l răsturna pe Ceauşescu. Deşi lovitura a eşuat, efectul ei în armată şi principalii actori vor reveni la suprafaţă în revoluţia din decembrie '89.

Disidenţa în partid

Activităţile disidente în principalul pilon al regimului ceauşist - partidul comunist - au fost mai puţin semnificative şi spectaculoase. Fără îndoială, actul cel mai curajos şi de răsunet l-a constituit cuvântarea lui Constantin Pârvulescu la tribuna celui de-al XI-lea Congres al partidului, din 1979. Unul dintre fondatorii partidului, bucurându-se de o autoritate imensă, bătrânul s-a ridicat în picioare şi, cu o voce puternică, a protestat împotriva transformării congresului în zeificarea lui Ceauşescu şi a spus plenului congresului, în mod răspicat, că el va vota împotriva alegerii lui Ceauşescu ca lider al partidului. Era un act fantastic de sfidare într-un moment când Ceauşescu se afla în culmea puterii sale. Pârvulescu a fost exclus din congres şi, în aceeaşi noapte, a fost evacuat din casa sa.

Virgil Trofin, care fusese nr. 2 în ierarhia de partid, a îndrăznit, la o plenară a Comitetului Central, să critice investiţia dezastruoasă a lui Ceauşescu în uzine termoelectrice bazate pe cărbune lipsit de putere calorică. Trofin era ministru al industriei cărbunelui şi a folosit dreptul la cuvânt înaintea votului de expulzare din Comitetul Central. După aceea, a fost exclus şi din partid şi expediat la o fermă de stat depărtată. Acolo a avut curând un atac de cord şi, întrucât ambulanţei din oraşul apropiat nu i s-a permis să se ducă la chemarea soţiei lui, a murit. A te opune lui

Ceauşescu în partid era, într-adevăr, o treabă foarte riscantă şi fiecare membru de partid ştia acest lucru.

Într-o duminică dimineaţa din aprilie '88, l-am întâlnit pe Gheorghe Apostol în Parcul Herăstrău. Se întorsese acasă de la postul de ambasador în Brazilia şi, printr-un prieten comun, mi-a trimis vorbă că doreşte să mă vadă. Venise primăvara şi ne-am plimbat pe frumoasele alei mărginite de pomi şi boschete care începeau să înverzească. După o iarnă lungă şi grea, bucureştenii se bucurau de soare şi noi ne-am dat seama că printre aceştia se află şi agenţi care ne urmăreau. Ne-am aşezat pe o bancă, în mod practic izolată, gândindu-ne că instrumentele de ascultare nu puteau ajunge până la noi, o presupunere care s-a dovedit greşită mai târziu, când am fost arestat.

Apostol mi-a spus că a fost impresionat de declaraţia mea cu privire la rebeliunea din Braşov şi că citise cu interes la ambasadă toate comentariile din presa internaţională. În special, el a apreciat metoda pe care am folosit-o, adresându-mă unor corespondenţii străini ale căror reportaje au ajuns până la urmă la concetăţenii noştri prin intermediul posturilor de radio în limba română, „Aceasta înseamnă eficacitate politică" - a subliniat el. „Da - am adăugat eu, dar aceasta era numai o voce. Ceea ce este necesar e un cor." „Aşa e - a exclamat el. Este exact lucrul la care mă gândeam şi eu şi despre care am vorbit cu mai mulţi vechi tovarăşi care sunt de acord că trebuie făcut ceva de acest gen." „Da - am spus eu. Nu putem rămâne de o parte în timp ce oameni tineri ca Radu Fllipescu îşi riscă libertatea, împrăştiind manifeste împotriva atacurilor şi crimelor lui Ceauşescu. Oamenii se întreabă: dar unde sunt ilegaliştii care au îndrăznit să se opună dictaturii fasciste şi Wehrmachtului german? Oare şi ei se tem de Ceauşescu?"

Până la urmă, am ajuns la concluzia să formulăm un protest împotriva politicii dictatorului, care să fie semnat de un număr de denmitari comunişti binecunoscuţi din trecut şi din prezent. Apostol mi-a spus că el se gândea deja la 4 tovarăşi şi i-am promis şi eu să discut cu alţii şi să mă gândesc la întregul proiect.

Gheorghe Apostol, născut în 1913, a intrat în partid în 1930, iar activităţile lui politice fuseseră remarcabile. În 1937, a fost arestat şi condamnat la trei ani şi jumătate închisoare, iar apoi închis din nou din 1940 până în 1944. După război, el a devenit din membru al Comitetului Central, membru al Biroului Politic în 1945, iar pentru un scurt răstimp, din 1954 în 1955, chiar prim-secretar al partidului. Mai târziu, în 1969, la un Congres al partidului, Ceauşescu a instigat pe câţiva oameni de ai săi să-l acuze pe Apostol de „serioase abateri de la morala proletară", demiţându-l din poziţia de preşedinte al Confederaţiei Generale a Sindicatelor. Pentru a-l ţine la distanţă, l-a numit ambasador în Argentina şi, după aceea în Brazilia. Pe scurt, Apostol avea toate motivele să acţioneze pentru doborârea lui Ceauşescu şi astfel mi-am dat seama că era omul cu care trebuie să lucrez. Ştiam că era afemeiat din perioada când am fost şef al Televiziunii, iar el mă ruga să programez balerine şi actriţe atrăgătoare până în momentul în care s-a însurat cu una din ele. Dar am subestimat influenţa puternică pe care soţia sa, mult mai tânără şi frumoasă, o avea asupra lui.

A doua întâlnire a noastră a avut loc cu o lună mai târziu, pe strada Delavrancea, în casa lui Apostol. El a dat drumul la radio ca să neutralizăm aparatele electronice din pereţi şi mobilă şi am discutat timp de 3 ore, întrerupţi doar de bunătăţile şi cozonacul de casă pe care ni-l servea în mod graţios frumoasa lui soţie. Până la urmă, am căzut de acord asupra formei protestului: o scrisoare publică adresată preşedintelui Ceauşescu. Dar cum să evităm ca textul scrisorii să încapă pe mâna Securităţii, ai cărei agenţi ne observau şi urmăreau tot timpul? Aceasta era chestiunea. Eu am sugerat să nu folosim nici un moment un text scris, care să fie citit şi semnat ulterior. Era un lux al vieţii publice pe care noi, în România, nu puteam să ni-l permitem. În schimb, ideea mea a fost să stabilim un număr de puncte economice, sociale şi de politică externă, să le discutăm între noi până când ajungem la un acord de

poziţii şi după aceea eu voi scrie textul şi îl voi distribui folosind aceeaşi metodă care s-a dovedit atât de eficace în 1987. Apostol a fost de acord şi eu aveam încredere în el, dar i-am cerut să comunice o versiune diferită celorlalţi semnatari: să le spună că o copie va fi trimisă prin poştă preşedintelui, iar celelalte vor fi trimise corespondenţilor străini aflaţi în Bucureşti. Aceea era o versiune-legendă, e drept naivă, dar care putea să fie uşor acceptată de ceilalţi semnatari. Cea mai tipică a fost reacţia bătrânului Pârvulescu (nu uitaţi, participase la revoluţia rusă din 1917): „Sunt de acord - a spus el - cu condiţia să daţi cealaltă copie ziarului «L'Humanité»" (ziarul Partidului Comunist Francez, n.ed.) - singurul ziar occidental în care el avea încredere, din timpurile vechi.

Când m-am despărţit de Apostol, el a sugerat că ar trebui să mă duc să-l văd şi pe Alexandru Bârlădeanu, în casa acestuia, şi să discut cu el punctul economic din scrisoarea noastă. Apostol a aranjat vizita şi încă în luna mai m-am dus pe strada Rabat să stau de vorbă cu Bârlădeanu. Am găsit un om tare înfricoşat, a cărui principală preocupare era să găsim un alibi, o scuză plauzibilă pentru întâlnirea noastră în cazul că Securitatea ne va cere explicaţii.

Bârlădeanu, născut în 1911, a intrat în partid ca student la Iaşi şi apoi a plecat în U.R.S.S., unde a stat până la terminarea celui de-al doilea război mondial. Fiind economist, el a fost numit în 1951 ministru al comerţului exterior, apoi preşedinte al C.S.P. (Comitetul de Stat al Planificării). Din '62 până în '68, el a fost membru al Biroului Politic, fiind considerat arhitectul strategiei economice a României în construirea socialismului. Când a venit Ceauşescu la putere şi a început să introducă măsurile sale economice extravagante, Bârlădeanu a rezistat, aşa încât „Geniul Carpaţilor" I-a scos la pensie.

Călătoria la Washington, Londra şi Moscova

În iunie, înainte de a zbura spre America, i-am văzut pe Apostol şi Bârlădeanu şi am plecat cu ideea de a studia posibilitatea de a lansa „Scrisoarea" în străinătate. L-am vizitat, de asemenea, pe ambasadorul american Kirk şi pe ambasadorul britanic Hugh Arbuthnott pentru a aranja cu ei întâlniri la Departamentul de Stat şi la Foreign Office. I-am pus la curent cu proiectul Scrisorii noastre către Ceauşescu, astfel încât interlocutorii din Washington şi Londra să ştie despre ce e vorba. Desigur, le-am pus în vedere că secretul absolut despre întreaga afacere este obligatoriu. Mă aşteptam să fiu minuţios cercetat şi buzunărit la aeroport înainte de plecare, aşa încât l-am rugat pe Michael Parmley să transmită prin curier diplomatic la Departamentul de Stat textul provizoriu al „Scrisorii celor 6", cu semnăturile (lipsea atunci doar numele lui Grigore Răceanu, racolat mai târziu), ceea ce el a făcut. Michael m-a întrebat numai de ce lipseşte numele lui Ion Gheorghe Maurer printre semnatari. I-am spus că ne gândisem şi noi să-l atragem pe Maurer, dar când în ianuarie, de ziua lui Ceauşescu, l-am văzut la televizor pupându-se în bot cu tiranul, am renunţat.

Într-adevăr, la aeroport mă aşteptau doi gealaţi de la Securitate care mi-au răscolit tot bagajul şi m-au buzunărit pe îndelete. Când i-a venit rândul servietei, mi-au confiscat nu numai revista *„Economist"* şi „New York Review of Books" pe care le luasem ca să am ce citi în avion dar chiar şi trei numere din „Scânteia", pe motiv că aveam sublinieri la ultimul discurs al lui Ceauşescu.

La Washington, i-am găsit pe cei de la Departamentul de Stat entuziasmaţi de textul „Scrisorii" şi de-a dreptul uluiţi de numele semnatarilor. Thomas Simmons, Assistant Under Secretary for Eastern Europe (în prezent ambasador la Varşovia), care cunoştea bine scena politică românească, era cel mai surprins de

greutatea politică a semnatarilor. El prevedea un ecou extraordinar atât în ţară, cât şi în străinătate. Şi el m-a întrebat de Maurer.

În America, gândindu-mă mai serios la scenariul nostru, am ajuns la concluzia că „Scrisoarea", pentru a avea eficacitate politică, trebuie să devină publică în timp ce mă aflam acasă, la Bucureşti. A o lansa în America pierdea din semnificaţie şi, deşi pentru mine soluţia era mult mai comodă, ar fi însemnat, însă, să nu mă mai pot întoarce acasă.

Primisem din ţară informaţii că Securitatea, prin faimoasa Direcţie a dezinformării, „plantase" două zvonuri în public: (1) Brucan a făcut cu Ceauşescu un aranjament ca să obţină paşaport şi (2) Brucan nu se mai întoarce acasă, fiind racolat de o universitate americană. Am decis atunci să acord două interviuri posturilor de radio în limba română *„Europa Liberă"* şi *„Vocea Americii"*, astfel concepute încât să demoleze ambele zvonuri. Consideram, de asemenea, că se simţea nevoia unei analize critice serioase a întregului eşafodaj economic, politic şi cultural al dictaturii ceauşiste, indicând totodată o cale de ieşire din criză, care, la ora aceea, nu putea fi decât reformistă, aşa cum se prefigura în toate ţările est-europene, adică strategia dialogului cu Puterea. Numai în acest fel se putea crea o situaţie în care forţele democratice din ţară să se poată afirma şi organiza, aşa cum s-a întâmplat în celelalte ţări est-europene. Am evitat întradins un limbaj prea aspru, ca şi atacuri personale la adresa dictatorilor, pentru simplul motiv că vroiam să mă întorc acasă. Exista totdeauna perspectiva sumbră de a fi oprit la frontieră şi de a mi se refuza intrarea în ţară. Cum vom vedea, mai târziu, chiar aşa s-a întâmplat.

Apoi am început să mă pregătesc pentru contactele oficiale. Am avut o lungă discuţie cu Thomas Simmons şi cu diplomaţii care răspundeau de Europa de Est şi de *Romanian Desk* la Departamentul de Stat din Washington.

Vizita la Londra, în noiembrie, a fost mult mai elaborată, începând cu o conferinţă la Wilton Park, urmată de conferinţe la Universitatea Oxford, London University şi Sussex University şi

chiar una neaşteptată la Academia Militară Regală Sandhurst. Punctul culminant al vizitei a fost la Foreign Office, unde am avut o lungă convorbire cu dl. William Waldegrave, ministru de stat, urmată de o întâlnire tot atât de interesantă cu dl. Martin Nicholson, consilierul doamnei Thatcher pentru Europa de Est.

Ideile principale ale conferinţei mele au fost rezumate de Michael Simmons în *„The Guardian"* (12.XI.1988) „Europa de Est trebuie să se reformeze ori va muri." Şi el m-a citat: „Dacă societăţile socialiste nu-şi adaptează sistemul la revoluţia ştiinţifico-tehnică cel puţin în măsura în care a făcut-o deja Occidentul, ele vor rămâne în istorie ca un experiment social eşuat". Ar trebui, desigur, să adaugă aici că, cu un an înainte, la 3 septembrie 1987, într-un articol în, *„International Herald Tribune"* terminam cu următoarea frază profetică: „Până în 1990, o nouă generaţie politică se va găsi la conducere în întreaga Europă de Est". Aşadar, în România nu mai aveam decât un an. Trebuia să ne grăbim.

Pot să afirm în mod categoric că atât la Washington, cât şi la Londra am primit asigurări de sprijin şi încurajare pentru planurile noastre. Mai mult decât atât, ambasadorii american şi britanic la Bucureşti au primit instrucţiuni să mă viziteze în momentul arestării mele la domiciliu.

Vizita la Moscova era mult mai complicată, dar merita să o fac. În timpul şederii mele în America, participasem la două conferinţe internaţionale, la care am întâlnit pe directorii a două institute ale Academiei de Ştiinţe a Uniunii Sovietice. Întrucât prezentasem la conferinţe o comunicare pe tema: „Criza partidului comunist", amândoi m-au întrebat dacă aş putea să vin la Moscova să conferenţiez la institutele lor despre acest subiect. Am acceptat cu bucurie, urmând ca ei să întreprindă aranjamentele de viză cu autorităţile Sovietice, ceea ce au făcut. Desigur, aveam intenţia să mă revăd la Moscova cu vechi prieteni, profitând de ocazie.

Dar există o veche zicală care ar trebui să fie reformulată acum: „Mă tem de ziarişti atunci când fac daruri". După o vizită la redacţie, Steve Crawshaw de la ziarul *„The Independent"*, în

numărul din 14 noiembrie 1988; mi-a făcut un asemenea dar, când a scris despre vizita mea la Moscova următoarele: „Vizita particulară a domnului Brucan, care a fost sub arest la domiciliu în România anul trecut, ar putea fi un semn important şi semnificativ! Mihail Gorbaciov a avut cuvinte critice la adresa lipsei de entuziasm a preşedintelui Ceauşescu pentru perestroika, iar această vizită poate fi privită ca o încurajare a Moscovei pentru activitatea disidentă în cadrul Partidului Comunist Român".

Ca şi cum aceasta nu ar fi fost de ajuns, Steve Crawshaw a dezvăluit şi numele jocului: „Domnui Brucan este o veche cunoştintă a lui Anatolîi Dobrinin, fost ambasador sovietic la Washington şi, în prezent, consilierul de politică externă al liderului sovietic".

Într-un moment când Gorbaciov era extrem de atent să ofere cel mai mic semn că ar interveni în afacerile interne ale ţărilor est-europene, cu greu s-ar putea imagina un deserviciu mai mare adus vizitei mele la Moscova. Nu este aici locul să insist asupra conferinţelor mele la Moscova. Trebuie totuşi să notez că am fost surprins să constat că subiectul pe care îl propuneam pentru aceste conferinţe, adică relaţiile Est-Vest, a trebuit să fie schimbat peste noapte în favoarea temei „Pluralismul politic". Directorii acestor institute mi-au spus: „Nu, nu, tovarăşe, nu ne pasă acum de relaţiile Est-Vest. Pluralismul - asta e chestiunea la ordinea zilei în Uniunea Sovietică şi noi ştim că ai scris despre aceasta". La MEMO, cel mai prestigios institut pentru economia mondială şi relaţii internaţionale, am vorbit timp de 45 de minute, dar discuţia care a urmat a durat 3 ore. Ei au sărit chiar şi peste cina de seară. Majoritatea celor din sală ştiau de la emisiunile în limba rusă ale *„Vocii Americii"* şi *„Radio Libertatea"* că în luna august scrisesem un articol în publicaţia *„World Paper"* criticând decizia conducerii de partid sovietice:

„Liderul de partid, la fiecare nivel, va fi numit automat şeful sovietului local. Aceasta ne pune în faţă o împletire de sus şi până jos a conducerii de partid şi de stat fără precedent în U.R.S.S. România este singura ţară socialistă care a realizat o asemenea

împletire în istoria recentă. Ca marxist român, sunt pur şi simplu uimit că reformatorii din Moscova doresc să copieze acest model".

Lovisem în plin, căci nimic nu putea produce o sensibilizare mai ofuscată a conducerii sovietice decât acuzaţia că tinde să imite sistemul politic al lui Ceauşescu, socotit a fi antipodul lui Gorbaciov. Şi cum emisiunile în limba rusă ale posturilor *„Vocea Americii"* şi *„Radio Libertatea"* erau ascultate de clasa politică rusă cu asiduitate am fost surprins să constat că devenise subiect de discuţie şi în Kremlin. Anatolîi Dobrinin, care fusese peste 21 de ani ambasador la Washington, din care 3 ani funcţionase ca adjunct al Secretarului General al O.N.U. la New York, era bunul meu prieten. La New York, obişnuiam să petrecem week-end-urile împreună cu soţiile, ba la vila lor, ba la vila pe care o închiriasem noi în Long Island. Acum era secretar al Comitetului Central cu probleme externe şi, la a doua întâlnire, mi-a spus că Gorbaciov ar dori să mă primească, dar cu o singură condiţie: să nu pomenesc absolut nimănui de acest lucru. Iar dacă voi sufla un cuvânt, ei vor dezminţi categoric că asemenea întâlnire a avut loc. Am acceptat şi mam ţinut de cuvânt pînă acum, cînd socotesc că, dat fiind că Uniunea Sovietică nu mai există, iar Gorbaciov nu mai deţine nici o funcţie publică, angajamentul de atunci nu mai este operant.

Întâlnirea cu Gorbaciov

Întrevederea a fost neobişnuit de lungă - aproape, o oră - şi a avut loc între patru ochi, plus interpretul de limbă engleză. Mihail Sergheevici avea în faţă un dosar cu câteva file în care se uita mereu. A precizat de la început că vom discuta trei puncte de agendă:

1. - Chestiunea reformei politice în U.R.S.S.
2. - Chestiunea articolului meu privind ţinuturile baltice şi
3. - Chestiunea răsturnării lui Ceauşescu.

Era clar că aparatul său îi pregătise dosarul, deoarece cunoştea bine articolul meu din *„World Paper"*, ca şi pe cel din *„The*

Independent", iar pentru punctul 3 fusese informat de Dobrinin despre intenţiile noastre şi „Scrisoarea celor 6". Bănuiesc că în prima parte a dosarului se afla o scurtă biografie a mea întocmită de K.G.B.

La primul punct, am prezentat pe scurt cum funcţiona în România, de 15 ani, împletirea funcţiilor de partid şi de stat iniţiată de Ceauşescu, subliniind trăsăturile negative ale sistemului: a) teoretic, această împletire însemna renunţarea la rolul transformator al partidului, ca şi a existenţei sale ca factor politic independent, deoarece, unindu-se cu statul, devine un factor conservator, interesat în perpetuarea puterii existente; b) împletirea contravine democraţiei, deoarece din moment ce conducătorii puterii locale sunt numiţi de la centru ca secretari de partid, alegerile pentru organele locale ale puterii nu mai au nici un sens, devin o mascacadă; c) în practica de zi cu zi, dacă oamenii de jos, nedreptăţiţi, abuzaţi de organele locale ale puterii, se duceau înainte să se plângă la comitetul de partid, acum ei dau acolo peste acelaşi om care a iniţiat nedreptatea sau abuzul.

Gorbaciov a consimţit, dar a remarcat că în articolul meu precizasem că la vârf, ca o excepţie, se poate accepta pentru un timp limitat că persoana care e conducătorul partidului să exercite şi funcţia de preşedinte al republicii. Da - i-am replicat eu - dat fiind că este vorba de o nouă „revoluţie de sus" care întâmpină rezistenţă în Parlament, cât şi în aparat, factorul de decizie are nevoie de puteri excepţionale pentru a iniţia schimbarea. Cu asta s-a declarat satisfăcut. Îi convenea. Numai că atunci când a dispus de aceste puteri, nu le-a folosit pentru a schimba din temelii economia sovietică, iar când s-a decis în sfârşit să facă paşi spre economia de piaţă, nu mai dispunea nici de putere, nici de popularitate. Vechiul aparat de partid şi de stat, care rămăsese intact, I-a tocat sistematic, până nu a mai rămas nimic din puterea lui, iar în august 1991 a organizat şi un puci ca să-l termine cu totul.

La punctul 2, m-a lăsat să argumentez propunerea din „The Independent" ca statele baltice să fie transformate într-un fel

de Hong-Kong al U.R.S.S. pe motiv că sunt perfect echipate pentru a juca un asemenea rol: ele se bucură de cel mai înalt nivel de dezvoltare din U.R.S.S. ca educaţie, nivel tehnologic şi productivitate şi produc bunuri industriale şi agricole competitive pe piaţa mondială, iar aceasta constituie condiţia principală pentru a face mai repede tranziţia la economia de piaţă şi a realiza o monedă convertibilă, mai ales dacă Banca Naţională a U.R.S.S. i-ar acorda drept sprijin o rezervă de aur de care ea dispune cu prisosinţă. De data aceasta, Gorbaciov nu mai era ascultătorul atent şi răbdător, dând semne vădite de enervare. Când am adăugat că alternativa folosirii presiunii şi forţei pentru a stăvili elanul naţionalist în Ţările Baltice este contraproductivă, m-a intrerupt brusc: „Construcţia teoretică este ingenioasă, dar un străin nu poate înţelege specificul problemei naţionale în U.R.S.S. Aici, dacă nu se menţine unitar acest conglomerat naţional şi mozaic etnic, totul se destramă". Chiar aşa s-a şi întâmplat.

Am trecut, în sfârşit, la chestiunea care mă durea pe mine mai mult: România. Aici a deschis el discuţia, dovedindu-se perfect în temă. De la început a declarat că este de acord cu acţiunea de răsturnare a lui Ceauşescu, cu condiţia ca ea să fie concepută şi realizată astfel încât să ducă la menţinerea partidului comunist ca forţă politică conducătoare în România. Aici era, într-adevăr, „călcâiul lui Ahile" pentru Gorbaciov şi cred că tot aici a fost diferenţa specifică între U.R.S.S., unde partidul comunist a rămas în picioare în întreaga perioadă gorbaciovistă şi ţările est-europene, unde revoluţia a zdruncinat din temelii, partidul comunist, chiar acolo unde iniţiativa schimbării a venit de la aripa reformistă din partid, cum a fost cazul Ungariei sau al Bulgariei. Este diferenţa dintre original şi copii scoase cu indigoul.

M-am gândit puţin şi i-am răspuns: „Totul va depinde de comportarea celor din organul conducător al partidului, Comitetul Politic Executiv, şi un test apropiat îl va constitui reacţia lor la „Scrisoarea celor 6". Trebuie ţinut seama, tovarăşe Gorbaciov, de aceea că toţi semnatarii Scrisorii sunt oameni importanţi, dar niciunul nu deţine putere în momentul de faţă. Cheia este în mâna

celor care ocupă funcţii esenţiale în partid, în stat, în armată şi Securitate, iar până acum, toţi au făcut zid în jurul lui Ceauşescu şi de aceea el şi-a putut face de cap."

Gorbaciov a fost de acord, dar repeta aproape mecanic mereu: „Partidul trebuic să rămână în picioare, altfel va fi haos". În acelaşi timp, a ţinut să declare categoric că nu se va amesteca în treburile interne ale României, aşa cum nu a făcut-o în celelalte ţări est-europene. „Pentru mine - a subliniat el -, neintervenţia este o chestiune sfântă." Şi a adăugat: „Uite, am ezitat multă vreme să recunosc public că intervenţia sovietică împotriva «Primăverii de la Praga» a fost o greşeală, deşi mi-am dat seama că aceasta ar fi ajutat enorm reformiştii din partidul cehoslovac, tocmai pentru că era o problemă internă sensibilă acolo. De aceea, nu vă aşteptaţi la nici un fel de ajutor din partea noastră, deşi noi dorim să vedem sfârşitul regimului ceauşist".

A adăugat, însă, că la insistenţele lui Dobrinin vor găsi o formulă potrivită pentru a-mi apăra securitatea mea personală care „noi ştim că este periclitată".

Într-adevăr, au găsit o modalitate ingenioasă, comunicându-i corespondentului „Pravdei" la Bucureşti, Stanislav Petuhov, să mă viziteze regulat, semnalând altfel autorităţilor române interesul sovietic în securitatea mea personală.

În '88, Gorbaciov mai gândea încă să acţioneze ca lider al partidului comunist. În conferinţele mele la Moscova, eu am atras atenţia că atâta timp cât partidul comunist rămâne forţa politică dominantă, nici restructurarea economică, nici cea politică nu vor putea face paşi înainte. Democraţia şi economia de piaţă sunt incompatibile cu hegemonia partidului comunist. Credinţa lui Gorbaciov că asemenea noţiuni antagoniste pot fi integrate în acelaşi sistem s-a dovedit o iluzie periculoasă şi el va plăti un preţ greu pentru această naivitate politică.

Este adevărat că în acel moment mai păstram opinia că pluralismul în U.R.S.S. ar trebui să încapă în însuşi partidul comunist, prin acceptarea şi egalizarea fracţiunilor şi argumentam că monolitismul este acela care a făcut partidul represiv în interior

şi în afară. Însă eu puneam în gardă că „dacă părţile constitutive ale societăţii nu pot să-şi apere interesele şi să-şi exprime vederile în singurul partid care există, atunci apariţia unor partide politice alternative este nu numai inevitabilă, dar şi perfect legitimă." Este exact ce s-a întâmplat în întreaga Europă de Est.

De la Moscova am zburat la Viena, unde am acordat interviuri pentru Europa Liberă", „Vocea Americii" şi B.B.C. despre vizita mea la Moscova, informând pe compatrioţi şi autorităţile române la fel cum am făcut-o la Londra şi la Washington. Bineînţeles nu am pomenit despre întâltirea cu Gorbaciov. Aceasta era mica mea strategie pentru a preveni o reacţie brutală, poate fatală, a Securităţii, la care mă aşteptam în momentul când planurile noastre se vor materializa. Vizita de la Moscova se va dovedi cea mai importantă din acest punct de vedere. Călătorind de la Viena cu trenul, în momentul când am ajuns la frontieră, la Curtici, ofiţerul mi-a luat paşaportul şi mi-a cerut să cobor împreună cu bagajele. Aceasta se întâmpla pe la miezul nopţii, la sfârşitul lui noiembrie, în sala de aşteptare a gării, la o temperatură de îngheţ. Eram singurul în sală şi unica metodă pentru a rezista la îngheţ a fost aceea de a păşi de la un perete la altul întreaga noapte. La 3 dimineaţa, colonelul comandant de grăniceri a venit şi s-a scuzat pentru neînţelegere, m-a invitat în biroul său încălzit, mi-a oferit o ceaşcă de ceai şi mi-a spus că mă vor pune în trenul următor spre Bucureşti. Colonelul era un tip înalt; cam aspru, complet neobişnuit să fie gentil şi jucându-şi rolul, pe care primise ordin să-l joace, cu vădită stângăcie.I-am spus că familia mea va fi speriată să descopere la Gara de Nord că nu sunt în tren şi a ordonat imediat secretarei să cheme familia mea şi să comunice că sosesc cu trenul următor, la ora 6 după-amiază. La Bucureşti am aflat că ordinul de a fi oprit la graniţă fusese dat înainte de vizita mea la Moscova.

"Scrisoarea celor 6"

..."La 10 martie 1989, la ora 20,47, Silviu Brucan a fost chemat de la distanţă din Londra de către Misha Glenni, de la B.B.C.:

- Alo, profesorul Brucan?

- Da, eu sunt.

- Am primit acum o scrisoare semnată de dumneavoastră şi alte 5 personalităţi. Este o scrisoare adresată şefului statului român şi mă întrebam dacă puteţi confirma că aţi semnat-o?

- Da, domnule.

- Ştii cumva dacă ceilalţi semnatari sunt bine sănătoşi?

- Da, sunt bine sănătoşi.

- Consideraţi că este posibil ca alţi comunişti să urmeze exemplul dumneavoastră?

- Desigur.

În acest moment, conversaţia a fost întreruptă şi am luat măsuri, ulterior, să lăsăm să continue pentru a vedea ce mai au de spus".

Acesta este textul unui raport trimis de Securitate lui Ceauşescu în aceeaşi noapte.

Eram fericit. Dădusem lovitura. Textul scrisorii a fost transmis de toate staţiile radio în limba română şi publicat în marile ziare internaţionale. Era "*big news*".

"Preşedintelui Nicolae Ceauşescu

În momentul în care însăşi ideea de socialism, pentru care noi am luptat, este discreditată de politica dumneavoastră şi când ţara noastră este izolată în Europa, noi ne-am hotărât să luăm poziţie. Ne dăm perfect de bine seama că făcând aceasta ne riscăm libertatea şi poate chiar vieţile noastre. Dar simţim că e datoria noastră să apelăm la Dvs. pentru a schimba cursul actual înainte de a fi prea târziu.

7. Comunitatea internaţională vă reproşează nerespectarea Actului final de la Helsinki, pe care l-aţi semnat. Cetăţenii români vă reproşează nerespectarea Constituţiei, pe care aţi jurat să o resspectaţi. Iată faptele:

a) Întregul plan de sistematizare a satelor, adică «modernizare» prin distrugerea actualelor clădiri şi evacuarea forţată a ţăranilor în blocuri cu 3 etaje este contrară art. 36 din Constituţie, care apără dreptul de proprietate personală a gospodăriei, cu anexele ei şi cu pământul pe care este situată;

b) Decretul care interzice cetăţenilor români să aibă contacte cu străinii nu a fost niciodată votat de un corp legislativ şi nu a fost niciodată publicat. De aceea este lipsit de putere legală. Cu toate acestea, cetăţenii noştri sunt ameninţaţi de a fi concediaţi, urmăriţi, arestaţi şi condamnaţi pentru aceasta;

c) Centru civic din Bucureşti, investiţia cea mai mare, de multe miliarde de lei, făcută vreodată în România, nu dispune de un buget public şi este construită cu violarea tuturor legilor existente privitoare la construcţii şi finanţarea lor. Costul acestei clădiri imense s-a triplat din cauza schimbărilor pe care le faceţi în fiecare lună în interiorul şi exteriorul acestei clădiri;

d) Securitatea, care a fost creată pentru a apăra ordinea socialistă împotriva claselor exploatatoare, este acum dirijată împotriva muncitorilor, care îşi cer drepturile, împotriva vechilor membri de partid şi împotriva intelectualilor cinstiţi care îşi exercită dreptul de petiţie – articolul 34 – şi libertatea cuvântului – articolul 28 – garantate de Constituţie;

e) Fabricile şi instituţiile au primit ordin să-şi forţeze angajaţii să lucreze duminica, împotriva articolului 19 al Constituţiei şi Codului Muncii;

f) Poşta este violată sistematic, iar convorbirile noastre sunt întrerupte prin violarea articolului 34 care le garantează.

Pe scurt, Constituţia a fost virtualmente suspendată şi nu dispunem în momentul de faţă de un sistem legal. Trebuie să admiteţi, domnule preşedinte, că o societate nu poate funcţiona dacă autorităţile, începând cu cele de la vârf, manifestă lipsă de respect faţă de lege.

2. Planificarea nu mai funcţionează în economia românească. Şedinţele Comitetului Politic Executiv sunt toate orientate spre trecut, făcând apel la muncitori să realizeze planurile neîmplinite ale anilor dinainte, ale semestrelor dinainte sau ale lunilor precedente. Un număr crecând de fabrici sunt lipsite de materii prime, energie sau piese.

3. Politica agricolă este de asemenea în derută. Măsuri administrative aspre sunt luate împotriva ţăranilor, care, potrivit datelor furnizate chiar de dumneavoastră, produc 40% din legumele ţării, 56% din fructe, 60% din lapte şi 44% din carne, deşi ei deţin numai 12% din suprafaţa arabilă. Dar, desigur, ceea ce este predominant acum în sate este teama de a fi «sistematizate», 7 sau 8000 de sate fiind ameninţate de a fi rase de pe faţa pământului. În afară de obiecţiunile economice, culturale şi umanitare ale lumii civilizate faţă de acest program, se ridică o chestiune legitimă: de ce să urbanizezi satele când nu poţi asigura condiii decente de viaţă urbană în oraş, adică încălzire, luminare, transport, pentru a nu mai vorbi de hrană? Un guvern care timp de 5 ierni la rând nu a fost în stare să soluţioneze asemenea probleme vitale pentru populaţie se dovedeşte incompetent şi incapabil să guverneze. De aceea, nici nu punem accent pe acest lucru în cererile noastre.

4. Însuşi faptul că nemţii, ungurii şi evreii emigrează în masă arată că politica de asimilare forţată trebuie să înceteze.

5. În sfârşit, suntem îngrijoraţi profund că poziţia internaţională a României şi prestigiul ei scad cu repeziciune. După cum ştiti, aceasta este demonstrată în mod concret de deciziile unai număr de ţări de a închide ambasadele lor la Bucureşti. Cel mai alarmant este că ambasade, ca cele ale Danemarcei, Norvegiei şi Portugaliei, au fost deja închise şi altele ar putea să urmeze. Izolarea noastră crescândă afectează nu numai relaţiile diplomatice. Am pierdut statutul de naţiune favorizată în comerţul cu S.U.A. Şi, ca urmare, o serie de fabrici textile nu mai au comenzi. C.E.E. (Comunitatea Economică Europeană) nu mai vrea să extindă acordul ei comercial cu România, ceea ce va afecta în mod negativ alte sectoare ale economiei. Dumneavoastră aţi susţinut întotdeauna că întâlnirile la nivel înalt sunt decisive în îmbunătăţirea relaţiilor între state. Dar cum să îmbunătăteşti relaţiile externe ale României când toţi liderii ţărilor comuniste din Europa refuză să se întâlnească cu

dumneavoastră? România este şi rămâne o ţară europeană şi ca atare trebuie să avanseze pe linia Procesului Helsinki, nu să se întoarcă împotriva lui. Aţi început să schimbaţi geografia satelor, dar nu puteţi muta România în Africa.

Pentru a frâna aceste procese negative interne şi internaţionale care fac să sufere naţiunea noastră, facem apel la dumneavoastră, ca un prim pas, să luaţi următoarele măsuri:

1) Declaraţi în mod categoric şi în termeni lipsiţi de echivoc că aţi renunţat la planul de sistematizare a satelor.

2) Restauraţi garanţiile constituţionale privind drepturile cetăţenilor. Aceasta vă va permite să respectaţi deciziile Conferinţei de la Viena privind drepturile omului.

3) Puneţi capăt exportului de alimente care ameninţă existenţa biologică a naţiunii.

Din momentul în care aceste măsuri vor fi luate, noi sutem gata să participăm într-un spirit constructiv la un dialog cu guvernul cu privire la căile şi mijloacele de a depăşi prezentul impas.

GHEOGHE APOSTOL, fost membru al Biroului Politic şi preşedinte al sindicatelor,
ALEXANDRU BÂRLĂDEANU, fost membru al Biroului Politic şi preşedinte al C.S.P.,
CORNELIU MĂNESCU, fost ministru al afacerilor externe şi preşedinte al Adunării Generale a O.N.U.,
CONSTANTIN PÂVULESCU, membru fondator al P.C.R.,
GRIGORE RĂCEANU, veteran al P.C.R.,
SILVIU BRUCAN, fost redactor şef adjunct al „Scânteii".

Ceea ce a făcut impresie în România şi în străinătate era statura politică a semnatarilor: doi foşti secretari generali ai partidului comunist, un membru al Biroului Politic, un fost ministru de externe care fusese preşedinte al Adunării Generale O.N.U. şi fostul redactor şef adjunct al „Scânteii", fost ambasador la Washington. Un protest public al unor lideri politici de asemenea

nivel era fără precedent. Tiranul era în culmea furiei. El se lăudase până atunci că întregul partid este unit în jurul lui şi dintr-o dată „Scrisoarea celor 6" demonstra, în mod convingător, că acest lucru nu era adevărat.

A doua zi, pe la miezul nopţii, trei maşini cu ofiţeri de securitate au venit la mine acasă pentru a mă aresta şi a mă duce în sinistra clădire din Calea Rahovei. Erau atât de furioşi că nici nu puteau vorbi limpede şi strigau tot timpul: „trădător", „agent americam", „spion imperialist", „un vierme ca tine merită să fie împuşcat" - a ţipat unul dintre ei. Violenţa verbală era aşa de mare încât, pentru un moment, am crezut că mă vor ucide. Desigur, ei ştiau că eu am scris-o şi tot eu am strecurat-o în străinătate. Dar cum? Doar mă urmăriseră la fiecare pas şi tot timpul. Când am spus la cercetare că luni, 27 februarie, la ora 8,30 dimineaţa, am pus scrisoarea în cutia poştală de la oficiul de vis-à-vis de Hotelul „Intercontinental", securistul investigator s-a uitat într-un dosar şi a confirmat: „Da, între 8 şi 9 erai în acel loc, dar prostănacul de agent al nostru a raportat că ai cumpărăt mărci", - ceea ce într-adevăr făcusem după ce am expediat Scrisoarea. Cutia poştală era într-un colţ care nu se vedea din afară, iar eu ştiam acest lucru şi contam pe el. Alesesem acel oficiu poştal deoarece m-am gândit că acolo se trimiteau multe scrisori în exterior de către clienţii Hotelului „Intercontinental", ceea ce făcea mult mai dificil pentru securitate să o identifice pe a mea.

Retrospectiv, critici anticomunişti blamau „Scrisoarea" pentru a fi avut un obiectiv limitat numai la „îmbunătăţirea sistemului" sau preconizând „un socialism cu faţă umană". Observaţia lor este justă, dar aceşti eroi de după război ar putea menţiona cu greu un singur act politic de asemenea magnitudine şi efect care să fi cutremurat dictatura comunistă în măsura în care a făcut-o „Scrisoarea" noastră. Oricine este familiarizat cu regulile politicii va înţelege uşor că un act politic pentru a fi eficace nu trebuie să meargă niciodată mai departe de nivelul de conştiinţă al societăţii la momentul dat. Într-o ţară cu aproape 4 milioane de membri de partid care formează *„la classe politique"*, cea mai eficace

strategie era de a pricinui o breşă în partid prin separarea masei comuniştilor de odioasa conducere. Aceasta se putea face prin demascarea într-o manieră convingătoare a laturilor celor mai respingătoare ale tiraniei lui Ceauşescu, respingătoare chiar în ochii membrilor de partid. Cu asemenea ochi trebuie citită „Scrisoarea", situând-o în acele timpuri, pentru că numai aşa poate cineva judeca un act politic. „Scrisoarea" demască necruţător violarea Constituţiei şi a drepturilor omului, dezvăluind natura ilegală a regimului ceauşist, denunţă absurditatea şi cinismul „sistematizării satelor", abuzurile şi crimele securităţii, demonstrează falimentul economiei planificate, stupiditatea politicii agrare şi consecinţele dezastruoase ale politicii de asimilare forţată a minorităţilor naţionale şi, în sfârşit, descrie izolarea flagrantă a României în Europa. Dureroasa penurie de alimente, întunecimea străzilor şi temperatura de îngheţ din apartamente şi case completau tabloul devastator menit a ridica chiar pe membrii de partid împotriva lui Ceauşescu. Şi cea mai bună dovadă este că, în decembrie '89, 80000 de membri de partid au participat la rebeliunea din Timişoara, iar la Bucureşti sute de mii de comunişti au venit de pe platformele industriale în dimineaţa de 22 decembrie pentru a se ralia la explozia populară din Piaţa Palatului. Tocmai informaţiile furnizate lui Ceauşescu de elicopterul care zbura deasupra oraşului, că vin muncitorii spre piaţă, l-a determinat pe Ceauşescu să fugă. Analiza ar putea să meargă mai departe, argumentând că toate principalele partide politice, aflate la putere sau în opoziţie, care s-au format după revoluţie numără foşti comunişti în organele lor de conducere. Şi în Uniunea Sovietică, cei mai aprigi lideri ai opoziţiei împotriva partidului comunist, în frunte cu domnul Elţîn, au fost membri de partid, unii dintre ei proeminenţi. S-ar putea comenta că pentru a deveni un anticomunist convins omul trebuie să treacă mai întâi prin experienţa de partid. Ce stranie versiune modernă a Purgatoriului!

Securitatea: Garda Pretoriană a lui Ceauşescu

Am petrecut două luni, în 1989, în compania lor zilnică şi, aşa cum relevă unul din dosarele mele la Securitate, ofiţerii şi agenţii Securităţii urmăreau îndeaproape toate mişcările mele, scrierile şi lecţiile, încă din 1966, când am demisionat din guvern şi am devenit astfel „suspect". Chiar şi cărţile mele publicate în engleză au fost traduse în limba română de către Securitate, bine-înţeles fără drepturi de autor. De aceea cred că sunt calificat să scriu despre Securitate.

Să încep cu prima declaraţie, din 12 martie 1989, a şefului investigator, locotenent-colonelul Rădulescu Emil: „Nu numai că am urmărit fiecare mişcare pe care ai făcut-o, nu numai că ţi-am citit toate cărţile şi articolele (ce sarcină ingrată!), dar ţi-am studiat şi psihologia şi atunci când generalul Vlad a propus să ţi se dea paşaport pentru a călători în străinătate în speranţa că nu te mai întorci, eu i-am spus: «Acest om se va intoarce cu siguranţă şi ne va mai da de furcă». Dacă ar fi ascultat sfatul meu, ai fi fost arestat cu multă vreme înainte şi n-ar mai fi existat «Scrisoarea celor 6».

Lt. col. Rădulescu era şeful unei divizii speciale care veghea asupra ambasadelor străine din Bucureşti şi a contactelor lor cu cetăţenii români. Era un profesionist adevărat, un investigator dur, care ştia să pună chestiuni pertinente, bine pregătite. Se purta civilizat în cea mai mare parte a timpului, dar izbucnea în tirade brutale şi lipsite de curtoazie atunci când venea de la întâlnirea cu un superior unde, probabil, fusese admonestat pentru că nu reuşea să scoată de la mine declaraţiile şi recunoaşterile care i se cereau. Atunci arunca noroi în mine, folosind epitete ca „agent străin", „trădător" etc. şi ameninţându-mă să mă arunce în beci, unde să-mi putrezească oasele. Violenţa verbală nu ducea însă niciodată la una fizică. N-am fost niciodată bătut sau torturat. Ei recurgeau însă la o metodă foarte ingenioasă care se numeşte „ne-dormire", interogându-mă 24 sau 25 de ore în şir. Anchetatorii erau trei şi se roteau în timp, eu eram unul şi

atunci te apucă o dorinţă atât de puternică de a dormi încât eşti tentat să spui orice numai să te lase să te culci. După două sesiuni de acest fel, am reacţionat şi eu cu metoda „tăcerii absolute". În momentul în care mă simţeam obosit, le spuneam: din acest moment nu mai suflu nici o vorbă. Citiţi buzele mele: nici, un răspuns! Aceasta a coincis, din fericire cu ordinul pe care I-au primit ca să mă ducă acasă noaptea şi să mă ridice din nou în zorii zilei. Nu aveam week-end, dar puteam citi ziarele, asculta *Europa Liberă* sau *B.B.C*, în timpul nopţii.

Generalul Vlad Iulian, şeful Securităţii, a declarat în câteva rânduri că Securitatea acţiona numai potrivit legii şi respecta cu stricteţe standardele civilizate. Printre documentele securităţii pe care am reuşit să pun mâna există o *„Notă cu privire la măsurile ce se propun a fi luate în cazul Brucan Silviu"*, semnată de şeful Direcţiei a III-a, general maior Mortoiu Aurelian. La punctul „D", dl. general propune: *„Să acţionăm pentru schimbarea în mod legendat a locurilor de muncă ale fiicei şi ginerelui lui Brucan Silviu"*. „Legendat" înseamnă că fiica mea a fost concediată de la studioul de televiziune sub motiv că se fac reduceri de personal, iar ginerele meu, arhitectul Mircea Nicolae, a fost expediat la Călăraşi, sub motiv că trebuie întărit centrul de proiectare de acolo. La punctul „F": *„În eventualitatea că va fi surprins circulând noaptea pe jos pe stradă, să se organizeze o acţiune agresivă asupra lui, prilej cu care să fie jefuit"*.

Dar lovitura de graţie propusă de general este la un punct, „D": *„Va fi studiat comportamentul lui în timp ce efectuează cumpărături la magazinele pe valută în scopul de a stabili dacă într-o asemenea împrejurare i se poate strecura în burunar o bancnotă de 100 de dolari cu care să fie surprins la ieşire de organele de miliţie care să-l cerceteze pentru deţinere ilegală de valută"*.

Atât despre metodele „legale" şi maniera civilizată a Securităţii.

Aparatul Securităţii era enorm numeric şi se extindea peste tot, pătrunzând în toate aspectele vieţii românilor, în instituţii şi

întreprinderi, pe străzi şi în case şi chiar dormitoarele oamenilor erau căptuşite cu „ciripitori". Dacă în timpul regimului fascist al lui Antonescu eram observat şi urmărit de un singur agent al Siguranţei, în timpul arestului la domiciliu din anii '80 Securitatea mobilizase doi ofiţeri de miliţie care străjuiau intrarea, plus 5 agenţi care mă urmăreau când ieşeam din casă, o manifestare tipică a risipei forţei de muncă în sistemul comunist. Am calculat că simpla supraveghere a mea în oameni şi două maşini costa statul român circa 200000 lei pe lună. Îmi venea să mă simt fudul că guvernul cheltuia atât de mult cu mine, într-un moment când salariul mediu al muncitorilor era de 2500 lei pe lună.

Securitatea dispunea de aproape 700.000 de informatori, „ochii şi urechile lui Ceauşescu", şi circa 10.000 de agenţi de stradă, numai în Bucureşti. Puteai să-i vezi pe aşa-numiţii „băieţi" cu un trench-coat negru şi pălărie la fiecare 50 de metri pe Calea Victoriei sau pe Calea Dorobanţi, pe unde trecea motorcada prezidenţială în mare viteză. Trei maşini de poliţie în faţă şi trei în spatele limuzinei prezidenţiale în albastru: el - pe la 8 dimineaţa, ea - pe la 10, în propriul ei Renault 18 şi cu cei doi labradori în spate - un aspect tipic al scenei bucureştene de zi cu zi. Din punct de vedere tehnologic, Securitatea era „la zi" şi punctul ei forte era electronica. Obişnuiam să mă plimb cu Apostol în Parcul Herăstrău peste lac, fără a vedea vreo fiinţă umană pe o distanţă de un kilometru, simţindu-ne astfel siguri că putem vorbi despre planurile noastre. Când am fost arestat, investigatorul a citat frânturi din conversaţiile noastre, din fericire neînregistrate în întregime.

Odată, am vizitat un prieten care locuia într-un imens bloc de apartamente pe Calea Victoriei, la etajul 5. Nu-l văzusem de ani de zile. Era un om bătrân care nu se interesa de politică, trăind într-o izolare aproape totală cu soţia sa. De la un telefon public, l-am anunţat că îl voi vizita. Am stat acolo aproape un ceas şi am discutat în special chestiuni băneşti. Ei bine, la interogatoriu, ei mi-au arătat stenograma întregii noastre discuţii, inregistrată pe

bandă. I-am felicitat: „Sunteţi, tehnologic, în anul '90, dar politic în 1950!"

Dosarul meu era plin de transcrieri de benzi traduse din engleză - convorbirile mele cu ambasadorii american, britanic, francez la reşedintele lor, inclusiv conversaţii convenţionale la dineuri. Chiar şi la cocktailuri şi recepţii care, de obicei, sunt foarte zgomotoase, Securitatea era în stare să izoleze tehnic de restul conversaţiilor dialogul meu cu diplomaţi occidentali. Într-o zi, am luat masa de prânz la restaurantul chinezesc cu ataşatul de presă britanic Alper Mehmet. Şeful de sală ne-a oferit o masă, dar eu credeam că-l păcălesc alegând alta. Ei bine, întreaga noastră conversaîie a fost înregistrată perfect. Doi scriitori disidenţi, binecunoscuţi - Mircea Dinescu si Dan Deşliu -, au făcut senzaţie descoperind la un prânz la Uniunea Scriitorilor că farfuria era „încărcată" electronic, pentru a înregistra convorbirea lor. Deşliu a luat farfuria şi a fugit cu ea, urmărit de agenii disperaţi care căutau să recupereze „farfuria magică".

Dar cea mai mare surpriză a mea a fost să descopăr că Securitatea avea o „cârtiţă" în Ambasada Americană. Am auzit vocea lui spunând contactului său din Securitate că eu dădusem o copie a „scrisorii celor 6" lui Michael Parmley, consilierul politic al ambasadei americane. Era adevărat. În momentul când am ajuns la o concluzie cu Apostol cu privire la punctele ce trebuiau dezvoltate în „Scrisoare", am scris textul în limba engleză, în două copii, şi le-am trimis *par avion* pe adresele particulare din Londra şi Viena pe care le-am stabilit în timpul vizitei mele din '88 - una pentru *B.B.C.*, cealaltă pentru *Associated Press*. În mod evident, nu-mi convenea să menţionez aceste agenţii pe plic pentru că Securitatea ar fi dat uşor peste ele. Dar când am văzut că trece o săptămină şi nimic nu mişcă nici la Londra, nici la Viena, mi-a fost teamă că scrisorile au fost interceptate şi că voi fi arestat fără să-mi fi îndeplinit misiunea. Aşa încât am scris o a treia scrisoare în engleză şi, folosind prilejul unui cocktail într-o luni seara, i-am dat-o lui Michael Parmley şi i-am spus atât consilierului britanic, cât şi ambasadorului olandez despre acest lucru. Între timp,

„Scrisoarea" a ajuns la Londra, iar B.B.C.-ul a transmis-o, iar când am fost arestat mi-au pus în faţă, după un timp, două dintre cele 3 copii pe care le scrisesem de mână. Cea de la B.B.C. fusese subtilizată de un agent acoperit care lucra la secţia română şi care a trimis-o înapoi, în copie, prin bunele oficii ale ambasadei noastre din Londra. Cea de a doua era cea pe care i-o dădusem lui Michael Parmley. Deşi i-am atras atenţia în mod expres că trebuie întâi dactilografiată şi distrus originalul scris de mâna mea, Michael s-a grăbit să facă fotocopii ale „Scrisorii" şi să le distribuie la mai multe ambasade occidentale. Nu i-a fost dificil „cârtiţei" să pună mâna pe o copie de acest gen şi să o transmită prin contactul său de la Securitate. De fapt neglijenţa lui Michael a constituit argumentul meu decisiv în respingerea acuzaţiei că el era contactul meu cu C.I.A.: un profesionist - am argumentat eu - nu putea face niciodată o greşeală atât de grosolană. Fapt este că „cârtiţa" furniza Securităţii fotocopii ale tuturor rapoartelor politice transmise de Parmley Departamentului de Stat la Washington. Mai târziu am aflat că „cârtiţa" fusese recrutată cu ajutorul unei „brunete" atrăgătoare, cu care fusese fotografiat în pat şi apoi şantajat că vor arăta fotografiile soţiei sale, moştenitoarea unei mari averi în S.U.A. Contactul zilnic al „cârtiţei" era foarte ingenios: prin curierul Ministerului Afacerilor Externe, care aducea în fiecare zi poşta la Ambasada S.U.A. Un aranjament perfect, care ar putea să stârnească invidia oricărui scriitor de romane de spionaj.

Lăsând la o parte acest aspect profesional, Securitatea era o instituţie monstruoasă şi abominabilă. Imensul ei aparat nu era numai un instrument efectiv de teroare care a speriat, torturat şi ucis sute de oameni al căror nume nici măcar nu este cunoscut. O divizie specială se ocupa cu dezinformarea, semănând informaţii false şi zvonuri bazate pe tehnicile cele mai moderne ale războiului psihologic, în cazul de faţă dus de un tiran împotriva propriului său popor. Controlul Securităţii asupra naţiunii era aşa de omniprezent şi tentacular încât apărea ca un fel de Frankenstein cu

o forţă considerabilă în a menţine pe toţi oamenii înfricoşaţi şi încovoiaţi.

Securitatea era deosebit de brutală şi sălbatică când era vorba de greve şi demonstraţii muncitoreşti. După greva minerilor din Valea Jiului, din '77, ca şi după demonstraţia muncitorilor din Braşov din noiembrie '87, Securitatea nu numai că a atacat mulţimea cu trupe care acţionau în mod sălbatic, dar minerii şi muncitorii au fost mutaţi cu forţa, în masă, în alte regiuni, iar conducători lor trimişi în locuri îndepărtate, de unde nu se mai auzea nimic despre ei. Era schimbată întreaga structură şi compoziţie a forţei de muncă şi, după mai mulţi ani, vizitatorii se găseau într-un mediu social total diferit.

Securitatea era câinele de pază credincios al lui Ceauşescu. Dar, în mod paradoxal, ea era singura instituţie din România căreia i se permitea, de fapt era încurajată, să informeze pe dictator despre situaţia reală din ţară, despre starea de spirit a poporului şi despre adevărata imagine a României în străinătate. Chiar şi unele comentarii ostile ale *Europei Libere* erau raportate dictatorului cu menţiunea „Strict secret" şi „exemplar unic" pe copertă. Îndeosebi după grevele din Valea Jiului, Ceauşescu şi-a dat seama că era esenţial pentru el să aibă un tablou real cu privire la starea naţiunii. Aşa încât credinţa unora, că el nu ştia ce rău o duc oamenii, era inspirată tot de Securitate. În '89, când el s-a lăudat că are o recoltă de 60 milioane tone de cereale el ştia foarte bine că în silozuri sunt numai 17 milioane. Ceauşescu este, probabil, unul dintre cei mai mari mincinoşi din istorie. Eu sunt unul dintre cei care am reuşit să pun mâna pe dosarele mele de Securitate. Este o poveste care merită să fie relatată. În ziua de 12 ianuarie 1990, un număr de ofiţeri de Securitate au scos arhivele secrete în curtea clădirii din Calea Rahovei, le-au aşezat ca un stog de fân şi le-au dat foc. Dar flacăra a fost aşa de înaltă, încât un general care privea pe fereastră s-a alarmat şi le-a dat ordin să stingă imediat focul, să încarce arhivele într-un camion si să le ducă la Fabrica Scăeni de lângă Ploieşti pentru a le topi. Dar camionul a ajuns seara târziu, când fabrica nu mai lucra, şi atunci au descărcat arhivele şi le-au

adăpostit într-un depozit cu gândul de a le topi în ziua următoare. Pe la miezul nopţii, unuia dintre muncitori, care observase întreaga scenă şi care avea cazier de spărgător, nu i-a fost greu să deschidă lacătul şi să pătrundă în depozit; cu o lanternă, a început să lumineze şi, din fericire, primul dosar pe care l-a observat purta numele Silviu Brucan. El s-a uitat imprejur cu ajutorul lanternei şi a strâns cele 6 dosare care aveau acest nume pe el. A doua zi dimineaţa le-a băgat în portbagaj şi a venit cu maşina la Bucureşti, direct la Palatul Victoria, unde i-a spus ofiţerului de gardă că vrea să mă vadă şi de ce. Aceste documente sunt fantastice. Sunt atât de complete şi detaliate, încât mi-au adus aminte de multe întâmplări din viaţa mea pe care le uitasem de mult. Cel mai important este, fără indoială, dosarul de aproape 100 de pagini care se ocupă de arestarea mea şi interogatoriile din '89.

Trebuie să precizez de la început că descrierea interogatoriului şi a conţinutului răspunsurilor mele este destul de corectă. Veţi întâlni adjective ca „ostil", „duşman", „prefăcut" etc. când e vorba de declaraţii critice la adresa lui Ceauşescu şi a politicii sale, dar esenţa poziţiei mele este totdeauna formulată corectă. De aceea am dat dosarul „1989" săptămânalului „Expres Magazin" ca să-l publice in extenso, în serial, fiind primul document original complet care dezvăluie atât metodele, cât şi scopurile acestei instituţii monstruoase.

Trebuie să admit că strategia interogatoriului era elaborată profesional şi că investigatorii erau foarte buni din acest punct de vedere. În prima lună, interogatoriul a fost concentrat asupra relaţiilor şi convorbirilor mele cu diplomaţii americani şi oficiali ai Departamentului de Stat, despre care strânseseră numeroase dovezi. Vizitele mele în Statele Unite, care trec de 40 de-a lungul anilor, prietenii americani, politicienii, profesorii şi academicienii care protestau ori de câte ori nu primeam paşaport sau eram persecutat de autorităţile române, inclusiv cele 4 cărţi pe care le-am publicat în S.U.A., toate acestea erau menite a dovedi că eram un agent american recrutat de C.I.A. încă de când am fost ambasador la Washington. Cazul mea era într-adevăr unic potrivit

standardelor româneşti. Există chiar o declaraţie care protesta împotriva măsurilor represive luate împotriva mea în '87 semnată de George Bush, pe atunci vicepreşedinte al S.U.A.

Pe baza tuturor acestor documente, ei au trecut, în luna a doua, la strategia intimidării şi înfricoşării, cu ameninţarea că voi fi judecat şi condamnat ca spion american, pentru a mă determina să reneg public „Scrisoarea", să recunosc că am greşit şi să-i cer lui Ceauşescu să fiu iertat. În cursul acestei a doua luni, ei m-au supus la întreaga gamă de ameninţări şi presiuni morale „specialitatea casei": de la ameninţarea iminentă a unui proces şi a unei sentinţe de condamnare la moarte ca agent american, la umilirea publică în faţa unor mitinguri muncitoreşti înscenate, evacuarea familiei într-un oraş izolat ca Zimnicea, pe Dunăre (unde te vor mânca de viu ţânţarii), ruperea familiei în două, cu fiica mea rămasă şomer, forţată să-l însoţească pe soţul ei la Călăraşi, confiscarea economiilor mele băneşti şi a celor în dolari ş.a.m.d. Într-adevăr, ei s-au gîndit la toate. Madam Ceauşescu era foarte pricepută la aşa ceva şi, după cum a recunoscut unul dintre investigatori, ea s-a ocupat direct de cazul meu.

Momentul culminant a venit când lt. col. Rădulescu m-a supus la ceea ce numea el „testul suprem". A pregătit acest moment cu multă grijă şi cu arta unui psihiatru. Într-o joi dimineaţă, m-a avertizat că duminică după amiază voi fi confruntat cu un şoc, adăugând că îi era teamă să nu am un atac de cord care ar putea să-mi fie fatal. El a repetat avertismentul vineri seara, adăugând că toţi prietenii din străinătate m-au dat uitării, că nici presa occidentală, nici *Europa Liberă* nu mai menţionează numele meu, iar sâmbătă seara mi-a spus că toţi tovarăţii mei, toţi 5, s-au disociat de activităţile mele criminale şi nu vor să aibă de-a face cu un spion american. În sfârşit, duminică după amiază am fost escortat în „Camera Philips", plină de aparate şi instalaţii electronice. St. col. Rădulescu mi-a spus „Acum ascultă cu atenţie!" şi a pus în priză un magnetofon. Era o voce care citea tare

un text. Şi am recunoscut imediat vocea lui Gheorghe Apostol. Am avut într-adevăr un şoc. El mă acuza ca trădător de patrie, vândut imperialiştilor americani şi declara că am scris „Scrisoarea celor 6" la ordinul C.I.A. şi de aceea ar trebui să fiu judecat şi condamnat pentru trădare şi, în mod specific, menţiona articolele din Codul Penal care trebuiau aplicate în cazul meu - o indicaţie clară că citea un text pregătit de Securitate. În dosar, scena din Camera Philips este descrisă laconic:

„În timpul anchetei am prezentat banda magnetică cu înregistrarea declaraţiei lui Apostol Gheorghe prin care acesta îl demască că a furnizat informaţii economice şi politice unor diplomaţi spioni americani, englezi, olandezi, că este un trădător de patrie care trebuie judecat cu toată asprimea. A ascultat cu cea mai mare atenţie conţinutul înregistrării, dând semne de maximă nervozitate atunci când se pronunţau cuvinte ca «trădător», «vândut imperialiştilor americani», în final concluzionând că nu are nici un dubiu cu privire la autenticitatea acesteia. A menţionat însă că de-abia acum îşi dă seama că Apostol Gheorghe este un om slab, fără personalitate, care, dacă ar fi fost prins şi anchetat de siguranţă, în mod sigur şi-ar fi trădat tovarăşii de luptă. A subliniat că este convins de faptul că Apostol Gheorghe va putea lua atitudine împotriva lui atât pe timpul unei eventuale confruntări, cât şi într-un proces public. Apreciază declaraţia drept un adevărat rechizitoriu care ar putea impresiona opinia publică. A renunţat la ideea de a fi confruntat cu Apostol Gheorghe întrucât nu poate contrazice un om care este în slujba autorităţilor şi care conform convingerii lui a devenit «omul Securităţii». A adăugat însă că Apostol este terminat ca om politic". Pe pagina următoare, dosarul spune: *„Brucan Silviu a subliniat totodată că el nu-şi va schimba poziţia chiar dacă toţi semnatarii «Scrisorii» îi vor cere în cor acest lucru"*.

Aici ar trebui să pomenesc ultima şi cea mai neaşteptată declaraţie a investigatorului şef deoarece avea o notă umană: *„Prof. Brucan, după toate aceste zile, vă respect"*. Este adevărat că n-am găsit

această declaraţie în dosar „într-o singură copie" pentru Ceauşescu.

Adevăratul spion american

Unul dintre laitmotivele pe care investigatorii mi le aruncau mereu în faţă era: „Uite, Mircea Răceanu a admis că este agent american. De ce nu admiţi şi tu? De ce?" Da, este o istorie foarte interesantă. Răceanu servise in anii '70 ca consilier la Ambasada română din Washington. După aceea, el a deţinut poziţii importante, ca director adjunct pentru America de Nord şi de Sud în Ministerul Afacerilor Externe. *„The New York Times"* l-a numit „superb diplomat" şi, într-adevăr, aşa a fost, numai că până la arestarea mea nu mi-am dat seama care era adevăratul substrat al acestei aprecieri. Îl cunoşteam foarte bine şi aş putea spune că eram prieteni. În multe împrejurări, el m-a ajutat şi informat despre diferitele intervenţii ale Departamentului de Stat (secretarul Haig, în '83, şi secretarul Schultz, mai târziu), ca şi ale unor instituţii şi personalităţi americane, ori de câte ori aveam greutăţi în obţinerea paşaportului, pentru a călători în America. Îl întâlnisem destul de des în anii '80, la diferite evenimente sociale ale Ambasadei Americane. În seara de 31 ianuarie 1988, el a fost arestat în timp ce conducea maşina, cu soţia sa, Mioara, spre o recepţie la reşedinţa ambasadorului american. Arestarea lui a fost prin surprindere. Două maşini ale Securităţii i-au barat drumul şi a treia i-a venit din spate. Doi securişti i-au luat pe Mircea şi pe Mioara în maşina lor, în timp ce alţi doi au început să cerceteze fiecare compartiment al –maşinii. Ei fuseseră probabil informaţi că el ducea un document secret arnbasadorului american, Au fost apoi duşi în Calea Rahovei, unde Mioara a fost cercetată „până la piele".

În momentul când am aflat despre arestarea lui Mircea, am trimis *par avion* un raport la contactul meu de la Viena pentru *Associated Press*. Vroiam să testez canalul, să vedem dacă lucrează.

Spre marea mea decepţie, nu a ieşit nimic şi i-am spus lui Michael Parmley despre aceasta. Dar el m-a consolat: „Nu te îngrijora, raportul tău a ajuns la *Associated Press,* dar ei m-au intrebat la telefon pentru a verifica ştirea şi eu le-am cerut să nu o dea mai departe". Aceasta m-a făcut bănuitor şi când mi s-a cerut să înmânez Mioarei Răceanu un plic în care erau 50.000 de lei mi-am dat seama că toată chestiunea e suspectă şi am refuzat. Totuşi, investigatorii m-au torturat cu întrebări despre Răceanu. Le-am spus că nu cred că este spion şi atunci mi-au arătat dovezile. În declaraţii scrise de mână şi altele înregistrate pe bandă, Mircea Răceanu recunoştea că fusese recrutat în '74 de un om al C.I.A. care se numea Bruce Primmer, în timp ce el servea la Ambasada din Washington. În '75, Primmer l-a „pasat" unui alt ofiţer C.I.A. - Tom Harvey, cu care a menţinut contactul până în '78. Aranjamentul era destul de ispititor: 2.000 de dolari depozitate lunar pe numele său la o bancă americană şi 5.000 de lei la Bucureşti. Rechemat acasă, în minister, Răceanu a stabilit contactul cu Tom Witecki, la ambasada americană din Bucureşti. Dar ori de câte ori Răceanu zbura la Washington, în misiune oficială, el se întâlnea cu Tom Harvey. Dovezile erau covârşitoare, aşa încât Răceanu a trebuit să-şi recunoască vinovăţia la procesul său de două zile din iulie, unde şi martorii au depus în acest sens în faţa unui tribunal militar care I-a condamnat la moarte. De altfel, mi-am dat seama că Ceauşescu nu ar fi procedat la arestarea şi judecarea unui funcţionar oficial atât de bine cunoscut în S.U A. dacă nu ar fi dispus de dovezi solide cu privire la activitatea sa. Intervenţiile de la Washington în favoarea lui Răceanu nu au făcut decât să confirme vinovăţia lui. În avangardă a fost trimis rabinul Arthur Schneier din New York, renumit a fi cel mai bogat rabin din lume, care era şi preşedintele influentei organizaţii *„Appeal of Conscience"* şi ca atare avea acces direct la preşedintele Ceauşescu, foarte sensibil la finanţa evreiască din America. Rabinul a argumentat că mitingurile muncitoreşti care cereau condamnarea la moarte a lui Răceanu stricau relaţiile

româno-americane şi ar putea avea consecinţe negative. Rabinul nu a reuşit însă să explice de ce intervenea în cazul unui neevreu (gentil în America). După pronunţarea sentinţei de condamnare la moarte, însărcinatul cu afaceri al S.U.A., Henri Clark, a prezentat Ministerului Afacerilor Externe o notă telegrafică adresată preşedintelui Ceauşescu care venea direct de la Casa Albă:

„Vă cer să nu executaţi sentinţa de condamnare la moarte a lui Mircea Răceanu". Semnat George Bush, preşedintele S.U.A.

Suna ca un ultimatum şi Ceauşescu l-a luat în serios. Nu l-a executat pe Răceanu.

De aceea, am considerat oarecum lipsit de decenţă pretenţia lui Mircea Răceanu de a fi fost un disident persecutat de Ceauşescu şi condamnat pentru că tatăl său semnase „Scrisoarea celor 6". Mai întâi, povestea nu corespundea cronologic. El fusese arestat la 31 ianuarie 1988, cu mult înainte ca „Scrisoarea" să ajungă într-o formă finală, iar tatăl său a fost de acord cu Apostol să semneze „Scrisoarea" tocmai pentru că Ceauşescu îi refuzase cererea de audienţă. Povestea servea, de fapt, tacticii perfide a lui Ceauşescu de a face o legătură între cele două: Scrisoarea şi cazul de spionaj, cu scopul de a discredita actul nostru politic. Să ne amintim că, în interviurile sale, Ceauşescu declarase că semnatarii „Scrisorii" erau agenţi ai S.U.A., Marii Britanii, Franţei şi Uniunii Sovietice (nici nu mai ştiam care, cum şi ce!). De aceea, eu subliniam mereu corespondenţilor străini că Răceanu şi cazul său nu au nimic comun cu „Scrisoarea" noastră. Dar atât de mulţi hoţi, spărgători şi delapidatori, care au fost amnistiaţi in ianuarie '90 au pozat ca disidenţi şi revoluţionari, încât nu mă surprinde că un spion şi-a încercat şi el norocul. Din păcate, unii ziarişti au luat în serios pretenţia lor şi au publicat poveştile şi fotografiile lor pe prima pagină. În cazul lui Răceanu, eu m-am gândit totuşi să acţionez. Eram într-o situaţie imposibilă: pe de o parte nu vroiam să ambarasăm Washingtonul, pe de altă parte nu îl mai puteam aduce pe Răceanu în Ministerul de Externe. De aceea, am aranjat o

întâlnire cu numărul 2 de la ambasada americană, dl. Naper, consilier politic, pe care I-am considerat omul potrivit de a rezolva cazul. Într-adevăr, el a înţeles perfect situaţia şi a acceptat sugestia mea că cea mai bună soluţie ar fi un aranjament discret prin care Răceanu şi familia sa să plece în S.U.A. Două săptămâni mai tîrziu, chestiunea a fost aranjată. Şi probabil că, în prezent, economiile lui Răceanu la banca americană, plus dobânzile care s-au acumulat de-a lungul anilor, sunt suficiente pentru a-i asigura o viaţă decentă în America.

Timişoara - scânteia care a aprins vâlvătaia

Totul a început la Timişoara, la mijlocul lui decembrie '89. Europa de Est era într-o stare de mare agitaţie. În iunie, «Solidaritatea» câştigase alegerile în Polonia. În Ungaria chiar şi bătrânul reformist Kadar era trântit de la putere, în Ceho-Slovacia, Vaclav Havel devenea preşedinte, iar în Bulgaria Todor Jivkov era înlocuit. Rareori în istorie, o întreagă regiune geografică s-a schimbat într-un timp aşa de scurt. Fantoma se apropia de noi şi românii ascultau cu speranţă emisiunile de radio străine. Trebuia să vină şi la noi! Iar când ştirile despre rebeliunea din Timişoara au spart liniştea nopţii, fiecare a exclamat: „A venit!"

Cum a început rebeliunea, nimeni nu ştie cu exactitate. Rebeliunile sau exploziile populare niciodată nu au un punct precis de plecare sau, în orice caz e greu de identificat. Se pare că zvonul că miliţia urmează să evacueze pe popularul pastor local, Laszlo Tokes din casa sa a atras un grup de credincioşi ai săi hotărâţi să oprească „deportarea" lui. Zvonul s-a răspândit repede în oraş, încât, la 16 decembrie, mulţimea strânsă în faţa casei lui Tökés a devenit foarte numeroasă, incluzind femei şi copii. În aceeaşi noapte, ei au mărşăluit spre centrul oraşului, strigând la început lozinci în favoarea lui Tökés, apoi, foarte curând, s-a auzit „Jos cu Ceauşescu!" Dar, spre deosebire de Braşov '87, forţele represive erau gata să răspundă. La început, forţe de miliţie şi

pompieri, cu furtunuri şi gaze lacrimogene, au înconjurat pe demonstranţi, dar mulţimea era zgomotoasă şi sfidătoare. Muncitorii din fabricile industriale au pornit în marş asupra primăriei, care era şi sediul comitetului local de partid, au pătruns în clădire şi au repetat performanţa Braşovului: dosarele au fost distruse, portretele lui Ceauşescu au fost aruncate afară pe geam şi o pală înaltă de foc s-a înălţat în mijlocul pieţii. De data aceasta, trupe regulate ale armatei şi forţele securităţii, cu tancuri şi care blindate, au deschis focul şi au trecut peste bărbaţi şi femei, copii şi bătrâni.

Actul cel mai dramatic, păstrându-se în memoria timişorenilor până în zilele noastre, a fost scena militarilor care strângeau cadavrele, ducându-le departe, fără nici o urmă. „Daţi-ne înapoi morţii!" va rămâne o lozincă disperată şi furioasă strigată de familiile şi prietenii celor dispăruţi. Ştirile despre represiunea sângeroasă din Timişoara din noaptea de 16 decembrie s-au răspândit peste tot în România şi în străinătate. Mişcări rebele au izbucnit în aceeaşi noapte în Arad, Sibiu, Cluj. Încăpăţânat, Ceauşescu şi-a menţinut planul de a face o vizită în Iran în ziua următoare, dar, chiar în noaptea plecării, noaptea de 17 decembrie, el a convocat o şedinţă specială a Comitetului Politic Executiv care va rămâne in istorie ca cea mai scelerată şi cinică comportare a tiranului, gata să pornească un război împotriva propriului popor. Dezbaterile au fost înregistrate, constituind astfel dovada incontestabilă că ordinul de a trage în mulţime a fost al lui Ceauşescu şi nimeni în jurul acestei mese fatidice nu a îndrăznit să i se opună. În această şedinţă a avut loc o competiţie între cei doi tirani, fiecare încercind să-l întreacă pe celălalt în cinism. Criticând Sfânta Treime a represiunii (generalul Vasile Milea, ministrul Apărării, Tudor Postelnicu, ministrul de interne, şi generalul Vlad Iulian, şeful Securilăţii) pentru a nu fi executat ordinele sale de a trage în demonstranţi, Ceauşescu a spus cu furie: *„N-am crezut că veţi trage cu gloanţe oarbe. Asta e ca o ploaie. Cei care au pătruns în clădirea partidului nu ar fi trebuit să iasă din clădire în viaţă!" Şi el a adăugat: „Huliganii ar trebui ucişi, nu doar bătuţi, Nu*

înfrângeţi un duşman cu predici popeşti, ci dându-i foc!" Elena era tot aşa de neiertătoare: „Trebuia să-i împiedicaţi şi să-i aruncaţi în beci. Nici unul nu trebuia să mai vadă lumina zilei!"

La început, Milea, Postelnicu şi Vlad au încercat să argumenteze lui Ceauşescu, dar după aceea au devenit docili când el a strigat: *„Ca comandant suprem, consider că aţi comis o trădare: împotriva intereselor naţionale ale ţării, împotriva intereselor poporului şi împotriva intereselor socialismului. Ştiţi ce am să fac cu voi? Am să vă trimit în faţa plutonului de execuţie!"*

Tipic pentru instinctul său politic, care nu îl lăsa niciodată, el privea atent pe fiecare din jurul mesei, notând cu atenţie reacţiile şi fizionomia lor, punând astfel la încercare hotărârea şi devotamentul lor prin întrebări provocatoare. Dar ei îl ştiau bine şi îi cunoşteau trucurile. Aşa încât toţi au fost de acord că cei trei au acţionat cu slăbiciune. Când, în mod succesiv, Postelnicu, Milea şi Vlad s-au angajat în ritualul comunist al autocriticii şi şi-au luat angajamentul ca pe viitor să acţioneze în mod decisiv, Ceauşescu, cu o voce bine calculată, a spus: *„Ei, ce spuneţi tovarăşi, să mai încercăm o dată?"* Ca de obicei, aprobarea a fost unanimă.

Pentru analiştii politici, această şedinţă istorică este o mană cerească. Lăsând la o parte chestiunea principală, represiunea aspră şi asasinatul în masă ordonat de Ceauşescu şi aprobat de organul suprem al partidului, două puncte caracteristice manipulării politice comuniste merită a fi subliniate.

Mai întâi modul în care Ceauşescu a folosit „Cazul Tőkés" pentru a argumenta că el a fost doar un pretext pentru rebeliune, când de fapt în spatele întregii afaceri se afla „amestecul cercurilor străine, al agenţiilor de spionaj începând cu Budapesta". Evreii lui Stalin, ca ţapi ispăşitori ideali, erau înlocuiţi de Ceauşescu prin iredentiştii unguri". În al doilea rând, mediul internaţional căutarea unui „inamic" ca fiind cadrul politic necesar pentru justificarea represiunii: *„Atât în Est, cât şi în Vest - a spus Ceauşescu în declaraţia sa iniţială -, toţi spun că lucrurile trebuie să se schimbe în România şi ei folosesc orice mijloc la dispoziţia lor... În acest moment în Europa există o tendinţă de capitulare de a semna pacte cu imperialismul*

cu scopul de a elimina socialismul". Numai el, Nicolae Ceauşescu, se ridica drept salvator al socialismului, salvator al României. Aceasta era imaginea pe care el vroia să o comunice naţiunii.

Revoluţia *la* şi *prin* Televiziune

În ziua de 22 decembrie 1989, mă aflam în căsuţa de tip rural din cartierul Dămăroaia, unde fusesem evacuat cu familia din luna mai. În zori, m-am dus la Piaţa Pajura să cumpăr cartofi şi ceapă, însoţit, bineînţeles, de doi agenţi în civil ai Securităţii. Unul dintre ei adulmecase ceva în aer. S-a făcut şi el că vrea să cumpere ceapă, s-a apropiat de mine şi mi-a şoptit să nu audă celălalt: „Tovarăşe Silviu (ca să sune mai intim), cred că aţi observat că eu am căutat mereu să vă ajut. De câte ori venea bere la Alimentara din colţ vă anunţam prin miliţianul de la poartă să veniţi cu sticle şi o dată v-am şi ţinut rândul la coadă. Că dacă nu eram eu, nu mai apucaţi să luaţi bere, că ţiganii de vis-à-vis luau câte 30-40 sticle". Şi-mi face cu ochiul: „Cred că o să mă aveţi în vedere dacă se schimbă lucrurile!" Încercai eu să-l descos: „Adică cum să se schimbe?". Zice el: „Păi n-aţi auzit ce a fost aseară la Intercontinental? Se dărâmă şandramaua, tovarăşe Silviu, cam asta a transpirat azi dimineaţă la raport". (Ştiam de la el că dimineaţa, înainte de a pleca pe teren, se prezentau în Rahovei pentru a primi instrucţiuni de la şeful „operativilor" de teren unde şi cum să actioneze).

Pe la ora prânzului, cei doi miliţieni în uniformă din faţa casei (trei schimburi de câte 8 ore) dispăruseră fără ca eu să fi observat. Vecinii au năvălit în curte strigând: „A fugit Ceauşescu!", şi au început să bată în uşă, în geamuri. Am ieşit afară, ne-am sărutat, ne-am îmbrăţişat, era o veselie de nedescris. Au vrut să mă ia pe sus, ca la fotbal, la sfârşitul meciului. Tocmai atunci a sosit cu maşina un vechi prieten, Stan Eduard, care locuieşte pe strada Pangrati, lângă Televiziune. Mi-a spus că acolo se strângea

mulţimea şi m-a dus acolo cu peste o sută de kilometri, pe oră. A parcat maşina şi ne-am îndreptat spre studio. O masă compactă de oameni înconjura turnul principal. Era un vacarm extraordinar, o însufleţire şi o agitaţie de nedescris: se strigau lozinci, se cânta Olé, olé, *Ceauşescu nu mai e*!, se aplauda, răsunau urale. M-am emoţionat până la lacrimi, atunci când prietenul Stan strigând numele meu (cunoscut de la posturile de radio *Europa Liberă, Vocea Americii şi B.B.C.*) s-a deschis un culoar şi oamenii de ordine m-au dus până la intrarea în turn, unde un ofiţer mi-a spus să urc cu liftul la etajul XI, la cabinetul preşedintelui.

Acolo i-am întâlnit pe Iliescu, Roman, generalul Militaru şi alţii. A fost un moment emoţionant. Pe Iliescu îl cunoşteam de mulţi ani şi-I revăzusem doar în treacăt, cu un an în urmă: oprise maşina pe strada Herăstrău, invitându-mă să urc, dar eu am trecut pe trotuarul celălalt, făcându-i un semn că sunt urmărit. Pe Roman îl văzusem doar ca student în casa lui Valter Roman, iar despre Militaru ştiam multe de la generalul Ioniţă, dar regulile conspiraţiei ne interziceau să ne întâlnim.

Apoi, m-am trezit înconjurat de cei de la Televiziune cu care lucrasem pe vremea când răspundeam de ea ca vicepreşedinte al C.R.T. (1962-66). Alte revederi aducătoare de amintiri! Când m-am întors din serviciul diplomatic, mi s-a încredinţat sarcina de a pune pe picioare Televiziunea. Era o muncă de pionierat care mă atrăgea, aveam mână liberă şi o experienţă de peste şapte ani ca observator al televiziunii americane. Însă când a venit la putere Ceauşescu, am demisionat. Muncisem de câteva ori cu el şi mi-am dat seama că nu voi putea munci sub el.

Redactorii televiziunii m-au dus imediat în Studioul 4, unde i-am întâlnit pe Mircea Dinescu şi pe Ion Caramitru şi unde am făcut şi eu o scurtă declaraţie. M-am întors apoi sus, unde, împreună cu ceilalţi, am decis să convocăm o şedinţă mai largă, la ora 5 după masă, la C.C. pentru a discuta formarea unui guvern provizoriu şi programul său.

Între timp, Iliescu, Roman şi Militaru au plecat la Ministerul Apărării Naţionale. Eu am rămas cu Petre Constantin la

Televiziune, ca să punem puţină ordine în funcţionarea postului şi a programului, având de făcut faţă unui asalt formidabil al celor care dădeau din coate ca să apară pe micul ecran.

Aici trebuie să fac o paranteză şi să observ că, dintre bravii tineri care s-au dovedit foarte buni în conducerca luptelor de stradă în decembrie, nu toţi au şi calităţi de conducători politici, de oameni de stat. Una este curajul şi chiar spiritul de sacrificiu necesar în stradă şi alta este capacitatea de a gândi, organiza şi administra pe care o cere activitatea de guvernare, pentru a nu mai vorbi de cunoştinţele pe care le presupune această activitate. Am stat de vorbă cu mulţi tineri la Televiziune, iar ulterior mi-am dat seama că nu făceau această deosebire şi, de aceea, erau decepţionaţi că meritele lor în revoluţie nu i-au proiectat direct în guvern.

Ne-am întors de la întâlnirea de la C.C. pe seară. Începuse să se tragă atât în clădirea C.C., cât şi în Televiziune. După zăpăceala primelor ore iscată de fuga neprevăzută a celor doi dictatori cu elicopterul, trăgătorii din unităţile de elită ale M.A.I. pregătiţi şi antrenaţi pentru ipoteza unei revolte populare au început să tragă atât din clădirile dimprejurul C.C., cât şi din casele din jurul Televiziunii. Era limpede că ei cunoşteau nu numai obiectivele strategice, dar şi clădirile din jurul acestora, care urmau să fie ocupate. Acolo, ei şi-au instalat puştile mitralieră prevăzute cu mecanisme infraroşii pentru tirul de noapte. Din punctele întunecoase, de la etajul XI, vedeam clădirile din care se trăgea asupra Televiziunii şi mijloacele neadecvate cu care răspundeau unităţile Armatei, care trăgeau din tancuri şi T.A.B.-uri, cu o lipsă evidentă de precizie în ce priveşte ţinta focului. În mai multe rânduri, am văzut mobilitatea ce o demonstrau teroriştii, mutându-se cu repeziciune din casa reperată de Armată într-o casă vecină, de unde reluau imediat focul. Era evident că ei cunoşteau bine poziţia cabinetului preşedintelui de la etajul XI, deoarece tocmai asupra acestuia se concentrase tirul, sute de gloanţe pătrunzând prin geamuri şi înfigându-se în partea de sus a peretelui din fund. Aceasta ne obligă să circulăm pe brânci până la

nivelul ferestrelor, iar uneori am fost nevoit să scriu întins pe covor. Îmi aduc aminte, de asemenea, că, pe drumul spre Studioul 4, era un coridor de sticlă deosebit de expus tirului din exterior, unde, de asemenea, eram obligat să circul pe brânci.

În seara şi în noptea lui 22 decembrie, au fost dese momente de panică în Televiziune. Îmi amintesc că o fată tânără, de altfel foarte drăguţă, care făcea pe liftiera, venea mereu cu veşti despre terorişti pătrunşi la diferite etaje. Într-un moment când reuşise să stârnească o panică generală, m-am răstit foarte aspru la ea şi am avertizat-o că dacă nu-şi stăpâneşte nervii vom pune pe altcineva la lift. S-a potolit.

Dintre cei care se aflau acolo, îl cunoşteam pe Dumitru Mazilu, pe care-l întâlnisem in jurul unor mese rotunde la ADIRI (Asociaţia de Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale) sau în alte locuri. Am întâlnit de asemenea pe Dan Marţian, Sergiu Nicolaescu, Gelu Voican, pe căpitanul de rangul I Emil „Cico" Dumitrescu şi pe căpitanul Mihai Lupoi, care mă adusese cu maşina lui de la C.C. Erau şi numeroşi tineri, băieţi şi fete, dar nu-mi amintesc numele lor. Trebuie să precizez că, fiind ocupat cu treburile Televiziunii şi colaborând în special cu Petre Constantin şi Alexandru Stark pentru a introduce oarecare ordine în hărmălaia şi harababura din clădire, eu n-am participat direct nici la alcătuirea listei membrilor Consiliului F.S.N., nici la redactarea primei versiuni a textului Comunicatului către ţară, primul Manifest al Frontului, care s-a făcut într-un birou alăturat, ferit de gloanţe. Participasem doar la o discuţie prealabilă, în care se fixaseră principalele puncte programatice ale documentului.

Dat fiind că s-a ivit o controversă în jurul acestui document al revoluţiei, iscată şi de un articol din presa olandeză care a alterat spusele mele, iar domnul Mazilu a declarat că eu am „cenzurat" textul înainte de a fi citit, cred că cea mai bună soluţie este să reproducem textul documentului în facsimil, al cărui original am avut buna inspiraţie de a-l păstra. Aici se vede exact contribuţia mea.

Îmi aduc aminte că, în acea noapte, Mazilu a venit la mine cu două pagini de text scrise de mână şi abia atunci am intervenit eu în redactarea textului, aşa cum se vede din facsimil. În primul rând, dat fiind că nu exista o frază introductivă, am scris următoarele

„Cetăţeni şi Cetăţene,

Trăim un moment istoric. Clanul Ceauşescu, care a dus ţara la dezastru, a fost eliminat de la putere. Se deschide o pagină nouă în viaţa politică şi economică a României".

Apoi am înlocuit în text „Forumul Cetăţenesc Naţional" cu *Frontul Salvării Naţionale.* La punctul 5 privitor la agricultură,[12] am

---

[12] P.S. - Am fost criticat şi hulit „ca vechi stalinist" (ceea ce e adevărat) pentru că în noaptea de 22 decembrie am modificat textul Manifestului Frontului Salvării Naţionale şi am scris eu mâna mea

Art. 5 - *„Restructurarea agriculturii prin sprijinirea micii producţii ţărăneşti şi oprirea distrugerii satelor"* în locul textului iniţial, care preconiza schimbarea proprietăţii agrare. Aşa a rămas atunci şi, dacă rămânea şi acum, n-am fi fost nevoiţi ca în ţara cu cel mai bun pământ din Europa de Est să importăm grâu şi porumb. Socoteala era simplă: în 1974-'75, Ceauşescu recunoscuse că loturile individuale ale membrilor C.A.P. plus ţăranii particulari, deşi aveau numai 12% din suprafaţa arabilă, dădeau 40-50% din producţa naţională de carne şi lapte, legume şi fructe. Tiranul s-a apucat să distrugă mica producţie ca să demonstreze superioritatea agriculturii socialiste. Dar dacă noi sprijineam şi lărgeam această formă de mică producţie eram siguri că vom obţine recolte îmbelşugate. Aplicând această politică, Decretul 42/II/90 prevedea lărgirea suprafeţei loturilor individuale până la 30% din suprafaţa arabilă, adică de două ori şi jumătate mai mult. Dar, imediat, s-a dezlănţuit taifunul ideologie al dreptului sfânt la proprietate", lansat de ţărănişti, care i-a cuprins şi pe FSN-işti în vârtejul lui şi, iată, aşa s-a ajuns la „Legea fondului funciar". Ideologia s-a dovedit un prost sfătuior în agricultură. Comuniştii au nenorocit-o prin „colectivism" iar reformatorii de azi prin ...dreptul sfânt al proprietăţii". Adică un criteriu ideologic, dar invers. Iar acum toţi descoperă, sfântul proprietar" nu poate să-şi permită să închirieze un tractor, cât despre cumpărare nici vorbă la preţul actual. Deci, înapoi la plugul cu boi.

Criteriul organizării agriculturii trebuie să fie eficientă, randamentul, şi nu biblia. Am cunoscut îndeaproape agricultura americană şi mi-am

scris: *„sprijinirea micii producţii ţărăneşti şi oprirea distrugerii satelor"*, la punctul 8, am înlocuit cuvintele care mi s-au părut prea tehnice cu fraza: *„În acest scop vom pune capăt exportului de produse agro-alimentare, vom reduce exportul de produse petrolifere, acordând prioritate satisfacerii nevoilor de căldură şi lumină ale oamenilor"*, *iar la punctul 9, privitor la politica externă, am adăugat: „integrându-se în procesul de constituire a unei Europe unite, casă comună a tuturor statelor europene. Vom respecta angajamentele internaţionale ale României, în primul rând cele privitoare la Tratatul de la Varşovia"*. În sfârşit, am şters „Aşa să ne ajute Dumnezeu", deoarece ne adresăm întregii populaţii a ţării şi nu numai creştinilor.

Revenind la „manifest", să adaug doar că, în ultimul moment, s-a pus chestiunea că ar trebui marcată participarea maselor şi tineretului, precum şi meritele disidenţei, dar această frază introdusă în primul paragraf a fost scrisă pe o notiţă separată şi de aceea nu apare in acest documcnt. Precizez că nu a existat nici un moment un text dactilografiat. Nu era timp pentru aşa ceva. De aceea Iliescu a citit acest text în faţa micului ecran. Ulterior, la sugestia juriştilor, s-a adăugat un paragraf cu caracter politico-

---

dat seama că, în ce priveşte cultură cerealelor, ştiinţa şi tehnologia modernă cer suprafeţe întinse, în schimb creşterea animalelor, legumele şi fructele se împacă mai bine cu mica producţie, cu condiţia să nu fie prea mică. Toate statisticile internaţionale demonstrează acest lucru, iar cei care citează cazul României antebelice exportatoare de cereale, trebuie să ţină seama că exportul era realizat de marile moşii, de sute de hectare, care foloseau tractoare. De ce atunci am desfiinţat C.A.P.-urile cum a fost cea de la Dor Mărunt (judeţul Călăraşi, care producea an de an 11000-11500 kg porumb boabe la hectar) sau de la Ţigăneşti (judeţul Iaşi) care producea regulat 10000-10500 kg porumb la hectar? Ce să mai vorbim de grajdurile şi instalaţiile moderne care au costat miliarde de lei, iar acum au fost împărţite la metru pătrat. Nu era mai logic ca C.A.P.-urile productive să fie transformate în adevărate cooperative, în care deciziile să fie luate de ţăranii cooperatori şi nu de stat sau de partid? În întreaga Europă Occidentală funcţionează asemenea cooperative şi nimeni nu se gândeşte acolo să le desfiinţeze, deşi proprietatea privată se află la loc de cinste şi în Franţa, şi în Marea Britanie sau Danemarca.

juridic privind demiterea tuturor organelor vechi ale puterii şi instituirea noii puteri la nivel central şi local.

Pentru a încheia cu Televiziunea, trebuie să spun că poate mai covârşitor decât atacurile teroriştilor era formidabilul asalt al celor care vroiau să-şi forţeze drumul până în Studioul 4 pentru a apărea în faţa micului ecran. Întreaga naţiune era lipită de ecranul televizorului: era o ocazie unică şi ei erau pregătiţi să facă orice pentru a profita de ea. Într-adevăr, Televiziunea a fost factorul decisiv al revoluţiei. Fiecare act important al ei a fost văzut direct pe micul ecran, de la explozia populară din Piaţa Palatului până la judecarea şi executarea Ceauşeştilor. Chemările cele mai pasionate adresate poporului pentru a se ridica şi a participa la revoluţie au răsunat pe micul ecran, iar oamenii au răspuns cu miile sau zecile de mii şi au venit în apărarea revoluţiei. A fost prima revoluţie din istorie efectuată prin şi la Televiziune.

Frontul Salvării Naţionale

La ora 5 după amiază, o şedinţă importantă fusese convocată la Comitetul Central şi am reuşit să ajung acolo la timp. S-a făcut mult caz de şedinţa care a avut loc acolo, la etajul 1, la care au fost prezenţi Iliescu, Roman, Bârlădeanu, generalul Militaru şi cei doi generali care îşi asumaseră comanda tuturor activităţilor armatei: Guşe Ştefan, şeful de stat major, abia întors de la Timişoara, şi generalul Vlad Iulian, şeful Securităţii, plus alţi civili.

De fapt, nimic important nu s-a decis în această şedinţă, dintr-un motiv foarte simplu şi anume că foarte mulţi foşti demnitari ceauşişti erau prezenţi, încercând să intre în noul guvern, lucru la care eu m-am opus cu fermitate de la început. Singurul lucru demn de menţionat s-a produs de la o bandă video ai acelei şedinţe pe care au transmis-o reţeaua franceză de televiziune *Antenne 2* şi în care generalul Militaru sugera ca noul guvern să fie numit Frontul Salvării Naţionale, deoarece „el a existat de 6 luni". De fapt, generalul Militaru se referea la o

scrisoare adresată celui de-al XII-lea Congres al P.C.R. şi semnată Frontul Salvării Naţionale care fusese transmisă de Europa Liberă în iunie 1980. Scrisoarea fusese scrisă de un profesor de la Universitatea din Bucureşti, Alexandru Melian, care nu îl întâlnise şi nu îl cunoscuse personal nici pe Iliescu, nici pe Militaru. Roman nu fusese niciodată implicat în activităţi politice şi deci era în afara problemei, iar eu fusesem sub supraveghere strictă în Dămăroaia. Din acest şoarece, presa franceză a făcut un elefant şi aşa s-a născut povestea loviturii de stat. La o conferinţă de presă din 4 ianuarie '90 spuneam: „Sunt uimit că ziare seriase din Occident au putut să înghită o poveste atât de grosolan fabricată. Nu am crezut niciodată că ziarele occidentale sunt aşa de vulnerabile". După care am adăugat: „Dacă ar fi fost un complot care l-a răsturnat pe Ceauşescu, sigur că noi ne-am fi lăudat cu aceasta şi am fi făcut capital politic dintr-o asemenca faptă în faţa poporului român. Modestia nu este punctul cel mai tare al politicienilor". (*„Libération"*, 5.I.1990).

Constituirea organului suprem al Frontului Salvării Naţionale a avut loc mai târziu, în forma următoare:

COMITETUL EXECUTIV:

Preşedinte - *Ion Iliescu*
Prim-vicepreşedinte – *Dumitru Mazilu*
Vicepreşedinţi - *Cazimir Ionescu şi Károl Király*
Secretar - *Dan Marţian*
Membri: *Bogdan Teodoriu, Vasile Neacşa, Silviu Brucan, Gheorghe Manole, Ion Caramitru* şi *Nicolae Radu*

COMITETE DE LUCRU

Constituţional : Legal : Drepturile Omului : *Dumitru Mazilu*
Afaceri externe : *Silviu Brucan*
Reconstrucţia economică : *Bogdan Teodoriu*
Învăţământ şi Ştiinţă : *Gheorghe Manole*
Minorităţi naţionale : *Károl Király*

Organizaţii administrative: *Nicolae Radu*
Tineretul: *Vasile Neacşa*
Mediul înconjurător : *Cazimir Ionescu*
Cultura : *Ion Caramitru*
Probleme organizatorice : *Mihai Montanu*
Relaţii cu publicul şi cu presa : *Dan Rădulescu*

Din cei 11 membri ai Biroului Executiv, 4 aparţineau generaţiei tinere, 3 aveau între 40 şi 50 de ani şi 4, mai vârstnici, deţinuseră poziţii importante în partidul comunist şi se opuseseră, într-o formă sau alta, politicii lui Ceauşescu.

În ceea ce priveşte opţiunea pentru Iliescu ca preşedinte, a existat unanimitate, după care, respingând diferite propuneri, eu am declarat categoric că nu vreau sî deţin nici o poziţie în stat.

Războiul de guerilă urbană

A doua zi, 23 decembrie, ne-am mutat cu toţii la Ministerul Apărării Naţionale. Aici, prima problemă pe ordinea de zi era formarea guvernului şi, cu această ocazie, a apărut primul conflict cu Iliescu, cu care nu aveam nimic personal (ne apreciam şi admiram reciproc), dar aveam vederi diferite atât cu privire la revoluţie, cât şi la orientarea politică a Frontului Salvării Naţionale.

Ion Iliescu a fost totdeauna considerat de noi, adversari ai lui Ceauşescu, ca omul cel mai bun pentru a-l înlocui pe acesta la conducerea partidului comunist. Inteligent şi cultivat, având o viziune modernă a societăţii contemporane, deschis la toate noutăţile aduse de revoluţia ştiinţifico-tehnice, el îmi apărea ca un om echilibrat pentru o poziţie de putere. Eram perfect conştient de limitele sale, care-l determinaseră să acţioneze politic *numai în cadrul sistemului*, respectând cu stricteţe regulile de partid. Chiar şi opoziţia sa faţă de politica lui Ceauşescu o susţinuse totdeauna numai în cadru organizat - cum spuneam noi - al partidului, niciodată în afara lui. Şi bineînţeles că din acest punct de vedere

concepţia mea era diferită, deoarece în ultimii ani eu activasem în afara regulilor partidului, care erau astfel stabilite încât nimeni să nu poată afecta cu nimic nici puterea, nici conducerea lui Ceauşescu.

Revoluţia din decembrie dobândise, însă, un caracter anticomunist, deoarece oamenii îl identificau pe Ceauşescu cu partidul comunist tocmai pentru că în partid nu se produsese nici o mişcare suficient de puternică de contestare a politicii şi poziţiei sale. Pentru noi, toţi cei cu trecut comunist, care fuseserăm educaţi şi modelaţi mental de către partid, se punea problema unei adaptări rapide la noua situaţie. Era vorba de o adaptare foarte dificilă şi dureroasă, în special pentru aceia care, ca Iliescu, fuseseră activişti de partid, deci supuşi zilnic ritualurilor maşinăriei politice. Timp de 30 de ani, el a fost prelucrat de această maşinărie şi modelat în mod corespunzător. De aceea, simţea o atractie aproape irezistibilă pentru foştii săi tovarăşi de partid şi prima lui opţiune pentru prim-ministru a fost Ilie Verdeţ, fost prim-ministru al lui Ceauşescu în anii '70, care, la 22 decembrie, manevra foarte agresiv în acest scop în clădirea Comitetului Central. Dându-mi seama de pericolul unei asemenea opţiuni, eu i-am supus propunerea numirii lui Petre Roman ca prim-ministru. Am argumentat că, deşi era foarte tânăr şi lipsit de experienţă pentru asemenea post, aceasta, în condiţiile date, se transforma într-un atu cu condiţia ca să înveţe repede. În al doilea rând, el nu avea balastul unui trecut comunist, iar în al treilea rând, ca unul care pătrunsese printre primii în clădirea Comitetului Central şi proclamase din balcon sfârşitul Erei Ceauşescu şi începutul unui regim popular, Petre Roman era o figură reprezentativă a revoluţiei. I-am spus şi atunci şi am repetat-o şi mai târziu, atât în scris cât şi la televiziune că principalul pericol care îl păştea era acela ca funcţia de premier să i se urce la cap. Deşi propunerea mea a întâmpinat oarecare rezistenţă, până la urmă a fost acceptată.

Am insistat, de asemenea, ca decizia pe care o luase Iliescu în ziua precedentă de a-l numi pe generalul Stănculescu ministru

al apărării să fie anulată. Argumentam că am toată încrederea în voinţa lui Stănculescu de a rupe cu trecutul şi de a se alătura revoluţiei, dar toţi oamenii informaţi ştiu că el fusese foarte aproape de cei doi tirani şi ar apărea foarte ciudat ca generalul care fusese numit de Ceauşescu în dimineaţa lui 22 decembrie ca ministru al apărării să fie numit de Iliescu seara, în acelaşi post. Am susţinut, în schimb, ca ministru al apărării pe generalul Nicolae Militaru cunoscut a se fi opus dictatorului şi a fi organizat un comitet militar de rezistenţei împotriva dictatorului.

Arn acceptat o singură excepţie de la principiul înlocuirii vechilor activişti şi anume menţinerea lui Paul Niculescu-Mizil ca responsabil cu aprovizionarea populaţiei. El cunoştea bine depozitele de alimente ale Comiletului Central, ca şi pe cele ale Securităţii, şi avea în mână întreaga reţea de distribuţie a bunurilor alimentare. Într-adevăr, magazinele alimentare s-au umplut peste noapte cu bunătăţi pe care românii nu le văzuseră de ani de zile: curcani şi tot felul de carne, brânzeturi, salamuri şi alte delicatese rare, ca grapefruit, portocale, banane, cafea şi ciocolată, care se găseau înainte numai în magazinele speciale ale nomenclaturii. EIe au fost puse toate la dispoziţia consumatorilor înfometaţi şi trebuie să spun că aparatul lui Mizil funcţiona mult mai bine decât cel care se ocupa cu aprovizionarea în momentul de faţă şi, fără îndoială, se fura mai puţin. Noi am reuşit chiar să încălzim mai bine apartamentele îngheţate şi să punem apă caldă la dispoziţia populaţiei. Românii aveau în sfirşit un guvern care punea la inimă nevoile lor elementare, în contrast vădit cu atitudinea cinică a lui Ceauşescu, căruia nu-i păsa în nici un fel de bunăstarea poporului.

În acele zile pline de euforie, Frontul Salvării Naţtionale a hotărât, de asemenea, eliberarea tuturor prizonierilor politici, a decretat o largă amnistie, a eliminat interdicţia de avort şi preţul înalt al gazului şi electricităţii impuse de tiran. Deşi unele din aceste măsuri aveau un caracter populist şi chiar demagogic, întregul pachet a avut drept efect câştigarea unei imense popularilăţi pentru Front.

Dar, între timp, oraşul era în fierbere. Grupurile teroriste erau peste tot în ofensivă. Tabloul pe care mi l-a făcut un martor ocular dintr-o clădire centrală este foarte elocvent: „În acest moment, o rafală de împuşcături se aude afară şi lumea din hol se dispersează în panică. Am fugit şi eu. Oamenii din stradă forţează porţile caselor, scrâşnesc pneurile automobilelor şi şoferii fug după adăpost. Se sparg geamurile lovite de gloanţe. Dar de unde vin împuşcăturile? Inamicul este invizibil. Soldaţii dintr-o baracă alăturată aleargă pe drum, se ascund după copaci, după felinare şi trec dintr-o ascunzătoare în alta, încercând să se apropie de locul de unde se trage. La câteva sute de metri în faţă se vede o piaţă goală cu un camion abandonat. Geamul din faţă este străpuns de un glonte, şoferul are capul căzut, iar aparatul de radio continuă si transmită cântece de Crăciun. Un troleibuz, căruia îi căzuse troleul, a rămas încremenit în mijlocul străzii. «Vino încoace, mă cheamă câţiva civili înarmaţi, ascunşi într-un coridor al unei case mari. Vino să-ţi arătăm ceva!» Mă conduc sus, pe scări, într-un birou mare, dar intunecat, cu fotolii de pluş în stil stalinist. Un soldat aleargă la geam cu o puşcă mitralieră Kalaşnikov, trage de trăgaci că aproape mă asurzeşte. O fi nimerit? Mă aplec puţin în faţă peste rama geamului şi nu văd nimic. Teroriştii Securităţii par invizibili. Toate gloanţele noastre nimeresc în gol".

Noaptea Generalilor

Pe acest fundal, imaginaţi-vă că operaţiunile militare ale armatei împotriva teroriştilor se aflau în mâinile a doi generali: Guşe Ştefan, care abia se întorsese de la Timişoara, unde fusese trimis de Ceauşescu ca să înece în sânge rebeliunea, şi Vlad Iulian, şeful Securităţii. Când, ajungând la Ministerul Apărării, mi-am dat seama de acest lucru, am avut un şoc. Mi s-a spus că generalul Vlad se alăturase revoluţiei şi că ar coopera perfect cu generalul Guşe, ceea ce nu mă mira: amândoi fuseseră membri ai Comitetului Central, bucurându-se de încrederea lui Ceauşescu. Dar să laşi soarta revoluţiei în mâna acestora doi, mi s-a părut un lucru

incredibil. Doar îl cunoşteam bine pe generalul Vlad, din timpul celor două luni de arest şi investigaţie la Securitate. El era de departe cel mai inteligent şi mai şiret general, cu un cap deasupra celorlalţi. De aceea am spus că trebuie să testăm loialitatea lui, cerându-i să facă o declaraţie publică care să conţină un ordin explicit dat trupelor sale să înceteze focul şi să se predea armatei. El a făcut această declaraţie la radio; la televiziune nu s-a mai dus, dar deşi eu scrisesem cu mâna mea un bilet în care era această frază-cheie: „Încetaţi focul şi predaţi-vă armatei", generalul Vlad a omis să o menţioneze în declaraţia sa. În aceste condiţii, am cerut a doua zi, duminică, 24 decembrie, să aibă loc seara un consiliu de război, în care să am o confruntare directă cu generalul Vlad Iulian. Am întâlnit oarecare rezistentă printre camarazii din Front. Dar eu socoteam că chestiunea este crucială, încât trebuia să o pun în termeni de DA sau NU. I-am spus atunci lui Iliescu că, dacă cererea mea pentru o confruntare nu este acceptată, „Dragă Ioane, eu îmi iau pălăria şi plec. Eu nu pot coopera cu şeful Securităţii. Dacă tu poţi, este privilegiul tău." Am spus acelaşi lucru şi generalului Militaru şi, în acest fel, şedinţa a fost convocată pentru seara, la ora 7. Mi-am dat seama că sunt poate în faţa a celui mai greu test din viaţa mea şi m-am pregătit serios pentru această şedinţă. Şedinţa a început la timp, în prezenţa a 7 sau 11 generali plus Iliescu, Roman şi cu mine.

Ea a început cu un raport al generalului Guşe despre situaţia militară. Raportul era sumbru. Teroriştii erau peste tot în ofensivă, atacând noi obiective strategice, inclusiv clădirea Ministerului Apărării Naţionale, şi se auzeau în acele momente gloanţele care loveau peretele exterior. În zorii zilei, avusese loc un atac asupra studioului de televiziune pornind din trei părţi şi, dacă nu ar fi existat masa de 3-4000 de tineri care formau un zid viu în jurul clădirii televiziunii, cred că inamicul ar fi pătruns înăuntru. Armata era total nepregătită şi impropriu echipată pentru un război de tip guerilă urbană şi nu putea controla situaţia.

Apoi a început dialogul nostru dramatic. Prima mea întrebare a fost: *„Domnule general Vlad, de ce în declaraţia pe care aţi*

avut-o la posturile de radio aţi omis fraza-cheie pe care noi am considerat-o esenţială şi anume să daţi un ordin expres tuturor operativilor de sub comanda dv, să înceteze focul şi că se predea armatei? De ce n-aţi dat acest ordin?" Generalul Vlad, demonstrându-şi o dată mai mult şiretenia lui binecunoscută, a încercat să se eschiveze de la un răspuns direct, susţinând că declaraţia lui era categorică în ce priveşte trecerea de partea revoluţiei. Dar eu am revenit la întrebare şi i-am cerut să dea un răspuns precis - de ce a evitat să dea ordin operativilor săi? El s-a înfuriat şi a răspuns mânios că este pentru prima dată când cineva îi pune la îndoială loialitatea lui faţă de revoluţie într-un moment în care el îşi consacră zi şi noapte întreaga energie acestei revoluţii. La care, i-am spus: „De ce sunteţi aşa de surprins că eu am îndoieli cu privire la sinceritatea dv.? Oare nu vă aduceţi aminte că ne-am mai întâlnit? Nu vă mai amintiţi metodele brutale şi perfide pe care le-aţi folosit să mă înfricoşaţi şi să mă faceţi să repudiez «Scrisoarea celor 6» către Ceauşescu?" „Nu cred că aceasta este relevant aici, a spus generalul Vlad, maestru al tacticii. Acum suntem angajaţi într-o bătălie şi trebuie să ne unim pentru a o câştiga".

Am trecut deci la a doua chestiune şi i-am spus *„Domnule general Vlad, din toate datele pe care le avem până acum, reiese o pregătire minuţioasă a teroriştilor operativi ai Securităţii în ce priveşte obiectivele strategice pe care trebuie să le atace, clădirile din jurul lor, din care trebuie să tragă, locurile unde se întâlnise şi de unde pornesc în acţiune, locurile unde îşi împrospătează muniţia, mijloacele de comunicare atât între ei cât şi cu centrele de unde primesc instrucţiutni, mijloacele de transport civile şi militare pe care le folosesc, inclusiv tunelurile subterane ale Capitalei, prin care intră şi ies tot timpul. Nu se poate ca asemenea acţiuni, locuri şi mijloace complexe să nu fi fost ştiute dinainte într-un plan pentru organizarea unor operaţiuni de tip guerilă urbană. De ce, în momentul în care aţi trecut de partea revoluţiei, nu aţi pus la dispoziţia conducerii armatei acest plan? De ce nu aţi dezvăluit nici unul din locurile de unde acţionează teroriştii şi nici datele necesare pentru a cunoaşte mijloacele lor de comunicare şi transport? De ce nu aţi pomenit niciodată despre tunelurile subterane prin care se deplasează aceşti teroriştii?*

Toată lumea din jurul mesei a putut vedea cum generalul Vlad s-a înroşit, a cerut un pahar cu apă pentru a lua nişte pilule, după care a negat categoric existenţa unui asemenea plan. Strâns cu uşa, a declarat apoi că, dacă există un asemenea plan, atunci acesta nu se află asupra sa şi nu ştie de el. Am replicat că este de neconceput aşa ceva şi am pus direct generalilor din jurul mesei următoarea întrebare: „Este posibil, domnilor gererali, ca un comandant să nu cunoască planul operativ al trupelor de sub comanda sa? Toţi, în cor, au răspuns negativ.

Acesta era de fapt obiectivul acestei şedinţe, ca generalii să-şi piardă încrederea în loialitatea lui Vlad, iar el şi-a dat seama de acest lucru şi a început să spună că unele unităţi erau sub comanda directă a lui Postelnicu, ministrul de interne, şi a cerut, şi i s-au acordat, - încă 24 de ore ca să dovedească practic, că este cu adevărat de partea revoluţiei. A promis că va elabora un plan pentru a doua zi în care va prevedea o serie de acţiuni de natură să ducă la capturarea unui număr mare de terorişti din subordinea sa. Generalii prezenţi au fost de acord să-i se acorde această ultimă şansă, dar întrucât acţiunile promise de el nu s-au materializat, conducerea armatei a hotărât arestarea lui. Şi cu aceasta s-a încheiat cel mai primejdios capitol din istoria revoluţiei, când conducerea armatei se afla în mâna şefului Securităţii.

Analizând mai atent stratagema generalului Vlad, am ajuns la concluzia că, spre deosebire de generalul Stănculescu, care trecuse în mod hotărât de partea revoluţiei, generalul Vlad făcea un joc dublu, care mi se părea firesc la un om care de zeci de ani era legat prin toate fibrele sale de instituţia Securităţii. Dacă revoluţia câştiga bătălia, el putea demonstra că a trecut de partea ei şi deci avea dreptul să se aştepte la o judecată mai puţin aspră a activităţilor sale criminale din trecut. Dacă ar fi câştigat cealaltă parte - şi cred ca el mai conta în acel moment pe cartea lui Ceauşescu -, el ar fi putut să-i argumenteze acestuia că a fost nevoit să recurgă la acest şiretlic pentru a pătrunde sus, la conducerea operaţiunilor, şi a putea să zădărnicească de acolo acţiunea armatei.

Procesul de Crăciun. Moartea Ceauşeştilor

În aceeaşi noapte, noi, cei din conducerea Frontului, am ţinut o nouă şedinţă cu un punct fatidic pe ordinea de zi: Procesul lui Nicolae şi al Elenei Ceauşescu. A durat 3 ore şi, retrospectiv, pot spune că a fost, de departe, şedinţa cea mai controversată a conducerii Frontului. Au fost puse în discuţie considerente politice, juridice şi militare. Bineînţeles că ar fi fost de dorit să aibă loc un proces public, care să fie televizat direct şi în care să fie denunţate crimele, abuzurile şi consecinţele dezastruoase ale politicii lui Ceauşescu. Într-un asemenea proces, puteau să fie prezentate în mod dramatic viciile fundamentale ale sistemului comunist şi valoarea lui educaţională pentru români ar fi fost enormă. Au fost şi argumente juridice în favoarea unui asemenea proces deschis, care citau Procesul de la Nürenberg. Pe de altă parte, au rămas cunoscute în istorie judecările sumare ale revoluţiei franceze şi chiar şi judecăţile sumare din ţările care au fost ocupate de hitlerişti, după înfrângerea acestora. Legalitatea nu a fost niciodată punctul cel mai tare al revoluţiilor. Până la urmă au prevalat considerentele militare. Însăşi soarta revoluţiei era echivocă. Primiserăm informaţii în cursul serii că au fost unele atacuri împotriva cazărmii din Târgovişte unde se aflau Ceauşeştii. Dacă trupele de Securitate ar fi reuşit să pătrundă înăuntru şi să-i elibereze pe cei doi Ceauşeşti, iar un dement ca Ceauşescu ar fi preluat comanda acestor trupe, s-ar fi ajuns la o baie de sânge. În zilele revoluţiei, cuvântul meu cântărea greu, deoarece toţi cunoşteau statele mele de serviciu în lupta împotriva dictaturii, ştiau că nu sunt repezit şi că dovedisem spirit de prevedere. Toţi au fost de acord ca, a doua zi, 25 decembrie, să se organizeze procesul celor doi, iar sentinţa să fie executată imediat. Generalul Victor Stănculescu fusese însărcinat, în prealabil, să organizeze Procesul, pentru care el făcuse deja pregătiri sistematice. Cu două elicoptere, el a efectuat trasportul la Târgovişte al membrilor tribunalului militar, procurorului şi avocaţilor; Gelu Voican-Voiculescu şi Virgil Măgureanu i-au însoţit ca observatori ai F.S.N. la proces.

Procesul a durat 55 de minute, luni 25 decembrie. Am văzut seara filmul într-o formă brută. Ceauşeştii stăteau într-un colţ, procurorul şi avocaţii se aflau în dreapta lor, preşedintele şi asesorii la mijloc, iar observatorii pe o bancă în stânga. Dar în filmul dat la televiziune nici unul din aceştia nu era arătat: aşa fusese aranjamentul, deoarece toţi erau înfricoşaţi că vor fi ucişi de terorişti şi, într-adevăr, unul dintre avocaţi, Nicu Teodorescu, a fost rănit după aceea. Procedura avea toate caracteristicile unui proces de război şi, de fapt, Bucureştii erau încă în stare de război.

Nicolae Ceauşescu a adoptat de la început o atitudine demnă, refuzând să fie atras în orice fel de dezbatere şi declarând că nu accepta decât o judecată a Marii Adunări Naţionale. Deşi el a respins dreptul tribunalului de a-l judeca, în câteva ocazii el nu a putut rezista impulsului său temperamental şi la un moment dat chiar a formulat următoarea frază: „Vorbind ca un cetăţean obişnuit, pot să spun că pentru prima dată în viaţa lor muncitorii au avut 200 de kilograme făină în fiecare an şi multe beneficii în plus. Tot ce pretindeţi dumneavoastră este minciună. Ca un cetăţean obişnuit, pot să vă spun că niciodată în istoria României nu a existat un asemenea progres".

Întregul proces a reflectat urgenţa cazului. Procurorul şi-a documentat acuzaţiile foarte scurt, interogatoriul a fost telegrafic şi avocatul apărării a vorbit maximum 5 minute. Ceauşeştii erau sfidători, până când s-a dat citire sentinţei de condamnare la moarte. Şi în momentul când cei 4 oameni veniţi special au început să le lege mâinile la spate şi au realizat pentru prima dată că aveau să moară în curând, moralul lor s-a prăbuşit subit.

Probabil că cel mai remarcabil moment al acestui episod a fost atitudinea soldaţilor plutonului de execuţie, în momentul când ofiţerul a cerut ca un număr de 5 soldaţi din pluton să facă un pas înainte şi să tragă, toţi soldaţii au tras când au auzit ordinul şi peste 100 de gloanţe au fost găsite în cele două cadavre.

Justeţea deciziei noastre a fost pe deplin confirmată a doua zi, după ce filmul cu procesul a fost arătat la televizor; grosul teroriştilor s-a predat imediat unităţilor militare şi luptele de stradă au încetat aproape complet. Este interesant de menţionat că

unul dintre trăgătorii de elită a refuzat să vorbească pe motiv că el jurase să-l apere pe Ceauşescu atâta timp cât era în viaţă şi nu văzuse la televizor că el este mort. O mărturie vie a fanatismului îndoctrinat de regim în aparatul Securităţii. De aceea, a doua seară, corpurile pline de gloanţe ale celor doi, aşa cum arătau după execuţie, au fost prezentate la televizor şi numai după aceea omul nostru a început să vorbească. Odată cu executarea Ceauşeştilor, toate speranţele unei reveniri a lor fuseseră spulberate.

Cine au fost teroriştii şi de ce nu mai sunt?

Această întrebare rezumă cea mai incredibilă şi mai ciudată faţetă a revoluţiei din România. Şi mai probabil este faptul că nici măcar istoricii viitorului nu vor fi în stare să o lămurească. Toate urmele au dispărut şi nici măcar un singur terorist nu mai există pentru întrebări sau proces. Am bătut chiar şi istoria clasică a asasinării preşedintelui Kennedy, în care toţi indivizii suspecţi au fost asasinaţi şi toţi martorii potenţiali au murit sau dispărut, cei mai mulţi fiind lichidaţi chiar în închisoare, ceea ce demonstrează că înseşi organele C.I.A. şi F.B.I. erau implicate. Toată lumea ştie că teroriştii din România au împuşcat şi omorât oameni, dar nu există niciunul care să recunoască sau să nege vinovăţia lui. Pur şi simplu, au dispărut, deşi ca oameni vii ei funcţionează, probabil, ca respectabili antreprenori sau oameni de afaceri, ofiţeri superiori sau chiar miniştri.

Totul a început cu Ordinul secret nr. 2600 al ministrului de interne Tudor Postelnicu, semnat în 1988. Şi lucrul cel mai extraordinar este că această linie de cercetare nu a fost niciodată urmărită în mod serios, deşi Ordinul 2600 a fost menţionat de mai multe ori în procesele organizate de tribunalele militare. Postelnicu a fost condamnat la închisoare pe viaţă pentru „participare la genocid", un genocid care nu a existat, dar niciodată nu a fost întrebat de acest ordin special. În închisoare, de asemenea, a fost intervievat de ziarişti şi a vorbit despre orice, numai despre

Ordinul 2600 nu a suflat nici un cuvânt. Pe scurt, Ordinul 2600 este tabu.

Istoriceşte, Ordinul îşi are originea în rebeliunea din noiembrie 1987 de la Braşov, când autorităţile au fost luate prin surprindere şi au reacţionat foarte târziu, aşa încât Ceauşescu i-a dat ordin lui Postelnicu să studieze chestiunea şi să facă propuneri pentru a se organiza forţe adecvate, şi a se elabora căile şi metodele pentru a se reprima în mod eficace asemenea mişcări populare împotriva regimului. Este ştiut că dictatorul nu lăsa niciodată asemenea acte îndreptate împotriva sa fără a lua măsuri pentru a le zădărnici. După atentatul reuşit împotriva lui Sadat, la Cairo, ca şi după atentatul nereuşit împotriva preşedintelui Reagan, la Washington, Securitatea a studiat îndeaproape cazurile şi s-au luat măsuri de prevenire a unor asemenea atentate la Bucureşti. De exemplu, tribuna din Piaţa Aviatorilor, la parada din 23 August, a fost mutată mult mai departe de coloana în marş şi a fost înălţată mult mai sus, ca un eventual glonţ din mulţime să nu-l atingă pe dictator.

În toate cele 38 de pagini ale sale, Ordinul 2600 vorbeşte despre unităţi de luptă „antiteroriste". Schimbaţi numele lor în „unităţi teroriste" şi veţi găsi cheia problemei.

Articolul 11 prevede: *„În cazul când ordinea publică a fost grav tulburată, la ordinul şefului inspectoratului judeţean al Ministerului de Interne, pe baza prevederilor planului unic de acţiune, participă la restabilirea ordinii publice şi subunităţile de apărare antiteroristă, precum şi alte unităţi de Securitate-intervenţie disponibile"*. Documentul precizează că asemenea planuri unice de acţiune trebuie să fie elaborate în fiecare judeţ şi în Bucureşti. Articolul 29 precizează clar metoda: *„Intervenţia propriu-zisă se realizează prin surprindere, cu fermitate, folosind forme şi procedee specifice de acţiune, precum şi mijloacele din dotare împotriva celor care s-au dedat la acte de*

dezordine anarhice, pătrunderi în forţă în obiective, atacuri asupra unor persoane sau distrugeri de bunuri pentru neutralizarea acestora".

În sfârşit, articolul 57 stabileşte unităţile de elită speciale care vor fi echipate şi antrenate pentru acest gen de război tip guerilă urbană: *a) formaţiunea de ordine şi intervenţie din structura organizatorică a miliţiei municipiului; b) plutonul de intervenţie miliţie de la sectoarele I şi VI miliţie din Capitală; c) subunităţiie de intervenţie miliţie constituite la şcoala militară de ofiţeri activi a Ministerului de Interne şi la şcoala militară pentru perfecţionarea ofiţerilor de miliţie Bucureşti; d) subunităţile disponibile din cele două batalioane de securitate-miliţie din municipiul Bucureşti; e) alte subunităţi ale trupelor de Securitate". Iar articolul 74 precizează „Departamentul Securităţii Statului va verifica tot timpul inspecţiilor şi controalelor viabilitatea planurilor întocmite, gradul de pregătire, capacitatea combativă şi de intervenţie a unităţilor şi organelor mai sus menţionate.*

Oricine a studiat şi a cunoscut cât de puţin sistemul operativ al dictaturii ceauşiste ştie foarte bine că asemenea ordine şi măsuri se respectau cu cea mai mare stricteţe. De altfel, au existat liste întregi de grupuri largi de terorişti arestaţi de unităţi ale armatei, capturaţi de grupuri civile sau care s-au predat. Numai în Bucureşti, ei erau de ordinul a sute de oameni. Toţi au fost eliberaţi fie de către ofiţeri de miliţie, fie de ofiţeri din Securitate, integraţi în armată, conform unui ordin de care vom vorbi mai târziu şi aceasta explică de ce, în prezent, nu mai există nici unul.

Îmi aduc aminte că unii dintre ei au fost găsiţi cu două cărţi de identitate şi chei la două apartamente şi că investigaţia iniţială a descoperit acolo haine civile şi militare, muniţie, frigidere pline de alimente şi desigur, un paşaport fals. Nici din asta nu a ieşit nimic. O revoluţie atotiertătoare!

Sarcina nerezolvată a Revoluţiei

Retrospectiv, bilanţul strategiei breşelor în cele trei piloane ale dictaturii nu arată prea onorabil. În partidul comunist, conducerea a rămas loială lui Ceauşescu până în ultimul moment şi numai la bază zeci de mii de comunişti au participat activ la revoluţie. *În armată*, activitatea disidentă a fost mai rodnică: la începutul lui 1989, Comitetul Militar de Rezistenţă număra peste 20 de generali şi numeroşi ofiţeri în fiecare garnizoană, inclusiv în forţele aeriene şi în marină. De aceea, dacă este adevărat că la Timişoara, Bucureşti, Sibiu şi Cluj forţe ale armatei conduse de generali loialişti au tras în mulţime, la 22 decembrie s-a produs o cotitură în rândurile ofiţerilor şi soldaţilor, cei mai mulţi refuzând să tragă şi fraternizând cu revoluţionarii, iar în momentul când generalul Militaru a preluat conducerea Ministerului Apărării şi întregul lanţ de comandă a trecut în mâinile generalilor devotaţi revoluţiei, lozinca „Armata e cu noi!" a căpătat un conţinut real. Oricine crede că o schimbare atât de radicală în forţele armate ar putea să se producă spontan nu înţelege ce înseamnă o structură militară care a fost consolidată în peste două decenii. Pe scurt, activităţile disidente din armată şi-au dovedit pe deplin utilitatea lor politică.

Cu cel de-al treilea pilon al puterii - *Securitatea* - problema apare mult mai complicată. Străpungerea din ultimul moment a rândurilor lor a avut mari avantaje, dar şi consecinţe funeste. Să precizăm mai întâi că o distincţie clară trebuie să fie făcută între cele trei componente ale sale :

1. *trupele regulate ale Ministerului de Interne* de circa 25000 de soldaţi;

2. *unităţi de elită speciale* formate din trăgatori de elită şi luptători instruiţi în războiul de tip guerilă urbană;

3. *aparatul represiv propriu-zis.*

Strategia breşei a avut succes în rândul ofiţerilor comandanţi ai trupelor regulate şi astfel, la 22 decembrie, aceste trupe s-au alăturat revoluţiei.

Unităţile speciale erau formate din :

1. *Academia militară a securităţii de la Băneasa*, condusă de generalul Nicolae Andruţa Ceauşescu (circa 2000 de ofiţeri);

2. *U.S.L.A. (unităţi speciale pentru luptă antiteroristă)*, condusă de colonelul Ardeleanu (circa 800);

3. *Direcţia a V-a*, condusă de generalul Neagoe, având ca însărcinare securitatea lui Ceauşescu (circa 450);

4. *Securitatea Bucureşti*, condusă de colonelul Goran (circa 600).

Şi, desigur, au existat unităţi mici în Timişoara, Cluj, Braşov, Iaşi etc. Tocmai acestea sunt unităţile prevăzute în Ordinul 2600. Şi mi se pare logică concluzia că dacă nu în întregimea lor, atunci elemente din sânul lor au acţionat ca terorişti în zilele revoluţiei.

Aşa cum am mai arătat, lor li s-au alăturat circa 30 de studenţi şi ofiţeri arabi care se aflau la instrucţie în Academia Militară a lui Andruţă. Unul dintre ei a fost ucis, iar câţiva răniţi, dar cadavrul a dispărut de la morgă, iar răniţii, după ce au fost operaţi sau bandajaţi la spital, au fost luaţi de către camarazii lor şi toţi au părăsit Bucureştii cu un avion libian care adusese hrană şi ajutor umanitar din Libia. Pentru a conchide, să spunem că bilanţul este ambivalent. Pe de o parte, trupele regulate, care puteau participa la o baie de sânge, au fost neutralizate, fiind integrate în armată, pe de altă parte, decizia fatală, aşa cum reiese din decretul de mai jos, explică întreaga evoluţie viitoare a ceea ce a fost Securitatea.

ROMÂNIA

CONSILIUL
FRONTULUI SALVĂRII NAŢIONALE

DECRET
PRIVIND TRECEREA ÎN COMPONENŢA MINISTERULUI APĂRĂRII NAŢIONALE A DEPARTAMENTULUI SECURITĂŢII STATULUI ŞI A ALTOR ORGANE DIN SUBORDINEA MINISTERULUI DE INTERNE

CONSILIUL FRONTULUI SALVĂRII NAŢIONALE
decretează :

Art. 1. – Pe baza prezentului decret trec în componenţa Ministerului Apărării Naţionale, Departamentul Securităţii Statului, Comandamentul Trupelor de Securitate împreună cu organele şi unităţile din subordinea acestora. Sunt incluse în acestea, structura, bugetul, personalul, armamentul, muniţia, tehnica din dotare, fondurile fixe, precum şi activul şi pasivul din ţară şi din străinătate.

Pentru direcţiile, unităţile asimilate şi serviciile comune, efectivele, tehnica, fondurile fixe, precum şi bugetul se defalcă proporţional cu atribuţiile ce le îndeplinesc.

PREŞEDINTELE
FRONTULUI SALVĂRII NAŢIONALE

Ion Iliescu

Bucureşti, 26 decembrie 1989
Nr. 4

Sensul acestui decret este clar. La 26 decembrie, nu numai trupele regulate, dar şi unităţile de elită şi aparatul represiv al Securităţii au fost înglobate în armată şi în acest fel ele au căpătat un statut legal şi respectabil, într-un cuvânt au fost integrate în noul sistem.

Problema nu a fost niciodată discutată în Biroul Executiv al Frontului, unde, desigur, eu m-aş fi opus şi, aşa cum ştiu foarte bine, şi alţii ar fi adoptat aceeaşi poziţie.

Al doilea Decret, nr. 33 din 30 decembrie 1989, care desfiinţa Departamentul Securităţii de Stat, a fost emis doar de ochii lumii, deoarece Departamentul fusese deja integrat în armată.

Rezultatele deciziei din 26 decembrie le-am văzut cu toţii. Generalul Vlad Iulian, şeful Securităţii, şi câţiva dintre aghiotanţii săi au fost judecaţi şi condamnaţi la ani de închisoare nu pentru activitatea lor ca şefi ai celei mai monstruoase instituţii a dictaturii ceauşiste, ci pentru acuzaţii privind activitatea lor în numai 5 zile din decembrie: 17-21, dinainte de revoluţie. Activităţile lor ca şefi ai Securităţii în anii regimului ceauşist nu au fost niciodată anchetate şi judecate. De aceea, această instituţie ca atare nu a fost condamnată de către noul regim. Pe scurt, Securitatea a rămas sarcina nerezolvată a revoluţiei.

*
* *

Este fapt istoric că, în prima fază a revoluţie, faza în care au mai existat lupte armate, singura forţă politică in stare să-şi asume conducerea ţării a fost Frontul Salvării Naţionale. În această fază nimeni nu a contestat nici legitimitatea noii puteri, nici justeţea programului revoluţiei pe care Frontul l-a prezentat în faţa ţării în noaptea de 22 decembrie 1989. Abia în ianuarie s-au constituit partidele cu trecut istoric, care nu au putut funcţiona ca atare în timpul dictaturii comuniste, împreună cu zeci de partide noi. Se infiripa în România noua viaţă politică bazată pe un sistem multipartid.

Într-un interviu acordat ziarului „România Liberă", la 31 ianuarie 1990, am declarat că, din moment ce Frontul participă la alegeri, el nu poate fi şi arbitru şi jucător în jocul politic şi că deci trebuie găsită o soluţie pentru a separa activitatea Frontului Salvării Naţionale de cea a organelor puterii executive şi legislative.

În acea zi, 31 ianuarie 1990, Biroul Executiv al Frontului Salvării Naţionale a hotărât să iniţieze discuţii cu celelalte partide politice pentru găsirea formulei instituţionale privind crearea unui parlament provizoriu. S-a ajuns astfel la înfiinţarea Consiliului Provizoriu al Unităţii Naţionale - CPUN -, care a adoptat noua lege electorală şi a supravegheat aplicarea ei pînă la alegerile din 20 mai 1990.

În aceste condiţii, în şedinţa Biroului Executiv din 4 februarie 1990, mi-am prezentat demisia din conducerea Frontului, considerând că misiunea mea fusese îndeplinită şi că trebuie să las locul unor oameni mai tineri, fără trecut comunist.

ROMPRES. Primim din partea domnului Silviu Brucan următoarea scrisoare:

„Azi, 4 februarie, am decis să mă retrag din conducerea Frontului Salvării Naţionale, deoarece consider misiunea mea îndeplinită.

Frontul Salvării Naţionale participă la alegeri pentru a-şi duce până la capăt lupta pentru realizarea sarcinilor pe care şi le-a asumat prin declaraţia de la 22 decembrie 1939.

Consiliul Provizoriu al Unităţii Naţionale este astfel constituit încât poate asigura

a) stabilitatea politică şi economică a ţării absolut indispensabilă procesului de democratizare şi

b) obiectivitatea desfăşurării alegerilor de la 20 mai 1990. Am încredere că toţi camarazii de luptă vor împărtăşi convingerea mea că o opoziţie puternică este esenţială unei adevărate democraţii.

Rămân îngrijorat din cauza a trei slăbiciuni ale noii noastre vieţi politice:

1. Oamenii cinstiţi rămân acasă, nu se angajează în lupta pentru democraţie şi nu-şi spun cuvântul în marile probleme care confruntă ţara, lăsând ca arena politică să fie dominată de ambiţii personale, carierism şi lichelism politic;

2. În campania electorală, care a început, accentul nu cade asupra ciocnirilor de idei, discuţiilor programatice, opţiunilor de politică economică şi strategiilor de viitor ale României, ci asupra incriminărilor personale şi compromiterii adversarilor, ameninţând să reducă nivelul competiţiei politice la cele mai coborite tradiţii ale alegerilor din perioada antebelică;

3. Neliniştitor pentru formarea opiniei publice este faptul că mentor al ei s-a erijat un om care a condus timp de peste 15 ani două oficine ale propagandei care se întreceau în promovarea cultului lui Ceauşescu, un om care a fost desemnat de dictator să fie membru al Comitetului Central al P.C.R. şi deputat în Marea Adunare Naţională, instituţii în care aplauzele frenetice erau obligatorii. Deşi acest om nu se simte obligat să dea cont de activităţile nefaste de mai sus, el a reuşit să manipuleze studenţi şi intelectuali şi să preia conducerea a două publicaţii importante azi.

În sfârşit, ţin să declar că, ori de câte ori Frontul va apela la cunoştinţele şi experienţa mea, voi fi gata să servesc. Intenţia mea este să mă întorc la masa de scris şi la cercetările sociale şi politice."

SILVIU BRUCAN

Capitolul X

CAZNA LUI SISIF

Profesorul Silviu Brucan, eminenţa cenuşie a Frontului Salvării Naţionale, a fost întrebat de o redactoare a televiziunii americane cum ar putea poporul să aibă încredere într-un guvern care-şi schimbă părerea în fiecare zi. „În fiecare zi - este o exagerare", a răspuns el cu un zâmbet ironic. „Noi ne schimbăm părerea numai în fiecare săptămână".

„The Times", 23 ianuarie 1990.

La şedinţa Biroului Executiv al F.S.N. din februarie 1990, la care mi-am prezentat demisia, Ion Iliescu, care prezida, a acceptat-o imediat. Era fericit să scape de mine. Ceilalţi n-au fost de acord şi atunci am propus soluţia de compromis: voi rămâne ca membru al Frontului până la alegerile din 20 mai şi, abia după aceea, mă voi retrage. De fapt, fusesem singurul care încă din zilele revoluţiei declarasem că Frontul va participa la alegeri, în timp ce Iliescu trăia în nori şi vorbea doar de „consens naţional".

Am participat deci activ la formularea strategiei în campania electorală. Mi-am dat seama că populaţia ţării era traumatizată de violenţa şi tensiunea din zilele revoluţiei şi că sentimentul ei dominant, în mai 1990, va fi dorinţa de linişte şi stabilitate pentru a se putea bucura de noile drepturi şi libertăţi cucerite după atâtea decenii de dictatură, represiune şi teroare. De aceea, lozinca electorală *„Un preşedinte pentru liniştea noastră"* mi s-a părut cea mai potrivită.

Forţele de opoziţie, în frunte cu cele două partide istorice - P.N.L. şi P.N.Ţ. - nu şi-au dat seama de această realitate. Ele pierduseră trenul revoluţiei şi încercau să recupereze terenul prin supralicitarea anticomunismului şi o strategie a străzii, cu accent pe marşuri şi demonstraţii, culminând, în momente critice, cu atacarea violentă a clădirii guvernului şi încercarea de a pătrunde înăuntru cu forţa. În fond, era o strategie de cucerire a puterii cu forţa.

Fenomenul „Piata Universităţii" reprezenta forma cea mai organizată a acestei strategii, urmărind blocarea circulaţiei în centrul oraşului şi afirmarea, în acest mod, a unei a doua puteri în stat e „zona liberă de comunism". Am considerat de la început acest fenomen ca o manifestare legitimă a sentimentului de ostilitate faţă de odiosul regim ceauşist, care răvăşise conştiinţa intelectualităţii şi studenţimii în anii '80 şi care, în sfârşit, dobândea putinţa de a răbufni şi a se manifesta nestânjenit. Bineînţeles că printre participanţi se aflau numeroşi foşti membri de partid cu conştiinta lor încărcată de culpa unei afilieri politice care se dovedise pe cât de oneroasă, pe atît de traumatică.

„Piaţa Universităţii" era şi agora în care se făcea auzit strigătul de durere al intelectualităţii române, durere pentru o culpabilitate rânduită în mai multe grade - colaborarea cu dictatura şi chiar elogierea odiosului, beneficiar egoist al unor avantaje materiale şi promovări profesionale sau, pur şi simplu, pasivitatea şi conformism, ca formulă de adaptare la situaţie. Pare paradoxal şi totuşi explicabil pshihologic că cei mai incisivi şi mai necruţători militanţi ai momentului 1990 (care în decembrie 1989 nu riscaseră să iasă în stradă sub ploaia de gloanţe) erau colaboraţioniştii de gradul 1. Eu i-am numit „disidenţii retroactivi", cei care acum, când nu mai era nici un risc, îşi ridicau glasul sau peniţa împotriva puterii arborând bravura celui care nu se temea de nimic şi de nimeni. Obişnuiţi şi antrenaţi în practica calculului politic, ei au elaborat o strategie pe cât de ingenioasă, pe atât de subtilă: fiindcă ocupaseră funcţii importante şi bine cunoscute în „epoca de aur"

sau închinaseră articole, poeme sau programe de televiziune Ceauşeştilor până în preziua revoluţiei, direcţia principală a atacului lor a fost îndreptată spre începuturile comunismului în România, spre perioada Gheorghiu-Dej. Semnalul noii strategii a fost dat de Octavian Paler, fost şef al Televiziunii timp de aproape un deceniu şi apoi redactor şef al ziarului „România Liberă", adică pilon al propagandei ceauşiste vreme de 20 de ani. El şi-a îndreptat focul împotriva lui Silviu Brucan, fostul ideolog stalinist al epocii Dej. Toţi colegii din presă şi literatură ai lui Paler au înţeles mesajul şi s-au pus pe treabă, iar refrenul lor era acelaşi: n-a fost numai o revoluţie împotriva lui Ceauşescu, ci o revoluţie împotriva comunismului şi, de aceea, trebuie să ne axăm asupra introducerii lui în România şi asupra crimelor şi fărădelegilor săvârşite în prima perioadă. Strategia convenea de minune Securităţii, rămasă în picioare, dacă nu cumva ideea a pornit chiar din rândurile ei, deoarece, în acest fel, ieşeau basma curată toţi şefii Securităţii ceauşiste. Aşa se explică de ce întreaga reţea de informatori şi dezinformatori ai Securităţii din presă, radio şi televiziune şi-au unit forţele cu „disidenţii retroactivi" şi s-au mobilizat pentru asigurarea succesului strategiei Paleriste. Şi, bineînţeles, ţinta lor favorită era Brucan. Toţi deveniseră peste noapte democraţi înverşunaţi şi intransigenţi.

„Stupid people". Cei 20 de ani până la democraţie

Într-un interviu pe care l-am acordat redactorului şef al ziarului „Le Figaro", afirmasem că românii vor avea nevoie de 20 de ani pentru a învăţa democraţia, după ce timp de jumătate de secol trăiseră sub dictatură. Imediat, Paler a etichetat declaraţia mea ca „antipatriotică" şi toţi emulii săi din presă au sărit pe mine. Unul m-a dat chiar în judecată pentru „ofensă la adresa demnităţii poporului român".

După alegerile din 20 mai, care au însemnat o victorie răsunătoare a Frontului Salvării Naţionale (66% din votul popular) şi a preşedintelui Iliescu (85%), aprecierile cu privire la declaraţia mea au suferit o transformare surprinzătoare: „Să ştii că Brucan a avut dreptate", iar liderii opoziţiei, care în alegerile prezidenţiale luaseră câteva procente devastatoare, au venit la mine să-mi spună că estimaţia mea li se pare moderată şi că, probabil, va fi nevoie de mai mult de 20 de ani.

Mare caz s-a făcut şi de un interviu al meu apărut în ziarul „The Independent", în care un corespondent de origine maghiară mi-a atribuit o expresie care a intrat în folclorul politic românesc: „stupid people". De fapt, eu îi vorbisem despre tema ultimei mele cărţi apărute în engleză (ulterior şi în limba română) şi anume că, drept rezultat al revoluţiei tehnologice, ponderea muncitorilor în societate scade numeric, inclusiv ca statut şi prestigiu social, în timp ce ponderea intelectualilor creşte, iar rolul lor în societate devine strategic. Într-o prezentare simplistă şi răuvoitoare, corespondentul afirma că eu împart societatea în două categorii - deştepţi şi proşti -, primii urmând a conduce, iar ceilalţi a fi conduşi. Ziarul „România Liberă", care fusese oficiosul de stat al lui Ceauşescu şi îşi păstrase conducerea şi chiar titlul după revoluţie, a retipărit articolul din ziarul britanic pe prima pagină cu titluri mari si apoi a lipit afişe în tot oraşul, în special în staţiile de metrou, în care eu eram acuzat că am etichetat poporul român drept „stupid people". Zadarnic am încercat să explic a doua zi că aceasta era interpretarea deformată a corespondentului şi că eu n-am folosit niciodată expresia incriminată. Aria calomniei cântată de Goebbels (Repetă, repetă, că tot va rămâne ceva) a prins şi în România şi astfel am rămas autorul unei expresii pe care n-am folosit-o niciodată.

Este drept că proştii din presă au sărit ca arşi şi simţindu-se vizaţi direct nu mi-au iertat ofensa şi au protestat cu maximă vehemenţă, socotind, probabil, că în felul acesta scapă de însem-

nele de pe frunte. Cum proştii nu ştiu limba engleză, ei au acreditat ideea că „stupid people" se referă la întreg poporul pentru care în S.U.A. şi Anglia se foloseşte mai curând cuvântul „nation".

Alegerile din 20 mai 1990 şi Frontul

În mai 1990, structura socială formată şi consolidată de puterea comunistă, definită simplist şi idilic de tripticul stalinist (două clase, muncitori şi tărani, plus o categorie – intelectualii) era încă în vigoare. Muncitorii industriali, reprezentând grosul populaţiei ocupate, dominau centrele urbane şi-şi puneau nădejdea în Frontul Salvării Naţionale, care-i cultiva şi îi alintase cu săptămâna de 5 zile lucrătoare (decretată în mod demagogic şi iresponsabil) şi cu majorări de salarii în vădit contrast cu producţia în scădere. Ţărănimea dobândise 30% din suprafaţa arabilă ca loturi individuale şi libertatea de a produce şi vinde fără restricţii, ceea ce o făcea fericită după anii de viaţă grea ai dictaturii lui Ceausescu, care-şi impunea dura politică agrară cu ajutorul miliţiei.

Cu circa 40% muncitori, 28-29% ţărani şi sub 20% în servicii, România se înscria în categoria ţărilor subdezvoltate, iar F.S.N. era beneficiarul politic al acestei subdezvoltări. De fapt, Frontul avea aceeaşi bază socială pe care conta partidul comunist, dar Ceauşescu îi înşelase şi îi dezamăgise pe muncitori şi ţărani, iar Frontul îi cultivase şi le satisfăcuse cerinţele după revoluţie.

Am scris atunci un articol *„Democraţia în România începe cu democraţia în Front"* (revista „22" din 8 iunie 1990) şi am avut un interviu la televiziune în care am declarat: „Rezultatul alegerilor de la 20 mai este de asemenea natură încât răspunderea decisivă în privinţa continuării procesului de democratizare cade asupra Frontului Salvării Naţionale", iar „F.S.N. este total nepregătit pentru acest rol".

Susţineam atunci că pentru a face faţă sarcinilor formidabile ale construirii unei democraţii la nivelul civilizaţiei

europene, Frontul trebuie să se transforme, din organizaţia eterogenă ieşită din revoluţie, într-un partid politic cu o *ideologie, structură internă* şi *conducere* bine definite.

Totodată, am formulat atunci prima critică publică a lui Ion Iliescu, denunţând faptul cu s-a înconjurat de linguşitori, de yesmeni şi sicofanţi, că niciunul din ei nu are curajul şă-i spună preşedintelui: „Aici aţi greşit sau sunteţi pe punctul de a greşi", ceea ce înseamnă că şeful statului este lipsit de principala linie de apărare împotriva unor decizii eronate. Eu am făcut-o de câte ori a fost cazul. Şi uneori am reuşit să barez decizii greşite ale preşedintelui, dar, după aceea, el a început să se ferească şi să ia decizii fără ştiinţa mea, cum a fost cazul integrării Securităţii în armată, ştiind desigur că eu mă voi opune.

Amintind de clasicul avertisment „puterea corupe", am încheiat: „Să veghem, oameni buni, ca aşa ceva să nu se mai repete în România".

Presa Frontului a dezlănţuit o furibundă campanie de calomnii împotriva mea, mergând până la a relua acuzaţia ceauşistă că sunt spion în slujba C.I.A., adăugând însă şi K.G.B.-ul şi Mossad-ul, adică un triplu spion, performanţă cu totul ieşită din comun şi, după ştiinţa mea, fără precedent.

În schimb, principalul ziar ul opoziţiei, *„Dreptatea"*, organ al P.N.Ţ.C.D., a publicat articolul „Vă mulţumesc sincer, domnule Brucan" (5 iunie 1990), iar *„România Liberă"* (2 iunie 1991) a publicat articolul „Cutremurul Brucan".

Să reamintesc, oare, aici că, în martie 1991, cu o întârziere de aproape un an, Frontul Salvării Naţionale a convocat o Convenţie Naţională şi a făcut exact ceea ce am preconizat eu: a devenit partid politic, şi-a declarat o ideologie social-democrată şi a ales drept lider naţional pe Petre Roman. De ce a fost însă nevoie de ploaia de înjurături cu care m-a acoperit presa Frontului, când am propus să devină partid?

Să menţionez, totuşi, că articolul meu „F.S.N. Partid Politic" („Adevărul", 19 martie 1991) se încheia cu următorul avertisment: „Primul test serios după Convenţie este 1 aprilie. Faza

a doua a liberalizării preţurilor trebuie concepută nu ca o acţiune birocratică izolată a guvernului, aşa cum a fost prima; ci ca o acţiune politică la care partidul participă alături de guvern. Şi, bineînţeles, faza a doua trebuie pregătită temeinic, nu în pripă ca prima, deoarece dacă rezultatele din primăvară vor fi la fel de proaste ca cele din toamnă, toate moţiunile, cuvântările şi inovaţiile de la Convenţie nu vor putea salva Frontul de la un mare eşec politic".

Din păcate, avertismentul meu a nimerit într-o ureche surdă şi s-a întâmplat exact ce am prevăzut.

Dacă nu, va cădea un cap!

La 17 septembrie 1990, miniştrii de externe ai Comunităţii Economice Europene urmau să discute la Madrid problema României. Ţara noastră avea un statut de stagiar în Europa, în special datorită mineriadei fierbinţi din iunie, ale cărei isprăvi prin facultăţi şi pe străzi fuseseră vizionate cu oroare pe micile ecrane din toată lumea. Avea prioritate absolută iniţierea la Bucureşti a unor acte politice răsunătoare menite a duce la ridicarea sancţiunii de ţară exclusă din programele C.I.E. pentru ajutorarea Europei de Est.

Am încercat mai întâi cu binişorul, într-un interviu publicat în ziarul „Adevărul", să atrag atenţia guvernanţilor noştri că trebuie să întreprindă ceva în direcţia amintită. Dar nici preşedintele Iliescu, nici premierul Roman n-au mişcat. Atunci m-am hotărât să apăs mai tare pe pedală şi, într-un interviu TV, am declarat apăsat că, dacă preşedintele Iliescu nu iese din cercul restrâns al sectarismului, invitând la o discuţie constructivă pe şefii opoziţiei pentru a găsi împreună calea depăşirii izolării internaţionale, iar premierul Roman nu întreprinde ceva pentru a pune în mişcare privatizarea, pe care am asemuit-o cu un cal priponit, atunci: Va trebui să cadă un cap!

Interviul a avut efectul unui trăznet. Chiar a doua zi preşedintele Iliescu a convocat pe şefii opoziţiei la Cotroceni, iar premie-

rul Roman a dat pinteni privatizării, ambii având grijă ca inițiativele lor să ajungă la cunoștinta agențiilor de presă internaționale. Miniștrii de externe ai C.E.E. au decis la Madrid deschiderea negocierilor cu România, așa încât n-a mai fost cazul să cadă în cap.

Teroștii – enigma cea mare

În octombrie 1990, aflându-mă la New York într-un tur de conferințe, am citit în ziare uluitoarea știre din București: „Tribunalul Militar a hotărât să suspende judecarea generalului Vlad Iulian, fostul „șef al Securității, în lipsa unor suficiente probe de vinovăție!" Am chemat imediat Bucureștii la telefon și mi s-a spus că nici un ziar n-a reacționat la decizia Tribunalului.

Trebuia să acționez rapid. Am pus mâna pe telefon și am chemat pe dl. Claude Erbsen, vicepreședinte al agenției Associated. Press, și l-am rugat să transmită urgent o declarație a mea: „Hotărârea Tribunalului Militar din București de a suspenda procesul intentat lui Iulian Vlad, fostul șef al Securității în timpul dictaturii comuniste, este un scandal internațional. Este vorba de omul care a condus cel mai brutal și monstruos aparat de represiune din Europa de Est. Și pentru ce este dat în judecată? Numai pentru 4 zile din decembrie 1989, pentru așa-zisa „complicitate la genocid". Cred că această aberație politică și juridică este o sfidare strigătoare la adresa poporului român, în primul rând a nenumăraților luptători împotriva dictaturii, care au fost urmăriți, chinuiți, torturați și uneori chiar uciși de Securitate. De la început limitarea forțată a răspunderilor și culpabilității generalului Vlad la acele 4 zile din decembrie era menită să scoată basma curată Securitatea și rolul ei în statul totalitar ceaușist, să ignore total activitățile ei criminale. Este absurd, este cusut cu ață albă, este o mascaradă judiciară. Dacă generalul Iulian Vlad va fi pus în libertate, aceasta va confirma cele mai grave suspiciuni privitoare la atitudinea regimului actual din România față de securitatea lui Ceaușescu".

Când m-am întors acasă, am cercetat colecţia ziarelor din Capitală: niciunul nu protestase împotriva deciziei Tribunalului. De ce oare?

La 9 ianuarie 1991, ziarul „Adevărul" a publicat o scrisoare lungă de 28 pagini trimisă de generalul Vlad Iulian din închisoare. Ea se răfuia cu o singură persoană, avea o singură ţintă: Silviu Brucan.

Scrisoarea lui Vlad Iulian este binecunoscută, la timpul ei a fost citită de toţi cei interesaţi în evenimentele din decembrie 1989, aşa încât nu are rost să mai insist asupra conţinutului ei. Aş remarca doar două puncte principale: (1) Generalul Vlad prezintă evoluţia situaţiei lui începând cu şedinţa Consiliului de Război din seara zilei de 24 decembrie 1989, când a avut loc confruntarea Brucan - Vlad, şi până în momentul elaborării scrisorii sale, ca şi cum eu aş fi fost singurul personaj politic de care s-a izbit şi se izbeşte mereu după revoluţie şi (2) Firul roşu al întregii lui demonstraţii rezidă în negarea sistematică a participării unităţilor speciale ale Securităţii şi M.A.I, la acţiunile teroriste din decembrie 1989, încercare de a bagateliza Ordinul 2600 despre care recunoaşte însă că „s-a inspirat din reglementările cu caracter similar dintr-o serie de ţări". Concluzia logică ce se degajă din scrisoarea generalului Vlad - dar din motive lesne de înţeles el se fereşte să o formuleze în scris - este că de fapt în zilele fierbinţi ale revoluţiei s-au ciocnit între ele unităţi ale armatei, că soldaţii s-au omorât între ei şi tot ei au ucis revoluţionarii de pe stradă. Linia trasată de generalul Vlad în scrisoarea sa din 30 ianuarie 1990 va deveni ulterior tema favorită a întregului aparat din presă, radio şi televiziune de care dispunea faimoasa Direcţie a Dezinformării din cadrul Departamentului Securităţii Statului. Nu e nevoie de listele agenţilor informatori şi dezinformatori a Securităţii care se mai află sau nu se mai află în mâinile S.R.I.-ului. Luaţi colecţia publicaţiilor din 1991, strângeţi semnăturile celor care în presă, la radio şi TV au susţinut tezele formulate de generalul Vlad şi veţi avea în faţă, în carne şi oase, reţeaua de dezinformatori ai Securităţii!

S-a vorbit mult despre meritele pe care şi le-a câştigat Direcţia Dezinformării în serviciul Ceauşiştilor. Dar cea mai mare performanţă a ei a fost atinsă după revoluţie, când a reuşit să răspândească o confuzie totală în jurul chestiunii teroriştilor, încât să nu mai ştie nimeni nimic. Desigur, remarcabila performanţă nu ar fi fost posibilă dacă Procuratura Militară n-ar fi evitat cu grijă cercetarea modului în care a fost aplicat Ordinul 2600 implicit activitatea fiecărui ofiţer sau subofiţer din unităţile speciale „antiteroriste" prevăzute în acel ordin şi mai concret şi specific *„Tabelele cu teroriştii reţinuţi şi predaţi în garnizoane"* ale unităţilor M.A.N., dintre care unul l-am publicat eu în „Adevărul", la 30 ianuarie 1991; şi în care stăteau scrise, negru pe alb, *Data, Numele unităţii, Cine i-a predat, Unde au fost predaţi, Cine i-a primit* şi *Observaţii.* Numai în acel tabel era vorba de 301 (din care 2 decedaţi) teroriştii predaţi între 23 decembrie 1989 - 2 ianuarie 1990.

Singurul punct tare al generalului Vlad decurge din faptul că nu a fost „păstrat" nici măcar un singur terorist pentru a se dovedi adevărul asupra existenţei şi originii teroriştilor, dar aceasta se datoreşte faptului că toţi teroriştii care au fost arestaţi ori s-au predat au fost ulterior eliberaţi de către ofiţeri ai trupelor de Securitate sau Miliţie integraţi în Armată. Procuratura militară n-a investigat în mod serios nici cine au fost teroriştii, nici cum şi nici cine i-a eliberat, aşa cum m-am convins cu ocazia vizitei pe care mi-a făcut-o, încă din decembrie 1990, şeful ei, Mugurel Florescu: l-am văzut în uniformă cu grad de maior în zilele revoluţiei, iar în 1991 era general. (Numai Ilie Ceauşescu a făcut saltul de la maior la general într-un timp atât de scurt.) Merite excepţionale! Dar care sunt ele şi cine le-a apreciat, iată întrebări care ar putea să ne conducă la sursă şi astfel la găsirea cheii întregii afaceri - încrengătura celor aflati la putere, care aveau interesul sau obligaţia de a ascunde adevărul.

După trei ani, dacă aşa stau lucrurile, au dispărut probabil şi documentele şi dovezile care ar putea arunca lumină asupra acestei mari enigme a revoluţiei. Şi interesul public în această privinţă s-a estompat, aşa cam au demonstrat alegerile din septembrie-octombrie 1992.

Terapia de şoc n-are şanse în România

Când guvernul Roman a trecut de la evoluţia graduală spre economia de piaţă la terapia de şoc, partidele liberal şi naţional-ţărănist, au aplaudat discursul premierului în Parlament, iar Fondul Monetar Internaţional a fost fericit. Eu, însă, am avut îndoieli şi pe măsură ce liberalizarea preţurilor reducea masiv puterea de cumpărare a muncitorilor, pensionarilor şi tuturor celor cu venituri fixe, ajungeam la concluzia că ne aşteaptă zile grele şi, mai ales, conflicte sociale. Terapia de şoc a eşuat şi în Polonia, în sensul că a dus la sacrificarea lui Mazowiecki, premierul atât de lăudat de presa occidentală, urmată de adunarea Solidarităţii şi chiar de manifestaţii ale muncilorilor ostile fostului erou - preşedintele Walesa. Cu atât mai mult mi se părea o opţiune strategică nepotrivită în România, cu cât, în anii 1980, românii trecuseră deja printr-o perioadă lungă de suferinţă şi privaţiuni şi nu erau dispuşi să accepte o a doua rundă. În plus, guvernul Roman a căzut în iluzia liberalismului şi a lăsat preţurile să crească potrivit legilor pieţii şi, mai cu seamă, ale speculanţilor fără nici un control de stat. Întâlneam în fiecare dimineaţă bărbaţi şi femei în pieţele bucureştene decepţionaţi şi amărîţi cu preţurile la carne deveneau prohibitic pentru cei cu venituri modeste. « E mai rău ca înainte" - începea să se audă în pieţe.

La 30 iulie 1991, când guvernul pregătea o nouă reducere a subvenţiilor de stat la alimente, ceea ce avea să ducă la scumpirea lor, am scris un articol „Roman, nu treceţi pe roşu", în care atrăgeam atenţia că există un prag psihologic al masei, o limită a privaţiunilor şi suferinţelor pe care poporul este dispus să le îndure, iar acest prag nu trebuie trecut. Tranziţia la economia de piaţă are dimensiuni sociale şi politice tot atât de importante ca şi dimensiunea economică.

Din păcate, avertismentul meu n-a fost luat în seamă. Curajul premierului Roman de a iniţia liberalizarea preţurilor şi a înfrunta nemulţumirea populară n-a fost egalat de grija politică de a explica muncitorilor rostul măsurilor drastice şi de a obţine sprijinul lor în realizarea reformei economice. Încântat de elogiile occidentale pentru terapia de şoc, Roman a subapreciat intensitatea ostilităţii muncitorilor şi sindicatelor, care a culminat cu mineriada violentă şi brutală din septembrie şi care l-a doborât de la putere. Este cred semnificativ că, după articolul meu de avertisment, Petre Roman n-a mai vrut să stea de vorbă cu mine.

Guvernul format de omul politic independent Theodor Stolojan, în care au intrat ca miniştri reprezentanţi ai Partidului Naţional Liberal, s-a dovedit la înălţimea situaţiei. Deşi avea un mandat limitat, de a organiza alegeri generale în 1992, Stolojan a reuşit performanţa extraordinară de a-şi asigura atât sprijinul partidelor politice, cât şi cooperarea, mai de voie, mai de nevoie, a sindicatelor. Dovedind o mare stăpânire de sine, politeţe şi tact, dar totodată fermitate în apărarea cursului său şi continuare neabătută a reformei economice, Stolojan a reuşit să învingă pe generalul Iarnă, spaima românilor în ultimul deceniu de lipsuri alimentare, de penurie de electricitate şi căldură în apartamente, şi să organizeze alegerile locale din martie şi pe cele generale din septembrie în condiţii de libertate şi corectitudine recunoscute atât pe plan intern, cât şi pe plan internaţional.

În contrast cu Roman, Stolojan a transformat negocierile cu sindicatele într-o practică instituţionalizată ceea ce explică faptul că de-a lungul ter.nenului său de un an n-au existat greve importante. Deşi a tăiat în carne vie, efectuând măriri de preţuri foarte dureroase pentru grosul populaţiei, el a fost şi a rămas acelaşi popular om politic al anului 1992. Francheţea şi transparenţa interviurilor şi conferinţelor sale de presă a impresionat pe români, neobişnuiţi cu oameni politici de asemenea calibru.

De ce centru-dreapta?

În articolele şi interviurile mele de presă (deoarece la televiziune devenisem persoana non grata), am argumentat că faţă de alegerile din mai 1990 au avut loc schimbări de structură în economia României şi în peisajul social şi este deci firesc ca ele să se reflecte acum şi în sfera politică. Întreaga experienţă a societăţilor postcomuniste a arătat că transformările economice şi sociale cauzate de întoarcerea la capitalism au mers mai repede şi mai lin decât schimbările în structura, practicile şi ritualurile din sfera politică. De fapt, filosofia tranziţiei la democraţie şi economie de piaţă rezidă în identificarea cursului firesc, natural, al procesului evoluţiei şi adaptarea, în fiecare etapă, la momentul sau poziţia la care a ajuns acest proces. Orice încercare de a abate cursul la dreapta sau la stânga, de a-i accelera sau încetini ritmul firesc, va ricoşa, provocând convulsiuni sociale şi politice. Terapia de şoc a fost exact o asemenea încercare: în esenţă, ea este o strategie de accelerare a reformei economice fără a ţine seama de efectele sociale: creşterea bruscă a şomajului, inflaţia galopantă, scăderea rapidă a puterii de cumpărare a celor ce muncesc şi trăiesc din venituri fixe.

Care este în prezent etapa la care a ajuns cursul firesc al procesului evolutiv? Avem deja un sector privat în agricultură, comerţ, servicii, construcţii şi un început în industrie. Au fost adoptate o Constituţie modernă pentru un stat democratic de drept şi o legislaţie care oferă baza legală pentru crearea în economie a unui sector privat dominant. Pe plan social, a apărut o clasă mijlocie care creşte rapid. Cu alte cuvinte, se refac structurile capitaliste, apar inegalităţile sociale tipice: la un pol - noii milionari şi chiar miliardari, la celălalt pol - şomerii, numeroase familii care trăiesc sub pragul sărăciei, elemente declasate etc. Am păşit, deci, în etapa în care economia de piaţă îşi poate declara numele adevărat: restaurarea capitalismului în România.

Ce fel de guvern poate efectua mai firesc o asemenea transformare a societăţii româneşti? Mi se pare că există un singur răspuns: un guvern de centru-dreapta şi motivul este simplu - nici stânga, nici centru-stânga nu pot gira în mod firesc şi cu autoritate restaurarea capitalismului în România. Dacă este vorba de sinceritate şi adevăr, aceasta este platforma Convenţiei Democratice şi nu cea pe care ţinea dl. Emil Constantinescu să o comunice electoratului pentru a-i obţine votul, de candidat al sărăcimii. Asta-i ceea ce înţelege domnia sa prin integrarea economică, politică şi militară a României în Europa occidentală, iar o asemenea integrare este necesară tocmai pentru a înlesni restaurarea capitalismului în România şi nu pentru a ajuta sărăcimea.

Dacă ne uităm împrejur, singurele guverne care reuşesc să controleze cu succes procesele economice ale acestei etape sunt la Budapesta si Praga, iar ambele sunt de centru-dreapta.

Ştiam că în cursa pentru preşedinţie, Iliescu este imbatabil în special datorită popularităţii sale la sate şi, atunci, am socotit că soluţia cea mai bună ar fi o împărţire a puterii: Iliescu - preşedinte; iar guvernul condus de un prim ministru al Convenţiei Democratice şi am scris în „Adevărul" un articol „Spre împărţirea puterii" (5.IX.1992). M-am întâlnit cu Iliescu şi i-am spus şi lui ca dacă C.D. nu va conduce guvernul, rămânând în opoziţie, ţara va fi răvăşită de convulsii sociale şi politice. L-am avertizat chiar că grevele şi demonstraţiile ar putea lua o turnură atât de gravă, încât el însuşi ca preşedinte, va fi periclitat.

Dar dacă, în mai 1990, subdezvoltarea României a dictat victoria Frontului Salvării Naţionale, în septembrie 1992, aceeaşi subdezvoltare a determinat electoratul să refuze a sprijini formarea unei majorităţi omogene de centru-dreapta şi în aceasta rezidă esenţa crizei politice care confruntă România la finele anului 1992.

Dar ce înseamnă în România de azi noţiuni ca stânga şi dreapta?

Există definiţii teoretice care nu se aplică în prezent ţării noastre în actuala fază de dezvoltare. Principalele partide politice se îmbulzesc toate spre centru, unde li se pare că se află grosul votului, deşi la noi clasa mijlocie se află abia în curs de înjghebare. Din această cauză lipseşte pe arena politică o ciocnire dramatică între poziţii diametral opuse şi nici dreapta, nici stînga nu se afirmă deschis cu programe radicale ale reformei economice sau politice, conform ideologiei respective. Nici nu avem partide care să aibă curajul de a se declara de stânga sau de dreapta, primele din cauza eşecului dezastruos al socialismului, cele de dreapta din cauza curentului ideologic dominant în Europa de azi care condamnă poziţiile extremiste pe plan social sau naţional, în special şovinismul şi antisemitismul. Şi atunci se poartă doar centru-dreapta şi centru-stânga. Aş putea spune că la centru-dreapta se află partidele politice care, aşa cum afirma Caius Dragomir, cred puternic în capitalism şi, deci, în restaurarea fără rezerve a capitalismului în România şi în succesul său, iar la centru-stânga se situează forţele politice care cred că trebuie menţinut un puternic sector de stat, care să permită guvernului să intervină eficace în economie, în special în distribuirea mai echitabilă a venitului naţional sub formula economiei sociale de piaţă.

Principala temă a opoziţiei în 1990 şi 1991 - de la Piaţa Universităţii la „procesul comunismului" - şi-a pierdut virulenţa şi chiar sensul din moment ce din cei 6 candidaţi la preşedinţie, 5 au fost membri ai P.C.R., iar unul chiar al P.C.U.S., diferenţa între ei fiind de grad şi nu de gen.

Naţionalismul extremist, deşi virulent, are un ecou limitat în România. Românii văd în fiecare seară pe micul ecran unde a dus în fosta Iugoslavie lozinca *Serbia Mare*, vizând cucerirea tuturor teritoriilor locuite de sârbi, iar în fostul imperiu sovietic lozinca *Rusia Mare*, vizând menţinerea controlului în toate teritoriile locuite de ruşi. Deci, au toate motivele să nu dorească implantarea pe plaiurile ţării noastre a ororilor umane şi distrugerilor

incalculabile de dragul lozincii *România Mare*, vizând toate teritoriile locuite de români. Dar cel mai puternic le ascute vigilenţa naţională chemarea la o Ungarie Mare care răsună la Budapesta, deoarece ea vizează în modul cel mai direct ruperea a două judeţe din centrul Transilvaniei, adică inima României, sub masca „Autonomiei Regiunii maghiare". Extremismul naţionalist constituie în Europa de Est sursa celor mai mari nenorociri ce se pot abate asupra unei naţiuni.

România a reuşit până acum să evite conflictele etnice şi religioase care sângerează şi torturează o mare parte a estului Europei şi problema ei nr. 1 este să păstreze cu orice preţ pacea socială şi naţională pe teritoriul ei.

EPILOG

Nimeni nu îndrăzneşte astăzi să vorbească despre atracţiile şi meritele idealului comunist, despre compasiunea pentru săraci sau pentru oameni oprimaţi şi spiritul de abnegaţie pe care l-a generat pe întregul glob. Acest ideal a avut puterea să pună în mişcare mintea, să înfierbânte sângele şi să facă pe oameni să-şi dea viaţa. Dar ceea ce a ieşit din acest ideal în practica socialei şi în realitatea politică este atât de departe de el şi atât de străin spiritului său, încât ezitarea de astăzi de a-l menţiona apare perfect justificată. În multe privinţe, ceea ce eu am numit „socialism de stat", cu precizarea că era mai mult stat decât socialism, a fost exact inversul a ceea ce a înţeles Marx prin comunism.

Mai întâi, a început în locul cel mai nepotrivit. Desigur, înapoiata Rusie ţărănească era atât de departe de modelul sociologic al societăţii industriale a lui Marx, încât se poate uşor înţelege de ce istoricii sovietici n-au îndrăznit sau nu li s-a permis să scrie despre ea. Eu cred că istoricii viitorului vor descrie Revoluţia din octombrie 1917 ca o reacţie antisistemică împotriva dominaţiei Occidentului industrial, mai curând decât o confruntare între socialism şi capitalism. Rusia şi, mai târziu, ţările puţin dezvoltate din Europa de Est au fost toate confruntate cu formidabila sarcină a industrializării cât mai rapide într-un mediu internaţional ostil. Această sarcină s-a dovedit atât de covârşitoare, încât se poate spune că *strategia depăşirii subdezvoltării*, mai curând

decât principiile socialiste, şi-a pus amprenta pe trăsăturile economice, sociale şi politice ale acestor societăţi. Stalinismul nu a fost altceva decât strategia de a învinge subdezvoltarea prin forţă şi represiune. Cu alte cuvinte, poziţia structurală a Europei de Est în sistemul economic mondial este un factor mult mai important în definirea caracterului şi comportării societăţilor comuniste decât condiţiile lor interne. Moştenirea ţaristă a adăugat doar particularităţi feudale la ceea ce a devenit sistemul sovietic.

Am considerat necesar să subliniez acest punct deoarece esenţa tranziţiei care are loc astăzi în Europa de Est este de la socialism subdezvoltat la capitalism subdezvoltat. Pe scurt, fundalul permanent a fost şi rămâne *subdezvoltarea*. Economia mondială este un sistem ierarhic în care capitalismul occidental deţine o poziţie de comandă, care îi permite să dicteze regulile jocului pe piaţa mondială. C.A.E.R. ocupa în anii '80 o poziţie marginală în acest sistem, aşa cum se vede în următoarele 3 cifre: circa 30% din producţia industrială mondială, dar numai 11% din comerţul mondial şi doar 9% din tranzacţiile financiare mondiale.

Aceasta ilustrează poziţia inferioară şi subordonată a membrilor săi în economia mondială. Şi cea mai bună dovadă că aceştia erau în mod egal supuşi mecanismelor Nord-Sud este predominanţa maşinilor industriale şi know-how-ului în comerţul Vest-Est şi datoria lor externă crescândă faţă de băncile occidentale. În realitate, conflictul Est-Vest nu era decât un conflict Nord-Sud, iar marxism-leninismul era doar masca ideologică a acestuia. Eşecul fundamertal al comunismului rezidă în aceea că după 70 de ani, în U.R.S.S., şi 40 de ani, în Europa de Est, de planificare centrală, locul pe care aceste naţiuni îl ocupă în structura sistemului economic mondial a rămas aproape acelaşi: ne aflăm cu 10-15 ani în urma Europei Occidentale şi suntem de trei sau patru ori mai săraci. De aceea, trebuie să o luăm de la început şi să încercăm acelaşi lucru prin alte mijloace, de data aceasta fără vreo ambiţie ideologică. Trebuie doar să construim o economie de piaţă. Acesta este marele obiectiv. Desigur, un ideal cam terestru şi lumesc, care nu are puterea să-ţi pună mintea în mişcare şi să-ţi

înfierbânte sângele şi, desigur, nimeni nu îşi va da viaţa pentru economia de piaţă. Ceea ce umple acum vacuumul ideologic este democraţia, cu inspiratele ei libertăţi şi drepturi ale omului, aflată în competiţie cu naţionalismul pentru acapararea minţilor şi inimilor oamenilor în societăţile postcomuniste.

În euforia generată de revoluţiile succesive din Europa de Est, noi ne închipuiam că cele două mari sarcini - stabilirea democraţiei şi tranziţia spre economia de piaţă - vor merge mână în mână. Întrucât ambele erau considerate obligatorii, s-au elaborat programe idilice în întreaga Europă de Est, care promiteau un avans rapid al ambelor reforme în perfectă armonie. Trei ani după aceea, noi descoperim, spre marea noastra decepţie, că între aceste două sarcini există, de fapt, o contradicţie flagrantă. Oamenii din Europa de Est au apucat cu amândouă mâinile noile libertăţi şi drepturi aduse de democraţie şi au început să le exercite cu entuziasm, fără disciplina şi simţul de responsabilitate inoculate în cetăţenii din Occident de atâtea decenii de practicare a democraţiei. În România, au apărut peste 100 de partide politice, sindicate libere au prins cheag în fiecare lună, iar numărul ziarelor şi săptămânalelor a crescut de la mai puţin de 100 la aproximativ 2000. Chestiunea este că oamenii folosesc noile lor libertăţi şi drepturi, în special libertatea de a demonstra pe străzi şi dreptul de a face grevă, în scopul de a protesta împotriva preţurilor ridicate ale bunurilor de consum şi împotriva suferinţelor şi privaţiunilor pe care le aduce faza iniţială a economiei de piaţă. Prima victimă politică a acestei contradicţii între piaţă şi democraţie a fost premierul polonez Mazowiecki, omul serios al reformei, lăudat în tot Occidentul pentru curajoasa lui terapie de şoc, iar a doua victimă a fost premierul României, Petre Roman, răsturnat de la putere de tăvălugul mineriadei.

De fapt, într-o perspectivă istorică, apariţia economiei de piaţă în faza capitalistă a trecut prin trei regimuri clasice autoritare: Cromwell - în Anglia, Napoleon - în Franţa şi Bismarck - în Germania. Capitalismul occidental a avut nevoie de aproape două secole pentru a ajunge la actualul echilibru între piaţă şi democraţie. De aceea, terapia de şoc ar putea fi definită ca o

încercare cutezătoare de a realiza, în trei sau patru ani, ceea ce capitalismul occidental a realizat în două secole.

În timpurile moderne, cei patru „tigri din Pacific" Coreea de Sud, Taiwan, Singapore şi Hong-Kong au reuşit să construiască o economie de piaţă eficientă numai sub regimuri autoritare, unele din ele recurgând la metode şi mijloace foarte brutale.

Muncitorii – marii perdanţi ai Revoluţiei

Ceea ce face tranziţia la economia de piaţă în Europa de Est mai efervescentă este schimbarea subită a statutului social al muncitorului. Nici un lider politic din Est nu îndrăzneşte să admită public că economia de piaţă împreună cu asimilarea noilor tehnologii sunt, de fapt, îndreptate împotriva intereselor a ceea ce noi numeam clasa muncitoare dominantă. Adevărul crud şi amar este că muncitorii sunt marii perdanţi ai revoluţiei: li se cere să muncească mai repede şi mai bine, ceea ce nu le place, pentru că nu sunt obişnuiţi cu aşa ceva. Ei sunt confruntaţi cu spectrul şomajului, pe care nu I-au experimentat niciodată şi acesta îi sperie şi îi irită. S-au dus siguranţa locului de muncă şi oportunităţile speciale de educaţie şi carieră politică de care s-au bucurat în trecut. Pe deasupra, ei văd că adevăraţii beneficiari ai revoluţiei sunt noii oameni de afaceri şi antreprenori, care câştigă repede averi şi beneficiază de toate bunătăţile şi privilegiile societăţii. Nu e de mirare că toate acestea îi fac pe muncitori să organizeze greve nu numai pentru revendicări economice, ci şi pentru scopuri politice.

În sfârşit, conflictele tradiţionale etnice şi naţionale din imperiul habsburgic şi imperiul rus sau sovietic, care au fost ţinute în congelatorul istoriei, ies acum la suprafaţă într-o erupţie naţionalistă care cuprinde întregul Est, dând naştere la demonstraţii violente, lupte armate şi intervenţii militare, mişcări secesioniste şi declaraţii de independenţă.

Pe scurt, partea estică a Europei este lovită de declin economic şi inegalitate, de tulburări sociale şi conflicte etnice, toate

acestea într-un moment când noile instituţii democratice nu sunt suficient de puternice şi experimentate ca să le facă faţă în mod efectiv. Ca urmare, tendinţa spre un regim mai autoritar se impune tot mai mult. În Polonia, în noiembrie '91, la primele alegeri parlamentare libere de după cel de-al doilea război mondial, rezultatele au arătat că masa largă a poporului este nemulţumită de reforma de piaţă. Preşedintele Walesa cu greu a putut numi un premier care să formeze un guvern stabil şi, de aceea, pentru a ţine situaţia sub control, el a devenit din ce în ce mai autoritar. Curând, Boris Elţîn i-a urmat exemplul, cerând parlamentului rus să-i acorde puteri excepţionale şi, imediat ce le-a primit, a lansat o serie de decrete care liberalizează preţurile şi elimină controalele la import şi export. Unii analişti spun acum că Gorbaciov ar fi trebuit să înceapă cu Perestroika şi numai după aceea să permită Glasnostul. În toate noile state independente, preşedinţii sunt nevoiţi să guverneze autoritar.

Concluzia finală este evidentă: întregul proces de tranziţie în Europa de Est cere un regim politic mai autoritar. Dar ce fel de regim, ţinând seama de ostilitatea populaţiei împotriva dictaturii acumulată de decenii de conducere brutală comunistă? Trebuie, de asemenea, ţinut seama că Europa Occidentală ar opune veto oricărei încercări de a stabili un regim dictatorial în zona noastră şi nici una din societăţile postcomuniste nu-şi poate permite să ignore punctul de vedere al Consiliului Europei. Atunci, ce?

Teoretic se poate concepe un guvern ales în mod popular cu mandatul de a realiza schimbări economice si a cărui autoritate să fie bazată pe o corectă împletire între respectul pentru libertăţi fundamentale şi o aplicare dură a legii şi ordinii. *„Dura lex sed lex"* - spuneau romanii. Democraţia, tocmai pentru că e lipsită de căi şi mijloace represive trebuie să fie mai exigentă în ce priveşte respectarea legilor de către toţi cetăţenii - de sus şi până jos. Este vorba, de fapt, de un stat de drept în care puterea judiciară devine o sursă principală de autoritate. Dar poate un asemenea sistem politic să funcţioneze în ţări care nu au cunoscut democraţia de jumătate de secol? - asta este chestiunea.

SUMAR

TEŞU SOLOMOVICI: Memoriile lui Brucan 5

INTRODUCERE 9

Capitolul I
CE L-A FĂCUT PE CEAUŞESCU SĂ FUGĂ? 15

Capitolul II
ORIGINEA REVOLTEI SOCIALE: TATĂL FALIT 21
1. Meditator al unor progenituri de oameni bogaţi 23
2. Creşterea fascismului 25
3. Primi paşi în „ Mişcare" 28
4. Ucenicie la un ziar de seară 29

Capitolul III
UN ACT ISTORIC UNIC: REGELE ÎN CONSPIRAŢIE CU PARTIDUL COMUNIST 32
1. Pătrăşcanu şi Bodnăraş 35
2. În Palatul Regal prin uşa din dos 39
3. Arestarea Conducătorului 40
4 .Baronul Killinger intră în scenă 44
5 .Ora 22: Regele cheamă la arme 47

Tiparul executat la ***S.C. LUMINA TIPO s.r.l.***
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
tel./fax 211.32.60; tel. 212.29.27
E-mail: **office@luminatipo.com**
www.luminatipo.com

Brucan a simțit că-i dator cu o explicație sie însuşi, lumii de azi, posterității: cum a fost posibilă drama trăită de generația sa, "generația irosită" cum o numeşte el, prinsă în mijlocul a două revoluții, cea comunistă (din 1944-1948) şi cea decembristă (1989).

Ce s-a întâmplat cu atâția oameni cu capul pe umeri care au devenit fanatici slujitori ai totalitarismului comunist şi cum şi-au dat seama, unii dintre ei, că "au apucat-o pe o cale greşită".

Drama acestei "Generații irosite" al cărui reprezentant de frunte a fost Silviu Brucan, este tema acestor "Memorii".

Confesiunile sunt ale unuia care a fost ACOLO, unde se petreceau evenimentele şi unde se luau deciziile majore, ale unui martor al Istoriei, dar şi al unui făuritor de Istorie.

TEŞU SOLOMOVICI

ISBN 978-973-1765-07-5

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

2025